

АТКНБАД БЕЖИКИ

ВЕРА МУТАФЧИЕВА
АЛКИВИАД ВЕЛИКИ

chitanka.info

ЧАСТ I

I

Необикновено, огненоалено петно беше се появило сякаш отникъде в подножието на амфитеатъра и почна бавно да превзема стъпалата.

Зъл спомен или зло знамение? Точно век — откак Атина уби своя последен тиран — Съветът бе забравил за аленото. Снежено до мътно-бяло, множество отънъци на пръстта — нарочно безцветни биваха наметките на петстотин мъже, въплътили атинската демокрация.

Тия мъже осъмваха в амфитеатъра, при все че пренията тук захващаха късно утрин. Тия мъже носеха отговорност за народовластието и държавата, безсънна отговорност, която ги пъдеше от дома им.

Те пристигаха заедно с дрезгавината, идеха в прибрано, но все пак издаващо се достолепие, което сядаше при тях, помежду им, за да устои на отровни вести, на тежки спорове и егейски пек до надвечер. Върху тия петстотин почиваше доверието на Града — най-първия от елинските градове, призван да обедини под мъдрата си власт пъстрия, разпилян като зряло глухарче космос на Елада.

Поне половината от петстотинте бяха потомци на древни родове, водили Атина за разни юзди — юздата зависи от времената. Днес те говореха от името на атинския демос, кълнях се в неговото добро, предугаждаха всяко покушение срещу народовластието. Бог Зевс може би знаеше що се крие под примиреното безцветие на такива народни избраници, но отвън то изглеждаше убедително.

Предизвикателният крясък на онова алено все още се издигаше по стъпалата. Зората изтръгна из съня горния ръб на амфитеатъра. Там той припламна ослепяващо мраморен, докато в дъното му мътната синилка се сгъсти. Из нея едва видимо плуваха по-светли или потъмни от мътилото сенки — недопробудените държавни мъже. Над огромната каменна чаша плющеше утрото в пълна сила, а аленото петно се изкачваше и изкачваше, сякаш примамено от безвъздушната заря.

— Не сънуваме, нали? — обърна се Никий към Тимона, млад, жилав клон от стар род.

Самият Никий бе петдесетгодишен. Него избираха и преизбираха като стратег заради стари бойни заслуги, а също и за ненадминатата му дарба да бави нещата. В обществените дела, където всяка припряност докарва многопластов трус, такива хора нямат цена.

— Не сънуваме, надявам се — повтори той, понеже Тимон се направи, че не чува въпроса му.

— Излишно! — процеди Тимон. И като изтърва твърде напрели заключения, додаде: — Как не ще да разбере, че това не извежда никъде!

— Кое? — изиска повече яснота стратегът.

— Това, изобщо... Съвсем всичко, което той върши или нехае, което крещи или беззвучно наглася, за да се добере.

— А ти вярваш ли?

Въпрос, твърде присъщ на един Никий, който, освен че умееше да бави, бе научен и да не вярва.

— Нему ли! — непредпазливо високо възнегодува Тимон.

— Защо нему? Вярваш на мълвата, а тя ражда митове.

— Самото раждане на мит е достатъчна опасност, мисля.

Никий неопределено замълча. Той се сети защо мъжете от Съвета отбягваха Тимона; както всеки, който има много за изкупуване (а Тимон изкупуваше греховете на брат и втори братовчеди спрямо демокрацията), младият аристократ се престараваше пред нея чрез подробна бдителност. Тимон далекогледо съзираше врагове на боговете, на демоса и на държавата там, където потомственият народ щедро недовиждаше, взимайки зловредните кълнове просто за нечия грешка.

— Митът е чернозем за всяка тирания — предупреди Тимон. Сетне притисна стратега с пряк въпрос: — Нима бащите на атинския демос не се догаждат, че отраства вълк всред стадото?

— Нека не забравяме — сдържано възрази стратегът, — че оня, когото ти нарече вълк, е син на Перикла, бащата на Атинската държава. Ще рече: Алкивиад и Архе са родствени.

— Храненикът не бива същи син — процеди Тимон.

— Вярно. Той е повече от син. Не роден, ами подбран.

Тимон с рядката брада и цял в сиво се дръпна като заплют. Тимон се плашеше от приказки за родство, защото бе богат на роднини, излагащи неговата бдителна чистота.

— Уви, достопочтени Никие — побърза той да приключи. — Митът е овладял и тебе. Прости, но горчивият ми дълг на гражданин беше да те предупредя.

Старият войник изви глава, за да проследи къде ще завърши реенето си онова алено. То наистина запря о ръба между мрамор и небе — граница между човешко и божествено. То стихна за миг, сторил се на петстотин мъже предълъг.

Вятърът, който цяла нощ слиза от Атина към Пирея, все още не беше паднал пред изгрева. Вятърът пърполеше в алената мантия със златошити поли. Тя се стичаше от плещите по гърба на млад, светъл атлет — още по-светъл го правеше зората, кацнала върху мраморния корниз, зората сякаш не искаше да снизходи до Петстотинте, дано задържи в сияйна прегръдка едничък Алкивиад.

Алкивиад й се отдаваше. Тъкмо — на зората; за кого иначе би била усмивката му, отправена към небе и изгрев, високо над каменния потир, където като лепкаво тесто втасваше недоумение и неодобрение, отделяйки мехурчета смраден шепот:

— О, това е прекалено!

— Прекален е той винаги и изцяло...

— Още дете, плачех, когато гледах слаб актьор.

— Боя се, че този е добър.

— Добрият не губи мярка.

— Мярката... О, къде я! Безмерна сивота е приспала гледците ни, щом вече ни се мае свят от едно алено петно.

— Тихо! Хипербол надава ухо към нас...

— Вярно ли, че жена му поискала развод? Алкивиадовата, искам да кажа.

— Възможно. При нейното богатство ще си позволи и развод.

— Натърпяла се е на тъй чудовищна безнравственост.

— Друга на нейно място ще се забавлява, той го прави забавно.

— Комедиант, викам ти.

— Че какво, ако не комедианти, заслужава този огладен от пошла употреба театър, където разиграваме демокрация?

— Тихо! Ламах ще чуе.

Тишина.

Над нея, сбрал до последния петстотин погледа, Алкивиад се отпусна върху най-горния амфитеатрален ред. Тъй че багреницата му да се стеле поне три стъпала под него, а застъпниците на народа да имат пред очи Алкивиадовата алена изключителност.

II

— Граждани на Атина! — проеча гласът му над възврения от досада и пладнешки пек Съвет.

Вече шести час Петстотинте слушаха гласове. На припрени вестonosци, които съобщаваха как подвластните острови и пристанища славословели Града — тяхна метрополия; как тамошните управници се задъхвали от вяност към Атина. Други вестonosци обаждаха, че Спарта и Пелопонеският съюз изобщо с мъка се лекували след войната, а трети бойко обрисоваха колко радостно се съземала от тази война Атика — жътвата й била незапомнена, сякаш богиня Деметра награждавала Града за неговите справедливи борби.

Порой, потоп от думи... Дванайсетмина вестители всъщност пееха мелодия, съставена от всички звуци на лъжата. Тъй като властниците приемаха за истина само желаната лъжа, вестителите бяха свикнали нещо да налучкват желанията им.

Ония от Петстотинте, благородно остарели върху мраморните скамейки, докато Градът чрез писклива и кървава родилна мъка преминаваше от тирания към народовластие, без грешка разпознаваха лъжите. Политическият живот беше ги научил, че нещата биват или верни, или приятни.

Само законните деца на народа — един Хипербол например — вземаха театъра за правда. Хипербол и днес изслуша с открито сърце дванайсетте вестители. Той беше овластен едва преди няколко години, а зад гърба му призрачно се вълнуваха мъртви от безпрогледен труд и недоимък поколения, лишени от обществено право полу-хора. Техният син и внук Хипербол преглъщаше властта като сладко опиянение или горчива отговорност, вместо да изучи състава й.

Един Никий пък, побелял в събрания и съвети, изобщо не чуваше днешните вести, ами убиваше деня, наблюдавайки Хипербола с неговите изблици и отклици. За Никий хиперболо-подобните бяха нови — доскоро неучаствуващи — елементи от играта, които старият стратег опознаваше, за да предвари възможни изненади от тяхна страна чрез някой вехт, но безотказен ход.

Никий не слушаше лъжовните вестители, понеже без донесения или доноси сам отгатваше истината. Той сякаш виждаше от разстояние йонийските пристанища, поръсените из Егея острови, където благородници и народ уж славословели върховната доброта на Атина. Стратегът неведнъж бе посичал бунта на ония, чиято независимост Градът силом обсеби; Никий бе откривал по-могъща от смъртта ненавист в зениците на обречени метежници. Потомството на пролята от атински нож кръв винаги ще изпитва неугасима злоба спрямо Атина.

Никий познаваше издъно Спарта, природния съперник на Града. Не него биха излъгали как все още зеели спартанските рани. Спарта — бе уверен военачалникът — е непобедима, както и Атина, както вечната необходимост да си търсиш и откриваш враг, да живееш чрез ударите, които му нанасяш, и да умреш от удара, който ще ти нанесе той. Както Атина, тъй и Спарта бавно се изправяха след десетгодишната война — дузина битки и хиляди мъртви, все пак неуталожили съперничеството между двата първи града на Елада, не изменили равновесието им. Братоубийство, при което ни атиняни, ни спартанци поумняха. Тази упорита глупост Никий смяташе за основна черта на съвременниците си.

Под отегчения му поглед тя избиваше в поривите на Хипербол например или пък в излишната пурпурност на Алкивиада.

— Граждани на Атина! — високо повтори ораторът.

Никий се вслуша: човек никога не бе сигурен какво ще му донесе днешната реч на Алкивиад. Алкивиад нарушаваше правилата на всяка игра, дали от това, че му бяха неизвестни, дали от немара към тях, или от претънкото им познаване — то иде през старата излияна, и избистрена кръв. Само много умел играч се чувства тъй побратимен със случайността, че залага на сляпо, притворил клепахи.

Тук старият войник си спомни битката за Потидея, когато чумна редушка подпали стана на обсадителите. Тогава Никий се смири пред бъдещето, което изглеждаше неизбежно; поражение на атинската войска, изгнание за проваления й стратег. Той мълчаливо бе яздил посред своите заразени от чума и ужас бойци, сподирян от злия си жребий.

Наоколо му безумно се препъваха хоплити, свирепееха скъсали юзда коне. Тук-там — по някой конник. А върху едно добиче — дори

двама. Почти младият по онова време софист Сократ бе праметнал през седло ранения млад свой другар Алкивиада.

Може би смъртно улучен, та несвестен на вид, Алкивиад внезапно беше оживял — оживи го съдбоносното за изхода на обсадата, налудничаво бягство. Той се изтръгна из хватката на Сократ, скочи наземи и с викове принуди бегълците да го чуят.

Там, посред трупове и пълзяща зараза, новобранецът бе произнесъл слово — образец на красноречие, — което накара атиняни да се засрамят от себе си. Свели глави, мъжете, дето можеха да бъдат бащи на Алкивиада (а баща той от детство нямаше), тихомълком се върнаха по стъпките си.

Наскоро последва победата на Атина над Потидея.

Така опитният, съвестният стратег Никий не само не беше изгнан, но и — преизбран, макар че го подозираха в необич към демокрацията. Той бе извел първото действие от Пелопонеската война до приемлив за Града свършек; подир още няколко действия с двусмислени развързки Никий поднесе на Атина мир, твърде навременен, понеже тя изнемогваше до пълен задух с малокръвие: Никиевия мир.

Малцина военачалници са свързали името си с толкова желано благо. Никий се гордеше със своя мир — бе охладил опустошителното настървение между Атина и Спарта; подобни заслуги историята не забравя.

— Граждани на Атина! — Алкивиад потрети обръщението си, като оставяше немалък промеждутък тишина от първото до второто и от него до третото.

„Пак уловка, научена при Сократа!“ — раздразни се Никий, комуто всяка софистика бе противна. Той не осъзна, че и него — заедно с още петстотин мъже — приковаха нащрек двете майсторски забити острия тишина, които се врязаха в потока от бърбивост.

— Мирът, научаваме — поде Алкивиад меко и ласкаво, — мирът, дарен ни от боговете чрез благословената ръка на достойния Никий, вече оздрави изранената гръд на родината; плодородие, покой и ред владеят Атика. Бащите и децата ни се радват на мир, атински граждани, но ние — разумът, съвестта на Града — нямаме туй просто право. Наш дълг е да предложим на народа начертаните за неговия утрешен, по-честит от днешния ден.

И ето, аз разсъждавам така — продължи ораторът: — Никиевият мир ли е оня, заради който Атина цяло десетилетие самоотвержено и величаво се бори, принасяйки драгоценни жертви? Не! — отговарям си след мъчителен размисъл. — Та нали нашите десетгодишни битки целяха победа, която да осигури за Атина без-ус-лов-но господство над островите и пристанищата на Егея, победа, която завинаги би отървала Атина от вредното за търговията и мореплаването ни съперничество на Пелопонеския съюз, насъскван от Спарта.

Ние се борихме за такъв мир! — тържествено подчерта ораторът. — Той би прилягал на Атина, както златовезан плащ на триумфатор. Той би я утолил, както купа кипърско вино — атлета, олимпийски първенец. Всеки друг мир за нас ще бъде неприличен и негоден, ще ни стяга, сякаш умаляла дреха.

Достойни бащи на народа! — издигна предизвикателно глас Алкивиад. — Всеки мъж трябва да носи знака и израза на своето мъжество. А ние повихме Атина в пелени и я залюляхме с приспивна песен. Защо? За да цъфтели мирно маслините и да класели тихо житата. Но вие знаете, че Атика никога не е изхранвала чедата си — препостна е земята ни за нашия размах. Ние живеем от добива на Тракия и Йония, така е било, откак Атина излезе из детство. А как ще търгуваме с далечни земи, ако всички пристанища по Егея не ни бъдат подвластни? Не бихме воювали десетилетие, ако можехме и без война. За какво бе тя, щом Никиевият мир просто ни върна там, където бяхме до войната? За какво — неизразимите страдания, за какво — пролятата атинска кръв, за какво...

Гласът се издигаше все по-напрегнато, сякаш ще се скъса струна от лирата на трагически хоревт; сякаш демони обсебиха оратора — така се хвърли той срещу опасността, която трябваше да избухне след думите му.

„Не може да бъде!“ — Никий си помисли, че сърцето му ще се пръсне от изненада.

Вече пет години атиняни славеха мира всеки ден — дните им бяха низ благоуханни шествия и богомолни приношения пред светилищата. Въпреки измамната песен на разни вестоносци, Съветът угаждаше, че не пет, ами още десет години са потребни, за да се забрави кървавото, чумавото, огненото десетилетие и да израстат до мъже сираците на тъй много загинали.

„Безумец!“ — установи старият войник. След като преодоля изненадата, в която беше го тласнал Алкивиад, Никий се посъвзе: „Не, нелепо е, немислимо е, изключено! Още сега Петстотинте ще се нахвърлят върху окаяника, ще затиснат устата му, ще го овържат. Сетне Съветът ще предложи присъда за изгнание — нали хелиастите наказват всекиго, произнесъл макар пред наложницата си «вой...» (Не смея да изговоря и наум страшната дума.) Какво ти изгнание! Алкивиад ще бъде посечен преди залез.“

Никий вдигна очи към небето: до залез оставаха четири часа. Достатъчно, за да се изкаже обвинителят, да гласува съдът, да бъде обявена и изпълнена една присъда, която не търпи отлагане.

„Безумец! Намери си го сам“ — трепна жал у Никий, когато същият оратор някога бе спасил от исторически позор. Но политикът у него веднага съобрази: предстои събитие! То не биваше просто да премине покрай Никия; Никий бе длъжен да го поведе, преведе и изведе. Именно понеже всички помнеха колко много той има да благодари на Алкивиада, сега трябваше отривисто да се отрече, за да избегне възможни намеци, улики в близост с престъпника.

— Искам думата! — преди да довърши тези съображения, викна стратегът.

— Има я все още Алкивиад — отби го председателстващият архонт.

— Граждани на Атина, спрете това безумие! — въпреки забраната изкрещя Никий.

И си седна. Той знаеше, че крясъкът му ще бъде запомнен или пък сам би напомнил как първи от Петстотинте даде отпор на врага. А че Алкивиад ще бъде обявен за враг на народа още тук — в това Никий не се съмняваше.

Но Алкивиад сякаш бе чакал вика му. Той обърна към стратега онова до болка (болка от завист, от унижено преклонение, от ужас пред тлението и преходността на човека) прекрасно лице. Него възпяваха атинските поети, него прерисуваха с цветни слова атинските актьори. Не човешко, а божествено лице, то натрапливо се повтаряше в творбите на атински майстори, като че ваятелите, веднъж допуснал до очи съвършената хубост, вече не смогваше да я обуздае, та тя напираше, въпреки волята му, да намери уж ново, а всъщност все същото си въплъщение, оживяло из мъртвия камък.

Атиняни отначало се примириха, а сетне и навикнаха, че докато бъдат на свят ваятелите, познали Алкивиада, всички техни творби докрай ще повтарят него — образа на телесно съвършенство.

Сега Алкивиад извърна лице към Никия.

— Достойни ми учителю в бойните дела! — произнесе той скръбно. — Историческа обида е един виден стратег да се обвърже пред потомството с... с мира. Защо историята не те съчета с коя да било от немалкото ти победи? Никиев мир!... Поколенията с право ще запитат: „Кой е бил този Никий? Вестител? Пратеник? Архонт?“ И ще те изобразят със свитък — а не на кон и с меч в ръка. Не е ли несправедливо?

— Все пак това е пътека към историята, ако ли не широк път! — непредпазливо се подложи Никий. — Колцина от нас тя изобщо ще спомене? Никого — от великия Перикъл насам.

— Грещиш, прощавай, учителю! — с мекото коварство на замижала пред скок пантера промълви Алкивиад. — За пример, че не единствен Никий след Перикла ще остане в спомена на Атина, кажете му, граждани, с кой израз свързвате вие, децата и дори робите ви, моето име.

— Където е Алкивиад, там е и победата!!! — изреваха из едно гърло поне двеста от Петстотинте.

— Благодаря, благодаря ви дълбоко, атиняни — сведе прекрасна глава ораторът. Неговите дълги руси къдри тъй ниско скриха челото му, че никой не видя усмивката на Алкивиад. Само тя бе некрасивото у него. Някаква ранна тлен, предвестник на гниене от проказа — върху гладко мраморното златисто съвършенство.

III

А навън, недалеко от амфитеатъра, на широката, застлана с бял камък Агора, близо до Царската порта, под старите дървета бяха се разположили пет-шестима мъже. То, мъж на възраст бе единият от тях, останалите искаха време да дорастат. Те седяха направо върху плочника, облежнати о кипарисите. Поглеждаха разсеяно наоколо си, сякаш трябваше да проличи, че това наоколо не ги тревожи или услажда, ами просто така. На пришълеца биха се сторили нахални в своето показно пренебрежение към хората. Града и света изобщо, но всеки атинянин бе свикнал да ги вижда точно тук, те представляваха неделима част от световноизвестната Атинска агора — площада, където кипеше политика, търговия, софистика, побои, гласуване, козни.

И атиняни, и малкият кръг младежи бяха обръгнали на своето съприсъствие. То си течеше без сблъсъци, по обичай незабелязано и за двете страни. Върху мраморната настилка на Агора съществуваха успоредно, но без да се досягат, взаимоизключващи се два свята: светът на действащите и светът на мислещите хора.

Мъжът всред пет-шестимата бе Сократ, най-видният софист на своя Град и време. Високите му дарби се криеха под незавидна обвивка, която той — за разлика от придирчивите към своята външност атиняни — съвсем не се стараеше да подобри чрез гимнастика, изящно облекло и благовония. Син на каменар и сам каменар през младостта си, Сократ беше се добрал с усилен труд до недостъпните за човек из демоса простори на висшата мисъл; беше си изработил словесните средства, способни да я предадат и внушат. Един самоделен каменоделец си постави за задача да вае наместо мрамор промислено слово. Дори писмеността той намираше огрубена отливка на безплътната реч, затуй нарочно не научи писмо — Сократ изговаряше своите поучения и изводи, посвещавайки в тях малцина избраници, които бяха постоянният му кръг и благоговейно го зовяха учител.

Кръгът на Сократа прекарваше дните си в ленив покой, който приличаше на безделие, а беше само бездействие. Защото: кое из този непознат и непознаваем за разума свят си заслужава нашата дейност? Каква полза от мъките ни да проникнем в непроницаемото, да изменим неизменното — да участвуваме чрез потни дела в битието, чиято същина, развой и цели са известни само на съдбата? Затуй: едничкото истинно достойствие на човека си остава той лично — човек е мяра сам за себе си, свое поле за познание и усъвършенствуване, а също и своя награда.

Подобни мисли изричаше Сократ и ги доказваше необоримо при софистичен спор.

Отегчена от прекалено много действие из обширния беломраморен театър на име Атина, нейната златна младеж с охота се увличаше по Сократа. Проповедите му я изтръгнаха из въртопа на Града със столетните му борби — наглед затворен кръг от усилия и насилие; промени, които водеха напред или връщаха назад нещата, но във всеки случай оставяха подире си сираци. Атина сякаш беше се запретнала да потвърди как нелепо ограничен е светът на дейната политика. Впрочем Сократ извеждаше учениците си из него към злачните пространства на самозареждащата се мисъл. Там, само там въздухът бе чист от кръв, пот и неправда, от мътни лъжи, алчност, себични стремления — от всичко онова, което превръщаше уж високото небе над Атина в задушен похлупак.

Изпод полуспуснати клепачи Сократ мярна, че приближава Критий. Допреди две години Критий също принадлежеше към кръга под кипарисите, но сетне престана да седи върху плочника, да спори велемъдро, да жуми в израз на немара към видимостта. Дори напротив: Критий цял се вдаде в тази презряна видимост и се разсипа от държавническо старание, дори от престараване. Но времената не бяха тучни за младежи с Критиевия произход — пакостно благороден. Затуй бившият ученик на софиста често биваше зъл — така е, когато пресмяташ, че трудът ти недостатъчно ражда. Ето защо учителят отричаше общественото действие изобщо — ако човек се откаже от родитба, поне си спестява труда. Щом плодът, нали, е несъответен на положеното усилие, то...

Това бе софистиката. Не само нейна грешка е, че Егейският микрокосмос изглеждаше измислен почти колкото нея.

— Много жалко, учителю, че отсъствуваш оттам — (Критий имаше предвид амфитеатъра), — за да се полюбуваш на жътвата си.

— Сократ никога не е орал и сял, за да жъне.

Подчертаната Сократова острога би смутила може би другиго, но не и Крития; той с години беше се забавлявал от тия остроги.

— Трябваше днес да чуеш гласа на лютнята, която ти сръчно настройваш цяло десетилетие. Но невям си доловил поне ехото ѝ. А?

— Да. До ушите ми стигна животински рев: „Където е Алкивиад, там е и победата!“ Ако стадо хора бъде обзето от заблуда, ако тя го увлече в движение, не заставай на пътя му: ще те сгази!

— Затуй и аз се магнах. Не понасям военолюбие, откак...

— Откак войната опожари твоите земи, земевладелецо — прекъсна го Сократ жлъчно.

Той вече не жумеше. Неголемите му и нехубави очи състариха това лице, което иначе би имало средна възраст. Лице на селянин или на каменар, понесло дълги години слънце и парещ вятър.

— За разлика от тебе, в Съвета седят стотици, които нямат що да губят — продължи Сократ. — Вие, богатите, предпочитате политиката пред войната, понеже сте научени на безнаказан грабеж. А работният народ е привикнал да заплаща в кръв всяка плячка. Тия хора Алкивиад като нищо ще съблазни за нова война.

— Очаквах да го порицаеш — не скри Критий. — Мене ти изключи из кръга си още след първия ми ден в Съвета, а прощаваш на Алкивиад къде повече: докато аз там съм слушател, Алкивиад е неизтощим деец.

— С тебе, Критие, аз постъпих, както бих постъпил с всекиго от учениците си, щом той се провини към моето учение. Ти го пренебрегна, за да се посветиш на политика. А ако вместо с кланета, придобивки и шумотевица обществото се заемаше със смислено съзерцание, би дорасло до...

— Дотам, докъдето никога не ще дорасте! — вметна Критий. — Цялата история свидетелствува, че хората не могат да бъдат други, освен каквито са.

— Дори да е така, кое пречи на Критий, Сократ, Алкивиад — на посветените изобщо — да загърбят хорското малоумие и да потърсят личността си, нейното съвършенство! Пред тъй висши блага ти избра

човешката комедия и аз те отхвърлих. Раздялата ни беше взаимна, нали?

— Да — мрачно потвърди Критий. — Не бих се чувствувал обиден, ако със съща мяра ти мереше и Алкивиад.

— Няма мяра извън самите нас — внезапно отклони поглед учителят. — Алкивиад може да бъде измерен само с Алкивиада. Той е неповторим и го оправдава неговата неповторимост.

— Тоест с всекиго от нас ти би постъпил равно, щом ти изменим. Тоест Алкивиад стои...

— Ами ако Алкивиад наистина стои над всички ни? — злорадо попита учителят, усмихнат със захабени зъби всред несресана сива брада.

— Какво! — насмалко не залитна Критий, дотолкоз Сократ го смая с най-неприсъщото за него: липса на логика. — Та Алкивиад робува (не усещаше, че вече креци младият аристократ) на слабости и страсти, които обуздава по-малко от всеки простак! Алкивиад притежава най-ниското несъвършенство: да бъде непоследователен, променлив, както вятъра около островите, многолик като прегладнял комедиант, който изпълнява пет ролички в едно и също представление срещу сух хляб... Къде я, има ли изобщо личност Алкивиад, или в една торба боговете са нахвърляли — за свое увеселение — безбройно множество недоработени, недоизведени човешки черти?

Усмивката не бе слязла от лицето на Сократ, докато той се угощаваше с Критиевата безсилна ярост. У мислителя въставаше обхтанният каменар, когото наслаждават мъките на аристократа.

— Не забелязваш ли, Критие, че упрекна Алкивиада заради многото, което имал и което ти нямаш? Преведено на точен език, туй означава: завист.

— Аз, потомък на Евпатридите, да изпитвам завист към този...

— ... също потомък на Евпатридите — довърши изблика му Сократ. — Познай себе си, Критие!

Пет-шестимата млади хора, отсъстващи лениво, сега се запримъкваха седешком към разговора. След своята обичайна заповед учителят щеше да разгърне и пореден урок — той обучаваше само чрез примери и в спор.

— Ти не се познаваш — започна Сократ отчетливо и ритмично, сякаш изговаряше стих, — защото бягаш от знанието за себе си. А

можеш се разгада твърде лесно по своето поведение. Например: защо излезе без време от заседание, Критие?

— Смешен въпрос! Та именно ти си ме учил, че един справедлив мъж няма място между лъжци, търгаши и наемни убийци.

— Такова обяснение е закъсняло, Критие, ти заседаваш вече две години в Съвета. Не миролюбие те изхвърли оттам днес, а най-долна завист заради стогърлия вик, с който тълпата поздрави своя идол. А защо не съчиниш легенда и за себе си, защо не накараш другите да я преповтарят, докато ѝ повярват, та да замъгли ума им? Нали ти, аз, цяла Атина би трябвало да помним, че Алкивиад никога не е побеждавал. Или поне победи толкоз, колкото всеки атинянки редник.

— Не бъди несправедлив, учителю! — великодушно уточни Критий. — Алкивиадовите победи са повече от Никиевите.

— Алкивиад напредваше, когато напредвахме всички ние, и бягаше заедно с нас. Не оспорвай спомените на войника, който е крачил в същата редица и спал в същата палатка с Алкивиад!

(Тук Критий си спомни нещо действително забравено: въпросният войник бе Сократ.)

— Защо сега не изкрещиш: „Където е Сократ, там е и победата?“ — попита учителят, сякаш чул неизговорения спомен. — Защото Сократ не си е изработил такъв мит, ще ти отговоря сам.

Учителят пропусна няколко мига в мълчание. Тъй правеше, за да подчертае извода от една своя мисъл и преди да премине към следващата.

— Завиждаш на Алкивиад и заради наглостта му, Критие. Преведено на точен език, тя означава: дръзновение. Двама сте еднакво високи по рождение, за да бъдете при случай обявени за врагове на демоса и сигурно изгнани. Ти се срамуваш от благородната си кръв, обличаш се в най-сиво и сядаш между тъкачи или грънчари в Съвета, дано по невнимание те вземат за свой. Но от целия тебе те долавят само твоя страх и срам — твоята аристократична гузност. Тя ги държи нащрек срещу ти: „Щом Критий е гузен, има защо.“ А за същия демос Алкивиад не е гузен, понеже сам не се замисля над своя уличаващ произход. Той го прекрачва, както износена хламида — едно от множеството облекла на комедианта, който изобразява и аристократ, и убиец, и лековерна дева, и посърнала вдовица, и наемен носач. Алкивиад няма ни срам, ни страх — нищо не го спира. Ще рече,

завиждаш му не само за онова, което имал, но и за това, което няма. Нелогично! Тоест: несправедливо.

— А как би оправдал пък неговата непоследователност? — не се предаде Критий.

Той знаеше, че порицава Алкивиад в най-тежкото според учителя несъвършенство.

— Не виждам защо липсата на последователност трябва да ни възмуцава, щом тази липса е достатъчно последователна — отговори Сократ. — Алкивиад би изменил на себе си само ако премине от непоследователност към последователност. Иначе (стига да издържи из своя път) той ще постигне съвършенство. В познаването и в изявата на същността си.

— О, дойдохме дори до изява, а? — ехидно натърти Критий. — Ще рече: на Алкивиад е позволено всичко, което ти ни забраняваш. Включително и да действа, а?

— Да, ти го каза: на Алкивиад е позволено всичко. По основна причина: той сам си го позволява.

Седнал, учителят се приведе напред, опря длани о плочите, сякаш искаше да се оттласне и да нанесе удар чрез най-острия си довод:

— След никое заседание, подир никоя от речите или от безобразията си Алкивиад не е пожелал да узнае как ги оценявам аз, неговият учител. Докато ти, Критие, поне веднъж на месец ме караш да потвърдя твоите собствени угризения, да изрека в думи укора, който сам таиш към себе си. Да, на тебе наистина малко е позволено. Ако се познаваше, досега би се примирил.

Сократ почака дължко. Чрез мълчанието си противникът трябваше да се признае за сразен, за да приключи спорът. Но в последния миг преди такова мълчаливо признание Критий свирепо изговори:

— Още една дума, само една! Одеве ти каза „ако Алкивиад издържи из пътя си“. Не вярваш напълно на човека, комуто всичко било позволено, а? Тогава нека аз, надвит както при този, тъй и при ред по-раншни спорове, те уверя в нещо, което ти пък не искаш да узнаеш: Алкивиад ще падне насред път!

— За разлика от кого? — студено попита Сократ. — Та ние до един и без разлика ще паднем насред път...

IV

Цяла в розово-теменужено, все тъй бистра, както атинската зора, бе угаснала атинската привечер. Настъпи яркосиня нощ. Градът се смълча — работният народ заспива рано. Само тук и там из тоя град сякаш просветваха огнища от изтляващ пожар — шумяха човешки гласове, песен и музика. Не всеки в Атина бе работен, затуй и не всеки заспиваше рано. За мнозина тъкмо сега почваха часове на будност.

В тях нямаше суматоха, напрежение. Те се разтегляха лениво, дано запълнят цялата нощ; не тежеха, а галеха тия часове — огизнали от тъмно вино, съгрети от телесно обладание, отпуснати върху меко ложе, пропъстрени с шепот, смях, звън на потири, струнна мелодия. Онази Атина, от която денят не бе спечелил нищо, заживяваше едва нощем. Тя пируваше.

Пируваше не само с тракийско вино и печен дивеч, но и със слово, с прелюбодеяние, с нагли мечти и алчни кроежи, гуляеше развратно преситено. Докато се наядеше с ближния и се напиеше с недобро, за да заспи накриво и се просъни зла.

Светеше и у Сократа. Неголемият му прост дом бе побрал неговите ученици, а също и любопитни слушатели или зяпачи, които не го брояха ни за учител, ни за гражданин, ни дори за човек. Част от нощна Атина гнило скучаеше, та търсеше как да убие нощта. Тези неканени гости мислителят не разполагаше около своята постна трапеза, ами покрай голите стени, върху пода.

Като зрители в театър там се излежаваха потомци на преславни или на пребогати семейства, за да се разтушават чрез чужди умствен труд. Тъй те събираха доста трохи в оскъдната шепа на душите си, а през деня ги пръскаха из Града, претворени в зърна слаба отрова или просто в смет — одумки и козни, злословие. На такива окаяни слушатели Сократ дължеше мръсните слухове за него, за учението му и дома му. Когато нещо ти остане духом недостъпно, ти веднага го окачествяваш низко.

Разредено винце и промислена реч се лееха на Сократовата трапеза, ала пируващите там бяха обръгнали и на двете, та не се

напиваха лесно. Предмет на споровете им биваха не толкоз събитията на деня — последните вести, откритите за всекиго в Атина семейни разпри, сполуките или позорът на властта. Сократовият кръг най-често посягаше към тема извън делнична, отвлечена, и я дълбаеше придилично с острието на логиката цяла нощ. Тогава неканените слушатели се прозяваха очебийно, преди да се изхлузят заднишком навън.

Когато Алкивиад не влезе, ами нахълта у Сократа, там всички сътрапезници бяха пияни, макар и по-малко от него. Алкивиад смяташе трапезата на учителя твърде жалка, затуй пристигаше сит и пил, за да препие до златокъдрия си перчем. Но едва час по-късно той се появяваше в Съвета с хладно трезво чело, с прозрачни като аметист очи и сигурна длан, надянал белоснежна хламида, която разносяше смесен дъх на свежо изпрано и на мускус. Ако понякога в речите му избликнеше несъответната горещина или необяснима печал, никой не ги отдаваше на нощесното вино, ами на многообразните Алкивиадови духовни опиянения. Самият Алкивиад никога не изглеждаше пиян.

Преди немалко години, когато Сократ откри за себе си този ученик — не дори личността, ами явлението Алкивиад, — беше се почувствувал изправен като пред чудновата, неназована още част природа. Тъй би се стъписал например пред водопад, висок колкото три Олимпа, или пък пред второ слънце върху егейското небе. Величествено и злоещо...

Най-странна у Алкивиада Сократ намираше неговата лекота, ужасяващата лекота на демон — само за призраци не ще да има разлика между студ и жегга, между ден и нощ, между добро и зло най-вече. Плашеше го у Алкивиада и липсата на причастие — човеците се харесват и ненавиждат, привързват се и се отблъскват, утвърждават и отричат. Човекът и битието задължително се намират в някакво отношение. Алкивиад сякаш бе самото битие, затуй си нямаше отношение към него.

След като мислителят бе доближил предмета на своите смайващи наблюдения, той не престана да го наблюдава все по-жадно. Алкивиад май наистина беше неизчерпаем, щом един Сократ не го изчерпи никога. Опитите на учителя да опознае този ученик заприличаха на кошмарен лов, в който ловецът се задъхва, губи сили да търси по-пряка пътека, препъва се и пак се втурва подир целта си, а

тя позапре разсеяно, за да се стрелне в невъзможна посока, вземе причудливи завои, навремени изчезне съвсем, а след миг се появи далече някъде, в лъжлив покой. Неистова гонитба за мъдреца, нарекъл зримия свят сянка на скрито истинния. Сократ изнемогваше над нещо досущ земно: да опознаеш един човек.

Алкивиад му се отказваше, без да тържествува над поражението на прославения атински софист. Той не воюваше, а се изплъзваше като скъпоценно източно ухание през портите на шуплест съсъд. Така, без да оспори или напусне Сократовото учение, Алкивиад изначално опровергаваше Сократа.

С това, че живееше — живеене бе най-точната дума. Алкивиад (според виждането на учителя си) утвърждаваше живота, не подбирайки в него ни добри, ни лоши черти, като всеядно се наслаждаваше на самата му сърцевина. Дълго сгъстявана смес от кръвта на Евпатриди и Алкменоиди (най-първите родове на първия между градовете), Алкивиад съдържаше всичко наведнъж, именно великото Всичко. Той бе роден през часа, когато Хелиос е в зенит — нямаше човешко качество, което да липсва у Алкивиада.

„Но може ли един многочислен сбор да образува постройка? — питаше се мислителят. — Алкивиад не е ли неразчлененият, неизбистрен хаос, преди всемирът да застине в мироздание? Ще съумее ли Алкивиадовото тяло — което все пак напомня нашето — да понесе свръхтовара на хаоса, или ще бъде сломено от тежестта му?“

„Не, туй тяло не е като нашето!“ — рече си Сократ и сега, когато Алкивиад нахълта в ниската широка стая.

Сократовият кръг пируваше, зяпачите се протягаха покрай стената, а двете лампади не достигаха да осветят твърде обемната картина. (Мислителят бе сиромаш, известно е.)

Неуязвимо свеж, Алкивиад вървеше начело на деветмина роби. Те носеха факли, които втъкнаха в халките; носеха амфори с вино и сребърни блюда с печен дивеч.

— Ти никога не си подчертавал тъй явно, че ме имаш за бедняк, приятелю! — меко, а не с внушително резкия си глас го упрекна Сократ.

— Ето че днес подчертавам — засия Алкивиад, сякаш произнесе не обида, ами поздрав. — Сетих се, че виното ти винаги бива водно, а вечеряте с варено жито. Уф!

— Не всекиму пада щастието да се роди наследник и да стане зет на най-видните атински домове.

— Разбира се, че не. Не всеки е Алкивиад, искаш да кажеш. Представи си в Атина или по света — все едно — втори Алкивиад. Би траяло кратко.

— Единият веднага ще убие другия...

Очите на Сократа потъмняваха от мъка, колчем споменеше за убийство. А Алкивиад се настани край трапезата, облегна глава върху коленете на Платон и се разсмя. В смеха му нямаше ни злост, ни радост. Едни здрави гърди поемаха вкусен въздух, за да го отприщят в приятно гърлен звук.

— За ваше здраве, безделници! — вдигна чаша той. — Опитайте виното на моя богат тъст!

— Сплетните шепнат, че си отказал свободата на дъщеря му — потърси опровержение Сократ.

— Разбира се, отказах ѝ.

— Но това, че не освобождаваш някого от себе си, отнема и твоята свобода, приятелю. Няма извършена неправда, която да не падне с равно тегло и върху човека, който я върши. Ти едностранно държиш веригата, чийто оттагъшен край е изгърван. Тя оковава тебе, без да задържи другиго.

— Пий, учителю, и успокой се! Нищо извън самите нас не е в състояние да ни обвърже, съвсем нищо. За мене тия две хапки печено, което дооглозгвам, са по-значими от Хипарете.

— Унижавайки нея, унижаваш в крайна сметка себе си! Обидно е да лягаш до жена, която откровено се тегли от леглото ти. Обидно!...

— Ни най-малко — отпи едра глътка Алкивиад и макар че тя беше навярно стотната му глътка за вечерта, помълча, за да доусети сладостта ѝ.

Сетне поясни:

— Как ще бъда обиден, ако не чувствувам обида? Освен туй аз от години (не помня точно откога) не съм спал до жена си. Не зная да съм я обичал, но вярно обичам зестрата ѝ — дванайсет таланта са това! Съдът искаше да ѝ ги върна, та предпочетох да си върна Хипарете. Ей така: взех я на ръце и я отнесох в нашия — тоест, в нейния дом.

Зяпачите покрай стената се разсмяха в хор, противния хор на пошлост и угодничество. През рамото си Алкивиад го откри с

изненада, сякаш очакваше там да има празнота.

— Разлейте вино и на тях! — заповяда той. — Не ще издават звуци, ако им напълним устата. А аз няма да обеднея.

— Тъкмо понеже си тъй богат, неприлично е да пресмяташ нечия зестра — наблегна на своето Сократ, който не взе участие в мазния смях.

— Има такива изрази, учителю — весело го поучи Алкивиад: — приказно богатство, голямо богатство, средно богатство? Но чул ли си някой да рече: достатъчно богатство. Ето, и моето е недостатъчно.

Зяпачите изсумтяха, за да не се задавят с вино.

— Млък! — нареди им, без да се обръща, Алкивиад.

— На тебе не достига не само златото — продължи Сократ в странно за него притеснение — Отзаран едва повярвах на ушите си: Съветът нададе боен вик, чу се чак до Агора. Не допусках, че в Атина има поне един гражданин, който при думата „война“ не би убил на място оногова, дето я произнесе. Ще го удуши, за да не пролее кръв. Атина е преситена от кръви.

— Както узнахме отзарана, не била преситена — възрази Алкивиад.

— Ако помъдрееш, приятелю, не ще приемаш видимото за същина — меко прозвуча и този упрек. — Разбирам, че си взел бойните крясъци за искрена жертвоготовност.

— Разбира се, че не съм. Но я ми кажи, що се крие под тях? Неизвестно... Затуй аз предизвиквам възможното военолюбие на атиняни. И ще гледаме.

— Ще гледаме нова война, тъй ли? Защо, кому е нужна тя! Та Атина бере душа от прекомерни напъни, от престъпна жажда да заграби всички острови и йонийския бряг.

— Но мир ние вече имаме, учителю! — весело му напомни Алкивиад. — Вече научихме какво ни носи мирът, вече го изядохме и, с извинение, го... Ха-ха-хо! Отегчени сме, накратко. И как не! Речи в Съвета, данъци и търгове, продажби и женитби, наследства и заговори, изгодна размяна на блага... Е, и?

— Отдавна предусещах, че мирът ще се окаже тесен за самолюбието на един Алкивиад — горчиво каза учителят. — Тук е и грешката във всяко дело: действувайки, човек неминуемо засяга други

хора, определя техния покой или страдания. С кое право, о Алкивиаде, ти...

— А защо никой не ми оспори правото, което съм нямал? — рязко се приведе към учителя Алкивиад и продължи рязко: — Защо днес атиняни не се нахвърлиха върху мене, защо не ме смъкнаха от арената и да ме стъпчат? Аз бях готов на казън заради покушение срещу мира. Заложих се, за да науча каквото научих: поне половината Петстотин тайно мечтаят онова, което аз изговорих явно. Уплашена от тази половина, другата мълком ще даде път на войната. Да, учителю: аз ще получа вишегласие, ако утре поставя на гласуване въпроса за война.

И като премина пак към галено мъркане, Алкивиад добави:

— Но на мене не ми трябва война още утре.

— Ти не би копал под мира, ако той се наричаше Алкивиадов вместо Никиев — тихо забеляза Сократ.

— Разбира се.

Този така присъщ на Алкивиад отговор, който най-внезапно обезоръжаваше стълкновенията! Едно безстрастно „разбира се!“ връщаше нещата там, където са били преди появата на хора — в прелестното, леко и пеещо, неоковано от представи за добро и зло естество.

— Прости, учителю, простете, приятели, но ви моля за позволение да се оттегля.

Младият Платон бе всъщност малък, въпреки своя недетски ръст и развити рамене. Той се възползува от движението, с което Алкивиад освободи коленете му, та стана. Ученикът Платон стоеше, смутен, и чакаше разрешение да се махне.

— Рано ни напускаш — кораво каза учителят. — Защо?

— Не зная... Не мога. Призля ми.

— Върви си! — отпусна го Сократ.

А помисли: „Ето един, който сам ще си позволява твърде малко; който винаги ще търси кой да му позволи.“ Извън това Сократ си спомни, че при първите срещи с Алкивиад и нему, на учителя, беше призлявало.

V

Никакъв лъч не пробиваше пласта облаци, подплатени с ниска, бяла от дъха на морето и солена по вкус мъгла. Зимата в Атина не е мразовита, затуй пък — всепропиващо мокра. Нейната влага правеше наметките тежки. Те не се ветрееха волно, ами падаха в тромави, огизнали гънки.

В такава светлина бащите на атинското народовластие бяха още по-изравнени по сивота — сивееха чак и лицата им, морни от досадата на всекичасни сметки и разни страхове. Държавници, длъжни да изразяват единно мнение и в никой случай — собствените си помисли.

Днес те се превземаха, че мислят онова, което говореше Хипербол, крайният от крайните демократи. Излюпен преди четвърт век из подземията на Атина, Хипербол носеше неизгладимите белези на нежелано рождение и недояло детство. В Атина, където освен изобилие имаше и изобилна нищета, сиромасите хранеха децата си с много слънце и вятър, за да ги спасят от недъгавост. А на Хипербол сякаш е било отказано и слънцето; той подпираше сега о мраморната трибуна на амфитеатъра тяло, чиито тънки кости май не биха го удържали право без опора; той излагаше пред множество погледи лице не за показване — с грапава кожа и бедна рижа брада. На представителите на народа този техен вожд се струваше неискрен със своите примижали очи. Те не подозираха, че Хипербол, взискателен във всичко, съзнава телесната си грозота, че иска да спести на атиняни поне част от нея: своите възпалени очи.

Винаги непримирим към враговете, Хипербол сякаш враждуваше с цялото битие. Той се връзваше като справедливо, но некрасиво острие във всекидневието на Атина и пречеше чувствително на всички. Хиперболовите правдиви нападки и изобличения не носеха за демоса ни хляб, ни маслиново масло. Атиняни биха предпочели — макар непризнато — мръсен хляб наместо чисти думи.

Понеже водеше непрестанна борба, Хипербол бе възпитал у себе си премного ненавист, която го заслепяваше. Затуй и не улучваше най-простото за всеки що-годе обигран в политиката мъж: сгодния миг. Той

сякаш нарочно избираше време, когато никак не бива да изговориш някоя мисъл, за да я изговори. Хипербол и днес много точно го уцели.

— Бащи на атинския демос! — започна той, вкопчен в смразения камък на трибуната и притеснен, все едно че ще прави донос. — Нашите така чести през последните месеци несполуки посред мир, а не във война ме плашат. Защо, питам себе си и вас, ние губим съюзниците си? Защо народът на Аргос свали демокрацията там?

Демосът винаги е прав — обяви Хипербол убедено, но неубедително. — Щом се опълчва против народовластието, то се е провинило пред него. С какво — питам себе си и вас. С това, че му беше наложено от Атина. Ще рече, народът на Аргос сам се отдава във властта на олигарси, стига те да го разпрегнат от атинската колесница. Народът на Аргос ни мрази. Защо — питам себе си и вас.

— Вместо да питаш, постави на гласуване въпроса за наказателен поход на Атина против Аргос! — обади се от място Алкивиад. — За две денонощия, атиняни, аз ще върна народовластието там. За още седмица ще откарам всички аргоски аристократи по островите. Доживотно заточение за всекиго, комуто не харесва хегемонията на Атина над целия Егейски свят!

Зимният вятър внезапно напя откъм морето. На тласъци проникна той и в корубата на Съвета, принуди представителите на народа да му обърнат гръб и вече съвсем да се озлобят срещу оратора.

— Нека гласуваме! — обади се Критий, когото очакваше приятно прекарване на обедните часове.

— Не съм поискал гласуване — невнятно възрази Хипербол.

Нему, изправен нависоко, студът причиняваше болки. Тях народният вожд бе придобил в ранна младост. (Зиме по пристанището на Пирея не се намират товарачи, тогаз разни собственици бяха наемали дори такъв тънкокоост и тесноплещ гладник като Хипербол. Зиме Хипербол беше си дояждал — до ситост хляб срещу четиринайсет часа пристанищен товар. И — в добавка: пронизващ мраз, който засяда по ставите ти за цял живот.)

Както биваше твърде рядко, сега Хипербол вдигна очи, впери ги в Алкивиад. Алкивиад седеше, цял в алено и белоснежено, единствен не гърбом към вятъра. На измъчения от ставна болка Хипербол се стори, че ветровитите пристъпи не рошат дори прословуто дългите къдри на Алкивиад — едно пищно оцветено изваяние присъществуваше

всред мръзнеци хора, мокри хора, сърдити или отвратени хора. Както винаги на Алкивиад нищо му нямаше.

Лично оскърбен от насмешливата природа, която успоредно произвежда и прекрасни, и уродливи образци, Хипербол с право мразеше нейната всепризнато съвършена творба.

— Не подлагам на гласуване въпроса, поставен от Алкивиад — продължи остро той, — понеже един наш наказателен поход срещу Аргос би бил позор. Алкивиад вече достатъчно опетни демокрацията с клането на остров Мелос. Алкивиад не остави там жив мъж, за да даде кървав пример на всички наши подвластни; Алкивиад зароби и разпродаде всички жени от Мелос, за да лиши от свободно потомство непокорните; Алкивиад...

— ... запази все пак една незаробена от Мелос! — звънко го прекъсна Алкивиад. — Една мелоска хубавица аз пощадох, понеже спря моя поглед. Вие я познавате, атиняни: тънкокръстата Евлампия. Детето, което тя ще роди, няма да бъде бунтовник срещу атинската държава, ха-ха-хо!

Тази веселост беше поне неуместна. Атиняни и без туй възмутено шушнеха как Алкивиад нарушавал своите собствени заповеди („Смърт или робство за всекиго от Мелос!“), за да доукраси леглото си. Но днес Алкивиадовата наглост ги съгря: най-сетне малко светлина през мъглите и под Хиперболовия оздравителен бич!

— Когато някой не изпитва срам от голотата си, той принуждава околните да отвърнат лице — заяви Хипербол. — Аз се срамувам да разискваме от това високо място гадости, които... да... е...

И Хипербол най-пакостно за своята правота пресекна напред дума. Отегчени допреди малко, бащите на народа се затресоха от зъл смях.

— Граждани на Атина! — надвика ги Хипербол. — Длъжен съм да изкрещя истина, която всеки от вас се бои да признае, защото това би ни наложило мигновено действие. Ето, изговарям: всред нас се е родил, расте и заяква ти-ра-нин! Демокрацията развързва ръцете му за преврат. Неговата хетерия (разпасана дружина от озверени аристократи и бивши роби, от комедианти и пристанищна измет) стои готова под заповедите му. Ако ние не осъдим на изгнание Алкивиад, утре може да осъмнем не първа по народовластие държава, ами тирания!

Граждани на Атина — крещеше Хипербол, — заклевам ви в името на демоса: нека вземем решение за всенародно гласуване да бъде изгнан Алкивиад!

Синкаво-червен от напъна си, Хипербол немощно млъкна.

Без да помръдне под пурпура със златовезан ръб, Алкивиад изслуша Хиперболовата реч. В ледената тишина, настъпила подир така внезапното за всички предложение, Алкивиад промърка топло:

— Съветът иска от тебе доказателства, Хиперболе, че аз, а не друг смущава покоя на Града! Тъй като обратното — моята бойна и държавническа ревност — не се нуждае от доказване.

— А загубата на съюза с Аргос — изхриптя Хипербол.

— Тя е поправима.

— А съперничеството ти с Никий, което разцепва войските на Атина?

— Туй съперничество е истина — най-неочаквано потвърди Алкивиад. — Когато една държава има двамина видни военачалници, разцеплението на войските ѝ е неизбежно.

— Но Никий в миналото...

— Атина иска не минало, ами бъдеще! — извиси глас Алкивиад. — Готов съм да ѝ предоставя избора: Никий или аз! Ако утре народът гласува моето изгнание, аз ще се подчиня без ропот, защото сам разбирам, че не ми е място в един град, който предпочита вчерашни триумфи пред утрешни победи... Избирайте, атиняни!

Ни Хипербол, ни един от Петстотинте не повярва на ушите си: без съпротива Алкивиад бе поел неизчислим риск. Нали никой в Атина (въпреки сплетните) не беше уверен, че под пурпурната мантия набира сили за преврат бъдещ тиран, но пък не бе уверен и в противното. Как, защо утре Градът трябваше да решава? Никий и Алкивиад бяха допринасяли, мразейки се скрито цели десет години, за величието на Атина. Кое налагаше утре тя да се лиши от тяхното и забавно, и полезно съперничество?

— Но, атиняни! — разкъса пласта от мълчаливо колебание Алкивиад. — Атинската демокрация не е невеста за женене, та да ѝ се полага едничък жених: бдителният Хипербол. Тя е плодовита майка, на която всички ние сме наравно синове. И ето, още един от тях, аз например, обвинявам Хипербол в греха, който той кресливо ми приписа: стремеж към еднолична власт! Под умишлено отрития хитон,

зад винаги полуспуснати клепачи Хипербол нещо таи — защо е иначе това показно самоунижение? За да прелъсти избирателите: „Аз съм поблизо до работния народ, отколкото бива всеки друг от Петстотинте!“ Защо на Хипербол пречат тъкмо даровитите атински военачалници? За да не осуетят чрез оръжие онова, което Хипербол коварно крои. Затуй настоявам утре Атина да гласува за изгнанието на един не от двама, а от трима ни!

Противоударът бе така ненадеен, че крайният демократ видимо залитна. „Защо, защо!“ — повтаряше беззвучно той, а Петстотинте, озлобени, дето именно Хипербол беше ги подложил на тревога и разправии, жестоко мълчеха.

— Ти обясни ли пред Съвета защо двамина добри стратегии били прекалено много за Града? — отвърна му Алкивиад. — Ти искаш да ограбиш родината си от един велик човек, понеже те плаши величието. Но на Атина трябва величие!

Едва сега Алкивиад се изправи. С лице срещу цяла Атина, която утре щеше да начертае съдбата му, Алкивиад изговори по правилата:

— Аз не възразявам Градът да наложи изгнание на един от тримата, които били смущавали покоя му.

— Не възразявам — отекна зад Алкивиадовия гръб Хипербол; той овладя ръбатата си челюст, която потрепваше, и понечи да продължи: — Запомнете, атиняни...

— Ти нямаш полза от паметта на Атина — срязва го Алкивиад. — Запомнят се не думи, а дела.

— Не възразявам! — обади се и трети глас.

Никой дотук не беше се сетил за стария стратег; Петстотинте се вдадоха досущ в спора между ония двама. Почитаният военачалник се поклони на Съвета. Повече от Алкивиад и Хипербол той имаше право да пита „защо?“ Никий не попита. Живял и видял, той си знаеше: не бива да се навираш в очи.

„Двама честолюбци — залязващ и изгряващ — са гибелно излишество за Атина, отскоро сродена с мира. Атина съкровено жадуваше покой, за да изкорени овъглените маслинови дървета и да засади живи фиданки. Фиданките все още не дават плод, а из Града вече се разминават настръхнали двамина пълководци. Заради тяхното съперничество Съветът всеки месец гласува още злато за корабни строежи, за леене на боен бронз...“

И тъй нататък.

С тая реч, произнесена при Пропилеите, повторена на Агора и потретена при Южната врата, Хипербол убеждаваше атиняни да отърват града си било от Алкивиад, било от Никий. Вътрешно сигурен, че опасност за демокрацията е само Алкивиад, Хипербол се подчиняваше на решението на Петстотинте: да бъде изгнан един от двамата стратегии. Що се отнася до третия възможен изгнаник, никой не би гласувал за неговото наказание. В Атина сияеше народовластието, та би било смешно, неприлично дори то да прокуди най-последователния, неопетнен демократ. Самите Петстотин, вече по домовете си, усетиха смътна неловкост, че бяха подредили Хипербола до застрашителните за мира военачалници. „Какво да правиш? Политика!...“ — поясняваха те на преудивените си домашни.

А през същото време — отвратително студено и мокро навън — Хипербол държеше речта си. О, как би искал вместо държавнически доводи да изхлипа с разранено гърло: „Пазете се от Алкивиад, атиняни! За него няма нищо свято!“

Той вярваше, до степен да заложи върху дръвника дясна ръка, че за Алкивиад няма нищо свято. Добре, но как ще се обоснове? Не беше запретиено да пуснеш върху свещения стадион в Олимпия четири състезателни впряга, а не единствен — тази Алкивиадова суетност можеше да се тълкува и като богоугодно рвение... Някаква жена от Мелос по закон бе купена от Алкивиад, при все че той не я държеше за робиня, ами. Е, и? Въпрос на господарска прищявка — законно... Хипербол предчувстваше и как Алкивиад, в своите пък речи, ще заяви най-непринудено: „Не е грях атинянинът да носи пурпур, щом намира смелост за това. Ако предпочитате безцветието — ваша воля! Но аз смятам: съвсем всички атиняни трябва да наметнат алено! Така ще личи отдалеко, че ние — чедата на Града — сме заповедници над цяла Елада...“

Какво да отвърнеш на това? Впрочем Хипербол изнамери друга тема за речта си: пакостното съперничество между Алкивиад и Никий. То поне беше извън спор, призна го и Алкивиад.

„... Двама славолубци, които дрънчат меч и шпори при нищожен повод!...“ — тъкмо изговаряше за четвърти път с дрезгав от крясъци глас Хипербол при Палестра.

Слушателите му бяха немного. Предпролетните дъждове плющяха над Атина, сякаш за да отмият от мрамора й зимните слоеве мътилка и да светне тя — бяла, съразмерна, надменно изящна — при първото слънце на пролетта. Изобилен дъжд гонеше атиняни от площада към таверните, където седяха по половин ден пред кратер тракийско вино и една сушена риба. На тях не им беше до Хиперболовата бдителност, до страховити предсказания и до политика изобщо. През последния зимен месец атинските гласоподаватели се тревожеха как ще изкарат до копривата и младия чесън.

В навързаните една до друга таверни срещу Палестра гъмжеше. Тях съединяваха отворени сводове, през които човек — без да подаде нос на улицата — обхождаше подземие подир подземие. Сякаш всички, които не се намираха в Пирея, по строежа на стоте бойни кораба, бяха се натъпкали под земята. Те клечаха дори по калните стъпала, поставили пълен потир до себе си, върху пръстта. Атинските управници от много време вече (от изгнанието на стратега Тукидид) не бяха прибъгвали до всенародно допитване в този смисъл. Би било глупаво през тъй богати на градски сплетни дни да дремеш в къщи.

Навън, около Хипербол, гъмжавата все проредяваше за сметка на таверните, където се сгъсти още повече. Хипербол, мокро просмукан до болните си кости, продължи прегракнало да доукрасява своята несложна мисъл, че двама честолюбци били много... Както често се случва с ораторите, той никак не смогваше да приключи словото си — боеше се слушателите да не рекат, че бяга от дъжда.

Понеже бе свикнал да крие нехубавите си очи, Хипербол пропусна как се роди събитие, което не само той, но и никой в Атина не предвидя миг по-рано: откъм храма на Хермес се зададоха двама воители, както се отгатваше по нагръдниците им от бронзови плочки, по това, че бяха с шлемове. Неравни на ръст, те крачеха равно — по привычката на всеки боец. В цяло въоръжение, сякаш ей сега потеглят в бой, ризниците и мечовете им приятно звънтяха. Най-сетне — спомен за оръжеен звън в Града, който строеше, търгуваше и се излежаваше на тъмно и топло по таверните!

Хипербол не различи двете мъжки лица. Чак когато воините излязоха на площада при Палестра, сподирени от тълпа, която бързо се удвои, понеже към нея се преляха Хиперболовите слушатели — тогаз вече Хипербол трябваше да си рече: „Случи се изключеното!“

Той стоеше, оголял от публика, потресен свидетел на гледка, която правеше безпредметни речите му и дори утрешното допитване до народа. Народът изричаше своята присъда още тук: той въздигна върху хилядопръста, макар и зъзнеца длан двамината си военачалници.

Да, Алкивиад и Никий. Те бяха изминали, прегърнати през рамо като първобитно изображение на обичта, цялата дълга търговска улица; те кимаха и се усмихваха не само на ония, чиито ръце ги поддържаха сега върху два щита, ами и един другиму. И тъй, пазейки тънко равновесие върху щитовете (те все пак се поклащаха поради гладнишкото сърцебиене на избирателя), пълководците, които до вчера не можеха да се търпят, с мъжествен звън притиснаха гърди о гърди, разцелуваха се по вратовете.

Самичък, сякаш прокажен, Хипербол не усещаше нозете си. И тъкмо ги овладя, та като използва народната суматоха около началниците, да се примъкне зад най-близкия ъгъл, заклинателно прозвуча гласът на Алкивиад:

— Преди да побегнеш, чуй, Хиперболе! Двамата съперници, чиято вражда плашеше Атина с разцепление на силите ѝ, тия довчерашни късогледци днес прогледнаха за неделимо единодействие. Нека атиняни научат, че вече имат един военачалник — и опитен, и дързък, и хитър, и бърз. Воин с две сърца и четири ръце. Кажете, атиняни, кой друг град по Егея ще ви се похвали с такъв стратег?

Народът около стратегите измери през рамо вожда на крайните демократи, безоръжния Хипербол, окиснал като пристанищен товарач зиме. Стотиците недобри погледи сега го питаха: „Е?“

Хипербол нямаше отговор за случая, който не само той, но и всеки в Атина бе смятал невъзможен.

— Най-скъпа за всеки гражданин е бдителността! — бронзово ехтяха и думите на Алкивиад. — А затуй, че я разхити напусто, Хиперболе, утре ще заплатиш цената ѝ!

VI

— Стига с това бледо като презряла девица, стига с това пелопонеско винце! Наистина ли си свършил кипърското? Недей да лъжеш, досещам се; допил си го скришом. Ами ако аз пък те предоставя на лихварите? Хо-хо-ха!

Само по къса хламида Алкивиад кладеше голям огън в огнището. Алкивиад се смееше, оголил зъби, на които ще завиди всеки млад вълк. Бе го разсмял дивият страх, който избликна в погледа на домакина — освободения Алкивиадов роб Пулитон. За него не беше тайна, че господарят му го освободи злокобно: Пулитон заемаше сребро под лихва за сметка на Алкивиад. Пулитон живееше в къща, преобширна за произхода му — тъй неговият бивш собственик имаше къде да размества нощните си буйства, когато не подхождаха за господарски дом.

Алкивиад се чувствуваше тук у дома си повече, отколкото в къщи, през две стени от все оскърбената, сякаш вързана с верига Хипарете, под уж любезните посещения на нейните влиятелни поради пестеливост и високи връзки братя. Тези посещения бяха всъщност надзор и пречка за прекалености в дома, строен със златото на тъста, затуй Алкивиад рядко се мяркаше там. Много по-волно кънтеше смехът му в уютната къща, която бе наел за своята нова държанка, тънкокръстата Евлампия. Къща край тържището на Агора, за да долавя Алкивиад дори при любов, дори насън звуците, по-сладки за него от любов и от сън: народното веселие, народния ропот, възторзите, препирните или метежите на народа. Самозван жрец или актьор, стратег или държавник (а най-вече всичко това наведнъж), Алкивиад се чувствуваше не дори окраден, ами болен, когато си нямаше народ — демоса той долавяше най-различно, но винаги еднакво необходим.

Пулитон, когото стресна само думата „лихвари“, бе положил пред уж бившия си, а на дело до гроб господар пълна амфора.

— Не смеех да разлея от кипърското, преди да пожелаеш. Останало е немного.

— Което ще рече, че сам аз и ще го допия — потопа Алкивиад устни и чак брадичка в широкия потир.

Той смука дълго, на шумни глътки, които се чуваха до всеки ъгъл на огряната от огъня зала с плътни завеси на прозорците. Сетне тръсна глава тъй, както песовете, когато се налочат, и изговори с червена от гъстата гроздова кръв уста:

— Ще трябва да пия много тази вечер, приятели, за да отмия целувките, които днес цял ден публично лепях по Никий. Вярно е, те са плата, дето ще ме откупи от изгнание, но нека Атина бъде наясно: тази плата беше солена за мен. Пу!

Алкивиад плю. Хетерията му (наистина от разорени земевладелци, отпуснати роби, охулени роднини на големци, от които големците бяха се отрекли, за да не споделят позора и дълговете им) раболепно се разсмя. Само високородният, но засега лишен от почести и звания, изгонен от учителя си Сократ, а неприет всред чистите демократи Критий запази достойнство. Той сбърчи нос от отвращение, на което даде и глас.

— Ти все още не си отбягнал своето изгнание — злорадо напомни Критий. — Де-мо-сът — разтегли нарочно тази враждебна нему дума — ще се произнесе едва утре. Глинените плочки с твоето или с Никиевото, или с Хиперболовото име ще бъдат преброени едва утре вечер. Прочее, не бързай да ни черпиш, Алкивиаде!

Критий се изказа най-заканително вместо съдбата, но въпреки туй трябваше да навлажни гласа си с пелопонеското тънко винце.

— Не ме плаши Немезида, камо ли ти, Критие! — усмихна му се Алкивиад през дъха на кипърското, което галено люлееше мислите му. — Тази вечер аз ти говоря като вече победител в утрешните избори. Ето — пред свидетели. Искаш ли облог?

— Демокрацията ме разори основно, та не мога да си позволя облози — озъби се Критий. — Но ти припомням първия закон, който учихме заедно в школата за благородни младежи: почитай всевиждащите богове, имай страх от наказанието им! Над всеки смъртен тегне заплашващ меч. С кой ум предизвикваш съдбата, Алкивиаде, като пиеш наздравица за още несбъдната победа? Това е... кощунство.

Критий просто се давеше от богоугодна ярост. Дружината, изсмукала твърде много вино, беше досущ омаяна. Присъствието на

нейния кумир — неизменно забавния Алкивиад, когото не препъваха никакви закони и правила — я правеше дръзка. Разорени или нищи, безправни или полуправни, тия хора се влачеха принизено, замеряни с хули и презрение по цял ден. Те се отприщваха едва вечер, ако в дома на Пулитон се появеше покровителят им Алкивиад! С него, до него тази измет се чувствуваше безнаказана, неокowana от задръжки и робска плахост. На тия хора Алкивиад дължеше стотици, дори хиляди гласове при всеки уж народен избор — у Алкивиад те бяха намерили господаря, който си позволява и позволява на другите всичко. Стига това да му харесваше.

Алкивиад изчака своите сътрапезници, и по-точно публика, да се насмее, като ръкомахаше, сякаш насърчава за по-високогласно песнопение театрален хор. А когато дъхът на дружината привърши и тя просумтя, преди да стихне, Алкивиад се изправи, без да залита, поклони се.

— Ти ме заплашваш с възмездие на боговете, Критие; не ти мигна око, наричайки ме смъртен. А сигурен ли си, че съм?

— Това... това надхвърля всичко!... — глупаво заекна Критий.

— Ами ако не съм смъртен? — палаво попита Алкивиад.

— Богохулни глупости! — изкрещя Критий, забравил как се гнуса от сцени пред изметта. — Всеки наглец в Града можеше да си присвои божественост, ако сам Зевс не наказва на часа такава измама. Да не мислиш, че си първият, комуто хрумва колко изгодно е да бъде полубог? Пази се, окаянико, за да не станем свидетели на грозен ужас!!!

— Не думай! — кротко го подигра Алкивиад.

Той примижа като актьор преди монолог. Само по хламида, която трептеше върху тялото му при всяко движение, понеже бе от най-чиста коприна, с лъх на източни ухания, Алкивиад бавно описа кръг със стъпките си. Без заповед, той заповядваше на своята публика да се притисне о зидовете, за да оголи по-обширна сцена. Сетне запали от огнището четири факли, втъкна ги в бронзовите халки по стените.

Започваше представление.

— Граждани на Атина — поде Алкивиад мелодично и уж пригласяйки си с невидима лютня. — Граждани, които денем никой не брой за хора. Сега е нощ, та вие сте волни; власт и закон спят. Допускам, че спят дори боговете.

— Заклевам те, млъкни! — неистово вресна Критий. — Не желая зората да огрее нашите изпепелени трупове, не желая душата ми да пламти в Аид!

— Никой не те е канил на представлението ни, Критие! — все тъй напевно уточни Алкивиад. — Върви да спиш под своята сигурна стряха, където бдят боговете-покровители.

Още преди Алкивиад да завърши, Критий бе напуснал празнично осветената зала, сякаш пламъкът от огнището пълзеше по стъпките му. Навън той спря за миг, втренчен в къщата на Пулитон: очакваше да види как стените ѝ се разпукуват, как каменна камара затрупва кощунстващите ония полуграждани, а над мъчително сгърчените им останки избликва висок, син и жълт огън. Но къщата си кротуваше, читава като надеждна крепост; дебелите завеси не пропускаха към улицата ни светлик, ни дори гласове. А властта и законът май наистина спяха, самоуверени във всемогъществото си, в просто нерушимата хегемония на Атина над цяла Елада.

— Пада им се! — процеди злостно Критий, но не бе ясно дали има предвид спящата демокрация, добрите вярващи или пък богохулниците.

— А сега, нощни граждани на Атина — продължи в освобождения светъл и топъл кръг Алкивиад, — нека ви дам доказателства за моята поне полубожественост. Трябва да си призная: лично аз не съм напълно убеден в нея. Майка ми разказваше, че ме била родила от баща ми, но коя ли съпруга не се кълне лъжовно?... Нещо дълбоко в мене ми нашепва, че не съм като хората — нещо... неопределено, но великолепно ме отличава от вас и от всички елини изобщо. Аз се чувствавам не дори полубог, а съвсем богоравен.

Алкивиад живописно отметна дълги къдри, подкупващо светна с очи.

— Ето това чувство искам да проверя пред вас! Критий съвсем уместно избяга: боговете всякак ще ме накажат, ако пряко волята им понеча да си присвоя божественост. Приканвам и вас да спасите телата и душите си, ако се съмнявате в моя произход. Лично аз — признах ви — се съмнявам.

Алкивиад млъкна, за да огледа зрителите. Всички тия изпаднали или никога неиздигали се хора, които в Атина имаха право на изнуден глас веднъж годишно, а нямаха хляб през вечер, май че си рекоха сега:

„Какво пък, нека бъде! Какво пък, ако изгорим живи от Зевсов гръм — нали иначе ни чака смъртна рана в боя или гладна умирачка из подземията. Поне ще видим как боговете въздигат върху златен облак своя син или разцепват земята под него, за да се продъни право в Стикс... И едното, и другото ще бъде зрелище...“

Впрочем никой не напусна светлия кръг, превърнат в театър.

— Напомням ви нещо, което хубаво знаете, атиняни! — звънко, понесен от еуфория, продължи Алкивиад: — Нашият Град си има велик ритуал — Елевзинския. Всяка година ние се отправяме в смирено поклонничество из Свещения път към храма в Елевзия, за да поднесем там дарове и жертви. Вие знаете, че в Елевзия всяка година малцина заклети в трезвеност и безбрачие потомствени жреци изпълняват мистерии: заклинания и обреден танц, в които всеки звук и всяка стъпка са определени до най-точна тънкост.

Нали сте присъствували на Елевзинските мистерии, атиняни? — попита Алкивиад.

Ако човек седеше всред тия стотина негодници, би забелязал как този миг всяко косъмче в косите и брадите им настръхва от ужас. Да би Алкивиад измъкнал отнякъде отрязаната, оцъклена и обвенчана със змии глава на Горгона, зрителите му нямаше да изпитват по-лудо потресение.

— Защо не ми отговаряте, атиняни? — през смях ги подигра Алкивиад.

— Господарю — заекна близкият до Алкивиадовата особа негов освободен роб. — Убий мене, господарю, но не докосвай Елевзинския ритуал! Това е най-ценният дар на Града пред боговете-покровители. Зевсовата дъщеря Атина е сурова поради своето целомъдрие, господарю!

— А дали не я отегчава туй целомъдрие? — попита закачливо Алкивиад. (С такъв израз бе свикнал да прелъстява не само жени от народа, но както се мълвеше, и някои първи съпруги в Атина.) — Дали непорочната хранителка на Града не желае да я развличаме чрез мистерии вместо веднъж годишно много по-често? Тази вечер например.

— Не!... И защо?... Не може! — шепнеха без дъх тук и там около голия кръг полупияните или съвсем пияни гладници; страхът беше ги дозашеметил.

— Все още не знаем дали може, или не — успокои ги Алкивиад. — Щом никой до днес не дръзна да пародира Елевзинските мистерии, никой не е и сигурен, че такава игра се наказва с изтезателна смърт. Не бойте се, атиняни: аз, вашият защитник, поемам върху себе си гнева на боговете, ако те наистина се разгневят!

— Ще бъда Хиерофантът — обяви бодро Алкивиад. — Пулитон — Факлоносецът! Теодорос — Вестителят!

Алкивиад не се замисляше ни миг, преди да посочи кому възлага роля. Все тъй вцепенени, сочените се изправяха, пристъпваха с окаменели нозе в кръга, сякаш нагазват жар.

— Дотук не се случи нищо смъртно — установи Алкивиад сияещ. — А ако вярвахме на жреците, всеки непосветен трябвало да погине от Зевсова мълния само при помисъла за участие в мистериите... Казах ли ви, атиняни, че богиня Атина тази нощ май скучае?

Внезапно охрабрени, че ще изпълнят свещените роли (които бяха достояние дори не на всеки жрец), Пулитон, Теодорос и още трима се подредиха зад Алкивиад. А той се изпружи така, че щръкна почти педя над техните сплъстени коси, над тежката воня на пот, препържено, суха риба, и с поглед, който сякаш прониза дървения потон, за да подири небесата, произнесе вдъхновено първия стих от ролята Хиерофант:

„И тази пролет Хелиос ще удължава своя път, докато Деметра...“

Остра тръпка олюля плещи и гърбове, сниши главите на стотина полуграждани. Тъй се огъваш, когато чакаш убийски удар върху темето си — тия неволни зрители на светотатство все още вярваха, че земеръс ще срине дома на Пулитон. Затуй им потрябва известно време, преди отново да проточат шии към сцената; там вече се разиграваше част втора от свещените Елевзински мистерии. Там не беше се разпукнал подът не бе изригнал син пламък, ме бе треснала мълния, с една дума.

Най-спокойно Алкивиад ръководеше действието, подсказваше на произведените от него жреци забравен стих, извършваше ритуалните стъпки, които те следваше да повторят. Мистерията бързо доближаваше своя край, понеже сам Алкивиад не бе запомнил всичките й досадни тънкости.

Щом заповядващата му ръка ги отпусна, шестимата изпълнители не намериха сили да се върнат всред публиката, ами се смачкаха на място. Алкивиад насмешливо разгледа стаилите дихание зяпачи и изрече прочувствено:

— Благодаря на боговете, че ме признаха за свой жрец!

Той се поклони нехайно пред обожанието на публиката си, сетне заключи:

— Ако тази нощ бях извършил светотатство, сега нямаше да притежавам плът и глас. Както се уверихте, атиняни, истината е...

Странно, Алкивиад млъкна. За всички туй внезапно секване доказва божествена намеса: боговете все пак отнеха слово на дръзкия самозванец! О, не, Алкивиад бе изиграл и тази трагическа пауза, за да подчертае още по-ярко своето следващо предизвикателство спрямо закони и традиция:

— Истината, истината — въздъхна той на подигравка. — Тя пак е тъй многозначна, както си беше преди представлението... Ето защо: аз или съм полубог, когото Зевс бащински глези, внушавайки му палави хрумвания, или на Олимп всемогъщите са отегчени, та нашата нощна шега ги увесели и ни я простиха, или пък... Страх ли ви е от онова, което ей сега ще кажа, атиняни?

Атиняните не шукваха. Часовете на тая чудновата, зловеща и окриляща смелостта им нощ бяха ги лишили от ум, сякаш ако Алкивиад тутакси се възнесеше през потона от едро отесани греди, никой не би се удивил.

— Добре, чуйте тогаз! — лъчисто ги огря с белозъба усмивка Алкивиад: — Боговете може би изобщо нямат над човека такава власт, каквато човек им е приписал. Хо-хо-ха!!! Митът за Прометей е пресъчинен от смъртния Есхил, за да стряска чрез него данькоплатци, избиратели и роби, за да отреже в корен всяко човешко дръзновение. Ако наистина беше живял Прометей и ако наистина би дръзнал, то нищичко нямаше да му се случи — обзалагам се срещу коня на Теодорос (своя последен кон загубих в облог преди седмица).

Орли-лешояди и нажежена верига, Зевсови мълнии и Посейдонов смерч — редеше Алкивиад като в стих, имайки пред вид Есхил (чиито стихове не помнеше никак). — Обзалагам се, атиняни, че нищо не застрашава човека, който посмее!

И досущ неочаквано той грабна наметката си, упъти се към вратата.

Вече бе уловил тежката ѝ завеса, когато се досети:

— Ако някой от вас спомене извън този праг какво е прозрял нощес, казън ще сполети не мене — вече се убедихте с очите си, аз стоя извън боже наказание. Но не мога да ви уверя, че то ще отмине вас. Предупреждавам ви да забравите видяно и чуто!

VII

Ех, най-хубавото време в най-хубавия град на Елада! Не хубава, а велелепна, мечтана бе пролетта на четиристотин и петнайсега година преди ерата, която по-късно нарекоха Нова. Зеленина бликаше иззад зидовете на всеки двор, плискаше в тучно ярки повесма над уличните плочи, изригваше към стъклено ясното небе с устрела на кипарисите, лееше се върху покривите с нежните струи на лозата. Зеленееше лишаят върху варовика — животът потапяше в зелено ликуване всички строежи на човека, за да вземе очите и ума му със своето неизменно, неотменно надмощие.

Малко по-късно, когато зеленилото дотолкова се сгъсти, че взе да образува равен фон, върху него пролетта нарисова сякаш самата себе си. Тя се увенча с невъобразими, едри като длан цветове на магнолия; нахлузи пъстра хламида от бадемов, маслинен, прасковен и черешов цвят; пръсна тук-там по плещите си ситни, горчиво дъхави цветчета на лимон. Извърши всевъзможни живописни буйства накратко. Цъфтеше пролетта, цъфтеше Атина, пееше в бои и преливаше от обич към живота целият прекрасен, ожаднял за слънце свят.

Атиняни усещаха тазгодишната пролет особено трескаво — не ги ловеше сън. Нещо кипеше, приближаваше някакъв катарзис в туй прекалено светливо напрежение, което все набъбваше и набъбваше като огромна кестенова пъпка, побрала в себе си кой знае що.

По-точно из Атина ходеха — още по-безсънни от нейното възбудено гражданство — дванайсетмина мъже, които знаеха какво се съдържа в неразпуканата още тайна. Дванайсетте архонти бяха обсъждали, спорили, приели и възложили изпълнението на най-смелия замисъл след смъртта на Перикла, а май че и изобщо Западния проект.

Негов автор, разбира се, беше Алкивиад. Щом демосът чрез гласуване изгна съвестта си — Хипербол, — Алкивиадовите блянове за величие вече не срещаха отпор. Алкивиадовите призови към величие чрез война, заради които Сократ предрече, че приятелят му щял да бъде убит с камъни от хиляди вдовици и сираци — тия призови най-невъзможно породиха военолюбие. То покълна върху атинска

почва, израсте през пролетта и разцъфтя с цветове, по-едри от магнолия.

Оказа се някак естествено, че на Атина вече не бил необходим един мир, който само запазваше равновесие между нея и вековния ѝ съперник Спарта. Атина би била само на име Архе — тоест държава, — ако не се наложеше безусловно над втория по важност град на Елада. Както бяха показали немалко войни и премного лещ, Спарта не можеше да бъде надвита крайно, ако Атина не я лишеше от съюзници.

Досега атиняни бяха превземали или съблазнявали някои градове, спартански помагачи. Но и това не измени порочното равновесие — все още със съюзна помощ Спарта би извела не по-малко бойци, нито по-малобройни кораби от Атина. Другаде, далеко извън локвата, която атинските държавници смятаха за света изобщо, пък тя си оставаше локва, обсеяна с песъчливи, ялови, богати само на храмове и надменност, на тържища и користолюбие острови, другаде Атина бе длъжна да търси изход към величие. „Атина не ще бъде хегемон над Елада, ако ограничи действията си в Елада!“ — тъй сбито обоснова преди време своя Западен проект Алкивиад.

Той го изложи само пред дванайсетте архонти под предлог, че основно условие за успеха на този проект било тайната — пълна тайна! Редно беше всеки архонт да се запита: защо Алкивиад изчака Хиперболовото изгнание, за да занимае Дванайсетте със замисъла си? И Дванайсетте си отговориха: Алкивиад се е страхувал, че ограниченият краен демократ ще насъска срещу неговия велик, мечтателски ярък проект утрепаните от война трудови хора.

Архонтите се мамеха. Алкивиад доволен проследи как се смалява и стапя Хипербол из калния зимен път от Дипилонската врата, за да изрече като собствено откритие откритието на Хипербол. Народният вожд често бе повтарял — гъгниво и стеснително, свел некрасиви очи, — че надмощието си Атина не ще спечели в Пелопонес, нито из Йония, Хипербол бе разяснявал не гръмко, че елинските братоубийства не ще направят Елада нито по-плодна, нито по-обширна. Спасение от сиромашката теснотия, където опираха лакти и се настъпваха десетки градове, атиняните щяха да намерят извън Елада, из бегло познатия, но по слухове пребогат и още несподобен с умни държавници Запад.

Хиперболовите разяснения нито се чуваха, нито се помнеха — доказва го туй, че две седмици след като авторът им пое изоставен и просълзен в изгнание, Алкивиад си присвои Западния проект. За разлика от негласовития бивш пристанищен носач Алкивиад умееше да говори разпалено, да придружи словото си едва ли не с танц, но във всеки случай с внушително ръкомахане. Алкивиад разигра такъв театър, че и най-вдетиненият дремлив архонт се пробуди съблазнен.

И така архонтите прегърнаха усмихнатата Алкивиадова рожба — Западния проект. Според него Атина щеше да дострой и въоръжи сто трийсет и шест триреми освен товарните. На тях Атина щеше да натовари седем хиляди хоплити и хиляда изкусни стрелци — напрежение в хора и средства, което Градът не познаваше от Саламин насам. На първо време Алкивиад смяташе да превземе Сицилия, за да извлечел от оня остров — десет пъти по-широк, населен и надарен от цяла Атика — хиляди бойци и много злато. С тях той щеше да предприеме завоевания покрай средиземноморския бряг, а тук-там — и в дълбочина. Тогаз, когато този величав замисъл получеше плът, Атина би се оказала хегемон не само над Елада...

Богове, какви жертви изискваше този богоравен от смъртните си съграждани! Нечуваното предприятие, като би наложило на всеки атински роб и на наемните бедняци по двайсет часа кървава пот в денонощие, все пак щеше да струва три хиляди таланта. Тайно от Петстотинте и съвсем тайно от демоса архонтите постановиха тия три хиляди таланта — пълното наличие от злато и сребро, неприкосновено пазено в Акропола — да бъдат жертвувани за Западния проект.

Роби и наемници изнемогваха по корабостроенето; всеки пети хоплит или стрелец получаваше слънчев удар, обучавайки се в бойни тънкости под заповедите на Алкивиад, който все пак си оставаше безчувствен за стрелите на Хелиос, Алкивиад сияеше, по-яркоцветен от всякога, по-дейно оживен и уверен в прословутия си щастлив жребий. Той изливаше тъй пищни описания на всички блага, които до края на годината щял да струпа пред нозете на Града, че архонтите, замаяни, не усетиха как съкровищницата на Акропола опразня. Те ситнеха треперливо край пристана на Пирея, те цъкаха, сепнати от чудодейната скорост, с която всеки ден им носеше нов кораб. Без да са посветени заради какво тъй лудешки бързат, хиляди неграждани на

Атина напояваха с потта си корабните дъски, като че ли да ги направят непромокаеми за бури и бойна несполука.

На кон, взет в заем от някой снощен сътрапезник, Алкивиад прашеше между Пирея и Атина, а оттам — до полето на Арес, където редиците се печеха под връшника на шлем и броня, но настървено режеха въздуха с новенички острия — учеха урока си по победа. Алкивиад прашеше между полето на Арес и Акропола, за да следи каква я вършат жреците.

О, жреците също хвърлиха много сили, но в съпротива срещу надигащото се и с неясен за тях прицел военолюбие. На жреците не беше в сметка една война, която би попречила на вярващите да обдаряват щедро светилищата.

И тъй атинските жреци откриха война преди войната: воюваха против Алкивиад. Всяка заран по някой от тях обявяваше на площада пред женска рядка тълпа как бил му се явил насъне сам Гръмовержецът или Атина лично, за да изрекат зли прокоби. Когато тия прокоби втръснаха на атиняни, вече понесени от някакъв неразумен, пролетно лекомислен и устремен към бъдни сполуки кипеж, боговете в жречески сънища го удариха на заплахи.

Събрани на Аресовото поле, мъжете нито чуваха, нито искаха да чуят такива приказки. Ала техните жени, държанки и дъщери, когато се завръщаха от тържището у дома под теглото на пълна амфора масло или вино, изнурени и отнапред ужасени, че туй тегло с всеки ден ще расте, защото мъжът, синът или братът ще оставят кости далече, по-скоро — атинските жени зароптаха. Доловил многобройните дребнички успехи на поражението, което нощем разяждаше бойците му, Алкивиад не се поколеба.

През един ден на късната пролет, докато Петстотинте си разискваха в амфитеатъра въпроси за съюзничества и данъци, Алкивиад се яви пред дванайсетте архонти. За разлика от пълноправния демос или от представителите му архонтите се събираха на закрито. Привикнали да поминават без слънце, те се тренчеха с увеличени от тъмата зеници, немигащи и скръбно застинали срещу Алкивиад — пурпур и снежнобяло. Затуй пък младият стратег досадно присвиваше очи, като че ли от ветровит простор бе навлязъл в крайбрежна пещера, мрачна и задушна.

— Настоявам пред архонтите още днес да назначат деня, в който новият ни флот ще надуе платна към Сиракуза! — властно настоя Алкивиад. — Не е възможно да укрием по-дълго една тъй едра, напиреща във всички наши действия тайна. Утре или подир седмица Спарта ще е доловила намеренията ни през някоя от пролуките на тия стени, чрез някой от гълъбите, които кръжат над Пирея, или поради прекалено пискливите съновидения на атинските жреци — съдружници във всякое предателство. За да не заварим спартанския флот под Сиракуза, нека час по-скоро отплуваме нататък! В противен случай аз снемам от себе си тържественото обещание да победя.

За дванайсетте архонти, незаконно вложили целия запас атинско злато в съвсем сигурната, обещавана от Алкивиад сполука, би било смъртно опасно да я изгърват. Дванайсетмината премигаха като сови при внезапно проникнал в хралупата им лъч. Но преди да проговорят, изправи се другият стратег — Никий.

— Мъдри архонти, аз се обявявам против Западния проект! — простичко каза той.

Сякаш нощни птици, подплашени от мълния, архонтите пропърхаха беззвучно, наскочаха и заобиколиха отблизо Никия, за да се доубедят, че това е той и че говори така — неговият напълно неочакван отказ беше ги слисал.

— О, ето ти ново! — процеди Алкивиад. — А защо, достопочтени Никие, ни съобщаваш своето становище едва днес?

— Защото никой не се сети да ме попита за становището ми! Защото атинските бащи се държат, като че ли Градът има един стратег, гений някакъв!

Дълго залежалата завист срещу по-младия, любимия, бляскавия съперник сега изригваше със съсък в отговора на Никий. Той от месеци бе наблюдавал, свирепо огорчен, как войнолюбие то завладява Атина, как тя възлага върху Алкивиад всички свои химери за величие, докато заслужилият Никий трябваше да си седи в къщи, посред ревливи внуци и намръщени робини.

— Достопочтени Никие — бързо се съвзе Алкивиад. — Ти съобщаваш прекалено късно пред височайшия Съвет своето „не“. Атинското злато вече предплати триумфа, който ни се полага законно. Не ти ще развалиш сделката ни със съдбата. Късно е!

— Историята на Елада свидетелствува — сега намеси пък историята Никий — как неведнъж някой военачалник е отменял готов поход в последния миг, щом боговете се обявят против войната. Така ли е?

— Разбира се — обезоръжи го Алкивиад. — Но срещу Западния проект дотук се изказваха не богове, ами жреци. Ако е до съновидения, на мене пък богиня Атина всяка нощ ми се присънва най-победоносна. Кълна се!

Алкивиад вдигна две ръце, отметна глава и затвори очи, шепнейки точните думи на клетва. Тъй като не последва знамение, че той се кълне лъжливо, архонтите се успокоиха. Техните наметки отново застинаха, все едно че немарлива робиня бе струпала мокротото си пране върху скамейките. Дванайсетте бащи на Града не взеха думата в тази схватка между стратегите, защото си знаеха отнапред: в нея ще надвие Алкивиад.

— Достопочтени Никие — вразумително поде младият военачалник. — Пред народа ние с тебе заявихме, че вече сме една душа и един ум. Не разочаровай атинския демос, който заложи потта и хляба си срещу хегемонията на Атина.

— Когато те прегръщах пред тълпата, аз не съм прегръщал проекта ти! — жалко отстъпи старецът. — Тогава ти нямаше западно бълнуване, не водеше Атина към гибел!

— Мъдри архонти, подкрепете духа на нашия почитан, но може би нездрав военачалник! — прикани омърлушените едри сови Алкивиад. — Иначе е безполезно да се впускам в поход; вторият стратег ще бъде меч, опрян в гърба ми. Успехът е немислим без единомислие.

Подир късо колебание се изправи Диодор, патриархът между Дванайсетте. Той отри длани в дрехата си, сякаш бе доливал масло на лампада, та бяха мазни — старческата му слабост избиваше в такива едни необясними за здравия ум движения.

— Достопочтени Никие — изгъгна той едва разбрано. — Съветът на архонтите ти заповядва единодушие!

И изумелият старец пак се сгъна върху камъка, изчерпан от тази налудничава заповед.

— И така, бащи на Атина — гледаше да откъсне по-бързо желанието плод Алкивиад, — предлагам да гласувате за двайсетия ден на

десетата притания като начало на похода. От него ден ни делят само осем. Нека вярваме, че до тогаз нашият замисъл не ще бъде предаден на врага!

Осем дни прелитат като час, ако си затънал до уши в работа. Алкивиад действително не усети как задъханото време го изправи пред неговия мечтан ден.

Тази надвечер той бе отвел всички свои бойци — цели седем хиляди отбор мъже — от Атина до Пирея. Беше ги разпределил по корабите. Бе проверил дали петте хиляди роби до един са оковани о своето място до своя отвор в корабния търбух и до своето гребло. След туй Алкивиад се убеди, че всеки хоплит и стрелец си е намерил къде да спи. Бе ободрил с мъжки думи, без да се разлее в демагогия, бойците си. Когато слизаше от последния кораб, за да се върне в Атина и да прогуляе своята сетна нощ на суша, Алкивиад попадна всред тълпа атинянки.

Жените не плачеха, нито викаха. Майчин и бабин опит ги учеше, че никой мъж не ще се надвеси над ръба, който го отделя от труда и дома, от любов, родителство, плододаетен труд, сладка печалба — седемте хиляди мъже вече бяха не просто отвъд корабния ръб, ами отвъд границата между мир и война.

Жените не бяха дошли, за да разменят още някоя дума със своите. Около корабите ги скупчи неясна жал. Ако вместо тихо да жаят, тия жени биха писнали безумно, биха извършили метеж, мъжете им щяха да ги чуят. Един войнишки бунт все още можеше да отмени хиляди вдовства, хиляди сиротства.

Но атинските жени, робини или метеки, тъмно мълчеха. Скръбният опит ги учеше колко излишно е да тъпчеш с женски нозе огнището на войната. Войната трябваше да дойде — по неотменим закон тя ще затрие хиляди мъже, които иначе биха принасяли хляб и масло дома, биха правили деца и биха им предавали своите мирни умения.

Нарочно с рязка стъпка, нарочно затворен зад шлема си, Алкивиад извървя тясната пътека, която атинските жени му отстъпиха помежду си. Очите им го бодяха от педя разстояние, зло безпомощни, празно примирени. А Алкивиад само си рече, че жените се раждат, за да страдат, и толкоз по-добре, дето страдат безмълвно. Той всякак държеше да бъде далеч от женски вопли или недомислени укори, затуй

тази вечер нямаше да пренощува при тънкокръстата Евлампия, на която оставяше една малка къща край пазарището, заложена у лихварите, разбира се. Разбира се, страстта на Алкивиад към мелоската робиня бе изстинала, та и без утрешната война Алкивиад щеше да напусне леглото ѝ. Детето му, което тя трябваше да роди, навярно ще отнесе на Хипарете като храненик в племенития Алкивиадов дом. Робче, Алкивиад можеше да го признае и направи свободен мъж, ако детето изобщо оживее. Можеше да го отрече, ако детето не би му се понавило.

Това си мислеше сега не Алкивиад, ами мелоската жена Евлампия. Прекрасният полубог, който бе смятал, че неизразимо я услажда с всепризнатите свои любовни изкуства, малко преди това изтреби пред очите на Евлампия всички мъже от нейния народ, зароби всичките жени от Мелос. Като едва притискаше погнусата си при всяка прегръдка с палача на мелосци, Евлампия бе повтаряла наум клетви, чути през нейното детство; бе раздавала без остатък подаръците от Алкивиад на храмове и жреци срещу една съкровена молба: „Богове, убийте тоя изрод чрез най-страховита, най-неизказано боляща смърт!“

VIII

В добро настроение Алкивиад отправи коня си към сиромашката Сократова къща, той искаше да изслуша за последен път своя учител. Като се хранеше всекидневно с дребните изригвания на удивено негодуване, каквито предизвикваше нарочно, Алкивиад все пак предпочиташе пред техния кисел вкус горчивите упреци на Сократа. Разкошно бе да се опиваш от безсилието, в което първият атински софист отпаднаше пред досущ разнопосочните, нелогични Алкивиадови действия.

Колкото и необичайно, тази вечер Сократ бе сам. Неговите ученици — кръгът му изобщо — се готвеха утре да отплуват. През такава вечер един мъж си има любовна раздяла, родителско напътствие, сделки за доуреждане. Никому не е до софистика, когато предстоят дела.

Сократ седеше пред непалено огнище, на светлината на тънка борина; Сократ изглеждаше отчаяно изоставен в своето безмълвие и странна непригодност. Всеки истински гражданин утре щеше да потегли в бой. Защо никой не призова мислителя да изпълни дълга си? Дали Атина — оскърбена, гдето той я уличаваше в несъвършенство, гнилота, в несправедлива алчност — щеше да му отмъсти с това, че го отписа като боец?

Ако вярваме на уверенията му, Сократ би трябвало да се чувствува поласкан от такава мъст; тя го утвърждаваше и в хорски очи като човека, за какъвто сам се препоръчваше. Но кой знае защо, мислителят тази вечер бе горестно обиден: утре мъжете на Атина щяха да...

— Дойдох за сбогом.

И из тъмнините изплува Алкивиад.

Този път той влезе без присмех към сиромашкия дом, рядкото винце и към скъдната светлина. Понеже Алкивиад живееше само пред публика, а сега тук публика нямаше, той бе превърнат в някаква своя неузнаваема отливка, неярка и не възхитителна, най-човешки уморена.

Алкивиад се примъкна при непаленото огнище, седна до учителя си и събу нозе. За почуда на Сократа те бяха изранени, подпухнали, с мъчително напрегнати жили. Това тъй противоречеше на представата за телесна неуязвимост, която Алкивиад въплъщаваше в обожанието на цяла Атина, че учителят се изуми. Изуми се неприятно.

— Нямах право! — рязко както никога подхвърли той. — Щом веднъж поемеш облог, трябва да го удържиш.

— За кое става дума! — необичайно вяло попита Алкивиад, като снемаше броня и шлем, гривни и огърлие от себе си.

— Става дума за образа ти, предизвикателство към хора и богове. Аз приех твоето съвършено несъвършенство; сродих се с обидата, че моят най-обичан ученик има за цел да ме опровергае. Но не мога да се съглася с промяна в условието на спора ни.

— Разбира се — съгласи се Алкивиад, разтривайки обхътани стъпала. — Нашият спор не е нито завършил, нито подменен с друго. Просто за часовете на тази нощ аз излизам от него.

— Нямах право, казах! Ти предизвика съдбата, та оттук нататък трябва дори да спиш под оръжие. Тоест да играеш и насън Алкивиадовия мит.

— Именно — потвърди Алкивиад без острога. — Само ти виждаш как събличам образа си, за да отморя пребити нозе, а единственият свидетел не е свидетел. Никой не ще даде ухо на изобличенията ти, ще бъдат взети за измислици. Ти изобщо твърде много измисляш, Сократе...

Софистът не отвърна. Той смяташе за недостоеен спора с делничната правота, над която сме длъжни да израстем, дано постигнем себе си.

Без да си постеле дори наметка, Алкивиад се отпусна по гръб, затвори очи.

— Богове, как съм уморен! — призна той искрено. — Струва ми се, че всекиму се полага велика почивка, преди да се напъха между зъбците на историята...

— Не се напъхвай тогаз! — кораво, както никога, го посъветва Сократ. — Кому са необходими твоите демагогски комедии? Ще изчерпиш в тях годините, отредени на човека за познание и осмисляне. Ще изстребиш чрез тях хиляди мъже, които не си създал, нито отхранил — ти нямах право над живота и смъртта им.

— Имам — тъжно установи Алкивиад. — Щом не се бунтуват срещу моята несправедливост, а жените им смълчано правят път на коня ми, вместо да ме убият с камъни, ще рече: прав съм... Изобщо, учителю, ти надценяваш човека. Човек е роден, за да се разпореждат с него световните случайности. Засега такава случайност съм аз.

— Лошо... — замислен промълви Сократ. — Лошо е, че за три десетилетия не отгледах едного поне, когото да назова свой ученик... Целият ми кръг (младежи, заклеямени в знатен произход, обременени от престъпленията на бащи и деди) чува всред моите думи само ония, които порицават демокрацията... Те уж не забелязват ядрото на моето учение: аз възхвалявам благородството на духа, а не на рождението. Тълкуват превратно моите идеални истини, за да ги използват като убиващ нож в улични схватки... Предвиждам... Да, нека ти кажа какво предвиждам, защото сме може би за последен път заедно.

— Искаш да речеш, че ще падна в боевете, а? — засмя се Алкивиад кротко. — Мили благопожелания на прощаване, няма що.

— Какво значение имат животът и смъртта, след като съвсем всеки от нас е жив, а непременно ще бъде умрял?

— Имат, имат... — промърка Алкивиад. — Всякак бих се старал да живея ден по-дълго.

— Искях да ти кажа какво предвиждам — продължи мисълта си Сократ. — Един прекрасен ден атиняни ще обвинят мене във всички беди на Града. Ще ме посекат.

— А какво значение имат животът или смъртта? — върна му Алкивиад. — Ти просто се самооблъщаваш, че ще бъдеш взет за историческа причина. Тоест Сократ е преизпълнен от себелюбие, бленува за място в историята. А тя дотук, уви, не пожела да го направи ни герой, ни жертва.

— Разтълкувай ми тогаз решението на Съвета да не бъде призован войник!

— Приеми го като ласкателство: демосът реши, че стоиш твърде високо, за да бъдеш боец. Демосът щади свободата на ума и волята ти.

— Но без моя воля той ме е отлъчил от дълга, който смята за гражданска украса!

— Демосът съобрази, че Сократ не смята този дълг за украса.

— Ти... Ти знаеше ли отнапред, че такова решение ще бъде гласувано? — плахо се осведоми Сократ.

— Разбира се.

— Защо не ми обади? Аз може би щях да се явя пред Петстотинте, за да обжалвам едно решение, което ме лишава от граждански права.

— Не помислих, че най-извисеният над земните блага атински мъдрец ще държи на нещо така обикновено: граждански права!

— А не пожела ли поне да бъда с тебе в похода при възможните твои изпитания?

(Това бе недостоеен зов за близост под уплахата от самота.)

— Не, не желая — безучастно отвърна Алкивиад. — Твоите поуки, Сократе, не са питие, което влива смелост. Ти би навявал у бойците ми размисли над безумието на всяко мъжко дело — за кой военачалник е полезно това.

— Но щом си се съгласил Сократ да не бъде призован, ти го обричаш на утрешно гражданско обвинение! — не се сдържа пред тъй нечовешки изиграното приятелство, пред тъй хладнокръвната измяна мъдрецът. — Как съвестта ти ще понесе моята казън? Кой, ако не ти — най-близкият ми — трябваше да ме предупредиш, да ме запиташ дали съм съгласен да бъда лишен?

— Сократе, изборът все пак беше твой.

— Не. Вашето решение почива върху тълкуване на думите ми; не съм се съгласявал изрично!

— Ти не ме разбра — промърка Алкивиад мижешката, отпуснат по гръб. — Твой беше изборът на най-близък приятел. Защо доближи до себе си именно мене, след като бе уверен, че съм безнравствен? Защото те забавлявах с пъстротата на съществуването си, с шума на предизвикателствата си, с това, че опровергавах ония ценности, които за тебе означават много. Не бих казал: „които означават всичко“. Сега ти ми показва, че държиш на една моя, а не твоя ценност — живота. На друга, хулена от тебе — хорското мнение. Ти си досущ обикновен честолюбец, самомнителен и неискрен проповедник, Сократе. Винаги съм те подозирал в неискреност... Искреността — мисля си — се доказва само с цената на смърт. А тук, пред очите ми, ти изменяш на собственото си учение, уплашен от вероятна казън. Пък обвиняваш мен в измяна... Добре де — нека бъда приятел-изменник. Та всеки от нас извършва безчет низости, за да просъществува, но потръпва гнусливо пред названието им: предателство...

— Чудовище!... — с несмела отврата промълви мислителят.

Той не можеше да се отърве от едно ново за себе си усещане: страха, че е насаме с въоръжен до зъби човек. Сократовият поглед пробягваше по колчана и меча, снети на пода, по уж отпуснатите, но опитно силни пестници. Ужасяваше го дори челюстта — отчетлива, яка, тя сякаш щеше да изцрака в смъртна захапка. Несъзнателно Сократ се отмести; старееше се да постави разумно разстояние между себе си и чудовището.

— Предвиждам!... — изшепна той. — Ако утре ме изведат на съд, ти ще вдигнеш ръка да бъда наказан. А може би вече и публично си се отграничил от мене, а?

— Успокой се, учителю! — вяло го отрезви Алкивиад. — Когато дойде до отграничаване, ти първи ще се отречеш от ученика си. Такъв, какъвто те гледам сега: срамно подплашен.

Все по гръб, Алкивиад се изсмя с подигравка.

— Не ще ли ми налееш чаша, за да се простим по правилата? — попита той, сякаш двама не бяха разменили упреци и обиди.

Без да знае как трябва да се държи с Алкивиада оттук нататък, мъдрецът отхлупи голямата делва в ъгъла, загреба два потира. Вече бе сложил потирите пред тъмното огнище, вече отвори уста за прощална наздравица, когато в тъмния трем нахълта бившият Алкивиадов роб Пулитон.

— Беда! — изписка той неистово. — Проклятие над Града и над Западния проект!

Алкивиад едва се привдигна на лакът.

— Моля, по-спокойно, поред! — заповяда той.

— Незнайни злодеи са скопили бог Хермес, господарю! Вълнението на демоса е неопикуемо... — заекваше Пулитон.

Алкивиад изслуша пелтеченето му, без да се зарази от низката тревога на бившия си роб.

— Що за глупости! — каза той.

С разтрепераната помощ на Пулитон Алкивиад нахлузи броня, запаса меч, когато мисълта за скопения, иначе винаги печелещ бог го разсмя неударжимо.

— Ха-ха-хо! Сега любовницата на Хермес ще вземе да сънува неспокойно, ще се мята в леглото си като пъстърва на бряг, хо-ха-ха!

— Не е смешно — обади се Сократ. — Това е удар не срещу бог Хермес, а срещу тебе.

— Ами! Всички мои части са на мястото си — заяви вече от прага Алкивиад.

Нима наистина смяташе да се раздели с учителя така засмяно, без да заглади някак разрива им, без да измоли прошка?

— Почакай! — скочи мъдрецът.

При цялата си студена мъдрост и отречение от земните страсти Сократ не бе способен на това: да скъса в миг връзките си с трайно и дълбоко обичан приятел.

Алкивиад изчака приятелят му да го настигне на прага. Изчака не от съчувствие, ами загдето промяната у Сократ го забавляваше. Понякога, за късо наистина, Алкивиад бе усещал... почти неудобство под логичните, висше справедливи упреци, които Сократ му отправяше с най-мек глас. А през тази нощ Алкивиад си отведе над Сократа.

Двама се изправиха очи в очи. Не стана ясно какво изрича Алкивиад с прощалния си поглед, най-вероятно не изричаше нищо. Затуй пък погледът на Сократ отрази премного: примирена, но не горда мъка, болезнена погнуса, обреченост.

„Сократ е смъртно заразен!“ — установи стратегът.

Вярно... До днес мъдрецът бе смятал себе си нераним от бича на злоба, козни, завист — един-единствен човек, изнесен над страстите на Града. Сега Сократ позна себе си. И съзря, утаен в своята пречистена душа, най-прост, разпадащ съвършенството й, рушителен за нейното умно равновесие страх. Щом някой се зарази със страх, той е осъден.

— Не бой се, не ще обадя никому какво видях и чух тази нощ у тебе! — обеща Алкивиад. — Надявам се, отсега не ще бъдеш тъй язвителен и строг спрямо човешките слабости. Те имат за основа страха. Излишно е да ти описвам неговата мощ — ще се убедиш и сам.

Нали бе възжаждал прощални думи, Сократ си ги получи. Не че не можеше да им възрази — Сократовата софистика се изплъзваше из всяка словесна клопка. Но той не искаше да разреши на единствения жив свидетел на Сократовата боязън повече време да триумфира.

„Дано не остане жив!“ — помисли Сократ. Не помнеше да бе пожелавал някому смърт.

— Въпреки всичко аз възнамерявам да се върна, Сократе! — увери го, сякаш разчел нечутото му зложелание, Алкивиад.

Сократ прекара остатъка от нощта сам. Алкивиад беше излязъл, без да остави подире си утеха; Алкивиад успя да долиши мъдреца, като изправи срещу неговия страх своето безразличие. Така и заживя той в спомена на Сократ: една съвършена осанка на мъж и воин, сам за себе си, необвързан о никого и нищо. Алкивиад потегляше на бой със света...

А мъдрецът бе сам. Той можеше да прикани и посред нощ около своята трапеза — бедна на лакомства, ала богата на духовна светлина — мнозина, но предпочете разговора със себе си.

Сократ залости вратата, угаси оная едничка борина. В ниската стая нахълта синевата на нощта. Мъдрецът ѝ се предостави, изведнъж сроден с мрака, всемирно скривалище за всяко страдание.

Сократ се облегна на грубия зид, отпусна в скута си едри длани. Усети кожата им необичайно мека, чувствителна. О, ако не бе зарязал преди три десетилетия своята трудна прехрана — умението да дялаш и оглаждаш камъка; ако бе поддържал телесната си сила, която ти позволява да надвиваш най-упоритото вещество — мрамора; ако не бе допуснал ръцете му да се изнежат, докато заякваше мисълта!... Но има ли изобщо яка мисъл? Не е ли съзнанието ни рана, която става все по-широка и дълбока, която гние и боли, щом непредвидливо изтървем мига да се излекуваме от мислене?

Ако през тази нощ каменарят Сократ би узнал, че е застрашен, той веднага щеше да се яви пред Съвета на архонтите, ще проси помилване, ще предложи своя меч в предстоящия поход. Архонтите щяха да се смилят — всеки град има нужда от един гражданин в повече.

Но Сократ не бе каменар, а мислител. Негово работно вещество бяха думите, а цел на труда му — истината. Сократовите истини (уж безплътно, неустойчиво, стапящо се като дим от сено слово) сега връзваха Сократа с юзда, оковаваха го с верига.

„Разбира се, че още тая нощ мога да се явя пред архонтите, а на разсъмване да потегля с Алкивиадовия флот“ — повтори си той поне десет пъти. Но усещаше, че е невъзможно, съвсем-съвсем изключено.

Защо, защо?... Защото! Какъв учител по мъдрост би бил Сократ, ако отречееше чрез страха си своето учение? Можеше ли да проживее

той седмица време, ако загуби хората, които му вярваха?

„Ех, пък едни хора!“ — рече си учителят. Нему бе ясно, че дължи чутовния Сократов кръг на нечии изгоди и долно любопитство. Богатски синове, глезени внуци прахосваха празните си вечери край мъдреца, за да се похвалят утре заран: „Снощи спорихме със Сократа... Аз му изтъкнах... Той бе смутен...“

Заради тия ли незрели и малоценни, способни на всякаква измяна хора Сократ се боеше да не измени на себе си?

„Себе си!... — изведнъж откри той решението, към което го изведе горкият му среднощен размисъл. — Не мога да отстъпя от себе си, не мога да унищожа себе си... Ще рече, моето «себе си» е действително, то ме спъва като материална пречка, то ми позволява или отказва, то ме тласка из пътя, който човекът Сократ (ако нямаше себе си) всякак би отбягнал...“

Ще рече: аз постигнах! Постигнах онова, което вече смятах за несъществуващо — тъй трудно е да провериш дали твоето «себе си» наистина живее, след като всичко наоколо ни е само сянка на скритата своя същност... Сега вече зная: аз имам себе си! Това ще ми попречи да се спася от унижения и присъда, то ще ме отведе в гроба, понеже сурово изисква от мене да му бъда верен докрай. Само така — ако надмогна страха от смъртта — аз ще утвърдя правотата си в очите на ония, които не ѝ вярват...“

След като изведе логически своето съдбовно откритие, учителят извърши и съдбоносната за живота си стъпка: не извърши нищо. Той не отиде пред Дванайсетте; не възрази срещу решението им да не бъде призван войник; не помоли да отпътува заедно с всички пълноправни граждани на Атина.

Най-съдбоносна стъпка обикновено се нарича самоубийството. Но да се убиеш не винаги означава да скочиш в дълбоко, да завържеш клуп, да излееш източна отрова в потир вода. Има много по-сигурен начин да посегнеш на живота си: просто като не се противопоставяш на онова, което ти готвят ближните.

Ето тази най-съдбоносна стъпка извърши — не вършейки съвсем нищичко — Сократ след своята раздяла с любимия си приятел.

IX

Ако Алкивиад знаеше, че през тази — точно тази — нощ неговият път остро завива, той навярно би я отбелязал с повече внимание. Но Алкивиад не бе привикнат да отбелязва някого или нещо с повече внимание. За Алкивиад просто течеше една от кратките летни нощи, през които — ако не спиш — ти се случват всевъзможни работи.

Случката сега беше неприлична и донякъде смешна. Та: призори, когато се прибирал от знойното легло на някоя си хетера, за да навлече ризница и да сколаса за тържествата по изпращане на флота рано заранта, стотникът Андромед на влизане в къщи установил, че родовият им херм е повреден. (Хермът, това е четвъртит стълб, забиван пред всеки по-богат или знатен дом, на публични места също. В горния край на стълба бива грубоватото или по-умело изработена главата на бог Хермес, а някъде към средата на стълба... Е, да... с извинение, изваян е мощният фалус на бога. Отдал по този начин почит на двете съществени телесни части на най-преуспяващия Зевсов син, един виден атински род може да очаква благоденствие)

Впрочем на връщане от знойната хетера стотникът с потресение установил, че семейният Хермес е лишен от своята втора, най-важна част. Ужасил се още повече, когато си рекъл; че това е зло знамение: стотникът навярно нямало да се прибере жив от война. Сетне съседска завист го тласнала да провери кой от съседите му пък ще се прибере жив.

Оказало се: никой.

Всички изображения на бога Хермес в цяла Атина изглеждали безобразно скопени. През тъй решаваща за атинската хегемония нощ!

Обезумял пред гибелното прорицание, Андромед взел да креци, запенил се, тропал по чужди врати, зовял все нови свидетели на черното си откритие. Площадите загъмжали от жени, които изобщо не били заспивали в очакване на тържествено-прощалното утро. Изскочили полуоблечени и архонтите.

Тъй като Алкивиад не бил налице при зараждането на тази суматоха, освободеният му роб Пулитон препуснал да го дири. Намери

го — видя се — у Сократ.

Алкивиад не вървеше, ами прелиташе улиците и тържищата на Града, устремен към Пирея. Всичко живо бе наизлязло из дома. Жени и престарели мъже, пепелчук, метеки вече стояха като вцепенени — без звук и суетня, вдигнали очи към разсветляващото небе, където трябваше да произлезе нещо небивало: наказание над Града, посегнал върху един Зевсов син, Алкивиад бе едничкият жив помежду тълпата смълчано застинали вярващи; само Алкивиад се носеше към пристанището, понеже именно там, където бяха вкупом пълноправните граждани (засега — войници), иначе смешното събитие можеше да доведе усложнения.

Не се излъга. Докато мокрият от пот чер кон слизаше каменливия път към пристана, Алкивиад видя на брега, не снощните безгласни оплаквачки, ами овластените атински бащи. Ограждаше ги многобройна стража, нали бащите на Атина не знаеха какво им предстои — Зевсово наказание, войнишки бунт, аристократичен преврат?

Като доближи на човешки глас разстояние, Алкивиад чу и глас: говореше Никий.

Старият стратег бе нощувал между бойците си, в триремата на наварсите. С това той подчертаваше пред Града, че се отграничава от другия наварх, който ще прекара и последната си нощ не знам къде и при неизвестно кого.

Научил злокобната вест преди Алкивиада, Никий вече я оползотворяваше изгодно:

— Градът пренебрегна изобилните предупреждения, с които боговете от Олимп искаха да ни отвърнат от един гибелен замисъл, Западния! — крещеше Никий. — Но вината за това не е ваша, атиняни, защото всички вие, народни избраници и народ, до днешното утро сте в тъмно неведение; вам е неизвестна целта на предстоящия поход, нали? Кой и защо я крие от демоса? Който таи нечисти намерения — това е отговорът.

Алкивиад — продължи Никий с крясък — не се спира пред нищо! Сънищата на вярващи и жреци натезаха от злокоба, а Алкивиад не поиска и да чуе. Затуй опряхме дотук. До разоряването на похода, в чието навечерие боговете — раздразнени от нашата немара към

повелите им — ни изправят очи в очи с незапомнен ужас: осквернение на оброчните стълбове.

Нима, атиняни — побърза да избълва края на речта си Никий, понеже съзря зад стената от стражи Алкивиад на кон, — няма и сега ние ще упорствуваме в едно безумие, против което боговете вдигат запрещаваща ръка?

Овластените Петстотин бяха смаяни от Никиевото разкритие. Свикнали на чести войни в Пелопонес, а най-многого — по Егея, атиняни имаха Егейския свят за света изобщо. До ума им сега не можеше да проникне чудовищната истина: атинският флот щял да потегли извън космоса на Елада! Атина отпращаше целите си сили към нищо неозначаващия за един атинянин Запад! Как, защо?

— Много се радвам! — изведе ги от пълен потрес нечий бодър, звънък глас.

Беше Алкивиад. Стражите го пропуснаха към брега, където Алкивиад застана на кон и в пълно въоръжение.

— Радвам се, бащи на народа, че заварвам всички вас тук! — обърна се към сборището от държавници Алкивиад. — Тъй и тъй, точно днес заран трябваше да ви изложа своето начертание, възприето от Дванайсетте. Току-що чух въпроса на уважавания Никий: защо до днес съм държал в тайна своя проект? Отговора ми може да отгатне всеки: аз се боях от предателство на аристократите, скрити оръдия на Спарта. Аз осуетих такова предателство — за туй заслужавам не упреци, а похвала. Нашите кораби, най-многочисленият флот, строен от Града след победата при Саламин, ще превземе цяла Сицилия, преди спартанците да са се опомнили.

Тълпата избоботи — може би в израз на уплаха, на съгласие или на почуда; не стана ясно. Простотата в думите на Алкивиад, онова негово саморазбиращо се доволство донякъде разсея нощесните ужаси. И все пак народният глас не бе възторжен.

Хитроумният Никий побърза да се възползува от това:

— Защо Алкивиад не ни съобщи какво мисли по страшното знамение? — попита той уж невинно.

— Трябва ли? — изненада се Алкивиад. — Според мене то не е никакво знамение, а престъпен заговор на смъртни, които скоро ще бъдат и мъртви. Ако боговете бяха пожелали да ни явят волята си, не ще извършат туй по така болезнен за един свой син и брат начин. Кой

по-точно — Зевс, Хера или Атина — са лишили Хермеса от... Извинете, неловко ми е.

— Не твърдя това! — писна Никий.

— А какво твърдиш всъщност? — осведоми се младият наварх.

— Казах, че знамението е злокобно.

— Знамения ни дават еднички боговете. Тоест ти им приписваш деяние, което е скверно светотатство.

„Онзи низък каменар! — свирепо си рече Никий. — Уроците на Сократа винаги се изплащат; всяка моя дума отскача о Алкивиад като стрела о бронзов щит...“

— Аз призовавам хелиастите да изпълнят дълга си на съдници, докато ние с надути платна се носим към триумф! — властно нареди Алкивиад.

Въздишката на облекчение беше единодушна — още веднъж Алкивиад бе излязъл сух от калта, която Никий забърка и разплиска, но най-внезапно сам заглъзна в нея.

Без да изчака разрешение да действа, Алкивиад насочи коня си към широкия дървен мост, който свързваше брега с кораба на наварха. Алкивиад спря на кон горе, високо над водите.

— Мъдри бащи на Атина — промълви той със синовно смирение. — Докато синовете ви леят кръв за благо и славата на Града, желаят вам успех в съдебното дирене! Лично според мен, внук и правнук на именити атински държавници, всеки съд трябва да се ръководи от изпитаното, прастаро правило; виновник най-често се оказва онзи, който има изгода от престъплението. Тоест: бог Хермес е бил без друго нападнат от предателите, за които днешното наше начинание бе нежелано. В тяхна сметка беше да го отложат, дано в тайната ни проникне Спарта. Или пък — съвсем да го осуетят... Не ще кажа нищо повече, понеже сами отгатвате; който е противник на Западния проект, той е и противник на атинската слава.

— Остави нам да го разобличим, Алкивиаде! — изстъпи до ръба на пристана старейшината-хелиаст. — Нека успокоя на прощаване нашите добри, нашите всеотдайни синове; ние ще извършим правосъдие! Още сега и тук обявявам, че всеки роб, който ни покаже следа към престъплението, ще добие свобода. Всеки свободен, който посочи такава следа, ще получи половин талант злато. Всеки

заподозрян, срещу когото свидетелствуват двамина атиняни, та дори атинянин и роб, ще бъде призван на съд!

Близко двеста кораба, обели най-доброто, което притежаваше Атина, щастливо се плъзгаха по къснопролетното Егейско море. Неописуемо на цвят, притихнало не в дрямка, а в ленива радост от брегове, острови, небе, то усещаше с нежната си кожа гъдела от хиляди весла; отразяваше живите бои и позлата на атинския флот. За атиняни Егея беше не неизбродна шир, незнайни простори — тя бе майка на техния свят, която гали, храни и развлича, а най-вече обещава блага. Егея, Егея, синьо-зелена люлка на всички елински мечти, гладко поле за всички елински славолюбиви начертания, преширок двор на всеки елински дом!

Едничък между седемте хиляди избрани атиняни Алкивиад не изпитваше наслада от своето общуване с Егея. Без да се откъсне от носа на триремата си, Алкивиад предвкушваше своята среща с величието.

Егея бе тясна за величие. Браздена с векове от грубата брадва на съседски крамоли, ранявана от глупави братоубийства, драскана от дребнички честолюбия, тя криеше под гладкия покой на къснопролетното си безветрие некрасиви белези. Единството на егейските брегове носеше предрождана болест; него никой нямаше да оздрави. Онуй от боговете одарено племе — елинското, създадо славата на Егея, — отрано се залута в алчна търговия, разхити дарбите си в креслива демагогия, като намираше по мраморните амфитеатри и прашните тържища по-изгодно поле за страстите си, отколкото му предлагаше неизразимата на цвят и упоителна на мирис Егея.

Ето защо един Алкивиад я преплуваше, присвил разсеяно очи и взрян отвъд нейния хоризонт. Без да промисля горе изразените несложни истини, той се усещаше като млад вълк, превиван мъчително дълго към питомен живот, а когото по невнимание бяха изтървали из клетката му. Тук, върху още дъхтящите на смола греди, в тази кедрова и борова държава от седем хиляди души и още толкоз роби, Алкивиад беше върховен повелител.

От днешния ден светът трябваше да научи кой бе Алкивиад, нарекъл себе си Велики.

ЧАСТ II

I

Ето вече два месеца, откакто той навлезе в историята. Не онази — мъничката и тъжна, и забавна повест за множество дребни части суша, каквато бе Елада, — ами в световната история. Атинските кораби не пореха надменно Егея; те се озоваха в откритите води, които бушуват посред земята — Средиземно море.

О, тук ветровете духаха другояче, без всички спънки, които биха им поставяли рой острови и островчета. Тук вихърът заразяваше платната със своята пакостлива волност, та корабите се носеха като стрели, отправени от млада, жизнерадостна ръка.

О, тук слънцето грееше другояче. Отражено в пресинята, ослепително лъскава, равна на небето шир, то ставаше тройно по-ярко и парещо, не слънце, ами небесен огън.

Под лъчите му, които поемаше цял ден върху корабния нос, без заслон, без шлем (тъй като шлемът се напичаше непоносимо), Алкивиад за два месеца беше се променил до неузнаваемост. Изсушен и закален, бакърено мургав, с изсветлели като коноп кичури, с нетърпеливи като у гепард движения, той вече бе не наварх на Атина просто, а предстоящ покорител на света.

Алкивиад му се наслаждаваше — на този неизброден още, безбрежно син свят, където птиците се теглеха боязливо от ширинето към невидимия бряг, защото пра-опитът ги учеше: зарееш ли се навътре в простора, връщане няма, не ще долетиш до отсрещни брегове.

Алкивиад усещаше досущ телесно своята наслада от този простор.

У дома той не спомена пред никого колко го притиска, как оскърбява сетивата му малкотията на Града, призван да оглави цяла Елада. Ех — цяла! Нима премъдрите атински бащи не си даваха сметка, че дори най-цялата цялост на Елада все пак си остава сиромашки залък в сравнение с неведомо просторната земна пита? Но атинските бащи настървено отхвърляха всяка представа за нещата извън Елада. Не Алкивиад бе човекът, когото засягаха нечии заблуди;

той просто се престори на съгласен с бълнуването на атиняни, докато прибра златото им и синовете им, за да се втурне, снабден подходящо, в световната история.

„Нека се обърне от завист в гроба Перикъл, моят всеславен осиновител!“ — рече си наум Алкивиад под жупела на средиземноморското слънце. Ставаше му весело при мисълта, че и най-великият между атинските държавници все пак не бе прострял своите копнежи по-далече от постните брегове на Егея.

Като изключим ведрия усет, че се рееш в полет отвъд границите на досадно близкия като старееща съпруга егейски микрокосмос, останалото при Алкивиад беше не дотам ведро. По брой и качество атинският флот бе незнаен за Елада, но той изведнъж се превърна в шепа орехови черупки, щом напусна Егея. Атинското злато, което бе заплатило този боен разкош, се оказа стиска суха шума, сравнено със съкровищата на Средиземноморието. С една дума Алкивиад — без сам да подозира — все пак бе стъгнал размаха си в мерките на Града. Дързостта му излезе не чак толкоз дръзка, когато я налегнаха световните ветрове.

Първо: Сицилия никак не се стъписа, че покрай бреговете ѝ се е появил тъй голям и тъй скъп флот. Сицилийските градове заклопиха портите си; пуснаха вериги пред входа на пристанищата си; набързо доприбраха преобилната жътва в складовете си. Второ: сицилийските управници нито се уплашиха, нито се съблазниха от Западния проект на някой си Алкивиад, въпреки че той щеше да се нарече Велики. Хитроумното Алкивиадово предназначение да насъска взаимно градовете на легендарно благодатния остров и да се възползува от съперничеството им, като приобщи едни и покори други — това предназначение увисна в синьо прозирния средиземноморски въздух. И тъй като над Средиземно море ветрищата са бързи, те бързо разсеяха несбъднатите стратегеми на Алкивиад.

Съчинявайки нови стратегеми, сам Алкивиад сякаш увисна в синьо прозирния средиземноморски въздух. Той по цял ден стоеше или на носа, или на кърмата на триремата си. И тук, и там Алкивиад намираще достоен пиедестал: на носа под нозете на младия наварх се тренчеше в безкрая образът на Победата с гордо разперени криле, та Алкивиад изглеждаше като понесен върху тях. По кърмата блестяха в

позлата отличителните знаци на Атина, та Алкивиад изглеждаше като техен вплътен завършек.

Живописно наистина, но — нищо повече. Отсъствуваше от корабната държава животът на делата. Алкивиад реши да го раздвижи чрез малък набег срещу извънградските поселища на Сиракуза — набег за храна и за жени. Но сиракузките порти — високи и яко подновени — избълваха две-три хиляди бойци. Понеже тия бойци бранеха булките си и тазгодишната жътва, те повоюваха свирепо половин денонощие. Битката разпиля върху белокаменните градски подстъпи почти равен брой трупове от две страни, а труповете засмърдяха преди стъмнало, защото под сицилийското слънце хлебният квас шупва три пъти по-скоро, отколкото в Атина.

Алкивиад, обнажил меч и развял златовезана мантия, съобразяваше, наместо да сече врага. Ето и какво съобрази: защитниците, които са у дома си, утре ще наваксат десетократно своите загуби. Нападателят, които са на две седмици път от дома си, а там се заклеха да понесат само победи и победи не могат да поискат подкрепления. Затуй Алкивиад изтегли войниците си от подстъпите на Сиракуза, преди да бе станало непоправимо.

Така завърши едничкият завоевателен опит на Алкивиад в Сицилия — провал, който историята милостиво позабрави, а Алкивиад съвсем никога не спомена.

Затуй пък вторият наварх — старият Никий — не само че не покри със забрава оная полубитка, ами упорито я тълкуваше, натякваше. Неговият млад съперник допускаше, че Никий ще да е отпратил някой от робите си към Атина, за да разгласи несполуката под Сиракуза. Тази вест не би извисила Алкивиада в оценката на съгражданите му.

О, не, той не беше притеснен! Алкивиад все още държеше в ръце новичките, обковани в позлата юзди на един незнаен за слинската мяра флот. Алкивиад все още не бе се впуснал в решаващи действия, та да бъде уязвен от дребната грешка на своя иначе всеизвестно щастлив жребий. Всъщност...

В подобни разсъждения губеше седмици младият наварх, подложил прекрасно като образа на Адонис лице под изгрева, зенита, захода... Но времето не може да бъде спряно, за да поразсъдиш и решиш. То си тече, запълнено с кроежите или с деянията на всички

останали хора. Твърде скоро Алкивиад се видя принуден да научи какво бе протекло през времето, което той прекара в наслада от себе си, от Средиземноморието и от своето несъмнено блестящо бъдеще.

Беше надвечер — неизказано синкав час, когато слънцето засяда бавно, сякаш неохотно, понеже за цяла нощ ще изтърве из поглед цветното вълшебство на земята. След него въздухът все още задържаеше светлината му, както спомен, който не искаме да прежалим. Водите досущ стихваха през тоя час — дневните вълни, движени от жегата, бяха спаднали; нощните, подтикнати от бриза към тайна игра, още не бяха нагънали морето.

Алкивиад нареди да му завържат люлка при корабния нос. Полуизлегнат, честито разсеян, той усещаше с цяло тяло, че му предстои една тиха нощ, с пъстри сънища. Алкивиад усещаше доволно как това тяло бе набъбнало от свежа, жадна сила; как тя напират да се утвърди. Алкивиад се усмихна на себе си, защото се досети защо; почти месец вече той спеше самичък. Възхитителните нощи, през които Алкивиад се даряваше на робини, хетери или срамливи атински съпруги, все пак бяха утаявали в Алкивиадовите дни нещо като отмала, нещо като пресита от мазно ястие. Докато тук, в сицилийски води, свободен от женска близост и дори от женско присъствие, Алкивиад бе за първи път господар на цялата своя телесна мощ — той не я споделяше.

„Жени, жени!... — мислеше си, оттласквайки се леко о корабните перила, за да бъде люлян почти над водата. — Защо ли сме устроени тъй, че от жените да иде нашата най-желана сладост и най-необратимите ни загуби? Защо след всяка любовна нощ (а къде по-неизменно удоволствие, по-неизбежно притегляне от любовта дори когато в нея няма капка любов!) всеки мъж си излиза половин мъж — нему изглеждат безцветни цветовете и безвкусно виното, той изпитва отврата от действено напрежение, опротивява му всяко мъжество... Богове, защо сте ни създали стройни и силни, щом онова презряно слабо същество нощем най-приятно ни лишава от силата ни?...”

Трап-трап-трап... Стъпки на поне двамина. Алкивиад ги погледна през люлчината мрежа с досада — беше му тъй хубаво да се сбогува насаме със слънцето!...

— Алкивиаде — прозвуча скърцащо скръбно още първата дума на Никий. — Вести от Атина.

— Седнете! — покани младият наварх стария, а също и пратеника, когото познаваше досущ бегло: трети или четвърти син на един глух архонт.

Алкивиад, разбира се, не можеше да не забележи, че онези двама няма къде да седнат, освен направо върху дъските, което искаше и той. Така, докато разговаряха, Никий и пратеникът смехотворно виреха бради срещу надвишаващия ги с цял лакът Алкивиад.

— Ще изслушаш ли от него вестите или да ти ги преразкажа аз? — прояви излишно внимание Никий.

— Все едно — заля го с безразличие прозрачният Алкивиадов поглед.

— Уважавани военачалнико на нашия преславен флот — поде пратеникът с неприятно равния глас, присъщ на всички пратеници (понеже те упорито заустяват пренасяни през равнини и морета вести). — Градът ти провожда далечен привет!

— Привет! — отекна Алкивиад безстрастно, макар под туй безстрастие вече да укриваше събудена тревога.

— Както си спомняш, навечерието преди да отплувате бе очернено от страшно богохулство. Бащите на Града обявиха още в твое присъствие, че ще извършат посилно и непосилно, за да разкрият злодеите. Те обещаха свобода на всеки роб, който донесе...

— Съкрати поне онова, което собствените ми уши са чули! — срязва го Алкивиад, чиято тревога вече беше се превърнала в лоша сигурност.

— И така, преславни Алкивиаде — сниши глас пратеникът (когото пък избиха тръпки на страх, загдето се намираше посред хиляди мъже, лично предани на Алкивиад), — сам можеш да си въобразиш как обещаните срещу разкрития блага предизвикаха порой разкрития. Не ви описвам живота на Града през двата последни месеца, преславни наварси — туй бяха гърчове на тежко ранен, бе треска на смъртно болен. По двама, по двама пред хелиастите се явяваха свидетели, които сочеха като осквернители на хермите петима или петнайсет граждани. Докато тъй изобличаваните злодеи бяха именно пет или петнайсет, работата на съдиите се оказа проста: те извършваха бързо съд и веднага изпълняваха присъдите. Но...

— Колцина атиняни изклахте по този кратък способ? — попита Алкивиад през зъби, но все още като се люлееше цял лакът над главата

на вестителя.

— Не повече от трийсет човека — успокой го той.

— Само? — подигра се Алкивиад.

— Но би било нелепо да посичаме всички обвиняеми — уж не се смути пратеникът, — тъй като техният брой растеше, растеше. При това... мнозина се почувствуваха застрашени, дори без да са сънували богохулство, дори при честни доказателства, че съдбоносната нощ са прекарвали тук или там. Ала те познаваха враговете си — свои длъжници, любовни съперници, противници в търг или в Съвета, — затуй предвиждаха зло за себе си. Те предпочетоха, като подкупят градската стража, някоя нощ да се отправят в доброволно изгнание от Града.

— Колцина граждани загуби Атина по този път? — отново безстрастно попита Алкивиад.

Бе притъмняло. Без месечина морето приличаше на мек тъмен плащ. Далечният бряг изчезна в тъматата, чезнеха и близките предмети, затуй изглеждаше, че тия трима мъже висят в нищото. Гласовете им потъваха в нищо, движенията им се стопяваха без помен. Налудничав театър, където актьори декламираат и ръкомахат, а става дума за смърт от незаслужена казън, за злочестието на незаконна прокуда.

— Из пътя на доброволното изгнание загубихме само осемдесет граждани — опази и сега спокойствие пратеникът.

— Тоест, без да разкрият престъпника, атинските бащи лишиха Атина от сто и десет дейни граждани — пресметна Алкивиад.

— Защо твърдиш, че между тях не се намират и престъпниците? — възрази пратеникът, но плахо.

— Просто е нищожно вероятно. Атина брой двайсет хиляди пълноправни граждани. Щом тя наказва не по справедливост, а случайно, ще трябва да изколи всичките тия хиляди, за да бъде сигурна, че между тях са и злодеите.

„Оня смрадлив каменар! — помисли си Никий с цялата злоба, на която бе способен, а тя се оказа голяма: — Не са отишли напусто софистическите уроци на Сократ. Богове, дали и този път Алкивиад ще се измъкне с необорими думи?“

— О, не, преславни военачалнико! — май стигна до сърцевината на своя невесел разказ пратеникът. — Бащите на Атина не са слепи, нито безумни, та да избиват нейните верни, съвестни граждани.

Хаосът, в който Градът живя цял месец, потопът от мътни клевети най-сетне се избистри. Вече притежаваме не догадки, не назидателни присъди и не полуобоснована гузност. Хелиастите се добраха до истинна диря...

— И кой ви я подаде? — сега не безстрастно, ами с ехидство попита Алкивиад.

От минути вече той знаеше какво има да чуе.

— Из тази диря ни насочи освобожденият роб Андромах.

— Той указва като главен злодей мене, нали! — промърка Алкивиад с гласа, с който нощем галеше жени или се глезеше на учителя си.

— Как отгатна? — Това бе вик на страх, роден от това, че Алкивиад не прояви никакъв страх.

— Отгатнах го, защото съм слушал колко злато дължи Андромах на лихварите. Много.

— Каква е връзката?

— Много проста: Андромах би продал майка си в робство, ако с това разплати своите дългове.

— Как ще оспориш истинността на разкрития, извършени под клетва? Показанията на Андромах бяха проверени чрез разкаяните думи на твои съучастници в злодейството, които той посочи.

— Никакви оброчни стълбове не са ми пречили, та да ги повреждам — измърка топло Алкивиад. — Не съм завиждал на члена на бог Хермес, тъй като моят собствен е завиден.

И над смълчаното, сякаш несъществуващо море се разнесе смехът на Алкивиад: „Хо-хо-ха!“

— Простете, богове! — суеверно прошепна пратеникът. — А ти, о, Алкивиаде, все още не си изслушал в какво те обвинява Хелиеята: то няма общо с бог Хермес. Според разкритията на Андромах ти (простете, богове!) си пародирал Елевзинските мистерии. Това е богохулство, безкрайно по-престъпно от осквернението на хермите.

— Бил съм пародирал! — възкликна Алкивиад с изненада, която не можеше да не иде издън най-чисто, невинно сърце.

За да й придаде още повече убедителност, Алкивиад скочи от люлката върху насмолените дъски, току пред носа на вестителя.

— Нима чух добре? — осведоми се той.

— Кълна се, това е поръчката, която нося! Нека към нея добавя, че Атина те призовава на съд. Ще дойдеш ли? — попита пратеникът треперливо.

— Разбира се! — не закъсня ни миг изразът на непоколебимо чувство за невинност. — Ще потеглим още тази нощ! Час по-рано държа да очистя името Алкивиад от гадни подозрения. Изпраното петно все пак оставя видима сянка върху снежната хламида; калта избива и под най-непорочния сняг.

Гответе кораба за път! — повели той с глас на тръба.

И стаеният сред тихо море, под безветрена тъма кораб сякаш по чудо оживя. През мъртвата тишина се процеди шум от много стъпки; макар приглушено, чува се заповеди — триерархът си гледаше работата.

— Бих помолил достопочтения Никий да премести вързопите си на друга трирема! — не помоли Алкивиад. — Аз мога да се явя в Пирея само с кораба на наварсите.

— Но аз... другият наварх, оставам под Сицилия! — изхриптя внезапно одързостен старецът.

— Ах! — небрежно махна ръка Алкивиад. — Все едно че под Сицилия не остава съвсем никой. Но запомни, достопочтени! — доближи Алкивиад тъй устремно, та старият воин с боязън отстъпи до корабните перила. — Моето отзоваване не означава край на Западния проект. Той ще бъде изпълнен, кълна се в утробата, която подари на света един Алкивиад!

II

„Суша!!!“

Както му е ред, този вик дойде от високата средна мачта. Пак излегнат в люлката, Алкивиад едва приоткри клепки.

— Време му беше! — отбеляза той, без да шавне.

Този път не направо върху голия корабен под, а върху възглавница в нозете на стратега седеше оня пратеник, комуто Алкивиад вече трети ден не пожела да научи името. Изцедено от злоядост архонтско синче, младежът вече трети ден отправяше мислени молитви към бог Посейдон, дано даде попътен вятър, та да се озоват по-скоро в Пирея. Малокръвният вестител две нощи не мигна, въпреки удобствата на Алкивиадовата трирема. След като добри приятели бяха го окайвали, че му предстояло страшно премеждие, готовността, с която Алкивиад прие отзоваването си и най-невинно тръгна срещу съда на атиняни, просто поболяваше от страх пратеника. Какво ли се криеше под такова съзнание за невинност?...

— Не трепери толкоз явно, младежо! — лениво му се присмя Алкивиад от люлката. — На един мъж не може да се случи по-лошо от смъртта, а тя, тъй или иначе, е задължителна за всекиго. Тогава?

Противно на навика си този път Алкивиад не се изсмя с пълно гърло. Той обидно доля потира на госта от своя потир — сякаш искаше да рече на непородисто куче: „На, лочи!“ И на един дъх изпи виното си. Сетне — сега пък привично — среса на една страна с пръсти своите луди, избелели до ленено кичури и попита:

— Кой от всички сухи пътища за Атина би си избрал?

— Защо? — зяпна пратеникът непристорено.

— Защото по обяд ще трябва да го поемеш — поясни му Алкивиад.

— Тоест как!... Нали ще пътуваме по море досами Пи-рея?... Нали пътуваме заедно, съгласни, нали съм ти гост?

Пратеникът навярно би изсипал още повече глупаво удивление, ако Алкивиад не го принуди да млъкне с махване на ръка.

— Тихо! — заповяда той. — Не понасям хленч заран.

— Ти си обвързан от закона на гостоприемството да ме оставиш читав! — действително изхленчи пратеникът, който предвиждаше с несвестни очи как овързаното му тяло описва дъга над вълните и се забива към дъното, понеже го тегли тежък камък. — Богиня Хера ще те накаже, ако посегнеш на гост!

— Тихо, рекох! — повтори Алкивиад студено. — Никой не мисли да си мърси ръцете с дрипа като тебе. И после: твоят живот ми трябва поне още седмица. Докато се явиш пред Петстотинте и им предадеш моя отговор на онази робска, завистническа клевета.

— Кълна се! — (твърде често се кълнеше този млад човек). — Ще им предам всяка твоя думичка.

— Разбира се! — не се усъмни Алкивиад. — И така, нека приключим по-бързо, понеже бреговете бягат срещу нас: кажи на Съвета много здраве от стратега Алкивиад!

— Не!... Ка-кво? — чак сега, спасил се от смъртен боязън, пратеникът осъзна какво чуваше. — Нима ти не ще се върнеш в Града? Нима не ще се оправдаеш, ами ще потвърдиш чрез своето доброволно изгнание всички клевети? Та това е съвсем сигурна задочна присъда!

— Е, и? — ухили се Алкивиад злоецо. — Всяко дете ще ти направи толкоз проста сметка: по-добре сигурна задочна присъда, отколкото вероятна незадочна. Щом Атина не оцени щастието, че притежава Алкивиад, нека живее без него! Не ще добавя ни дума към своето послание. Останалото, което Градът има да чуе от мене, ще бъдат дела. Отведете го с ладия до брега! — разпореди Алкивиад.

Честно слово — толкоз думи отдели Алкивиад на най-повратния миг в един човешки живот: мига, когато някой предприема измяна. Подобен миг разсича живота му на две неравни части. През първата той е бил като хората, гражданин, дето пламенно тачи, или невнимателно носи гражданството си, но във всеки, случай съществува с чувство на законна гражданска правота. Туй чувство не е кой знае що — викат си гражданите, които го притежават; така не усещаме сърцето си или белия дроб, щом те са в отлично здраве. Но от мига на измяна нататък гражданското чувство (по-право неговата липса) започва да се усеща болно; така болял, казват, отрязан вече крайник, пустото му място.

Ето колко различни биват двете половини от един и същи живот, ако го разреже мигът на измяната, а Алкивиад — по обичай

многословен, както призиваните оратори — отбеляза този миг с крайно пестеливо слово. По-точно: не го отбеляза изобщо. Нали всичко, което важеше за всички хора, нямаше сила над Алкивиад. Нали простосмъртните можеха да си страдат от скрити или отворени рани, да боледуват от липси и празнота, да изплащат с доживотна горест непремемерените си простъпки, извършени някак на шега. Това си беше тяхна грижа и тяхна мъка — тя не засягаше галеника на съдбата Алкивиад.

Той продължи да се люлее приятно, наполовин над корабния нос и наполовин над засмените води, докато ладията с пратеника и с ужасната новина доближаваше брега.

„Ужасна за Атина!“ — доволно си рече Алкивиад.

Богове, какъв ден за другия град, който историята не изписа с главна буква, но който все пак попречи на Града с главна буква и в действителност да бъде главен. Става въпрос за Спарта, историческата противотежест на Атина. Ако би било пристойно в анализите да присъствува смях (обикновен, здрав смях, какъвто съпровожда всичко комично в човешкото всекидневие), то по повод на съперничеството между Атина и Спарта в анализите днес трябваше да четем: „ха-ха-хо-хи!“ Враждуваха на смърт и до смърт два града с по дваайсетмина хиляди граждани и двойно толкоз роби. Те запълниха близо век с метална шумотевица, но, уви, не само с нея, ами и с обилни кърви, поради което хиляди деца оставаха сираци и хиляди майки носеха черно. Те — Спарта и Атина — се ненавиждаха до заслепение, та не забелязваха колко високо им струва тази ненавист. Всичко, което единият град смяташе, вършеше, строеше, говореше и дори си мислеше, бе изключено за противния. По споменатата причина трябваше да се намерят противоположности за всяка част от споменатото всичко — тяхната задължителна черта беше, че се оказваха неприсъщи за противника.

В Атина например процъфтя философията. Спарта би могла да си измисли, роди, отгледа или засили възможни философи, като те изповядват учения, опровержение на атинските. Но за спартанската омраза към Атина това би било недостатъчно. Впрочем Спарта никак не изработи философ — за да не бъде сравнявана с Атина, — а на всеки умствен труд гледаше с патриотично подозрение. Атиняните пък с умисъл подцениха уменията на тялото — всичкото там закаляване на

плътта чрез гимнастика преди петляно време, ледена вода, бръснене и напъни изобщо. Това бе вкус спартански, затуй Атина го изключи.

И тъй нататък. Просто е угнетяващо да изброяваш човешките дивотии, родени от излишното, но неизтребимо чувство: омраза. Угнетяващо е, понеже две хилядолетия и половина подир описваните събития туй чувство е все тъй неувяхващо жизнено.

Както и да е, нека споменем още някои белези, които противопоставяха Атина и Спарта. Въпреки че Старият свят си имаше всеобщ ред — робовладеенето, — двата най-важни града настояваха, че не били подчинени на еднакъв строй. Атина изрисува безчовечното си робовладелчество като демокрация, докато Спарта окичи своето като олигархия. Което означаваше, че в Атина пълноправните граждани са два̀сет хиляди, пък в Спарта тия хиляди били шест. Въпросната разлика от два̀сет до шест все пак не обясняваше защо и в двата враждебни града по сто хиляди човеци например си остават извън всяко човешко право. Много важно, нали! Роби!... С една дума и атинските, и спартанските управници смятаха двата вида управление несъвместими, предопределени за борба до сетния граждански дъх.

През деня, за който се спомена, Спарта вече бе узнала, че Атина предприема удар, равен на нова война: атинският флот бил под Сицилия. Без намерение да завоюва разни Сицилии, Спарта естествено не би допуснала Атина да извърши това. Впрочем от седем седмици спартанските мъже се вълнуваха безсънно. Дълбоко удовлетворени, след като бяха отцепили от Атинската държава съюзния ѝ Аргос, след като подбудиха бунта на мелоския народ срещу Атина, спартанци очакваха траен мир, което в Пелопонес би рекло три-четири години.

Поради много мерки срещу честите приумици на Атина, от една страна, поради надменно презрение към атинската търговия, та към търговията поначало — от друга страна, спартанци не бяха особено богати. Сега те скъпернически преброиха своето злато. Излезе, че би им стигнало да приготвят за бой флот, колкото атинския, но защо, поврага, бе нужна на Спарта далечната Сицилия? Ако Алкивиадовото кипящо въображение, ако жаждата за странности бе тласнала Алкивиад към смахнато предприятие, трябваше ли цар Агис да го повтори? А пък ако не го повтореше, не би ли прозяпал златокрилия летеж на сполуката? Да или не?

Както се каза, тъкмо мисленето не беше спартанско качество. На спартанските първенци то се удаваше със скърцане, мудро, спънато, колебливо; всякак биха предпочели нещо телесно. Ефорите преседяваха целодневно в царския дворец, но именно седяха — толкоз. Онзи от тях, който получаваше думата, бавно цедеше оскъдно и точно слово, каквото не създава вдъхновен вятър, двигател на всяко решение.

Спарта си имаше петима всемогъщи ефори. Над тях стоеше царят. Отдавна вече царете из Елада бяха избледнели в забравена, първобитна рисунка, която заетите с политика избиратели са пропуснали да замажат с вар. Вероятно и спартанци биха се отървали от своя цар, който, разбира се, не управляваше, ако не бяха до крайност верни на всичко древно и отечествено.

Сегашният цар на града (без главна буква) днес заседаваше посред ефорите; те бяха уж негови съветници, а в действителност — настойници. Царят седеше с лице към тях, като искаше да отгатне към чие мнение ще наклони Ефорията, за да вземе същото решение.

Цар Агис бе млад и младоженец. Това го правеше разсеян по време на пренията, които не бяха прения. (За разлика от атинските школи, тук не се изучаваше ни софистика, ни риторика, а предимно гимнастика.) Понеже новобрачните нощи на царя бяха сладно изнурителни, денем той обичаше да си припомня снощните игри на страстта или да мечтае за довечершните, а често и подремваше в топла притома. В края на краищата атинският флот бе много далече, за да навее тревога на Пелопонеския съюз. Не тревога, ами смътно неудоволствие излъчваше през ония дни цяла Спарта.

В жарко от самата утрин предпладне пред Ликурговата врата спря конник. За пълно смайване на стражите, той носеше знаците на Атина, откъдето те незапомнено дълго не бяха приемали вестител. Конникът изтегли меч и със замах го хвърли в пепелака. Безоръжен стоеше той пред Спарта и чакаше да бъде допуснат.

Вестителят почака дългичко решението на всички ефори. Сетне стражата го накара да слезе от коня и да върви пеша до Ефорията, което атинянинът понесе без обида, в достойно мълчание. Изправен пред цар Агис и дал гръб на петимата ефори, той изрече тежко:

— Чрез моите уста стратегът Алкивиад Велики моли Спарта за убежище.

Цар Агис имаше твърда привичка да наблюдава света през съвсем тесен процеп; той сякаш отказваше да подари някому своя поглед. Но ей сега точно ефорите можеха да видят едрите жълти очи на цар Агис, които не видяха, понеже да би треснал сторазклонен гръм, нямаше да ги смае дотам, колкото успяха кратките думи на вестителя.

През следващия миг очите на царя отново заприличаха на цепки — две рани от нож. Само пръстите му, впити в мрамора на трона, украсен с грифони и други свирепи зверове, издадоха царевото смайване. Без дъх, като че ли също от мрамор, той чакаше пояснения.

А можеше да се предвиди, че един Алкивиад ще изпрати не какъв да било, ами особняк вестител. Този се отличаваше с дълги почивки между изреченията. Види се, за да доведе изненадата у Спарта до някому необходим предел.

След като изчака своето време, вестителят додаде:

— Алкивиад Велики би изложил пред уважаваната Ефория и пред цар Агис своя замисъл, само част от който бе походът ни към Сицилия.

„Алкивиад Ве-ли-ки, така ли? — помисли си с потомствена злоба срещу всичко атинско царят. — Той ли!... На мене ли!...“ Но изведнъж цар Агис нещо се досети:

„Където е Алкивиад, там е и победата!“ — този екот, проникнал през полята и през каменистите проходи на Пелопонес, улучи в сърцето града без главна буква. „На всичко отгоре — беше разсъждавал Агис — ония демократи, ония търговци и приказвачи си имат нещо, което било осигурявало победата! Тоест имат въображение. Ала спартанци не вярват на съчинени от атиняни комедии, в Спарта комедия няма, непристойно е да седиш в амфитеатъра и да се тресеш от смях пред облечени като девиси развалени момчета, докато хорът на съдбата ти внушава богохулства — в смисъл предсказва какво щяло да се случи върху сцената или в живота. Все едно, върху сцената или в живота се случва волята на Зевс и това е.“ (Доста нестройни, такива разсъждения бяха присъщи на един спартанец и цар.)

Накратко: след като позавидяха на Атина за самочувствието, че „където е Алкивиад, там е и победата!“ спартанци изгониха из ума си туй предизвикателство подобно на всичко, дошло от Атина.

Но сега, когато вестителят произнесе едно име, винаги съпровождано в Спарта с проклетия, ефорите мигом и едновременно

си спомниха: „Където е Алкивиад, там...“ Такова е могъществото на мита.

Тишината, която последва, беше пък ход на цар Агис — белег за величествено хладнокръвие.

— Предай на стратега Алкивиад — каза накрая той, — че цар Агис и спартанските ефори му дават възможност да изложи пред тях атинския замисъл. Но ние настояваме за залог, че не ще бъдем подведени. Какъв е той?

— Самият Алкивиад! — в упор заяви вестителят. — Вие ще разполагате с неговата особа, нали?

III

Тук красноречието беше ненужно. Да не речем — вредно. Без мантия, в конопена, неоцветена хламида, остригал почти до корен дългите си изсветлели къдри, сменил своя палав или надменен израз с досущ нов — на мъжествена суровост и пристойна чинопочит, Алкивиад (претворен в спартанец, с една дума) днес изстъпваше пред Ефорията.

Едничкият, който бе общувал с Алкивиада до тази негова поява, беше ефорът Ендиос — далечен сват на Алкменоидите. С царско разрешение Ендиос даде подслон на пришълеца, когото още не знаеха дали да наричат висок, височайш или просто предател. Раздвоени в небивало за тях смущение, спартанци отбягваха да тълкуват най-потресаещата новина, която богоугодният им, благонравен град изобщо помнеше; спартанци продължиха да си разискват прилични и позволени работи, от които сега — неясно защо — ги налягаше тежка скука. Сякаш гражданите на Спарта чак тия дни осъзнаха, че по света имало дивно забавни, необясними, привлекателно пъстри събития и хора. През тия дни всеки спартанец съкровено би желал да обсъди появата на един голям предател в Спарта, но не смееше. Нито ефорите, ни цар Агис все още бяха обявили държавническо становище по въпроса.

Поради липса на хетери в Спарта тук гражданите спяха с жените си и дори разговаряха с тях. Тъй вечер спартанецът взе да шепне у дома какво бил видял на минаване край къщата на Ендиос: чужденецът-предател се заливал с ледена вода от чучура всред двора преди разсъмване, а? Подобно на най-патриотичните спартанци след ледената баня под открито небе чужденецът-предател отивал на стадиона, където до изгрев още упражнявал мишците си, а? Чужденецът-предател дори обръснал атинските си дълги къдри, за да не му пречат при усиленото закаляване... Вярно ли е, че бил син на Перикъл, мъж разведен, и любовник на развратния Сократ? А?

Тъй шепнеха разни граждани, докато цар Агис за цяла седмица се лиши от младоженски радости, заключи се в своите покои и се

отдаде на мъчителни като блатна треска колебания. Той неведнъж накара да му доведат ефора Ендиос — еднорък от Персийските войни стар благородник, — за да разузнае чрез него истината по госта. Цар Агис слушаше доносите му, присвил очи и без да повярва ни думица. Поколения спартанци бяха засукали недоверие към атинската комедия, а тя едва ли е имала толкова актьор, колкото беше Алкивиад. Та щом Ендиос записва спартанското прераждане на своя гост, царят не се сдържа, при все че умееше да се сдържа:

— Той утре може би ще се ожени за спартанка и ще народи спартанчета — духовито забеляза Агис.

После, засрамен от своята разпуснатост, царят досущ присви очи и нареди:

— Нека утре заран Алкивиад изложи пред Ефорията замисъла си. Ако няма полза, не ще има и вреда.

Ето до това решение цар Агис дойде подир седмица височайши разсъждения.

— Сега вече, спартански благородници, вие научихте изтънко Западния (тоест моя) проект, който аз с триста мъки прокарах през атинския Съвет. Този проект изстиска сетния златен запас на Атина. Ако походът не успее, Атина ще се озове разорена, ще тръгне да проси заеми.

А Западният проект не ще успее! — възсия злорадо Алкивиад.

Въпреки че беше се разделил неохотно със своите разкошни златисто-ленени къдри, така Алкивиад изглеждаше едва ли не по-красив отпреди. Ниският косъм позволяваше да изпъкне съвършено изваяният череп, позволяваше на профила да се очертае с ненарушено чиста линия. „Май че ако речем да му отрежем главата, той ще спечели в красота и от това...“ — помисли си цар Агис.

Вече цяла седмица царят се люшкаташе между доволството, че се е сдобил със залог за победа, и неприязънта срещу най-бляскавия атинянин. Царят не си признаваше, че против Алкивиад го опълчва най-природна мъжка ревност. (Навремето, като дете, Агис бе мечтателен — отпосле правилното възпитание изби из ума му пъстро-копринените мечти, за да бъде Агис преработен в истински властелин. Но у него все пак останаха отломки от недобленуван блян. Ако ги посъбереше сега, те биха образували един въждеден образ на мъж. Този образ, уви, твърде точно се покриваше с Алкивиад.)

— Западният проект на атиняните ще пропадне! — прокоби пришълецът като оракул и по навик тръсна къдри, които му липсваха. — Под Сицилия аз заряхах да дреме не боен флот, ами корита, натоварени с бабички; под Сицилия трепери въпреки жегата престарелият Никий. С една дума бащи на хероична Спарта, няма кой да въплъти Западния проект. Той е по силите и по ръста само на вашия град, прославен през цялата история на Елада като родина на безотказни победители. И наистина: докога Спарта ще сгъва честолюбието си в тясната нищета на Пелопонес?

Без да щат, ефорите се навдигнаха от скамейката: един чужденец бе произнесъл снизходително името Пелопонес, съдбовно пространство, което Спарта трябваше да отстоява срещу Атина.

— Не се огорчавайте, спартански благородници! — успокои ги Алкивиад. — Пелопонес аз ще ви осигуря без друго. Въпросът е: след Пелопонес Спарта да овладее Запада, а оттам — и света!

Възпитан в умереност, цар Агис се усети като препил — той още не знаеше, че всичко, което Алкивиад замисля, говори или върши, е прекалено.

— Метеко! — внушително натърти царят. — Ти не се намираш у дома си, метеко! По вас, чували сме, вие отхранвате децата си с въображение и будно бълнуване, а бълнуването на Атина се казва хегемония.

Той почака да се отлее гневът му, защото долови в него нещо демократическо. И продължи с достолепие:

— Целият Западен проект е тъй налудничав, че само доказва докъде ни води лудостта за величие. Но за разлика от вас...

— От „тях“ — невъзмутимо вметна Алкивиад.

— Тоест, как? — не сдържа удивлението си цар Агис.

— Когато всички вие, почтени управници на Спарта, разговаряте с мене, моля ви да забравите, че съм бил някога атинянин, както го забравих и аз. Аз съм АЛКИВИАД. Толкоз. Та?

Ни повече, ни по-малко, метекът даде думата на царя. А Агис, комуто бяха недостъпни светските тънкости, като нищо прие такъв обрат.

— За разлика от атиняните — съобрази се той с изискването, наложено му от Алкивиад, — ние възпитаваме децата си в мяра. Западният проект е просто липса на такава мяра... Е, нам стига, че ти,

о, метеко, ни предаде скритите атински намерения; иначе от седмици гадаехме що щат атиняни под Сицилия. Сега сме спокойни: атиняни пак гонят вятъра, а такава гонитба струва скъпо. За разлика от Атина — май че тъй обичаше да започва и да приключва лаконичните си речи царят, — Спарта не държи да завладее света. Спартанският разум ни учи: това не е по силите на никой от елинските градове!

— Би могъл да го твърди само градът, чийто опит да завладее света не успее — пак вметна Алкивиад.

— За опити злато не дават! — не усети как влиза в търговски спор царят.

— Всеки опит е струвал злато (какво ли друго да струва?) — възрази Алкивиад. — Ако сполучи, той възмездява хилядократно разноските си.

— Ами ако не сполучи? — наведе се към чужденеца цар Агис и го устрели отблизо с тясно присвити очи.

— Тогаз златото ще отиде залудо — не се смути Алкивиад. — Простете, благородни бащи на Спарта, но аз ви предлагам не търговска сделка, а све-та. Пък единственият открит досега начин за свършване на някоя работа е следният: да я започнеш.

— Към въпроса за света ще се върнем по-нататък, чужденецо! — вече заповяда Агис. — А сега ни изложи начертаните как да нанесем на Атина удар в самата Атика!

— Много просто! — усмихна се Алкивиад (сякаш току-що не бе претърпял поражение излюбленият му Западен замисъл). — Ето и моята нова стратегема: излишно е да воювате с Атина.

— Така и предполагам — зловец бавно изговори царят. — Сигурен бях, че в твое лице Атина ни подмушва всъщност троянския кон! Стара, позната на всеки школьник Омирова фабула!... Не е ли твърде плитка играта ти, атинянино? Не е ли опасна? За тебе лично, казвам.

— Можехте да ме доизслушате — спокойно настави Алкивиад. — Мисълта ми беше: без да обявите война, без да тръбите и дрънчите, просто заемете цяла Декелея. Това е житницата на Атика, там са големите ѝ сребърни рудници. В Декелея, където Атина не е построила ни една крепост, та превземането ѝ да изисква кръв, живеят само селяни и роби-рудничари. Ако лишите Атина от плода на работните им ръце, тя ще се задъха смъртно, понеже ще остане без хляб, спартанци!

(Тези последни думи доведоха цар Агис в неразположение, което той си обясни едва надвечер — толкоз време трябва на спартанеца, за да осъзнае нещо. Надвечер царят си даде сметка, че беше му се повдигало цял ден поради сладострастния глас, с който един атинянин изрече: „Атина ще остане без хляб!“)

— Представете си! — продължаваше да ликува Алкивиад. — Представете си Атинската държава без богатствата на най-плодородната ѝ долина. Родилките в Атина ще изхвърлят мъртвородени; юношите на Атина ще израстат недъгави или хилави; прочутите тържища на Атина ще запустеят като чумясали. Тя ще бъде насилена да изостави всички свои славолюбиви мечти, за да проси хляб. От кого? Нали — щом усетят слабостта на мишците ѝ — нейните поданни градове ще се възбунтуват. Нали персийските сатрапи, които държат цяла Мала Азия освен брега ѝ, веднага ще превземат и този бряг. Нали едничкият изход на Атина към тракийските житни области минава през Проливите. Какво ще речете, бащи на Спарта, ако спартанският флот запуши тия проливи?

„О-хо! — възкликна наум цар Агис. — Възможно ли е един предател-метек да реши тъй бързо и точно задачата, над която нашата Ефория умува с години? Вярно, вината не бе наша — до днес не знаехме, че златният запас от Акропола бил изгребан до дъно; не знаехме в какво безумно приключение е отпратила Атина корабите си... Освен туй... Да! Не смятахме, че би било спартанско да нахлуем в поля, обитавани от безоръжни селяци, оголени от защита — що ще търси Спарта там, където няма сражения и победа?... А всъщност защо ни е нужен бой, ако с голи ръце ние...“

— Нарещдам на своите ефори за три дни да уточнят в подробности заемането на Декелея от войските ни! — внезапно и за себе си заповяда цар Агис. — Нека нашите кораби бъдат приведени в готовност! След три дни... Да. След три дни ще видим.

Макар че царят не бе говорил нему, Алкивиад се поклони като знаменит актьор, със снизходителна благодарност.

— Как ще заповяда цар Агис? — попита той. — Дали да бъда стратег на войските, които ще заемат Декелея, или пък наварх на флота, който ще затвори Проливите?

— Ти ще останеш в Спарта, метеко! — умно нареди царят. — След като твой е замисълът за нашите действия, викам: продължавай

да замисляш по-нататък! А ние сами ще проверим доколко крясъците „където е Алкивиад, там е и победата!“ съдържат истина.

IV

Оня архонтски син, когото Алкивиад сне на брега срещу Коркира, за да отнесе в Атина вестта за чудовищното Алкивиадово хрумване, стигна Града след едноседмична изнурителна езда. Той бе накарал своя роб да го увърже о седлото и спеше, яхайки, като заран сменяше кон в някое попътно селище и плащаше новия кон.

Още преди архонтският син да бе отпътувал към Сицилия, Градът беше предостатъчно възбуден; тревожеше го липсата на светкавични победи, каквито Алкивиад бе му обещал. Някои остатъци от крайната демократическа хетергия на изгнания Хипербол, други остатъци от потиснатата атинска аристокрация, наметнала покрива на загриженост за доброто на народа — смес от човешки себелюбия и човешка завист, от незнаене накъде и незнаене как, всичкото това, силно подгрято поради летен зной и прегладняване, искаше да се излее в нещо си.

Демагозите с опитна ръка го насочваха срещу Алкивиад. Те знаеха, че когато обществените работи се нагорещат до кипване, трябва тутакси да посочиш на демоса съвсем точна причина за бедите му. Трябва да посочиш точен човек. Тогаз гладните, босоноги избиратели ще гласуват смъртта му, а месец след като ѝ се нарадват, ще забележат, че са продължили да бъдат гладни и боси. Но понеже всеки ще е гласувал смърт, той вече — макар злощастен — не ще роптае. Извършил е необратимо действие.

Така прости закони управляваха Стария свят. Тях демагозите познаваха изтънко — по наследство.

Впрочем демагогията си избра за прицел Алкивиад, чиято главна вина бе там, че отсъствуваше. Но Алкивиад, който беше изучил законите на атинската власт не по-зле от всеки друг демагог, отгатна какво има да му се случи. Той го предотврати. И — не само. Алкивиад нанесе на атиняни небивало дълбока и болезнена за гордостта им рана: един атински стратег бе преминал към Спарта!!!

Не, това не е било. Не, то не може да бъде — изключваше го вековното, кръвно съперничество между първия и втория град в Елада.

Неведнъж през онези векове атинският демос бе осъждал на изгнание свои видни мъже — именити държавници и писачи, обичани демагози. Никой, никой от тях не потърси убежище в Спарта — иначе щеше да бъде по-страшно от убит в спомена на атиняни; иначе би се натоварил с историческа вина, за която няма прошка и забрава ни на този свят, ни в отвъдния, ни пред далечното бъдеще. Видни изгнаници бяха се прислонили към някой остров, още необвързан спрямо Атина, към пристанище на йонийския или евксинския бряг, из Тракия или Фригия... Но да отидеш в Спарта!!! Но да й предложиш ума и мечата си!!!

О, о, о! През тия жарки летни дни, докато Хелиос сипеше неукротим огън над греховните атински плочници (грях имаше дори камъкът, търпял стъпките на така неистово чудовище), демагозите в Атина изнемогнаха от работа. Техните гласове пресипваха, въпреки жегата; гласовете им прегракваха навсякъде из Града, където се окажеха слушатели. Народът на Атина чакаше тълкувания за бедата, неспохождала до тогаз дори тъй богат на събития, превратности, блясък и злочестие град: измяната на един атински стратег. Тя покриваше с вечен позор пред цяла Елада нейния богоизбран Град.

„О, не! Ние трябва да отменим позора, като извършим непосилното. Трябва да избършем девственото лице на Атина от срама, който иначе ще надживее хилядолетия — улика, че именно всред атиняни се е родил, сукал, проходил, отрасъл, получил уроци по философия и риторика, и стратегия, че е водил войски и говорил в Съвета най-черният изменник, когото историята помни!“

Тъй се деряха поне десетмина демагози из улиците и по тържищата. А атинският демос — застъпен най-вече от жени и нефелни — слушаше мрачно.

„Как и защо днес сме изправени пред чудовищното явление Алкивиад? — питаха риторите напрегнато. — Тук, граждани, трябва да изстудим до трезвост своето яростно негодувание и да признаем: в Атина все пак се е намерила почва за Алкивиад. Някой злодейски преднамерено — за да окаля сияйното достойнство на първия Град — е отхранил свръхчудовище. Кой!“

Атинският демос мълчеше. Грабен, с умисъл развърщаван (за да гласува днес за едного, а утре за неговия враг), винаги и всякак недоял, демосът сякаш губеше воля за действие и за размисъл дори. Той си

знаеше, че ще чуе наготово отговора на въпроса, който уж му задаваха риторите: „Кой отхрани у нас свръхчудовище?“

„В Атина живее разпасано, като се възползува от свободите ни, за които един софист е гражданин; в Атина се излежава на сянка, докато атинските мъже съхнат под чуждо слънце за славата на Града; в Атина се скапва безотговорно и безнаказано всред най-гнилия й човешки пласт човекът — духовен баща на Алкивиад.

Кресливият софист, който облива с презрение нашите държавнически мъки и проповядва отрицание на делата — този полугражданин зове себе си учител! Той назова с пристойна гордост Алкивиада свой първи и най-близък ученик. Тогава???“

Демосът пак си знаеше, че не му искат отговора и на този много напрегнат въпрос.

„Ето какво, граждани — пускаше пяна демагогът, — след като Сократ оре, тори и засява почвата, която ражда висша измяна, не ще ли израсте утре върху нея втора, трета, трийсета такава беда за всички нас?“

И пак — мълчание. За демоса беше без значение дали атинските управници ще предложат да бъде изгнан някакъв мислител. Демосът — изпечен и озлобен — дори изпитваше смътно доволство; ония горе се гризеха, готвеха си един другиму жестока смърт, а може би щяха и да я осъществят.

„Ние ще почакаме! — злокобно изричаше в това време поредният ритор. — Ще чакаме до часа, когато из Сократовия кръг се набележи втори предател. Тогаз не само ще изкореним плевела от атинската нива, но ще изпепелим и нивата!“

„Че изпепелете я! — мислеше си демосът. — Изгорете и Града, и земята му, изпояжете се, дано най-сетне се затъкне бездънната ви глътка, жаждата ви за все повече власт. Нам какво от туй?“

А риторът вече беше се отнесъл другаде, за да излее жлъчта, която го измиваше от слухове за близостта му с чудовището.

Защото, ако човек би повярвал на словоизригванията из Атина от тези дни, оказваше се, че Алкивиад бил нямал тук ни близки, ни дори познати. Всеки се потеше да доказва най-живописно своята праствара вражда, своята отколешна ненавист към оногова мръсника. Никой, разбира се, не беше давал на Алкивиад сребро или кон в заем; никоя жена не беше приемала разхитителните негови ласки; никой

родственик не бе запазил каква-годе връзка с този развратен, нагъл и низък братовчед или сват; никой не бе седял до него в школата, на трапеза или в Съвета, не беше се състезавал с него на Палестра. Естествено досущ никой не бе пил виното му и не бе водил с Алкивиада разговори на политическа тема.

Първа (едва час след като пристигна оня архонтски син) излезе с висок плач и пискливи упреци срещу чудовището Хипарете — често мамена съпруга, възмутена дъщеря на богобоязлив и заможен род. Хипарете се уви във вдовишко було, надяна чер пеплос и напусна брачния си дом, проклинайки деня, когато баща ѝ беше я отдал за поругание на един изверг.

Когато слизаше към Агора, тя не успя да скрие колко младо гъвкава, колко стремително щастлива е стъпката на тънкия ѝ глезен — макар цяла в черно Хипарете излъчваше щастие; тя най-последно сладострастно се опиваше от мъст. Ако елинският език бе имал три пъти повече пристанищни ругатни, отколкото имаше, те пак не биха заситили Хипарете.

Впрочем, като започнем с удовлетворената съпруга, та завършим с Петстотинте и Дванайсетте, целият Град сякаш си отвзе над негражданина, който беше го развличал, оскърбявал, забавлявал, осмивал. И най-вече — над галеника на съдбата, комуто всички болно завиждаха.

Жреците пък отново се разсипаха от съновидения с участие на боговете в тях. Богове и жреци напомниха на атиняни своите предупреждения отпреди два месеца. След като Градът ги пренебрегна, негов дълг бе сега да извърши нещо невъобразимо, за да се оневини.

Оттук нататък събитията се развиха светкавично.

През едно топло утро, което предвещаваше убийствено пладне и морна вечер, целият сонм атински жреци (без никакво изключение!) пое из мраморните стълби на Акропола. Следваха ги Петстотинте, пак без изключение; никой от тях не се намери с лятно разстройство, с болки в коленете или с треска. Облечени в цялото си достойнство, строго смръщени, те изкачваха храмовия хълм. Подире им идеха Дванайсетте, а шествуващият демос приличаше на чудновата река, която тече не из височината, ами към върха ѝ.

Там, съвсем горе, откъдето можеш обзря маслинените гори на Атика и постните поля, отхранили върху суха каменна гръд най-славния град, който Елада притежава, там шествието спря.

От него се отделиха десетина жреци — туй бяха богопомазаните изпълнители на елевзинския ритуал. Премършави или претлъсти от безбрачие, велелепно нагиздени, те се подредиха върху трите стъпала пред храма на Атина. Хилядната тълпа бездиханно очакваше от най-светите мъже в Града невиждано приношение пред олтара на оскърбените Олимпийци, надяваше се на зрима прошка.

— Богове! — нестройно, но гръмко призоваха жреците. — Атиняни са готови на всякаква жертва, за да купят опрощението ви. Атиняни се кълнат в земята си, в корабите и децата си, че отхвърлят от своя народ изменника, родоотстъпника, чудовището. Алкивиад! Той никога не ще престъпи градските врати. Нему не ще отпрати дума или поглед ни един атинянин. Никой не ще изговори повече името му в Съвета или у дома си — такова име от днес няма! Не е имало атинянин, наречен Алкивиад! Той е мъртъв за Града и гражданите. Следователно — той е съвсем мъртъв.

Най-старият жрец, който бе изрекъл туй грапаво слово, махна ръка към малкия хор на останалите. Те изпънаха вратове и извикаха:

— Дайте ни го!

Очевидно искаха Алкивиад. Но нали той вече бил съвсем мъртъв? Е, как тогаз?

О, ето как! Иззад Партенона се измъкнаха двайсетмина роби. Те крепяха дъсчена носилка, върху която се поклащаше грубо, набързо работено изваяние. Голямо то не беше — на майстора му бе отпуснат прекалено кратък срок да го издяла. Нещо като човече, снабдено с шлем, щит и меч.

— Той е!!! — извреця най-старият жрец. — Това е богохулникът, който се изгаври с най-светите мистерии! Това е предателят, който се храни от ръцете на Спарта! Излейте върху урода, опозорил пред цял свят Града, своите проклетия!

И най-старият жрец плю. Въпреки че бе постал и разслабен, той сръчно улучи онуй изваяние в челото — навярно беше се упражнявал. След него се изплюха върху Алкивиад другите жреци, Петстотинте, Дванайсетте и изобщо атинската демокрация. Така власт и клир поругаха Алкивиада. Сетне, вече поуморени, те поеха надолу в същия

ред, в който бяха изкачили хълма. Най-отдире пристъпваха двайсетмината роби, като крепяха каменния предател.

Два часа бяха нужни на незнайното шествие, за да се довлече до брега. Повечето жреци заметнаха глави с полите си, дано не слънчасат. Повечето деца, отначало увеселени, сега хленчеха, увиснали о майчини ръце. Повечето жени, недояли, отчаяно самотни заради странната война, която не воюваше, но откъсваше мъжете им от дом и леглото, тези жени наводниха пътя от Атина до Пирея.

Шествието достигна пристана по пладне съвсем обезумяло.

Жреци и демагози, които от седмица насам натрапваха страхове, нашепваха ужаси — подклаждаха народната ярост, — днес сами се озоваха под нетърпимото ѝ тегло. Те се вцепениха от боязън, която ги препъваше в хода им — нали всеки миг демосът може да изтърве гнева си и да прегази сяпко всичко из своя път...

— Дотууууук! — изрева с последна сила най-старият жрец.

Сякаш с рева си искаше да издигне зид срещу надигащото се народно негодуване. Внезапно обнадежден, че е уловил юздата на демоса, но ще я удържи само броени мигове, старейшината жрец пак властно заповяда:

— Дайте ни го!

И двайсетте роби отново пристъпиха с носилката. Жрецът се изпружи на сами пристанищния ръб (там, където бе стояла закотвена тържествената трирема на наварха — тя сега се люшкеше някъде край спартанския бряг). Жрецът вдигна ръка; човек би си рекъл, че призовава на двубой не нескопосното каменно човече, ами доброненавистника, когото то олицетворяваше.

— Удавете го в най-дълбокото на Пирея! — разпореди жрецът.

V

Докато Градът оплюваше с хиляди уста изменника, а жреците заповядаха на всички атиняни да изличат у себе си позорния спомен, че Алкивиад изобщо е живял, Алкивиад преживяваше вълшебни дни.

И не поради неведение. Както е известно, всред благородниците на Атина, огорчени от народовластието, имаше не един храненик на цар Агне. Те честичко отпращаха към Спарта невинен гълъб с писъмце, овързано о крачето му. Ей такива писъмца пристигнаха в Спарта и през въпросната, гореща за Атина седмица.

Нищо странно, че атинските драматични събития възрадваха цар Агис, понеже уталожваха съмненията му, свързани с неговия необичаен гост: самите богове дариха на царя залог, че Алкивиад не играе двойно. Сега вече Агис бе сигурен; щом Атина прокълна едного от първите си синове, той без друго трябваше да донесе печалба кому? На спартанския цар, разбира се.

Тия разсъждения царят изведе с Алкивиадова помощ. Засмян до стриганото си теме, гостът бодро разясняваше на своя стопанин скрития смисъл на всички атински неистовства; Алкивиад отново хохотеше с неизчерпаемо напирещ из гърлото му смях.

— Грешка на Атина е, че не оцени своето най-скъпо достояние: един Алкивиад! — заключаваше Алкивиад. — Оттук нататък тя има да се вайка и кае, загдето ме изтърва, хо-хо-ха!

Неизкушен в демагогия, царят се оставяше да бъде понесен от това разкошно усещане за изгоден съюз със съдбата. Нали вече беше се случило най-невероятното в елинския свят — един стратег на Атина да премине към Спарта — цар Агис с право очакваше още чудеса за своя град.

И така царят смело реши да завземе Декелея, като дори лично поведе войската си.

В деня, в който Спарта изпровождаше своите бойци, Алкивиад за първи път видя царица Тимая. Подобно на всички спартанки през тъй хероичен час, царицата бе облечена показно просто — лен в естествен цвят. Сплела пръсти без украса по тях, навела глава с некъдрени коси,

тя изглеждаше по-тържествено скръбна, по-пристойно смирена от всички майки на Спарта.

Цар Агис в медна броня и на кон напусна двореца си, премина покрай ефори и жени в сивкаво; спря при първата спартанка. Все от седло, той се наведе, за да докосне с устни нейните пепеляворуси коси. При това Тимая целуна пък царствената ръка, която не изпускате юздите. Безмълвното сбогом — достолепие и сдържана мъка в раздялата — въодушевяха трихилядната фаланга. „На смърт и до смърт с цар Агис!“ — викнаха бойците, а гостенинът се зачуди наум: „Защо в тъй съкровен час е дума не за живот, а за смърт само?“

Царят отдръпна коня от редицата жени. Първата между спартанките скри лице с полите на наметката си, за да не разстроят никого сълзите ѝ.

Войската вече крачеше към Ликурговата порта; наколенници, брони и оръжие издаваха мрачен грохот; жените се упътиха подир фалангата, после обнизаха градските стени, за да задържат миг по-дълго под очи мъжете на Спарта. Имаше нещо нетърпимо в туй всеобщо смирение пред дълга, в неестествената твърдост на тия тихи жени.

Но на Алкивиад не беше до тях. Той не снемаше поглед от царица Тимая. Царица!... Там, където се роди и израсте, народът отколе беше забравил царете. Там, където повоюва (из варварските тракийски предели), народът имаше прекалено много вождове. Но — цар! Но — царица! „Лю-бо-питно!“ — заключи Алкивиад.

Женските редове в пълно мълчание бяха се разотишли, а пред двореца все още стърчеше Тимая със своята свита. Придворните се държеха вцепенено, дано не накърнят чрез неподходяща дума царицината скръб. А не беше ясно дали царицата плаче в наметката си, или съблюдава правило, което изисква от нея плач.

„Театър за глухонеми! — каза си след малко Алкивиад, комуто чак толкоз мълчаливи мъки досадиха; той бе свикнал с шумните атински чувства. — Пантомима!... Нека най-после Тимая смъкне покривалото си, за да видим дали била хубава или грозна. Гърбом, сложена е добре. Още нераждала юница. Дали цар Агис я е заплодил, или напуска ложето ѝ, зарязвайки я опасно полудевствена?... Полудевствена! Охо-ха-ха, тук нещо има!... Това — от една страна. А от друга: царица!... Как ли се спи с царица?“

През онова утро Алкивиад не отиде в мислите си по-далече от въпроса, на който не намери ответ, понеже Тимая бе първата позната нему царица.

А седмица след тържественото изпращане Алкивиад вече имаше отговор: с царица се спи, както с всяка жена.

Е, вярно е, че беше любил къде по-хубави!... Докато Тимая несръчно — приучена да я разсъбличат робини — снемаше своя бледоморав пеплос, разкопчаваше фибулите и развързваше колана си, изплетен от най-ситни златни халки — Алкивиад си викаше точно туй: „Къде по-хубави жени съм имал!“

Онази например, Хризоте или как беше?... Нея той бе споделял с вуйчо си, когато сам служеше като млад войник във Византион. Споделяха я по съгласие, защото им се струваше смешно, дето тя ще роди дете — или син, или племенник, или братовчед на едного от двамата. Смешното бе там, че те двама нито можеха, нито щяха да узнаят дали това дете им е син, или племенник, или братовчед, дори да подложеха Хризоте на едноседмични изтезания. За още по-пълна веселба Алкивиад и Алкмеон с всички почести я обявиха за тракийска богиня — тъй и тъй из Тракия не улавяш края на божествата.

В природния срок онази млада красавица бе родила дъщеря. Противно на ужасните мълви из Атина, че вуйчо и племенник единно са изработили кръвосмесен изрод, момиченцето изглеждаше чудесно. Вуйчото и племенникът напуснаха Византион, когато то прохождаше.

Смешки!...

Излегнат върху грамадното като площад, меко и позлатено ложе Алкивиад се изсмя високо. Разсмя го не толкоз споменът за онова блудство, от което се пръкна розовобузо и пъргаво момиченце; разсмя го друг спомен — за театралното зрелище, с което Алкивиад и Алкмеон възвеличиха богиня Хризоте (или как беше?). Огньовете и венци, уж че тракийска реч, която Алкивиад бе произнасял из Византион, без да се разкиска. Народът слушаше тия невнятни словоизливи, но пазеше приличие, опрял върху раменете си носилка с лехусата красавица. А красавицата пък, свела мигли като четка, набелена и с чужди руси плитки... „Ха-ха-хо!“

— На мене ли се смееш?

Тимая премери през голо рамо изменника, който удобно се протягаше в ложето ѝ, а си позволяваше и разпуснатост. „Прекрасен

изменник, не ще дума! Много забавен...“ Тимая имаше чувство, че се е надвесила над кладенец, пълен не с вода, ами със земно масло — то бълбука неуморно, клока със странни гласчета и прелива в цветове, които никой майстор не възпроизведе. Ако вземеш да скъсаш огърлието си и пускаш в такъв кладенец бисер по бисер, ако накараш да изсипят в него всичките ти владетелски скъпоценности, навярно тогаз ще се усладиш с нещо подобно, каквото бе само част от Алкивиад. Неизчерпаема пъстрота...

Тимая беше отгледана в приличие, строгост и добродетел без украси; Тимая не бе разгалена. Затуй не можеше да се откъсне месеци вече от дивно привлекателния и близък, и неуловим мъжки образ — противовес на света, в който Тимая бе израсла.

И сега, когато уж сърдито го измери през голо рамо, сръдната ѝ мигом премина в жадно съзерцание. „Богове! — рече си царицата. — С какво заслужих пред вас такъв подарък? Навярно простряхте Алкивиада върху моето легло като награда за туй, че донесох на царя своята недокосната невинност и никога не бих нарушила брачните клетви, ако вие сами не пожелахте да приема вашия дар... Дали това е бог Адонис, майстор в любовните забави? Дали е Аполон, създаден да радва женски очи чрез хубостта на тялото си? Дали е Арес, който отпочива между две победи върху гърдата ми?...“

— Не се измъчвай с въпроси, Тимая! — студено ѝ се усмихна Алкивиад. — Аз съм всички богове, взети заедно.

(Както нередко се случваше, Алкивиад и този път бе отгатнал чужди мисли. То не е и трудно: мисълта прозира под лицето ни, както речни камъни под бистра вода. Засега в очите на не дотам красивата царица Алкивиад прочете именно обожание.)

— Можеш да се увериш сама! — предложи ѝ той и съвсем отметна завивката.

Под светлината на четири факли из синьото като лятно море надвечер ложе изплува златомургавата голота на Алкивиад. Не мъж, а статуя, току-що изнесена из работилницата на даровит, придирчив към изкуството си ваятел; статуя, по която дъждове, мраз и нашественици не бяха отпечатали никаква слеდიца.

Ако нещо понякога увреждаше прословутото съвършенство на Алкивиадовото тяло, това бе усмивката — непонятно дразнеща въпреки своя бял блясък, въпреки цялата радост от живота, която тя

изразяваше. А сега, гол, както го майка родила, Алкивиад не се усмихваше. Затуй и съвършенството му бе пълно.

— Нали? — попита той.

— Да... — отведе очи в дълбоко вълнение Тимая, сякаш се убоя, че чак толкоз и такава красота ще ги ослепи.

— Ела! — позова я без вълнение Алкивиад.

Тя слушаше как той равномерно, забавено диша. Така почиват не хора всъщност, а самата природа: дървета при безветрие, море при пролетно безлуние, тревицата покрай нощен ручей. Почти страшно беше тъй да спи човек — това бе покоят на отсъствие и небитие; нали хората имат мисъл, тя се провира като будна сянка през съня им, тя ги мъчи или разтушава чрез сънища.

Нищичко подобно не се долавяше под равното и рядко като морски вълни дишане на Алкивиад. Да те хване завист!

Но царица Тимая не изпита завист. Тя кротуваше нарочно, за да не наруши безпредела от наслаждение, недостъпно за някоя жена, която не е спала до Алкивиад; тя нарочно остави да гори една факла зад завесите, дано не изгърве нито миг от божествената гледка; тя нарочно отпъждаше съня, който я молеше да го допусне в премалялата ѝ плът, сякаш разорана издълбоко, освободена, както напролет нивите се отърсват от тъничкия и мокър ледец.

Без да премисля точно това, Тимая си спомни как допреди месеци благодареше на Хера за страстта на цар Агис — един цар, който беше и мъж. А от месеци вече Тимая с тръпки навсякъде си признаваше: животът би бил подла лъжа, ако я излъжеше, че е познала страст. Нищо изобщо не бяха нейните младоженски нощи с Агис, щом взе да ги сравнява с тия, последните.

„Афродита! — призова тя богинята на любовта. Отпусни ми още за малко моя божествен любим!... Кълна ти се в децата, които ще родя, че до края на своите дни ще ти принасям царствени подаръци! Любовното щастие с Алкивиад ще ми стигне за целия мой женски живот...“

Тимая се молеше тъй всеотдайно, че реши: желанието ѝ непременно ще се сбъдне. Наистина от какво имаше да се плаши царицата? Любимият ѝ не би я заменил с никоя друга спартанка, защото в Спарта всичко бе подредено по твърда чинопочит. Единствената възможна преграда за избликналите като буйни

подпочвени води страсти на царицата — нейният всевластен съпруг — беше далече. Според известията работите на цар Агис там се развили както в мит, приспособен за малки деца: царят разположил войските си по границата на плодородна и среброносна Декелея, а сам спрял на постоянен стан. Народът на Декелея не се възпротивил срещу това грубо своеволие, тъй като не променяло нищо; допреди нахлуването на Агис тук господарски се разпореждали пък атиняните. Дори някои дребни добрини, които царят разгласил високо, накарали декелейците да се почувствуват облекчени под спартанска власт.

Други вестители — и по-скоро съгледвачи — донасяха, че врагът вече се гърчел под последиците от гениално простата Алкивиадова стратегема: над Атина почнала да тегне сянката на зловещ недоимък. Щом някъде хлябът не достига, първи пада под ударите на глада робът; атинските роби гладували на провал през есента и ранната зима.

Гладният няма що да губи, защото така и така е загубен. Една зимна вечер божественият любим на Тимая със сит смях ѝ обяви последната новина: атинските роби въстанали, атинските роби на хиляди побягнали към Декелея, където цар Агис великодушно ги разместил из селата и им позволил да изкарват своя хляб. „Те нека го изкарат, пък ще видим дали този хляб ще бъде за тях, ха-ха-ха! Защото у мене зрее нова стратегема — сега вече цар Агис едва ли ще се откаже да завоюва по мой чертеж света. А всеки поход яде много жито...“

Добродетелната спартанка Тимая при тия вести беше се ужасила от себе си: зарадваха я не победите на царствения ѝ съпруг, ами надеждата, че той ще остане още за дълго далече от Спарта.

VI

Както всяка жена, тя заспиваше след любимия и се пробуждаше преди него — така поне си въобразяваше Алкивиад. А Тимая дори не дрямваше нощем. Понеже отпращаше робините си, за да няма свидетелки на нейното ненадейно избуяло лекомислие, никой в града не можеше да обясни защо царицата сякаш изчезна — не я срещаша с месеци. Истината бе, че през деня — докато Алкивиад се упражняваше на стадиона — Тимая блажено си отспиваше, за да бди без премаляване през следващата нощ.

И в този час, почти на разсъмване, царицата пак не спеше. Пръстите ѝ не смееха да докоснат голотата на Алкивиад, ами си играеха с въздуха около него; милваха сянката от Алкивиадовата шия, рамене и гърди, която факлата хвърляше върху завесите. Иначе, когато се прегръщаха, Тимая не галеше любимия си — тя се отпускате по течението на мътна и дълбока река, която я влачеше неизвестно къде. Затуй пък, докато Алкивиад отсъствуваше в съня, Тимая — без той да знае — се разливаше в тиха, безбрежна нежност, съвсем непредвидена за спартанка и царица. По този начин, тайно станала жена, Тимая лъжеше не само всички свои поданици, своя съпруг, но и страстно обичания: Алкивиад не подозираше блажената игра на пръстите ѝ с въздуха, обгърнал спящото му тяло.

„Лъжа го! — рече си със сладка насита Тимая. И си повтори: — Колко умно го лъжа!“

Дъдъдъдъдън! Нънънънънънън!

Неведом тътен, който идеше не от определено място, ами отвсякъде — изпод, изнад, отстрани и съвсем издън, — тътен изхвърли Тимая гола из леглото и я залепи о насрещния зид. Лудо изненаданата клетвопрестъпница, осквернителката на едно царствено легло усети, че се тресе не тя; тресеше се цялата земя. Земните гърчове огъваха и разпукваха стените, дробяха беломраморния под, сякаш е кора хляб. Земята се виеше и стенеше неудържимо, защото бе я отвратило такова адско грехопадение: прегръдката на прелюбодейка с изменник.

— Неееее! — не се чуваше, че пици Тимая просташки както продавачка на риба или родилка-робиня.

Пред оцъклените ѝ очи върху потона пробягаха черни пукнатини — сякаш плъзна тънка бързоотровна змия. Първите трохи мазилка заваляха върху ложето, върху голите плещи на Алкивиад. Тътътътът!!! — продължаваше да буйствува земята, решила да се отърси от произведенията на човека — струпани от дялан камък и залепени с хоросан негови убежища.

— Стига глупости! — скара ѝ се сънено Алкивиад и седна в леглото.

(Той още не знаеше кому се кара — нещо неочертано бе смутило здравия му, съзвучен с естеството сън. Това нещо трябва да беше поредната жена, до която е заспал; понякога жените ги прихваща нощем.)

Седнал Алкивиад разтри очи и отметна къдрици, които липсваха. По същото време върху му се изсипа нов пласт хоросан, който го досъбуди мигновено. При скока си на пълнокръвен войник Алкивиад осъзна наистина глупава картина: о насрещния, разкъртен вече зид лепнеше голата спартанска царица и го гледаше с израз на харпия. На всичко отгоре тя пицеше „Нееее!“

Без дума повече Алкивиад дръпна синята завивка, с един замах я метна върху Тимая и себе си. Разбира се, изпод морскосиньото се подаваха прекалено много крака като за одного човека. Разбира се, сладката тайна, която Тимая укриваше непроницаемо, би прозряла при първи поглед. Но не там бе грижата на Алкивиад.

Хванал за ръка Тимая, той я отлепи от стената. В това време двете колони пред входа на царската спалня рухнаха в облак прах и потонът поддаде. Въпрос на мигове.

— Не! — изпищя Тимая и направи опит да се освободи от пръстите, които я теглеха към срещуположната, по чудо още цяла врата.

— Стига глупости! — повтори Алкивиад, надвиквайки подземния тътен.

— Предпочитам смъртта пред позора! — донякъде внятно изхлипа Тимая.

— О, не знаех — охлаби китката ѝ Алкивиад.

Въпрос на миг: Алкивиад отлости кованата врата и се втурна в перистила. Там, където над главата му не тежеше страхът от пропукал потон, където роби и слуги влачеха съвсем ненужни предмети, а стражите присъствуваха неподвижно на тези им налудни усилия, там Алкивиад спря и си отдъхна.

— Голямо нещо, земеръс! — установи той.

Ако гърчът на земята не бе го сепнал в съня му, Алкивиад нямаше да изхвърчи с такава скорост, тъй как да е и изобщо... Изобщо сега в Алкивиад бяха вперени поне трийсет чифта очи. Татататата... — постепенно глъхнеше подземният вопъл, сякаш Хефест вече бе изковал новия си щит и само дооглаждаше ръба му.

Не се разбра дали придворната челяд тутакси забрави земересението, когато проумя една поразяваща истина, или пък земята се укроти в мига, щом Алкивиад напусна царицината спалня. Във всеки случай станалото не можеше да се върне назад: из покоя на царица Тимая бе изтърчал в перистила бос и полугол най-недвусмислен мъж.

Ако дворцовата паплач не беше дотам подплашена и зашеметена, тя не би се държала, както се държеше: трийсет души гледаха Алкивиад без да мигат. А иначе съобразителният им началник задълбочи позора на царския дом чрез гламав въпрос:

— Що търсиш в спалнята на нашата добродетелна царица, метеко?

Като в комедия, която внезапно секва, понеже се е оказал загубен нейният следващ лист, придворните на цар Агис, неговите слуги и роби стояха вкаменени из обширния перистил.

Алкивиад натъкми синята завивка върху раменете си така, че тя да уподоби химатион, и чак после отговори на въпроса:

— Аз няма как да стана цар, достопочтени, късно е. Затуй пък имах такова хрумване: синът ми да бъде цар на Спарта. Впрочем дръжте сметка на времето! Както пресмятам аз, царица Тимая трябва да роди през месец боедромион. А когато детето порасте, внимавайте в профила му!

Тук Алкивиад изви глава тъй, че почтеният началник да види и запомни неговия възхвален профил.

— Ти!... Ти... наистина си бил прокълнато чудовище! — изхриптя старецът, носил на ръце цар Агис преди двайсет и три

години, възпитал у цар Агис всички мъжки достойнства.

Освен едничкото, което не можеш да възпитаеш — то е орис: честта на мъж, когото жена му не мами.

— Шшшт! — сложи пръст пред устните си Алкивиад, а очите му, досущ пробудени, се смееха закачливо. — Тихо! — заповяда тази плътна и плътоядна уста. — От езиците ви зависи доброто име на цар Агис, бъдещето на Спарта, което моят син ще ръководи. Във ваша полза е да държите езиците си!

След като премина между все още втрещените придворни, Алкивиад, в необичайно синьо, взе да си търси път през пресните развалини, по разкъртените плочници и затрупани улици към дома на ефора Ендиос.

На следната заран той се успа. Затуй и твърде късно научи, че призори бил се обесил в конюшната на двореца старият началник. Една смърт, която бе тълкувана по много начини, но не и по единствения верен.

VII

Всяка пролет носеше на Алкивиад едно и също: неизразимо могъщо влечение към света навън. Когато той живееше в Атина, напролет усещаше жадна необходимост да се натовари на първия кораб, а по-добре — начело на флота. Или пък: да потегли с две-три хилядна войска извън Атика някъде, къде да е. През редките часове, когато спираше мисъл върху миналите си действия (понеже те не само изглеждаха непромислени, но и наистина бяха), той обясняваше така своя пролетен нагон към света изобщо: обясняваше го с нагона. „Ами че всяко животно, прекарало зимен сън или жалко живуркане в сред оголяла гора, в сред калносиви ливади, едва дочаква Хелиос да вдигне глава и да поеме по дълъг път през небето. Тогаз всяко животно се отдава на пролетен бяг — то препуска, гонено от нагона, пряко облечените в нежно зелено гори, пряко ливадите, пропъстрени с минзухар и дива коприва! То може би лъже себе си, че нещо търси, но всъщност му трябва именно необяснимият, безцелният, самоцелен пролетен бяг...“

Алкивиад ознаменува миналата пролет със зашеметилия цяла Елада Западен проект. В своята сърцевина този проект не беше нищо повече от редовния пролетен бяг на Алкивиада. Поне за два месеца — пищно обагрени, — люлян в обятията на света, Алкивиад бе усещал пълнокръвно как се обичат взаимно.

А тази пролет, която му се наложи да посрещне в строго правоъгълния, кисело пристоеен град Спарта, бе за него жива мъка. Никога дотук Алкивиад не беше се чувствувал вързан така изкъсо.

Потискаше нагона му към волност спартанското общество, винаги и несъразмерно угрижено. В Спарта никой не прекарваше нощите си в сред хетерия от приказливи сътрапезници, част от които заговорничат, а друга част предават заговорниците, докато трета част пък ей тъй на, пие и си разправя небивалици. В Спарта никой не би допуснал среднощна пародия на светите мистерии или хорово пеене, или импровизирана комедия, или развлекателни клюки, които измисляш на мига. В Спарта таверни нямаше, понеже спартанците си

пиеха в къщи, семейно. Техните роби заран — крадешком сякаш — отнасяха до тържището опразнени ношес амфори и ги връщаха назад пълни. Ще рече, и добродетелна Спарта смучеше скъпи вина, но дома си, без песни.

Тук жените бяха противно скучни. Глупаво би било да повярваш, че те се топяха от вярност към мъжете си, заминали на война, но изглеждаше и трябваше да изглежда, че се топят от вярност — мрачна, нетрогателна и която не буди съчувствие. Като сенки преминаваха те из лишените от зеленина улици на Спарта, разменяха си безмълвно поздрав, неми и слепи за пролетното чудо.

О, Алкивиад беше се насадил лошо! Преди година почти, когато извърши един от своите зашеметяващи поврати, (нахълта в Спарта и ѝ разкри атинските начертания), остриган, облечен в коноп, Алкивиад беше си въобразил, че всякак ще стане стратег на спартанските войски, отправени към Декелея. У Алкивиад желанията бяха тъй напористи, че той най-често вземаше желаното за действителност. Тоест: неговите фантастични мечти получаваха плът, би могъл да ги докосне с алчни пръсти. Виждаха ги като истина и хората наоколо — как иначе да обясним нелепостта, че Алкивиад успяваше да зарази с всяка своя нова стратегема — бодра, клобочеща фантазия — властници и войски? Затуй пък такава, поддържана чрез безмерно внушение измислица се изпарява, ако не ѝ доливаш упорно още внушение.

А Алкивиад си нямаше упоритост. За него бе до плач досадно да настоява на една своя фантазия, когато намираще по-привлекателно да съчини нова. Съчинена дори не изкусно, но пък с размаха на откривателско опиянение, тя заразяваше други управници и други войски, увличаше ги в немислими предприятия. И тъкмо това увлечение посягаше да обере плодовете си, Алкивиад вече бе пиан от следващата своя невъобразима приумица, от някое комедийно хрумване.

Тази пролет му остана свързана не със зеленило, а със спартанската пристойна сивота. Сивееше царициното ложе, където Алкивиад прекара много повече ноци, отколкото би искал. Сивееше царица Тимая, която при първото гадене от бременността ѝ взеха да терзаят тъмни чувства. По него време Алкивиад си рече, че спането с царица все пак не прилича на любов с коя да е жена: Тимая бе родена с права. Нейно право — по собствената ѝ преценка — беше и Алкивиад.

След уплахата при земетръса (който Тимая взе за намеса на боговете) тя се окопоти. Разсъждавайки така; ако Хера е пожелала да накаже една прелюбодейка и един изменник, защо тогаз сринатите зидове из Спарта убиха петдесетина случайни човеци, а оставиха живи Тимая и Алкивиад? Защо на следната заран царицата преливаше от жажда за живот, а не например от пъклено разкаяние? Защо по обяд нейният божествен прелъстител премина под прозореца ѝ ведър и разгорещен след мъжките си развлечения на стадиона?

Ще рече, наказание на боговете нямаше. Всичко бе съвпадение, което обаче разкри царицината тайна. Но кой узна тази тайна? Трийсетмина слуги и робини, над чийто живот Тимая също имаше права. Първият от тях — старият началник — сам прекрати дните си, за да не би изрекъл някак позора на своя цар. „И — чудесно!“ — помисли си Тимая, узнавайки за смъртта му. Понеже останалите свидетели на прелюбодейството непредвидливо не бяха напуснали живота, тя нареди да бъдат разпродадени до един по островите. Така спартанската царица, станала изведнъж лоша и действена, се отърва от всекиго, който можеше да я изобличи пред Агис.

И си отвори място за още наслади. Владетелка, тя не можеше да знае, че няма истина, която с времето да не се просмуче през невидимите шупли на всяка скритост. Отскоро омъжена, тя не можеше да знае, че съпругът винаги е наясно, макар не винаги да изразява това. Тъй и цар Агис, бидейки бързо, подробно уведомен за сполетялата го зла чест, запази спартанско спокойствие.

„Какво пък! — рече си той разумно. — Не женската вярност краси един цар; нека с нея се хвалят разни нищожества.

Само победите бракосъчетават един цар с историята. А въпреки атинските жречески проклетия, въпреки знамението на големия земетръс, оказа се истина: където е Алкивиад, там е и победата! Трябва да бъда малоумен, за да се откажа от залога за триумфите си само загдето той — Алкивиад — бил спял с жена ми. На всичко отгоре жена ми не е хубава.“

Разсъждения, които правят чест на този уж лишен от чест цар.

Той всъщност излезе хитър, като постла безнаказаност под прегръдката на ония прелюбодейци. Така Алкивиад взе да получава всекинощни наказания за наглото си хрумване — сипеше ги върху него самата царица. От няма съзерцание на своя спящ богоравен любим тя

премина към писклива взискателност и натякване. Тимая кореше Алкивиада — който вече никак не смогваше да спи дълбоко и да диша равно, — че бил я подмамил към падение. Тя проклинаше утробата си, загдето щяла да роди адски плод от атинско-спартанско смешение.

Увеселен бе слушал Алкивиад първите припадъци на това буйство. „Няма по-забавно от угризенията — викаше си той. — Обикновена суета, туй е съвестта ни: прелюбодейство, кръвосмешение, изобличение, разкаяние, казън!... Думички. Като помислиш: колко важно, че един мъж и една жена за кратко са се сбрали, че мъжът ще отmine, а жената ще роди. Но — не! Нека съчиним трагедия с поетика и патос, и с участие на съдбата. Без мене!...“

Сетне, когато Тимая вече съвсем загуби мярка, Алкивиадовите посещения при нея разрешиха. Не познавайки мъжете, си мислеше, че една царица може да бъде и бременна, туй няма значение; Алкивиад не мислеше така.

По същото време той бе притеглен от друга любовница — пролетта. Прелест без насита — това е вкусът на пролетна Елада. Многообразие от суша, море, късчета суша всред него, води посред тази суша, а над всичкото — белите върхове и бялото слънце на Елада; такава е красотата на елинския микрокосмос, при сравнение с който макрокосмосът губи.

Тъй си викаше през тази пролет Алкивиад, забравил как едва преди година си викаше досущ обратното.

Наместо да живее сетивно, втурвайки се в пролетен бяг, тук той живееше само с едно от всички свои сетива, слуха, а освен него — с мисълта си.

Нея подхранваха вестите, на които бе изобилен всеки месец. Първата от тях гласеше: атинският невиждан флот край Сицилия бил най-основно разбит! След като цяла година бащите на Атина не разбраха какво искат, та камо ли как да го постигнат, а междувременно двеста техни кораба се клатушкаха и обрастваха с водорасли, натежаваха от стридите, дето облепят всяка застоялост; след като старият Никий бе доостарял в най-обичното си положение — да бави нещата, няколко града на Сицилия посбраха и позакърпиха вехтите си корита, с които нападнаха флота на пришълците.

Край сицилийските брегове била се разиграла не битка, ами необяснимо бързо поражение за Атина, говореха вестителите. (Алкивиад си го обясняваше: „Западният проект бе дотолкоз ненавистен на Никий, че навархът изобщо не го е разработил в стратегеме...“) Бранителите на своя роден бряг опожарили над сто атински триреми, включително кораба на наварха. Пленен, старият воин само помолил да го убият — за него нямало оправдание пред Атина, нито пък честта му позволявала да доживее в плен. Победителите не се оставили да ги моли дълго: там, на далечния западен остров, към който не бе искал да отплува, Никий бил позорно заклан.

Но навархът на незапомнения воден поход все пак беше се отървал леко: неописуемо по-страшна участ паднала върху пет хиляди пленени атиняни. Тях сицилийците оковали във вериги и ги натикали под земята — в прословутите по своята разклонена дълбочина сребърни рудници. („Както и да се разиграят занапред събитията, моите бивши войници — сметаната на Града — ще оставят кости под много дебел пласт сицилийска земя. След като в течение на година или на три десетилетия изплатят чрез непомерен подземен труд своето участие в Западния проект“...)

Всеки друг стратег от цялата военна история би почувствувал поне угризения при безсмислената гибел на войската, която преди година с музика и цветни венци лично бе извел. А при вестите от Сицилия Алкивиад изпитваше само радост и доволство. („Така е, щом Атина най-късогледо се лиши от мене!“)

Една вечер царицата посрещна своя любим по-раздразнена от всякога; това, че изслушвала цял подиробед пратеници, било я изнурило ужасно! Тя не благоволи и да се обърне, когато влезе Алкивиад — нему тия посещения напоследък бяха нужни само затуй, че между плявата от досадни укори на Тимая той събираше ценни зрънца: новини.

За да накара Тимая да ги изтърве, той опитно погали косите ѝ, целуна тила ѝ. Царицата не проговори.

— Чух от слугинята ти, че днес си уморена от държавни дела.

— Един стратег разговаря със слугини! — процеди първата жена на Спарта.

— Кажи ми: какво ти е! — съчувствено, колкото можа, попита той.

Тук Тимая измери своя сияещ любим с животинска омраза; така жените намразват оногова, който ги е подложил на гадене, тежест в кръста и прочие неприятности.

— Ти чудесно знаеш какво ми е! — изсъска царицата. — Усещам как в мене се движи може би дракон или грифон, но всякак чудовище. Коя спартанка не би се гнусила от тялото си, очаквайки да роди атинянин?

— Но спането с атинянин не ти беше гнусно, нали? — подигра й се той. — А едното произтича от другото. При туй, моят род е така великоле...

— Ти нямаш род! — извън себе си кресна царицата. — Всички, всички, всички от твоята кръв те отрекоха! Метекът, макар и чужденец, си има братя, майка. Ти не принадлежиш към никого и към ни-щич-ко! Ако ей сега някой роб те пониже, поне десетмина благородни мъже ще се натискат да му платят за смъртта ти — спартанци и атиняни.

— Та-кааа... — проточи Алкивиад, уж умислен. — А защо никой роб още не ме е пронизал? Нима между тях не се намери един, комуто да трябват шепа драхми?

— Ти си... — оплете се в собствената си свирепост царицата. — Ти все пак ще бъдеш убит!

— Е, кой няма да бъде? — осведоми се Алкивиад. — Защо смяташ например, че вече не си вдовица? Нали атиняните не ще търпят дълго плодоносните разходки на мъжа ти из Декелея.

— О, не се надявай на това! — взе да бълва Тимая новините, за които Алкивиад бе дошъл. — Атина изнемогва, а й се отваря черна работа далеч от Декелея. Вече шест йонийски градове са отхвърлили върховенството на бившата ти родина. Бунтуват се островите — навсякъде по Егея олигархията печели... Бившата ти родина бере душа, тя си няма кораби, нито злато за кораби, нито мъже за моряци. С Атина е свършено!

— Което е чисто моя заслуга! — изтъкна Алкивиад, сияещ. — Аз причиних гибелта на атинския флот под Сицилия. Аз научих съпруга ти да умори Атина от глад. „Където е Алкивиад“... нали? Ето защо още никой наемен убиец не ме е убил.

— Ти искаш да си присвоиш победите, с които мъжът ми ще запише името си в...

— Богове, непосилно е да се разговаря с жена! — въздъхна Алкивиад кротко.

И взе тъмната наметка, с която навестяваше царицата. Той я навлече, спусна качулка — чрез така смехотворно превъплъщение Алкивиад само привличаше погледи и подбуждаше слухове, но нямаше нищо против тях. Беше се отправил към перистила, когато чу бързи стъпки — Тимая бе изпаднала в различно настроение:

— Нима си отиваш? — попита с изненада тя.

— Естествено. След като чух най-важното: че съм метек и прицел за наемни убийци.

— Имам чувство, че си ме разбрал неточно — глезено провлачи глас Тимая. — Исках да кажа съвсем друго.

Тя бе го настигнала при вратата. С пълно, натежало и тромаво тяло затискаше тая непостижима за госта врата, а ръцете ѝ снемаха качулката, разкопчаваха фибулите по тъмната дълга наметка.

— Нали те заварих уморена? — с надежда напомни Алкивиад.

— Вече си отпочинах. — Усмивката на царицата не допускаше възражения.

„О, разбира се! Тя си отпочива само когато ме залива с помия...“ — помисли си Алкивиад и весело, и злобно. У него тази смес от чувства предвещаващо ново решение.

А решението, взето докрай в тягостните обятия на Тимая, се разрази над Ефорията на следното утро:

— Благородни бащи на Спарта! — обърна се Алкивиад към петимата ефори.

За година време Алкивиад опозна изтънко и Спарта, и нейните вътрешни закони. Отвън, под правоъгълната, измита с ледена вода и облечена в коноп пристойност, тия закони не личеха, но Алкивиад извърши необходимия умствен труд, за да проникне под конопа.

В Спарта никой не мамеше народа чрез демагогия, понеже и демокрация нямаше. Затуй пък между ефорите, от една страна, и владетеля — от друга, бушуваше глуха, дълголетна борба. И двете страни я криеха пред съседни, съюзници, врагове, но Алкивиад, понеже я долови, реши да се възползува от нея.

— Благородни бащи на Спарта! — обърна се Алкивиад към ефорите. — Както знаем, нашето предприятие в Декелея вече постигна целта си: вражеска Атина е в без-из-хо-ди-ца! Това е мигът, в който Спарта трябва да премине от частични успехи към общо настъпление, йонийските градове, обнизали благодатния бряг на Азия, само чакат знак от вас, за да отърсят атинските вериги. Богатите острови чакат ваша помощ, за да скъсат съюза си с Атина.

Основа на всяко величие е данъкоплатецът — продължаваше лаконично Алкивиад. — Атина може да разиграва демокрацията, докато зад нея стои добре платена, добре хранена многохилядна войска и стотици кораби, които да пренасят бойците ѝ навсякъде, където някому престане да се нрави неравният съюз с Атина.

Бащи на Спарта! — приближаваше към развръзка речта. — Нека лишим демокрацията не само от сребро и жито, но и от данъкоплатци! Нека подпомогнем народите, поробени от Атина, да избият своите демагози и да въздигнат отново наследствената благородническа власт! Тогаз чак ще видим Атина в калта!...

„В кал-та!!!“ — отекнаха дебелите зидове на Ефорията. А петимата ефори (също както преди година цар Агис) се потърсиха, дето чуват такава реч от атинянин.

— Вярвам — произнесе Алкивиад вече не напористо, а смирено, — у вас отдавна се стопи и сетното съмнение в моята преданост към Спарта.

— Как не!... — отговори от името на Ефорията Алкивиадовият хазаин Ендиос.

— Разбира се — продължи одързостен Алкивиад, — ако цар Агис беше тук, той може би щеше да ми оспори онова, което ще ви поискам сега. Но наместо спартанския цар, срещу ми седят петимата ефори, а петима са всякак по-умни от едного. И така, преуважавани благородници, приемате ли моя замисъл, след седмица да потегля към йонийския бряг начело на вашия флот? Аз ще ви поднеса (като мъст за всичко, което изтърпях от атиняни) съюза с морските градове. А Атина не може да диша, ако не се опира върху брегове и острови. Тя ще се разклати из основа и ще рухне пред нашите радостни очи.

„Е, не!... Това вече — не!!!“ — рекоха си с гнусливо възмущение ефорите.

Кърмени и възпитавани в безразсъдна омраза към Града, тях сега ги отврати омразата към Града: някой си позволяваше гавра над нещо спартанско — над врага на Спарта! Оказваше се, нямало по-лесно от това, да натикаш Атина в калта. Оказваше се, че спартански царе и ефори бяха потрошили десетилетия в борба, която — паднала в ръцете на майстор — завчас беше си намерила майстора.

— Нам, метеко, е нежелателна всяка прекаленост! — изправи се благородникът Нестор, плешив, с поглед на ястреб мъж. — Нам е неприсъщо да оградем Атина, чиито кражби сме осъждали. Спарта уважава себе си.

Нестор замълча. Пред ястребовите му очи се люшна примамка: да подчиниш на Спарта атинските данъкоплатци, да изсипеш в своята хазна неизброимо злато! Най-вече: да покажеш на цар Агис, че и без петли се съмва.

— Що се отнася до йонийските градове... — продължи Нестор не тъй уверено, понеже съблазънта го хлъзгаше. — Та... предлагам такова решение: нека спартанският флот подпомогне пристанища и острови да се отърват от Атина. По този начин ще докажем предимствата на олигархията над демокрацията. Обаче останалото...

— Искаш да речеш, достопочтени Несторе, че ще накараме атиняни да изтърват кесията си, без да я вдигнем — уточни Алкивиад. — Е, това ще бъде смешно, прощавайте.

— Ние възпитаваме всяко спартанско дете да търси неуморно оногова, който нещо е загубил. В Спарта не ще срещнеш крадци, метеко!

— Е, не знаех — покорно прие нравоучението му Алкивиад. — Щом било така, защо ще откъсваме йонийските градове от Атина? За да й ги върнем ли?

И Алкивиад се отправи към вратите на Ефорията.

Както ставаше там, в спалнята на Тимая, той бе сигурен, че предстои обрат:

— Не, метеко, ти май не ни разбра. Искрахме да кажем съвсем друго.

VIII

„Комедия с едно и също съдържание... Променяш амфитеатъра, нови актьори излизат вместо старите, а тя си остава все тази комедия: надежди и очакване в действие първо, ужасна шумотевица в действие второ, пък в епилога — трагическо разочарование, драматично отречение, самоубийство или убийство, дошли като справедлива мъст...“

Тъй необичайни за Алкивиада мисли му минаваха през ум, докато седеше в голямата приемна на най-благородната милетска жена (вдовицата на убития от яростни демократи бивш архонт на Милет, Неоклит) и слушаше нейните прославени свирци.

С една дума, Алкивиад отново седеше при една видна жена и се превземаше, че я обича. Види се, туй спада към комедията, която наричат „ярък живот“. Когато най-сетне се изскубна из правоъгълната задуха на Спарта, Алкивиад беше си мечтал по-иначе предстоящото представление.

Първо: бягът му бе не пролетен, ами есенен. Ефорите употребиха месеци, за да обмислят дали ще имат достатъчна изгода от похода, който Алкивиад предлагаше. Препирните им ги доведоха до умно решение: Спарта да отпрати към Азия Алкивиада начело на пет кораба. Щом неговият жребий бил неимоверно и безотказно щастлив, защо му е на такъв стратег цял флот, хилядна войска? Нека ни докаже, че където бил Алкивиад...

Като изслуша тази нагла глупост, а може би и зложелателство, Алкивиад понечи да отговори остро и да оттегли проекта си. А не го стори, понеже искаше да се махне от Спарта на всяка цена — съвсем на всяка! Влудяваха го тъпоумната умереност и безкрилите движения на втория град; изваждаше го из кожата му обръщението „метеко!“ Метекът страстно желаше да избяга, след като се наяде на студен спартански хляб, след като се напи на тайно вино и се наспа не по любов. „Стига ми, стига!“ — повтаряше си Алкивиад, докато ефорите разискваха дали да отпуснели пет кораба на метек все пак.

Е, най-сетне той ги получи. Разбира се, Ефорията го накара да се закълне, че ще ѝ осигури успехи срещу тях. Разбира се, Алкивиад се закле.

„Както и да е!“ — повтаряше си той, когато застана на носа на една от петте триреми и като се силеше да съчини тъй гениална стратегема, че да обере победи за Спарта и да потвърди своята слава.

Алкивиад я съчини. При един неин недостатък: би донесла многобройни, а не трайни победи. Но Алкивиад нямаше избор за часа; той се уповаваше на други часове, когато друго съчетание на звездите би променило нещата в Алкивиадова полза.

Една надвечер, когато жалкият спартански флот с вдъхновена песен навлезе в пристанището на Хиос, Алкивиад изведе горе своите моряци — до един. Тъй че хиоският народ да си въобрази, дето корабните ковчези съдържат поне пет пъти по толкоз храбри бойци.

Спартанските моряци не забелязаха колко напрегнато бе лицето на техния наварх; Алкивиад се усещаше като играч, зложил състояние, което не притежава.

Народът от охолното пристанище на остров Хиос беше се скупчил край брега. Тук отдавна, откак флотът на атиняни потъна при Сицилия, не бяха се появявали бойни кораби, чужда войска. Вярно, тази беше нищожна, та едва ли щеше да повлияе върху живота на Хиос. (На Хиос, както навсякъде из егейския свят, където стъпеха, атиняни бяха наложили уж народовластие. Народът му се радваше. Подарък, който не бе нито извоювал, нито заслужил и който хиоското благородничество преглъщаше като прокиснало вино.)

Алкивиад предвидливо не напусна триремата на наварха, защото не познаваше тукашното съотношение на силите. От високо започна той първата си реч пред атински подвластни — през следващия месец тази реч бе неведнъж повторена.

— Народе и благородници на Хиос! — обърна се той към човешкото гъмжило по пристана. — Чрез моите уста ви изпраца привет велика Спарта. След като вашата повелителка и по-скоро поробителка Атина претърпя пълен разгром, ръцете ѝ са вече къси, за да удържат в покорство свободолюбивия, пребогатия остров Хиос. Неговият народ и благородници още днес могат да отрекат (без никаква опасност и изцяло в своя полза) обидната си зависимост от Атина. „Хиос за хиосци!“ — нека извикаме от сърце.

Алкивиад замълча докато тълпата на брега осъзнае колко съдбовен час изживява. После гръмогласно продължи:

— Ако хиосци решат да се обявят за независими, Спарта е насреща! Нейният флот от сто четирийсет и осем кораба вчера е надул платна из Егея. Цар Агис пожела да ви съобщи, че можете да се облегнете на Спарта, ако вашите достойни сърца жаждат свобода за Хиос. Защо чрез мене? — ще попитате. Защото аз съм говорещото доказателство, че Атина не е онова, което беше. Мой поминък е победата — няма въздух за Алкивиад в град, комуто предстоят само унижителни поражения. Щом един Алкивиад е преминал към Спарта, хиосци, вие трябва да бъдете сигурни: свършено е с Атина!

— Право!... — забръмча несмело тълпата. — Вярно казва стратегът Алкивиад!... Кой ще зареже родината си, ако там има хляб за него?... Атина пропада, значи, било истина!...

„Хиос за хиосциииии!“

Приблизително така се разви настроението на островния народ, навикнал да търгува износно, да търпи надменността на Града и с кървави сълзи да му плаща форос — търговците сърдечно се измъчват, когато плащат.

— Ни драхма повече на Атина, хиосци! — чудесно им заповяда Алкивиад. — От днес вашият остров пак ще се съживи като благородно тържище, безбурен пристан за всеки елин, който има да купи или да предложи. Вие сами, без спартански натиск, ще определите новото си управление, тъй като Атина беше ви нахлузила своето. За да не влияя върху избора ви, аз ще изтегля корабите си на два часа южно. Когато хиосци решат своето бъдеще, нека ме известят — ще чакам до утре вечер. Тогава ще проводя гълъб до цар Агис, за да знае той, дали да закриля острова ви срещу Атина, или пък сте предпочели своите вериги пред свободата.

До утре вечер, народе на Хиос!

— Чакай!... Стойте и помогнете!... Бива ли да вярваме на цар Агис?

Хиосци шумяха отчаяно, мятаха се нескрито. Мъката, че отпращат към Атина всяка пролет пълна трирема сребро и злато — тая мъка ги караше да поемат призива на Алкивиад. Но ако Атина все пак... Народовластието беше неин закон... Натрапен на Хиос, вярно, той бе за демоса му добре дошъл... Добре, но щом демокрацията

означава непременно да бъдеш роб на чужденци, не е ли по-оправдано да търпиш собствените си корисни благородници? Или пък — да потърсиш съюз с атинския демос?... Ала къде го тоя атински демос, управлява ли действително, или и неговата власт е лъжа?...

Така мъчително двоумение разтърси остров Хиос подир Алкивиадовата реч. А докато островният демос се терзаеше в бездействие, шепа благородни земевладелци и едри търгаши кротко обявиха народовластието за приключено. Хиос се завърна към олигархия, без да бъде пролята кръв. Хиосци обадиха по великолепно нагизден вестител, който доплува върху позлатен кораб до триремата на спартанския наварх, че цар Агис можел да смята от днес богатия остров за свой независим и равноправен съюзник.

По съвсем еднообразна схема Алкивиад откъсна градове и острови от призрачната вече Атинска архе. Архе беше овехтяла и пропукана, основите ѝ хлътнаха под Сицилия, а покривът над Града досадно прокапа още при пролетните порои. Но острови и градове бяха продължили да държат дума — проводиха своята подвластна дан и през изтеклата пролет. Славата на Атина надживяваше разцвета ѝ — тъй бива по правило, дали е държава, певица или писач. Острови и градове не смееха да откажат форос на Града, който бе обявил единството на Елада, за да излязат задружно на глава с враг като Персия, епичен враг.

Трябваше из Егея, да се появи, начело на пет кораба и седемстотин войници, един атинянин, изменил на Атина, и всеки гражданин от Хиос, Самос, Милет или Ефес веднага се размисли: какво търпим ние, защо го търпим? Като къртичини, които образуват диря от избухнала тук-там земя — такива малки взривове отбеляза Алкивиадовият път из егейския свят. Навсякъде, където се веснеха петте кораба със стратега-оратор (с изменника-демагог, по-точно), следваше разместване на пластове: лесни олигархически преврати. „Потисници, но — свои!“ — с такава утеха демосът отново сви врат под познатия ярем. А олигарсите славеха благородна Спарта, загдето ги върна на власт.

Алкивиад спря петте си кораба в Милет, след като натовари свои вестители на разни търговски платноходи, за да разгласят из Пелопонес неправдоподобни, но верни новини: Атинската архе не съществува, намаляха наполовина нейните податни! Сега вече никой

не би спорил, че където е Алкивиад... Работата, която предстоеше на Спарта, бе лека като песен: да изпрати по стъпките на Алкивиада делегати, които да обвържат и писмено така узрелите за съюз със Спарта йонийски градове.

Алкивиад бе спрял корабите си пред Милет, като прикани и местните аристократи да оплетат преврат срещу милетската демокрация. След туй тържествено слезе на азиатския бряг. Най-последно — в Азия!

Алкивиад се пазеше да заяви пред своите бойци колко му харесва Милет подир спартанската безрадостна тягост. Тук, където вятърът бе наслявал нещо много източно, елинският дух беше кръстосан, нямаше чистота. В Милет мислителите не разговаряха, както атинските — софистично неразбираемо, в търсене на отвлечена, идеална истина; тук цел на битието беше самото битие в най-веществената му чувствена форма. Тук хората мислеха, за да живеят по-радостно, а не за да утвърдели били логика или етика.

„Изтокът, ех, Изтокът си е Изток!“ — заключи Алкивиад, който в родината си бе съдил за него по митове или легенди, а не по знания. За елина източните пространства бяха приказка, извънмерно орнаментална, пълна с отровно лъчение, примамно застрашителна и всякак непостижима. В Милет тя се долавяше по-постижимо, затуй че вятърът носеше някакъв дъх от нея.

Той го полепяше по строежите на грамадното пристанище, където порти и колони, стълбища и храмове сякаш издаваха уханье. Ухаеше мраморът, който източният полъх бе обкичил с ваяни гирлянди и венци от тропични листа. Източният повей тревожеше дори каменните пеплоси на богините, та афродити, артемиди и персефони изглеждаха по-топли — живееха. Живи бяха тук боговете и говорът, близката пълноводна река, крайречният непрогледен лес. Небесната светлина, която над Атика е безвъздушно бяла, жестоко безоблачна и суха, над Милет, червенееше, милостиво премрежена от обилна влага. В Милет, край Милет зеленината бе тучна, цъфтяха цветя — омайни бои и едрина, зашеметяващ мирис. Цял Милет бе нещо дивно живо и живеещо, навярно понеже черпеше сокове от неизтощия Изток.

О, как би се отпуснал Алкивиад тук!... Да отиде на лов (самичък с две хрътки, рижа и бяла, нека се съчетават по-живописно със сочната зеленина), да ловува покрай великата река Меандър!... Да слуша

неуморния ромон на водите ѝ — тъй много и тъй бистра вода Алкивиад не бе сънувал в своята сухареносуха Атика. Да усеща кожата си благодатно влажна, гъвкава. Да газии мокро ярка трева до пояс. Да се прибира вечер в града, който цял присъствува из улиците и по пристанището си — лекомислена тълпа, дете много яде, много пие и често се впуска в дълги-дълги, сякаш не ще свършат, песни. Нощем да седи пред някоя таверна и да сменя едно вино с друго — тук вината се стичаха из всички острови и из цяла дълбока Азия...

Тук жените бяха различни от ония отвъд. Кръстосани с източна жилка, те се разливаха на ширина и смайваха с цветовете си — тежки като мускусен дъх цветове. Те се движеха лениво приканящо, гласът им гъргореше топло — уютни, без работа и грижи жени.

Тази например — вдовицата на убития преди четиринайсет години от бдителни демократи Неоклит... Алкивиад можеше да си достави несравнимо по-прелестна робиня, но Федра представляваше възродената аристокрация на Милет. В приемната ѝ всяка вечер се изсипваха слуховете на деня, кроеше се политика. По тази причина Алкивиад приемаше честите покани на вдовицата, дължен — пак и пак! — да изобразява любов. Той отново чуваше от нея или от високородните ѝ гости обръщението „метеко!“ Уж взе да му свиква, а всеки път у Алкивиада нещо трепваше, колчем Федра с мило гъргорене произнасяше това „метеко!“

„Поврага! — викаше си той. — Нека за спартанци или хиосци, или милетци аз си оставам чужденец. Няма как, ще приемат условията ми, щом съм необходим на техния град — ще ме канят на вечеря с изкусни свирци...“

Той не ги слушаше. Излегнат в подножието на едрата месеста вдовица, Алкивиад остреше ухо само за злободневните слухове, които никой иначе не му съобщаваше. („Метек, нали, от къде на къде ще участвува в нашия живот? Кой е той, след като вече ни услужи да яхнем демоса? Малко ли е, че го угощаваме с музика и вдовица? Много му е. Наздраве!“

Но Алкивиад не изтърваше ни дума от онова, което снизхождащите аристократи наоколо му произнасяха, още повече че от две седмици над азиатския бряг витаеше неочертано безпокойство. Днес заранта то бе добило и очертания: трийсет кораба (не на цар Агис, както бе уверявал Алкивиад, ами... атински) напредвали към

Милет! Ще рече, с тъжните остатъци от своя прекомерен флот Атина все пак напругаше обезкървени, треперещи от гладна посталост ръце, да задържи архе. Тя не бе клекнала да оплаква петте хиляди свои най-добри синове, живи погребани в рудниците на Сицилия; Атина въпреки й въпреки всичко защищаваше името си на първи Град.

Милетските аристократи не пощяха да повярват новината. Те и тази вечер обсъждаха не как Милет следва да отрази напредването на трийсетте кораба, ами дали вестта била вярна; настъпи нетрезва разправия, в която едни благородници натякваха на други как били съчувствували в демократическите издевателства над Милет, с кого демократа били си пиели виното и с чия демократическа щерка се сватосали.

Единствен, който досега не проговори, беше Алкивиад. Разположен в подножието на вдовицата, той необикновено се съсредоточи: нека гламавите аристократи се самоизмамваха, че мълвата ги плашела излишно и нарочно — Алкивиад не се мамеше. Силите на Атина подир поражението й може наистина да бяха малокръвни, но, моля — за разлика от чии? Та спартанският флот броеше седемстотин моряци, а град Милет — отдавна отвикнал от войни — с голяма мъка би извел хилядна и половина третостепенни бойци. Другояче казано: при цялата си нищета Атина ще има числено надмощие в събитията, които щяха да подгреят Егея. Само затуй, че спартанските ефори скъпернически стискаха своя флот край Пелопонес, вместо да го отпуснат на Алкивиад за несъмнени завоевания в полза на Спарта. „Но метек, все пак! Все пак — изменник...“

Метекът, пред когото милетските управници се ругаеха най-откровено, понеже не го брояха, съобрази: той трябваше да принуди милетци утре или след седмица да се бият — тях събитията като нищо щяха да заварят в леглото сънени, нетрезви, обърнали гръб на застрашителните вести и на действителността изобщо.

— Благородни бащи на Милет — намеси се Алкивиад, — вашият спор е безпредметен. От най-достоверно място зная, че до три дни атиняни ще стоварят войска под стените ви. Ние много скоро ще воюваме, бащи на Милет.

— О, не! — възмути се издън душа Хипий, отскоро милетски стратег. — Кой е в състояние да воюва едва месец, след като е дошъл

на власт? На олигархията трябва време да укрепне, да се разправи с вътрешния враг...

— Боя се, че Атина ще използва именно това — подчерта Алкивиад. — А какво смятате да предприемете вие, бащи на Милет?

Той зададе въпроса най-разговорно, сякаш нему бе все едно дали Милет ще принадлежи към архе или напротив. А вътрешно Алкивиад бе изстинал като бронз: „Къде ще се дяна, ако милетци отстъпят пред Града!“

— Бой, естествено, ние ще опитаме — съдържано заяви стратегът Хипий. — Аз не съм уверен в добрия му изход, защото нашите войски са демократически настроени. Но честта на милетската олигархия ни налага да се бием.

Тук дебелият, ленив наглед Хипий направи тъй внезапно предложение, че цветът на Милет замалко не окапа от изненада:

— Понеже аз съм все още прекалено нов за войската, понеже не друг, ами навархът Алкивиад възкреси независимостта на града ни, понеже Алкивиад познава изтънко атинските бойни похвати, нека именно той ръководи предстоящото сражение! След като боговете ни низпослаха военачалника, чийто неотменен жребий е да побеждава, ние полагаме бойната си съдба в негови ръце.

„О-хо! — помисли Алкивиад невесело. — Милетските аристократи бързат да се отърсят от отговорност пред Атина... Те просто ще се окажат (след възможното й надмощие) подведени от един изменник, насъскани от един подстрекател.“

— Ще рече — постави нещата по местата им той, — милетските бащи си признават, че утре ще се сблъскат не Атина и Милет, ами Атина и Алкивиад. Нали така?

— Метеко! — с достойнство произнесе Хипий. — Всеки десето коляно милетски благородник чу, когато ти ни обеща независимост и съюз със Спарта: затуй се вдигнахме срещу Атина. А сега дойде време да докажеш, че „където е Алкивиад, там е и победата!“ Ако ние нямахме пълна вяра в тебе, не бихме дръзнали да си навлечем гнева на Атина. Впрочем, Милет настоява утре ти да победиш!

— В противен случай — (едва сега взе думата един от милетските архонти, чичо на вдовицата) — ще трябва да те предадем на Атина. Явно е, че ако атиняни надвият, тяхното първо искане ще бъде да си получат изменника.

— Ха-ха-ха-хо! — прекрати този зловещ разговор Алкивиадовият смях. — Простете, нека се насмея, ха-хо!

Милетските бащи се облециха тъй, сякаш в нозете на високородната вдовица бе извисила глава гърмяща змия. А Алкивиад се донася волно, преди да поясни:

— Гостоприемството като закон на боговете не било задължително в Милет. Е, не знаех... Пък щом ми поставяте условие утре да победея, добре, ще победея.

IX

Той ги видя да изникват отдън хоризонта като ято жерави, преодоляло простора, но не уморено. Позна строя им, който бе измислил самият той при похода си към Сицилия — могъщ клин, чийто връх пореше водите чрез носа на наварховата трирема, увенчан с позлатена Нике. По-късно различи и знаците на Атина, под които бе воювал с опиянение.

Чак тогаз Алкивиад си даде сметка колко непосилен ще бъде за него днешният бой. Не — не бе въпрос на угризения и на разкаяние — Алкивиадовото сърце нямаше тия слабости. Бе въпрос на нещо друго... по-смътно и сложно... Но в тоя час не му беше времето за...

Военачалник до костите чак, Алкивиад усети как милетските бойци наоколо му отнапред са се предали; колко им е противен дори помисълът за сражение. Посред хоплитите или моряците на Атина той бе долавял с цялата си повърхност обратното: върлия устрем към победа. Тоя устрем придаваше криле на стратега, правеше го способен на бойни чудеса. „Богове, с кой ум напуснах атинските редици, за да се превърна ей в това: началник на евнуси и лихвари, на тлъсти търговци!...“

И изведнъж си спомни, че изборът не беше негов — натам го тласна най-първобитен страх от казън. Затуй съжалението му се върна още по-назад: „Богове, защо ми трябваше да подигравам светите мистерии, защо ми беше да се обличам в алено!...“

Атинските кораби вече доближиха на три хвърлея от стрела. Милет, който две десетилетия не бе отделял обол за боен кораб, понеже предпочиташе да ги строи търговски, сега се скри зад стените си, предоставяйки на вражия флот своя залив, сгодното си пристанище.

Атиняните хвърлиха котви, спуснаха мостчета. По тях заслizaха бойците на Атина.

„Значи, все пак — Ламах... — отбеляза Алкивиад, изправен върху площадката на пристанищната кула. — От всяко положение бих направил Ламах за посмешище, ако водех атиняни, а не тази измет.

Днес ще ме бие един Ламах, който от детинство ми правеше път из улиците, който — връстник всъщност — ме славеше като свой учител по стратегия... Ще ме надвие един Ламах!“

Атиняните се разсипаха в походен строй. На око претеглено, бяха около две хиляди. Алкивиад имаше хиляда и нещо. „При което — неатиняни“ — рече си.

От високата площадка над пристанището Алкивиад наблюдаваше врага — своите братовчеди, сватове, съшколници или съратници. Връстника си Ламах, който щеше да приложи някоя от Алкивиадовите стратегии. „Точно тъй — помисли си Алкивиад, — аз бих разместил две хиляди души за сражение под голямата крепост: бих притиснал само откъм сушата, след като си няма флот. Ламах настани най-много мъже в двата края на дъгата, там, където тя опира о брега. Точно тъй съм постъпвал и аз... По този начин, както и да опитаме излаз, Ламах ще ни налегне от две страни... Атинските схеми за бой винаги са били логични, отчетливи...“

Милет внезапно му се стори не красив и уютен, а непоносим. От кулата над пристана Алкивиад разглеждаше пищната украса на Милет, неговите храмове с каменни гирлянди и сякаш живи зверски глави, мраморни стъпала, които водеха нагоре-надолу някак безцелно, просто заради самата естетика. Алкивиад гледаше огромното пусто сега тържище — това бе истинското бойно поле на милетци, което те опразниха без бой.

„Добре де, а защо да се бия аз? — трезво се запита Алкивиад. — Какво ще спечеля, ако спечели Милет? Едно «благодарим, метеко!» Толкоз.“

— Метеко, що чакаш?

Потънал в унили разсъждения, Алкивиад не чу как някой се изкачва към площадката — провлачени стъпки, пъхтене. Горещо сега се подпираше върху перилата Хипий, отспал до късно подир снощния пир. Аристократът, който сам бе съблякъл мантията на стратег, за да снее заедно с нея и отговорностите пред родината си, тоя подпухнал червендалест богаташ уподоби хора на съдбата: „Метеко, що чакаш още?“

„Разбира се, кой би оставил предателя без стража, без опрян в гърба му нож? Една моя двусмислена крачка и ножът ще хлътне между ребрата ми...“

— Дали се уплаши да пролееш атинска кръв? — продължаваше да издевателствува хорът на съдбата. — Нима щадиш ония, които те обявиха за мъртъв?

Хипий примигна срещу блясъка от море и слънце, срещу яркостта на алената мантия и златен шлем. А затуй, че очите го заболяха от така силна светлина, Хипий си отмъсти с цялата злост на едно утро подир пианство:

— Защо си въобразяваш, че имаш избор, метеко?

Битката траеше от обяд. Без всякакво въодушевление, по обяд Алкивиад беше се обърнал към милетските бойци с късо слово, в което им поясни техния родолюбив дълг. Още докато говореше, Алкивиад разбра, че тях този дълг не засяга — те просто бързаха да приключи крамолата, за да се приберат на сянка. С една дума, боят беше загубен, преди да почне, но (както злобно изтъкна Хипий) метекът нямаше избор. Алкивиад бе извел своите хиляда и нещо военно неграмотни мъже. Ако милетските първенци умееха да мислят стратегически и политически, а не като търговци на кедър, източни подправки и риба, те отпосле биха признали на метека, че все пак е извършил чудеса; всеки отделен миг от тъй неравната и отнапред проиграна за Милет битка беше малко чудо. Алкивиад удържа бойците си в сражение до надвечер — седем безконечни часа. Той се намираше сякаш навсякъде, той разместваше войската си по най-неочакван начин, той изобрети на място десетки дребни похвати, които отложиха с цели седем часа падението на Милет. Алкивиад извърши невероятно много, но не и единственото, което милетци изискваха от него: победа над Атина.

„Това не би успял дори бог Арес! — викаше си Алкивиад, вплетен тук и там, но без друго на най-гъстия участък от битката. — Бог Арес ще си излезе посрамен при това нелепо съотношение. От къде на къде трябвало да побежда в подобна нелепица?“

Ах, откъде! От Алкивиадовия мит, който Алкивиад изкусно си изработи. Този мит владееше умовете на Елада, но...

Но — до днес. До кошмарната надвечер, когато на всепобедния Алкивиад се налагаше да отстъпи зад стените на Милет.

„А после? — запита се той, отбил едно насочено към гърдите му копие. — После пред съвета на милетските архонти ще изслушам обвинение в непобеда. Някоя риторика не ще ги убеди, че не съм предал Милет — предател, нали? А атиняни ще седят под градските

стени, докато Милет реши да си купи мир, връчвайки ме окован на Ламаха. Мярра за мярра...“

Алкивиадовият кон отскочи навреме, та ездачът се отърва с недълбока рязка върху десницата. Кръв бликна току над лакътя, окапа раздраната алена мантия и се сля с нейния цвят. Алкивиад бе обучен да работи с меч и при ранена десница; сегашната рана върху нея му беше четвъртата. Трите предишни той придоби в битки из Пелопонес и Беотия — роднински свади, в които бе доказвал предимството на Атина. Но за кое и защо — днешната рана? Заради чие добро из мишцата му струеше кръв, а дланта вършеше мъчителен труд въпреки болки, въпреки разяждащи предчувствия?

И все тъй, като следеше полесражението до неговите видими граници, като раздаваше заповеди, които милетци и слушаха, и не, като ту мярваше, ту губеше из очи стреснатия пред Алкивиадовия мит Ламах, Алкивиад броеше миговете — отлагаше с още миг смъртта на една легенда.

Хрппп! — мечът в ранената десница леко хлътна — леко е, когато улучиш корема под нагръдника. Със заучено движение Алкивиад го изтегли, за да отбие някакъв натиск, и чак тогаз погледът му спря върху оногова, чиито слабини току-що бе пронизал.

Трупът на Мирон!... Преди малко, докато още живееше, той бе син на освободения от Алкивиад роб Теофраст, момче, расло с първия Алкивиадов син, Алкивиад Млади... „Къде и как ли е сега синът ми? Дали него пък не съсече нейде из Декелея цар Агис, комуто аз дадох ум?... Кога за сетно видях сина си? Май че — преди опита на Хипарете да се разведе; тогаз тя отпрати момчето при своя род, а то беше на колко години?... Не помня. Но помня някаква заран: Алкивиад Млади търчеше из двора, под лозницата, гонеше се с това тук момче, сина на роба... Вас питам: къде е...“

— Предателство!!! Метекът ни предаде!

Въпреки шума от сражението, което полекичка отстъпваше към градските врати, викът на Хипий стигна до Алкивиада. Ако законният стратег на Милет би потиснал негодуванието си още час, Алкивиад навярно щеше да потърси закрила зад градските врати. Но сега — след страховития врясък от кулата над главата му — Алкивиад си рече: „Е, не! Ония горе са си направили сметката без мен, затуй ще я объркам... Ето така!“

Алкивиад поведе за щастие читавия си чер кон покрай стената, изцяло зад милетските бойци, и взе да се изтегля към оня край на дъгата, където врагът беше най-разреден. Изтегляше се тъй ловко, че нито от кулата, нито от мястото на Ламах можеше да се предвиди неговото странно намерение. Впрочем никой от онези, които се надяваха на печалба срещу отрязаната Алкивиадова глава, не отбеляза мига, когато стратегът изхлу алената си мантия и я пусна в прахоляка; никой не улови мига, когато Алкивиад сне позлатения си шлем и го окачи о седлото.

Все на ребро и все покрай милетските стени се измъкваше из прашния хаос на една угасваща битка вече не стратег, ами най-прост редник.

Той сърчно налучка най-тънкия отрязък от вражата верига — там имаше и бухнал хресталак; той незабележимо се насочи към храстите и се потули всред тучната зеленина. „Веднъж да стигна до реката!“ — отдъхна си Алкивиад. (Крайречната растителност бе особено гъста, висока, ненагазена от пътеки.)

В най-ведро настроение самотният конник се упъти на североизток. Залезът го удари в гръб. И — чудесно! Така слънцето не ще те заслепява с коси лъчи.

Зад Алкивиад звекът постепенно стихваше — поради разстоянието, а и от само себе си, понеже боището наистина издъхваше. „Хе-хе-хе! — засмя се Алкивиад тихичко, но искрено доволен — Довечера Хипий или Ламах ще се озоват измамани, безсилно ще беснеят: тяхната разменна монета срещу мир или прошка, срещу слава или ново звание — монетата просто изчезна.“

— Няма ме! — изрече гласно Алкивиад Велики, макар външността му да не издаваше нищичко велико.

Един редник, избягнал бойна смърт, напускаше полесражението.

Х

Ех, че хубаво е да яздиш при залез-слънце през сочната долина на река Меандър! Слънцето плакне зачервено чело в ония бистри, спокойни разливи, забърсва чело с меката кърпа на полята, подлага чело срещу хладкия ветреца, който се навдига откъм морето надвечер. Слънцето се усмихва на още един изтекъл ден човешка глупост и навярно би разсъдило, ако имаше разсъдък: „Защо, о, богове, единствената мислеща твар е и единствената, която върши безсмислици? Защо, о, богове, у всеки добитък или звяр намираме повече здрав смисъл, отколкото у човека?“

Затуй пък Алкивиад (превърнат от човек в звяр, който тули стъпките си из гъсталака, който брани живота си в укритието от листа и тръстики) се чувствуваше напълно смислен. До днес той забавно си разигра коня под Сицилия, в Спарта, из егейските острови и по йонийския бряг. Алкивиад бе забъркал шарена каша, която още дълго щеше да ври.

„Хе-ехе-хе! — веселко се смееше наум Алкивиад. Ето, това бе по вкуса му, който не смогна да се засити в родината — претесничка за размах като неговия, премъдра за хохот като неговия. — Сега ще си намеря едно злачно, тревисто легло в ракиката, ще си поживея като звяр. Нощта ми ще бъде упоително кротка, нощ без жена, без политика. Просто — нощ... Ще я отспя до пладне, когато слънцето тъй напече, че ме отпъди към реката. Ще се наплувам до отмала, както преди трийсет години. Като децата ще наловя раци под камъните и сомчета — из коренистите подмоли. После ще наклада огън... Ще седя край него, без да мисля. Може и да издържа три такива дни — без стратегеме и действие. А после? О, после! Ще видим... Три дни са много време, от двацет години не съм имал три дни живот извън скената, където не живееш, ами играеш...“

Алкивиад бавно водеше своя чер кон през тръстичищата. Под копитата проскърцаха огънати стебла, влажни листи галеха Алкивиада. Целуваше го залезът, вече нисък и ален — подходящо осветление за някого, току-що напуснал скената. Алкивиадовият

поглед се угощаваше с разхитително зелено, плътно мораво или жълто — азиатски, непознати в Атина цветя. Алкивиад най-блажено...

„Разбира се!“

Разбира се, че никой не ще остави някого ей така да побегне от сцената, щом веднъж се е главил да играе политическа сатира или епична драма, в която непременно участвуват богове и прославени херои, разкажани убийци и гласове на съвестта; ако се главиш за комедиант, излизане няма, освен след епилога, когато лежиш пронизан върху скеничния под, а хорът изрича поучение, изведено из твоята отчаяно дълга, отегчила те игра.

— Стига глупости! — светкавично извъртя коня Алкивиад, за да застане лице в лице с оногова, който безшумно беше се промъквал подире му.

Заради безшумността преследвачът бе спешен. „Яхал е след мен до тръстичището, а там е вързал коня си, защото е предвидил, че скоро ще спра. Щял е да се потули в някой храст, да дочака съня ми и да ме убие насън.“

Непознатият стоеше като вкопан в тресавището, пресметнал, че е излишно да бяга, бидейки пеши, а Алкивиад — на кон. Той проклинаше несръчността си, която го измами да доближи твърде иначе безметежната жертва, та сянката на преследвача изпревари с две педи конника — нали слънцето биеше в гръб.

— Съблечи се до голо! — заповяда Алкивиад.

Мъжът, който дебнешката бе следил дирята му, беше дребен, но жилиав — платените убийци често изглеждат така; то им помага да се промъкват бързо, тихо, както и да удрят силно.

След като се озова разкрит, преследвачът очевидно бе приел смъртта си. Той покорно се съблече — носеше само една хламида на голо, а хламидата му бе вехта, избеляла.

— О-хо! — отбеляза Алкивиад. — Спартанец, както разбирам.

Спартанецът мълчеше. По стария колкото човечеството опит на всички наемни злодеи той предугаждаше, че ще бъде подложен на мъки, за да издаде кой му е платил. Още не бе ясно дали бе решил да изтърпи изтезанията, или да си признае тутакси — очите му не изразяваха съвсем нищо. А начинът, по който грижливо сгъна вехтото си покривало и го положи на по-сухо място, заставайки срамотно гол и жалък — този начин говореше за робски привички.

— Та-ка... — остана доволен от огледа Алкивиад. — Отстъпи сега на двайсет крачки от оръжието си!

Непознатият спартанец послушно се отдалечи от ножа и копието.

— Така! Готов съм да чуя признанието ти. Ако бъде вярно, можеш да си вървиш.

Като скочи от коня, Алкивиад съзря у непознатия ужас — оня май реши, че приближава смъртта му. Алкивиад се разположи на шарена сянка, покани и събеседника си да седне, но срещу слънцето и на разстояние. Това принуждаваше спартанеца да вика; викаше с неприятно треперлив от боязън глас, с простите думи на човек неук.

Изпрати ме подире ти Астиох, спартански управител на остров Хиос — изкрещя той на един дъх.

— Странно! — промърка Алкивиад. — За малко щях да се обзаложа, че са те пришили о мене милетските бащи. А за какво е нужна на Спарта моята смърт? Че точно аз поставих за управител на Хиос Астиоха...

— Царица Тимая роди син — кресна непознатият. — Макар да го нарекоха Павзаний, тя била му казвала Алкивиад.

— Е, та? — попита Алкивиад. — Чак сега ли цар Агис взе да ревнува? Защо не ме осъди и уби още подир големия земетръс? Защото му трябвах, нали?

— Ние не знаем — унижено призна спартанецът. — Царската чест не е наша работа.

— Вярно. Хайде, кажи ми истинската причина, заради която Спарта желае моята смърт.

Непознатият се поколеба. Закрил с трева срамните си части, той вече не изглеждаше дотам жалък. В очите му нещо проблесна: ненавист, разбира се. С ненавист той заяви:

— Спартанските ефори смятат, че ти си ни предал на Атина. Тя си върна Самос, Ефес, а днес и Милет само защото ти си атинянин. Кръвта ти те учи да работиш против Спарта.

— Ех, как спартанците хулят кръвта на бъдещия си цар! — упрекна ги насмешливо Алкивиад. — А защо ефорите не ме снабдиха с флот, щом са искали да надвия Спарта?

— Ние не знаем... Ала истина ли е, че Атина печели?

— Чиста истина. — Алкивиад се умисли за кратко. — Ето какво — каза той: — Ще облечеш съдраната си хламида и вече без оръжие

ще поемеш обратно. Вярвам, уредено ти е завръщане на Хиос.

Спартанецът се чудеше дали да признае, или не.

— На Хиос ще намериш Астиоха и ще му обадиш от мое име: Алкивиад е жив и смята да живее дълго. Той даде на Спарта неповторима възможност: най-големия стратег на своето време. Спарта я проигра. Спартанската присъда и проклетия ме засягат точно колкото атинските. Никак, тоест. С една дума: нека Спарта не разчита повече на Алкивиад!

Той се упъти към коня си, понеже разговорът набързо приключи. Бодро праметна крак през седлото, а на тръгване нареди:

— Искам да видя как ще запокитиш оръжието си посред водите на Меандър!

И Алкивиад продължи — без да вкуси покоя, за който преди малко бе мечтал — своя никъде неспиращ път.

„Няма как! — разсъждаваше бившият стратег на Атина, на Спарта и на Милет, през нощта, след като научи своята втора присъда. — Няма вече как да се рея из егейския свят. Всеки от тия градове и острови е свързан или с Атина, или със Спарта — навсякъде там не ще имам здравословен сън поне. А в по-лош случай... Е, защо да мислим за лошия? При всички случаи е ясно, че вятърът на Елада вече не понася на здравето ми.

... Няма как, ще напусна Елада. Тук аз привърших своята игра. Уви, единица мярка в елинската политика си остава градът! А моята мяра е несравнимо по-едра... Какво пък! Кой ще попречи на един именит стратег още веднъж да промени страна?“

По пътя на изключването — логически път — Алкивиад стигна до решение да предложи своя меч и гения си на сатрапа от Сарди.

Слуховете за Персия, които кръстосваха Елада, бяха много разкошни, но неточни.

Преди трийсетина години елините отблъснаха персийската заплаха, но продължаваха да усещат с всеки свой азиатски град, че тази заплаха е намаляла, а не изчезнала.

Честолюбие то на предалечния Цар засега бе насочено съвсем пък далеко. В Мала Азия той постави двама свои сатрапи: Тисаферн и Фарнабаз. Всеки от тях се превърна в един всемогъщ цар, всеки от тях бе охотник за йонийските пристанища, всеки водеше там своя политика. За Елада не бе тайна, че двамината сатрапи най-

безпощадно се мразят един друг. Уравновесявайки силите на Тисаферн и Фарнабаз, Царят им пречеше да откъснат в независими от него персийски държави Мала Азия.

И така, Алкивиад насочи черния си кон към Сарди, столицата на Тисаферн. Докато яздеше и през нощта, той съчини своя нов проект. Дотук съдбата лиши Алкивиада от родина, войска, богатство, от покрив дори. Но не би го лишила никога от възможността да измисля!

„Разбира се, моето шарено пътешествие из Изтока може да свърши в някое подземие, където ще бъда навестен от палача — помисли си Алкивиад хладнокръвно, но не съвсем. — Честна дума, нямам охота за мрене. Винаги, когато Сократ мъдруваше как безсмислен бил животът, не успяваше да ме убеди... Според мен животът си струва и труда, и опасностите; той е нещо, което съдържа всички неща, както вълшебни, тъй и отвратителни. Щом човек възжелае едно от тях, длъжен е да приеме и останалите — тоест, да живее... Проста сметка.“

ЧАСТ III

I

Както всеки елин, бяха го учили да си въобразява, че светът на Елада е първият всред всички възможни светове на варвари, на диваци или на трето, средно. Той не знаеше, че светът, в който попада сега, бе огромно неизбродим. Този свят дори не знаеше силата си — нейните граници бяха разлати, в тях непрестанно ту влизаха, ту излизаха нови сили. Неизменно си оставаше, че далеко-далеко, в легендарния Персепол, имаше Царя — най-могъщия владетел, когото не бяха лицезрели дори първите негови слуги, сатрапите на Сарди и Фригия.

Дотук Алкивиад бе преминавал от елински към елински град. Бяла пропорция на йонийски или дорийски колонади; съдържано оцветени храмови корнизи и фронтони: каменна мелодика и поетика... Елада, това бе камъкът.

А Сарди слисваше чужденеца още от час отдалечение с безмерно разточителство в багрите. Яркосиньо и яркозелено, позлата и огнено — едва когато доближи столицата на сатрапа Тисаферн, Алкивиад разбра, че дивните персийски цветове са положени върху печена глина и под стъклена глеч. Стени, зъбери, кули, стълбища бяха обшити с гледжосана пъстрота: изображения на животни, грамадни колкото десет човека. Лъвове и тигри развяваха криле колкото най-голямото корабно платно. Грифони с короновани човешки глави стискаха в ноктите си скиптри. Цели стотици, те опасваха като величаво шествие яркосинята градска стена, поръбена в горния си край сякаш с везба от зелено и златисто.

„Какво разюздано въображение!“ — рече си елинът. (В атинската школа бяха му втълпявали, че фантазията е дарба само на елините, а всички останали народи не били сподобени с тази божествена черта.)

Алкивиад не се усети привлечен от източното великолепие. Чуждо му беше най-вече това, че вместо да отрази в по-красиви съотношения живота, тук изкуството изграждаше цялостно друг един — несъществуващ, освен въобразимо. Свят от недействителни цветове и нереални форми, свят в смазващи размери. Когато застана в подножието на сардските стени, Алкивиад си каза без смях: „Ей така, с

шествието от короновани грифони над главата си, един поданик непременно се чувствава като бълха — примирен със своето нищожество, унижен пред властта.“

Но елинът беше не поданик, ами гражданин. След половин час смайване Алкивиад се върна към добро разположение на духа и заключи: „Е, та? Какво от туй?“

И неголемия вързоп, винаги окачен о седлото на коня му, той бе измъкнал нова алена наметка със златошити поли. Без да се гнуси от труда, стратегът на Атина, на Спарта, на Милет снощи бе лъскал със ситен пясък край някакъв ручей своя шлем, нагръдник и щит. Впрочем през днешната късна утрин Алкивиад застана под Сарди като наистина съвършен образ на воин.

Сатрапът Тисаферн напомняше твърде грифоните с царствени човешки глави, които Алкивиад видя при крепостната врата. Сатрапът имаше огромни очи, толкоз черни, че и бялото им бе засегнато от тази нощно кадифена, без дъно тъмнина. Носът му бе тънък, с неестествено широки ноздри. Устните му се губеха в дълга, странно издокарана брада — явно насмолена, тя представляваше сложно произведение от немръдващи охлюви и криволици. Тялото на сатрапа не можеше да се отгатне — покриваше го твърда като от глем, ярко цветна, с втъкано злато мантия. Върху главата си сатрапът крепеше немалка постройка от скъпоценности. Алкивиад бързо пресметна, че срещу тази корона там, диадема или изобщо шапка би получил от всички лихвари на Атина, сбрани заедно, пари за половин флот.

Тронната зала на Тисаферн навярно пък би заплатила един град колкото Атина. Впечатлението от чак толкоз скъпотия беше дори неприятно за елина, възпитаван в естетиката на добре съизмерени, строги пространства. Над оня мрамор между колонадите на Елада струеше бяла светлина и прозрачен вятър. Тук, в омагьосаната сякаш пещера на източната власт, не проникваше ни лъх, ни лъч: синя като индиго мрачевина, из която наниз лампади извикваха към полуживот разноцветния блясък на диаманти, изумруд и гранат, разлюляваха позлатата.

Така нареченият метек до днес всъщност беше се намирал у дома си — в Елада. Дотук Алкивиад навсякъде бе разговарял най-красноречиво на роден език. Затова цялото му същество се надсмиваше над проклятието „родоотстъпник“, понеже той не

усещаше разлика между родина и чужбина. По света — оказва се — всички приказваха елински, почитаха все тези богове, изграждаха вечността си от мрамор. Всъде — както се разбра — воюваха демократи срещу олигарси, а градовете търгуваха винаги по вода все с вино, маслини и роби. Имаше нещо, ако не братско, то поне братовчедско в егейския свят, към който принадлежаха и някои неегейски брегове.

А днес, когато Алкивиад зина да изговори добре обмислена из пътя му реч, той усети как думите отскачат о скъпоценности и злато. Даде си сметка, че неговото риторско изкуство — не по-малко победно оръжие за Алкивиад от оръжието му — се превръща в пепел. Тисаферн не мигна с огромни черни очи под Алкивиадовото слово, Тисаферн не разбираше говора на чужденеца.

Сетне сатрапът даде знак с ръка на някакъв тъмнооблечен, тъмен човек, който седеше направо върху червено-гранитния под. Явно: тълмачът. Той употреби доста време, за да преведе бляскавото съчинение на елина.

— Аз те изслушах, чужденецо! — преведе тълмачът Тисаферновите пък думи.

Тисаферн говореше непознатия за Алкивиад език с тъй звучна напевност, че Алкивиад мигом се почувствува варварин, нахълтал безсрамно в дома на най-изискан благородник. (Оттук нататък съобразителният гост се постара да уподоби отмереността, изящството и внушението, които разливаше сатрапът и които май бяха задължителни на Изток.)

— Твоето предложение е умно — заяви Тисаферн.

Тази кратка похвала накара Алкивиад да възликува: „Не ще се мре! Сатрапът ме хареса, сатрапът ще ме наеме!“

— Но как да повярвам, че елините не се опитват да излеят в чашата ми отрова чрез твоята ръка? — мелодично попита Тисаферн. — Каквото и да вършите помежду си, вие сте братя, еднокръвни, обвързани от едни богове. Нас вие гледате с единна вражда, гледаме ви с вражда и ние. Няма нищо по-истинно от кръвната омраза — едничкото чувство, в което не бих се усъмнил... А ти ми предлагаш приятелството си...

Тисаферн гледаше Алкивиада от много близко, сякаш се стремеше да проникне в него и да установи дали там се таи коварство

или искреност. Това му стремление едва не разсмя варварина с аметистово светлите, непроницаеми зеници. Варваринът пленително, но детски се усмихна срещу мъдрото източно съмнение и произнесе:

— Да ти се кълна е глупаво, височайши сатрапе, понеже имаме различни богове. Но ти непременно храниш съгледвачи из йонийските пристанища; нареди им да разпитат кой е Алкивиад, наречен Велики!

— Те отдавна са разпитали — каза Тисаферн. — Зная кой си. „Където е Алкивиад, там е и победата!“ — тъй се говори по вас.

— Щом твоите съгледвачи работят умело, ти днес-утре без друго ще научиш, че Алкивиад има вече и втора присъда: от Спарта.

— И поради това, че си двустранно застрашен от своите братя по кръв, ти потърси спасение у враговете?

— Да — призна Алкивиад искрено. — Но не само за да се спася. Ако wśród елините аз не намерих разбиране, това бе естествено: моята и тяхната мяра не се схождат. Ах, изглежда, съм сбъркал месторождението си, велики сатрапе. Аз трябваше да се родя персиец.

За първи път след началото на приема Тисаферн отклони очи. Беше се почти засрамил от това, как леко варваринът отрече света, който бе го родил, кърмил, учил на писмо, снабдил със славно име.

— Ти отричаш млякото на майка си и хляба на баща си, чужденецо! — изговори Тисаферн немелодично вече.

— Разбира се!

Тисаферн пак впери очи в госта си; що за човек бе довел случаят в двореца му?

— Кое тревожи душата ти, о Тисаферне? — гальовно и много свойски попита Алкивиад. — Кажи, нали по вас отглеждат копринен червей?

Сатрапът вдигна рамене, а Алкивиад поясни:

— Коприненият червей често напуска кожата си, щом тя отеснее. Мъдрата змия всяка пролет окачва старата си кожа о някой напъпил храст, за да навлезе wśród пролетната природа, облечена в ново. Когато лъвче отрасте и заякне, то напуска баща си и тръгва по своя плячка. Ако се случи да срещне роден баща в бой, младият лъв хапе и къса, без да го спират връзките на кръвта. Тъй е с тигрите, с риса, с орлите... А ти ме кориш, дете не съм лама или козирог — не принадлежа към стадо. Мъдър, какъвто си, ти ще ме разбереш: никой от нас не носи вина, че се е родил тигър вместо овца. Макар твоите и моите богове да

са различни, приравнява ги едно: сътворили са света. Отредили са всекому неизбрано от него си рождение. Е, и аз не избрах своето. Не съм крив за това.

Като източна приказка прозвуча словото на госта, което тълмачът донатъкми по източен начин. То унесе Тисаферн, взе да го убеждава, че пред очите му седи — низпослан от вездесъщия Ормузд — един необикновен смъртен. „Където е Алкивиад...“ — премина през ума на Тисаферн, който ненадейно и за себе си прикани чужденеца:

— Изложи ми по-подробно своя проект против единството!

Алкивиад отривисто се изправи, без да забележи как зад скъпите завеси преминава — сякаш ветреца, въпреки затвореното пространство — скритата стража следеше движенията на госта, който крачеше насам-натам, за да укроти треската на своите замисли:

— Нека наречем проекта ми „запазване на равновесието“ — предложи Алкивиад. — Ти опасно наруши това равновесие, като отпусна помощ в злато на Спарта. Надяваше се, че корабите, които Спарта построи, ще отърват йонийския бряг от върховенството на архе. А срещу златото ти цар Агис се задължи да предаде под твоя власт пристанищата, които отнеме от Атина. Нали?

(Алкивиад беше узнал чрез царица Тимая тези иначе съвсем тайни условия в договора между Спарта и Тисаферн.)

Сатрапът дори не проговори от изненада: не очакваше гостът му да знае, каквото се оказва, че знаел.

— Такава замяна би била справедлива наистина — одобри тайните условия Алкивиад. — Но съгледвачите ти не са разучили нещо, особено важно за тебе: Спарта не смята да ти предаде йонийските пристанища.

— Ка-кво!

Полупривдигнат от трона си, сатрапът изстреля този въпрос като възклицание на заплаха, а Алкивиад се поклати от пети на пръсти, за да натърти думите си:

— Чиста истина, почерпана от дома на самия цар Агис; той не ще ти предаде йонийските пристанища, макар че получи в злато, цената им.

— Това е нарушение на договорните условия — възвърна самообладанието си сатрапът.

— Именно — съгласи се Алкивиад. — Нима ти ще бъдеш първият измамен от съюзници владетел? Та поне половината исторически договори са били нарушавани — твоят е един от тях.

— Не допусках измяна у спартанците, които се кичат с мъжка чест и мъжка дума.

— Велики сатрапе — усмихна му се топло гостът, — единството играе на дребно, вече казах. Спарта е бедна, а сиромашията бива враг на всяка добродетел. Спарта бе принудена към договорни условия, от които би се свенил всеки елин; тя уговори продажбата на елински градове, защото ѝ е крайно нужен флот. Всеки драм персийско злато вече е превърнат в кедрово дърво, в гвоздеи, в платно. Спарта не запази поне част от това злато за хляб на своите моряци. Тях тя смята да храни със среброто, което ѝ дължиш тепърва по същия договор.

— И се надява да го получи! — удиви се подигравателно сатрапът. — Сега, когато спартанското коварство ми е известно, аз ще пре-ста-на да плащам.

Едва допреди час преизпълнен от съмнения относно своя странен гост, сетне издъно отвлечен от низостта на един родоотстъпник, Тисаферн току-що си рече: „Вярно било, че където е Алкивиад, там... Как да благодаря богу, дето насочи стъпките на този скъпоценен талант към Сарди вместо към Дасклеийон? Боже всевишни, ако Алкивиад би седнал до онова куче Фарнабаз, моите дела щяха...“

— Оттук и започва проектът ми, велики сатрапе! — обяви Алкивиад. — Щом ти спреш притока персийско злато към Спарта, спартанският флот ще заспи и прогние в залива на остров Хиос. Флот без моряци.

— А не ще ли спечели по този начин Атина? — пак почувствува съмнения Тисаферн. — Няма ли тя отново да стане могъща, щом обречем на бездействие спартанските кораби?

— На същото бездействие вече е обречен атинският флот! — обяви с хищна усмивка Алкивиад. — Не се ли питаш защо корабите на Атина от цял месец стоят на котва в Самос? Защо едва част от тях се насочиха към Милет? Защо Атина подклажда демократически преврати, вместо да воюва? Защо няма сили да прибере в Пирея флота си, та неговите моряци да отърват Декелея от войските на цар Агис?... Картината е ясна, велики сатрапе: и Атина няма пукнат обол за заплаата на бойците си. Те сами изкарват скъдни залци там, където Атина вече

ги е отпратила, а няма средства да ги прибере или задвижи. Атина е схваната, както престарял, обеднял и болен старец. Нейната болест се нарича на-ро-до-вла-стие.

— Пазарска разюзданост! — процеди сатрапът.

— Не губим от нея ние, персите — на място заключи Алкивиад.
— Една демократическа държава е държава бедна. Искаш ли да ти кажа как ще наложиш хегемонията си над Егея? — ненадейно предложи гостът.

— Нека чуем!

— Обещавай злато едновременно и на атинския, и на спартанския флот! Обещавай, но не изпращай! Ето как, без да мръднеш от трона си, ти ще доизтощиш едновременно своите двама врагове. Понеже Царят не ти разрешава действие, нали?

Гостът беше се изпружил срещу своя величествен, отрупан в скъпоценности домакин, напомняйки му неговата едничка, болезнено преглъщана нищета: това, че сатрапът на Сарди нямаше право да изведе бойци, да обяви война — за всяко подобно начинание той трябваше да изпроси заповед от далечния Цар. А Царят не издаваше такива заповеди, защото се боеше някой от малоазийските му сатрапи да не се засили прекалено и да скъса ремъка, който го придържаше о Персепол.

Унизен, Тисаферн не отговори на болния за него въпрос. Той се тренчеше, без да мигне, в натрапената му от далечния Цар скованост. А Алкивиад, който сновеше вляво и вдясно пред неговия поглед, като си играеше не принудено с флоти, острови, хегемонии, демокрации и прочие, Алкивиад лъчисто се усмихна:

— Това, че си принуден да не мръднеш от място, все още не означава, че не можеш да печелиш и седнал о, Тисаферне! Би ли ме поставил начело на двехиляден отряд, с който ще ти покоря елинските пристанища?

Обратът бе така изненадващ, че Тисаферн съвсем замръзна. Като се старееше да следи Алкивиадовите замисли, той не бе намерил грешка в тях. Затуй пък последният предизвика големи подозрения.

— Ти сам току-що намекна, чужденецо, че аз нямам право да действувам без царева заповед.

— Затуй и не ще действуваш ти — успокой го гостът. — Войската, която ми отпуснеш, ще се брой за моя. На стратега

Алкивиад.

— Чий стратег? — излъчи подозренията си цял Тисаферн.

— Как чий, как чий! Ничий... Просто сам по себе си: „стратегът Алкивиад!“ Велики сатрапе, играта, която ти предлагам, е тъй безотказно печелеща, че тази лесна печалба те стряска. Но трябва да свикнем и с лесните печалби, както сме свикнали с трудните. Ето, ти ми подаряваш две хиляди бойци, които вече не са твои. Моите действия не могат да бъдат наказани от Царя, понеже аз не съм му никакъв. И така, по крайбрежието, където се разлагат и гладуват двата елински флота, аз обирам плодовете от безсилието им в твоя полза: обявявам властта на Царя в малоазийските пристанища. Толкоз просто!

Приказно леко звучеше проектът на странния гост. Ако нещо в него ужасяваше, то бе именно лекотата, с която Алкивиад предлагаше светкавично успешни действия против своите, чертаеше способ да бъде унищожено единството в Азия! „Ще рече, достатъчно било да прекрачиш тъй тънка граница — представата «свой», — за да се озовеш в царството на леснията... Вярно, нали Алкивиад изложи разбирането си за младия лъв, за змията и кожата й... Вярно, но ние сме не влечуги и зверове, а хора... Как е постигнал той такава свобода в съждения и дела, защо него не плаши божа казън и човешки съд?“

Не е чудно, че сатрапът Тисаферн мислеше тъй нравствено. Там, където хората имаха не десетки, а само двама богове — добър и зъл — открай време бе развито чувството за правда и кривда. Там ценностите бяха непримиримо разделени и точно назовани, там нямаше комедия, трагедия и драма, а само, само поезия...

Без да усети, сатрапът прошепна съкровено:

— Не се ли боиш от бога, чужденецо?

II

Другояче изглеждаше днес същият път, защото и Алкивиад го изминаваше другояче: покрай река Меандър с нейните прочути завои (сякаш Меандър отбягваше да стигне морето, дано се порадва колкото може по-дълго на кичестата зеленина по бреговете си, на гъсталаците, където цвъртяха безброй източни птички, на тръстичищата, из които тържествено пристъпваха сребристи чапли и розови като зората фламинго), покрай тази река, където Алкивиад за малко не остави кости, днес той яздеше начело на внушителна войска.

Бойците му не напомняха ония, всред които бе воювал като момче още, които бе водил из Херсон и из Пелопонес; сега Алкивиад заповядваше на перси. Върху чистокръвни, лъскави като закалена сабя коне, персийските войскари се носеха в дългите си, тъмни дрехи, над които тежката им броня, украсени щитове и изкусно оръжие блестяха с пълна сила. Човек би си рекъл, че Алкивиад води не редници, ами дружина първи велможи.

Самият Алкивиад пък... Не, невероятно! Нищо по-източно — от стратега Алкивиад. Върху шлема му от чисто злато се ветрееше китка снежнобели пера, чиито краища се стичаха по плещите му. Накъдрил по персийски образец рижо-руса брада, Алкивиад се намираше всред коравите гънки на огромна, индиговосиня наметка. Нейните ръбове бяха не само златошита, но и тежеха от скъпоценни камъни. Военачалникът на двете хиляди перси бе препасал крив меч, а двамина оръженосци следваха отблизо ценната му особа, за да я предпазят от внезапности.

Алкивиад хубаво знаеше какво трябва да предотвратят тия гиганти: собствената му внезапност. Алкивиад лично предложи на сатрапа Тисаферн да повери на двама сръчни убийци грижата за Алкивиадовата вярънност спрямо Персия. Тисаферн учтиво възприе предложението, като едва се усмихна, и то само с очи.

Вече въведен в източните нрави, стратегът допускаше, че освен двамината откровени пазачи на верността му, всред двете хиляди непременно яхаха още неколцина неоткровени...

Въпреки тази зловещина, която го заобикаляше, тропайки равно с копита, Алкивиад се чувствуваше превъзходно. Тисаферн, осъден на бездействие против волята си, както се каза, изведнъж беше се сдобил със стратег, който да действа от свое име, но в негова, на сатрапа, полза — велика sluка!

Затуй Тисаферн бе отрупал чужденеца с благоволение; Алкивиад изживя в Сарди месеци, каквито са неизвестни из егейския свят — там за трийсет години един първенец не ще вкуси толкоз разточителни наслади, тъй изтънчени и разнообразни блага. Отрасъл в самомнителната, но трезвено строга поради наследствена беднотия елинска среда, Алкивиад — уж необуздан фантаст, уж порочно ненаситен — не беше си представял, колко изключително може да бъде битието на един голям мъж! В Сарди той го опозна.

Тук преди всичко властта имаше друго качество — прекрасно! (Ако си властник, а не — поданик, разбира се.) Нея не ограничаваха съвети или събрания, тя не зависеше от избора на гражданите, не биваше дробена между стотици, за нея не се боричкаха десетки демагози. Властта на Изток бе пълна и безусловна. Човешкият мравуняк, който пъплеше из Сарди, за да търгува, изплаща, воюва или краде, нямаше права и желаня; с него Тисаферн разполагаше, както атинянинът — с домашните си роби.

„Каква прелест!“ — викаше си Алкивиад; прелестно в Сарди бе всичко за високия гост. Туй дори, че Алкивиад (издържал винаги, уви, по една робиня или хетера извън дома си) тук разполагаше с много жени. Не помнеше ни имената, ни лицата им, понеже те нямаха име и лице, а тела. Плът, която Алкивиад усещаше все една и съща, винаги съгласна, приучена към еднакви любовни похвати, издаваща все еднакво гугукащ смях и еднакви възклицания. Това цяло не пораждаше у Алкивиад гордостта, че е обладал множество жени, защото те бяха размножена една.

Алкивиад скоро проумя, че на Изток всяко величие, разкош и могъщество трябваше да бъдат изразени чрез еднаквост в множеството. Когато персите строяха тържествена улица, колоните покрай нея — сякаш бити по единствена форма — се редуваха неизброимо; когато речеха да се наслаждават на жени, тия жени трябваше да бъдат сякаш близначки. Ето, и днес зад Алкивиад се друсаха в тръс две хиляди мъже, които бе раждала като че ли една

майка, и то през един час: равно смугли, чернооки и черновласи, равно бели бяха и конете им.

„Защо ли?“ — би се запитал Алкивиад, ако вече не знаеше защо: за да изпъкна най-неповторимо всред двухилядното равенство единичък, вождът. Тъй като този вожд бе Алкивиад, той нямаше нищо против иначе тягостното за елина източно еднообразие.

Неразбираемо за бойците си, техният стратег по някое време се изсмя — бе го развеселило онова място из пътя им, където преди месеци Алкивиад следваше да привърши земните си дни. Той си представи как единството утре ще се смае до припадък, щом в лицето на персийския стратег опознае прокудения, прокълнат и мъртъв изменник.

„Ако Сократ беше успял да научи хората на логическо мислене, те разумно щяха да заключат: силата на боговете не е такваз, каквато я смятаме. Тия богове или нямат средство да накажат измяната, или пък не я осъждат... Колкото до човеците, те никога не могат закла някого, преди да са го хванали. Прочие, ако човек бъде достатъчно пресметлив и ловък, ще си живее тъй, както му се живее...“

Засега, както всякога, на Алкивиад се живееше и много, и хубаво.

Днес пред двете хиляди мъже се простря морето. Алкивиад усети по тила си свежи тръпки, сякаш бе изгълтал на един дъх пълен потир младо вино. „Започва веселбата!“ — рече си той.

Веселба, действително, имаше. Работливите Алкивиадови съгледвачи, изпратени напред, бяха му донесли куп вести, а именно: подир своята победа над милетци Ламах им изискал пъкления изменник, но Милет, вдигайки рамене, си признал, че не притежава повече изменника. Атинският триерах обвинил милетските архонти, че били улеснили новото бягство на Алкивиад, набързо ги снел от власт и заповядал да бъдат посечени за всеки случай. Демосът на Милет не чакал да го увещават — разярен от краткото, но пакостно управление на олигарсите си, той им видял сметката. Така над Милет отново изгряла демокрацията, а също и хегемонията на Атина. Сетне атинските кораби се изтеглили в близкия пристан на остров Самос. Спартанският флот пък, строен с персийско злато, хвърлил трайно котва в близкия пристан на остров Хиос.

И така, от покоите си в Сарди Алкивиад съвсем точно бе предвидял разположението на елинските части по вода и особено

точно бе начертал стратегемата да бъдат уравновесени. Понеже ни Атина, ни Спарта имаха сила да си премерят силите, те дребнаво се хапеха тук и там, нанасяха си ситни вреди и с мъка ги позакърпваха. В тяхната равна по мощ и по-скоро по немощ схватка трябваше да се намеси трети, за да склони победата към едната или другата страна. Този трети можеше да бъде само Тисаферн. (Фарнабаз, сатрапът на Фригия, се намираше далеко от арената на въпросната комедия.)

Алкивиад бе сигурен, че и Атина, и Спарта трепетно желаят боен съюз с омразния азиатец, когото никой елин не е лицезрял. Освен единствен: Алкивиад. Той дръзко се вмъкна сам в леговището на тропичния звяр, майсторски го обузда и поведе за носа — такова убеждение имаше сега Алкивиад или поне изразяваше такова убеждение.

Той се изправи начело на персийските си бойци под стените на Милет през една топла есенна надвечер. Дори не си спомни своето поражение преди месеци под същите стени: своите страхове, че милетци ще го предадат окован за казън на роднините му от Атина.

Персите мълчеха притеснено. Деца на песъчливата или на благодатно зелената дълбока суша, те се стъписаха пред водния простор — нещо неведомо и навярно опасно.

— Отворете врати за войската на Царя! — високо извика персийският стратег.

Стражата от кулите изчезна — отиваше да предупреди властта за туй, че се е появила напаст. Персите с Алкивиад начело запазиха ред, докато забелязаха, че срещу им някой иде. Той не бе излязъл из портите към сушата, а от пристанищните; вървеше покрай крепостта на алест кон, следван от малка дружина.

Очаквайки да види някого из добре познатите му милетски демократи, Алкивиад в миг настръхна: насреща идеше атинянин. Това бе Тразибул, когото Алкивиад не помнеше, но който чудесно бе запомнил печално прочутия изменник на родината. Тразибул — един от бледите дейци в хетерията на изгнания из Атина Хипербол. Напоследък атинските моряци в Самос бяха избрали за свой застъпник пред Петстотинте Тразибула, но демагозите от Атина го гледаха със зло око: той бе наистина избраник на въоръжения демос, той бе политик не по поминък, а по народна воля. За да не поеме върху себе си страшната отговорност за преговори с Персия, атинският управител

на Милет бе изпроводил Тразибула на среща с двухилядния враг. Избраният моряшки вожд доблестно вървеше към нея.

Срещу Алкивиада — неузнаваем под персийската си премяна — язدهа шепа атиняни...

Той набързо премисли, че може да ги избие до крак, но и тъжно си рече, че това не ще промени нищо — Атина щеше да си остане Атина. Тя често би изпращала тук и там свои стратегии или политици, а Алкивиад трябваше да воюва или да преговаря с тях. И всеки път да си спомня, че някога сам е бил атински стратег, атински политик... Спомен, който неусетно, а все по-растящо го дразнеше. Но защо, защо! Само една негова дума и...

— Приветствувам от името на Атина стратега на славния Цар! — изрече на тъй родното за Алкивиада атинско наречие Тразибул.

Спрял на една стрела разстояние, моряшкият избраник още не откриваше под накъдрената брада и златния шлем своя бивш сънародник, затуй плавно продължи:

— Атина, в чиято архе влиза и град Милет, пита славния стратег на персите: какво търси той под милетските стени? Нашите две държави са в мир.

Алкивиад смуши коня си, доближи атинската дружина. Телохранителите, длъжни да не изтърват ни миг чужденеца, веднага поеха подире му, сякаш към него ги теглеше невидимо въже. Така, вече от двайсет лакти разстояние, Тразибул разпозна персийския стратег.

— Не! — каза той на себе си. — Не и не!!! Това е сън...

— С кого имам честта? — хладно го попита Алкивиад.

— С Тразибула, избраник на моряшкия съвет, който управлява целия атински флот на котва в Самос — наистина като сън отговори Тразибул.

Въпреки изненадата и омерзението си, той съобрази, че няма право да предприеме обидно действие или да избълва обидни думи. Отскоро замесен в политиката, Тразибул бе чувал противоречиви оценки по повод Алкивиада: мнозина в Атина сега жалеха нескрито, че са се лишили от един Алкивиад през толкова усилни времена. (Още повече че нещата недвусмислено потвърждаваха: „Където е Алкивиад, там...“ Раздвоен, както немало атиняни по този въпрос, Тразибул премисли, че ще бъде непростимо да скъса преговори с чудовището.

При това, зад гърба му той съзираше не друг град, просто — Спарта или Хиос, — ами ужасяващата сянка на Царя.

Не, Атина никак не би искала да си навлече персийски гняв. Впрочем, Тразибул постъпи ловко: той се престори, че не забелязва забележимата прилика между персийския стратег и изменника на родна Атина.

— Нима великият Цар не е доволен от държането на атиняни из Егея? — попита той почти спокойно.

— Не е доволен — отвърна Алкивиад ледено. — Както Атина знае, йонийските пристанища тук се намираха под персийско върховенство. Царят не ще смята мира си с Атина за мир докато атиняни не опразнят брега.

— Нашите договори с Милет и другите пристанища не са новост — внимателно изтъкна Тразибул. — Вече четиринайсет години Милет е част от Атинската архе. Защо Царят внезапно се удивлява от тъй трайно всъщност положение?

— Може би едва днес го съзира — безочливо се подигра Алкивиад. — Величието на моя цар е толкова висше, че не винаги до него се издигат вести с незначителна сила. Тъй или иначе, предупреждавам вашите управници: Персия не ще търпи някой да ѝ оспорва господството над азиатския бряг. Сатрапът Тисаферн, който строи двеста галери във Финикия, скоро ще потегли срещу атинския флот в тукашни води. Той ви предоставя избора: да опразните йонийските пристанища или да приемете война!

Дори в синкавата надвечер пролича как Тразибул пребледнява под тъй нахално заповедни думи. А може би — поради страстното негодуване, което почувствува много издълбоко. Сирак от гръко-персийските войни, Тразибул хранеше към далечния Цар и сатрапите му сиротски горка омраза; демократ, той бе присъствувал — с вкус на черна жлъчка в устата — при Алкивиадовата изключителна аленост из Атина; безбуквен, той бе завиждал на Сократовия кръг, който пируваше с премъдро слово. А тази вечер, когато чудовището взе да заплашва на превъзходен елински елинството с едно ново персийско нашествие, Тразибул не се сдържа повече. Той изригна, за да не се задуши:

— Изменнико! Ако по света е измислена най-неистово жестоката, най-кърваво изтезателна казън, нека тя те стигне кога и

къде да е! Дано умираш стократно: от източна треска и от гниене на рана, от бавен кръвоток и от разслабване на костите, от припадъчни гърчове и от задух, от бавна отрова и от тъп нож в слабините, и още деветдесет и пет смърти нека сполетят тялото ти! Нека духът ти се измъчва в ада, както Сизиф, Тантал и всички осъдени на вечна мъка сенки!

— Ха-ха-ха-хо! — прекрати туй словесно сладострастие висок смях.

Персийският стратег блестеше срещу бедняка Тразибул с очи като аметист, с бисерни зъби — изгодно роден и охолно отхранен, Алкивиад плюеше върху безсилието на гладника. Сетне, усмихнат, той продължи:

— С каквито и думи да ме наричаш, Тразибуле, нещата не се изменят: тук аз възплъзвавам силата. Аз съм първият съветник на сатрапа Тисаферн по елинските въпроси и меродавно за него ще бъде моето мнение. Вземете предвид това, когато разисквате — в Милет или в атинския флот на Самос — бъдещите си решения.

Аз вярвам в здравомислието на Елада — великодушно ѝ призна нейният прокълнат син. — Нашите, тоест елинските, възможности са тъй просешки, та Елада би загинала от глад още преди столетия, ако не беше хитра. Обзалагам се: до утре бащите на Милет ще намислят как да задоволят сатрапа от Сарди.

„Рекох!“

Така Алкивиад завърши — съвсем по източно — своята реч, от която бликаше непритворната наглост на по-могъщия.

III

Розовопръстата Еос пробуждаше Егея за още един пълен със събития ден. Големият театър на Елада и днес щеше постепенно да се изпълни със зрители; те — както при всекидневните политически представления — щяха да заемат местата си по пристани, тържища, улици, стадиони, за да присъствуват и на днешното. Защото — нали — вестите из Елада се разнасяха с кораби и гълъби, с бързоходи младежи или припрени конници, та до три дни всеки един из обширния амфитеатър на Егея научаваше що се е разиграло тук и там.

Зазоряването едва проникваше през Алкивиадовата палатка, понеже тя бе оцветена в тъмносино. Вътре под синкавия светлик Алкивиад спеше разкошно, усещайки през склопени мигли тъй родно привичното синеене на морската мощ.

Казват, сънищата отразявали човешкия копнеж. Защо тогаз Алкивиад сънуваше Атина? Защо по устните на персийския стратег пробягваше детска усмивка?

Не зазоряване, а вече зора заля персийския стан и все още сънливите стени на Милет. Тя неправдоподобно оцвети каменните гирлянди по градските врати; слънчевият напор сякаш разтвори вратите, а те пропуснаха навън едничък конник.

Той неохотно се отпрати към вражия стан — така човек отива на среща с опасност, но не може да не иде, защото го води дълг, мъжество или просто убеждение. Невъоръжен, елинът беше дори без шлем. Избраникът на моряшкия съвет от Самос, Тразибул, в пълно съзнание отиваше при чудовището.

Той различи отдалече неговата шатра от синя коприна със знаците на Тисаферн; различи и двамата гиганти, които дремеха, опрени върху копията си.

Когато доближи стана, Тразибул вдигна в ръка и развя бяла кърпа — изгревът набързо я обагри алено. Гигантите го опипаха подробно дали не е скрил кама под хламидата си, преди да го пуснат в синята палатка. Тразибул не бе очаквал, че ще завари Алкивиад спящ, затуй спря нерешително пред лъвското леговище.

Алкивиад действително спеше върху лъвски кожи, сякаш допирът о тях би му придал надчовешка сила. С отметната глава, разперил ръце като плувец, чудовищният изменник и насън изглеждаше както наяве — разположен, радостен от нещо си.

Очите на Тразибула трескаво шареха по отпуснатото в несъзнание тяло; той бързаше да опознае в тънкости врага, който бе успял да стане легендарен. Тразибул сякаш търсеше под прекрасните черти страшната истина за човека: човек е способен на всичко, нямат граници нито величието и героиката му, нито неговата, недостъпна за никой звяр кръвожадна низост.

Както всеки, който се усети наблюдаван в съня си, и Алкивиад се сепна. Стратегът скочи, мълниеносно посегна към меча, положен върху лъвските кожи. Но и веднага осъзна, че пред него стои мироносец.

— Привет! — каза той.

Само с поглед — понеже бе сигурен, че трети подслушва зад платното — Тразибул изрази, дето има да съобщи нещо тайно. Алкивиад сякаш не забеляза тайната покана.

— Какво е решението на Милет? — просто попита стратегът.

— Милетските бащи решиха да изпратят мене до атинския флот в Самос, за да предам на другарите си царевата воля — неопределено съобщи Тразибул.

— Ще рече, милетци печелят време — отбеляза Алкивиад. — Не разбирам за какво ви е то: за месец или два Атина не ще построи триста триреми, нито ще плати на гладните си моряци, нито ще отгледа пет хиляди млади бойци. За какво тогаз печелите време?

Тук нямаше що да възразиш — персийският стратег познаваше трудностите на Атина тъй съвършено, както не биха осведомили другиго триста съгледвачи; Алкивиад бе уверен, че за Атина е невъзможно да започне война със сатрапа.

Тразибул втори път направи знак с очи, а чудовището втори път не благоволи да го забележи, ами заяви:

— Ще проводя вест до сатрапа на Сарди, че милетските бащи ще съгласуват с Атина своите действия. Нека сатрапът бъде готов за война до месец време. След като смятате, че този месец ще увеличи изгледите ви за успех — ето ви го, моля! Ха-ха-хо!

Както винаги Алкивиадовият смях поставяше точка на въпроса. Ни жив, ни мъртъв, че не постигна нищичко, понеже чудовището не пожела да преговаря тайно, Тразибул се измъкна навън.

Персийските бойци се пробуждаха, ядяха, кладяха огньовете под стените на Милет. Тразибул отчаян си мислеше, че тази азиатска свирепост не ще отстъпи, преди да разграби Милет, а след Милет и другите йонийски градове; предстоеше нов персийски напор към Егея, където единството още не бе оплакало прежните си жертви. Едничката надежда да бъде спрял злокобният ход на събитията беше Алкивиад. Щом сатрапът от Сарди е възложил нему военните действия срещу Елада, щом сатрапът слушаше само него по въпросите на егейския свят, Алкивиад би...

Да, с тази нетърпелива заръка дойде в предутро Тразибул при чудовището, а се прибираше с празни ръце.

Алкивиад изпровождаше госта си през стана; той насърчаваше своите бойци в яденето или почивката им така, както утре ще ги насърчава да пожарят и колят — чрез бодри викове без думи. (Нали стратегът не знаеше езика на войската си, нито тя — неговия.) Морският ветрец развяваше косите и наметката на Алкивиад — жив образ на преуспяващото мъжество рано утрин.

Убит от безсъние и от несполуката си, Тразибул не усети как стратегът — уж цял посветен на войската — полекичка излизаше из кръга ѝ. Докато Алкивиад и Тразибул се оказаха вън от обсега на нейния слух. Тогаз Алкивиад заповяда:

— Изложи ми сбито предложенията си!

Тразибул охотно би приседнал от вълнение, но Алкивиад продължаваше да крачи.

— Побързай! — пак заповяда той.

— Ти можеш да се завърнеш в Атина като чествуван триумфатор, ако предотвратиш войната с персите! — едва внятно изрече Тразибул.

— О-хо! — безизразно отекна Алкивиад.

— Аз се наемам да убедя моряците, които ме избраха за вожд, че си бил жертва на завист и клевети, че твоята измяна е била принудена. Наемам се да ги убедя, че Атина тепърва ще търпи неуспехи, ако ти останеш всред враговете ѝ и им служиш занапред. Атина трябва да те опрости и прибере — тогаз залогът за победа ще бъде у нея.

— Не ти ли се струва, Тразибуле, че ми говориш, сякаш аз имам нужда от Атина, а не тя — от мене?

Алкивиад попита това, без да се обръща към народния вожд. И додаде с усмивка:

— Нека приемем, че аз скрито, но неудържимо желая да се прибера в родината си. Нека допуснем, че тя — видяла се натясно, — вместо да ме посече, ще ми устрои триумф. Но в Атина са и ще бъдат на власт същите клеветници, които изковаха лъжливо обвинение против мене и ме осъдиха на смърт. Те не ще се примирят с триумфа ми... С една дума (за да не будим повече подозрения у стражата!): Алкивиад би преминал към Атина само ако тя снесе тъй наречената демокрация. Власт на народа там никога не е имало, затуй народът не ще загуби от такъв преврат. А ще спечели мене — едничкия, който може да отклони персийската напаст от Егея.

— Това... Ти говориш на шега, нали? — прошепна демократът. — Изключено е да си въобразяваш, че твоето условие е изпълнимо! Няма жив елин, който си представя родината на народовластието без народовластие. Никой, съвсем никой не ще изслуша дори така нелепо, дотам безобразно, невъ...

— Както щете! — безстрастно разреши Алкивиад. — Лично аз не ще предприема нищо в полза на Атина, докато там управляват демократи.

— Това... надхвърля всичко! — изхриптя немощно Тразибул.

Но ужасът, че не може да се върне с празни ръце назад, понеже единството е досущ беззащитно пред новия персийски натиск, сякаш го подпря с меч от упор. Тразибул бе всякак длъжен да спечели Алкивиада, първия съветник на сатрапа. „На всяка цена!“ — писна в ушите му нареждането, което преди изгрев получи от милетските бащи.

— Ще предам твоето условие на моряшкия Съвет — каза Тразибул глухо. — Може би междувременно ти ще промениш оценката и намеренията си, може би...

— Не — аз! Ще променят оценката и намеренията си атиняни — твърдо заяви персийският стратег. — Те ще си дадат сметка, че е по-важно да побеждаваш, отколкото да закърпиш дрипите на глада си с демокрация. А победи, както е известно, осигурявам само аз.

„Рекох!“

Алкивиад рязко пое назад, уж че бе разменил гневни обиди с елина. Той съзря — вече не на разстояние, а твърде близо — двамината сякаш глухонеми гиганти. „Все пак дали разбират елински, или съдят за думите ми по гласа?“

В това време Тразибул влизаше в Милет. Преминал за час време през разни, но неизменно остри чувства, от мигове насам демократът Тразибул изпитваше нещо, което не може да се определи. То бе съставено от непозната за народния син надменност и парещо очакване на слава — бе чувството, че влизаш в историята. С основание: днес само Тразибул знаеше, че Алкивиад же-ла-е да се завърне в Атина, стига Атина да приеме условията му... На това желание трябваше да се заложи...

Тразибул не узна обаче, че сатрапът изобщо и никак не бе замислял войната, която Алкивиад обеща да предотврати срещу нечувано високия откуп, изплатен от демократична Атина.

IV

Шестнайсет месеца из света на Егея се разиграваше театър, чийто скрит лост Алкивиад натисна при тайния си разговор с Тразибул. Действия и явления на тази предълга дори в много съкратен преразказ трагикомедия се сменяха с честотата на пролетни бури и пролетно проясняване — около Егея поройно валяха събития. Така че зашеметиха дори Алкивиад, който се усещаше като риба във вир, щом водовъртежът наоколо му биваше шеметен и пъстро оцветен. Ала оня въртоп, който той съзнателно задвижи, като съобщи на Тразибул своето условие, се оказа дори над Алкивиадовата дарба да понася световиене.

Но Алкивиад си имаше и друга: да отразява чрез непредвидимо действие всички изненади, трудности или опасност. Та щом долови, че му се завива свят посред майския порой от събития, той предприе ново действие: отпрати се към Сарди на среща със сатрапа Тисаферн.

Алкивиад не знаеше дали през изтеклите превратни месеци сатрапът изобщо се е смятал обвързан с прищевките на своя полусамозван стратег. Из криволичещия си път покрай брега на Йония, като преговаряше с елините или ги заплашваше от името на Царя и на сатрапа му, Алкивиад често научаваше за Тисафернови постъпки, които не можеше да си обясни. Сарди бе далече. Тисаферн — непроницаем и неуловим. Но избор Алкивиад засега нямаше, затуй продължи да се придържа видимо към своите вече овехтели уговорки със сатрапа, без да вярва, че сатрапът дори ги помни. А невидимо Алкивиад се занимаваше с построения, заради които Тисаферн тутакси би го нарязал на части, ако научеше. Но нямаше как да научи.

„Или пък, ако е наясно, а не ме нарязва, значи има сметка от това“ — привично изведе Алкивиад. След такъв извод той поразмести нещата из Йония, колкото да се закрепят, докато лично отскочи до Сарди, където се и намираще сега, за кратко наистина.

Без да прояви изненада, че неговият стратег тъй дълго се е бавил неизвестно защо, Тисаферн нареди да го приемат не във велелепната тронна зала, ами в покоите, които преди две години бяха отредени на

Алкивиада. Стратегът влезе тук сякаш у дома си (нали навсякъде, навсякъде си беше у дома!), разпаса се, окъпа се и надяна лека копринена риза, но не наметна мантия. Той седна да чака сатрапа под застрашената двуредна колонада в дворцовите градини — бленувани градини с водоскоци и изкуствени езерца, с лехи, където лудееха тропичните багри. Цветята смесваха мириса си в неповторим, по-гъст от въздуха лъх, замайващ като отвара от източни билки, която подхранва мъжеството.

Двата реда вардяни безшумно образуваха улица, чиито стени бяха телата им. Така!... Алкивиад се чувствуваше съвсем подготвен да прелъсти сатрапа. Готова бе усмивката му, сърдечно бяла; готов бе умът му — бистър, бърз и повратлив. Целият Алкивиад беше чар и обаяние.

Тисаферн се появи насреща му в нежни като пеперудено крило одежди, с благо умисленото си, непроницаемо лице. Очите на Тисаферна не отразяваха, ами попиваха пъстрата светлина — в тях нямаше ни дъно, ни израз.

След няколко вида поклони (атински, спартански и персийски) Алкивиад се удостои да седне до своя господар. Той пренебрегна разни раболепни уверения в преданост и издума, ослепително засмян:

— Надявам се, моят господар е доволен от сполуките, които полагам пред нозете му.

Без да снеме от стратега очи на сова, Тисаферн мелодично попита:

— Кой сполуки?

— Аз подобрих разположението на йонийските градове спрямо Царя и сатрапа му — поясни Алкивиад.

— Струва ми се, не за това проводих стратега си с войска в Йония — все мелодично забеляза Тисаферн. — Моят стратег ми обещавахе да покори в моя полза йонийския бряг. Тоест ти не изпълни задачата си, чужденецо!

Последните думи сатрапът изговори без мелодия — промяна, която никак не хареса на Алкивиада. Той побърза да я върне назад, като разстла цялото свое очарование пред погледа на купувача си.

— Не ще намериш стратег, който да ти превземе Йония с две хиляди саби, велики сатрапе! — меко възрази Алкивиад сияйно усмихнат. — Всеки стратег...

— Алкивиад не е „всеки стратег“, нали? — възрази сатрапът без сийна усмивка. — Нали, „където е Алкивиад, там...“ Е добре, къде я победата!

— О, повелителю! — огорчено възкликна чужденецът и се отдръпна от Тисаферна, за да изтъкне колко го обиди той. — Моето странствуване из Йония ти донесе победа, по-важна от бойните успехи: аз сринах демокрацията в Атина. Там сега управляват олигарси. Ти непременно разбираш що означава това: сега Градът ще се свие в стените си, ще се откаже от демократическите мечти за единна държава на единството. Ти отново ще биеш всеки елински град поотделно — каква леснота!

— Каква леснота! — повтори ехидно сатрапът. — А щом стана толкоз лесно да бъдат превзети един по един елинските градове, защо моят стратег не ги превзе? Не, не питам тебе, ти винаги лъжеш; питах себе си и сам си отговарям: Алкивиад, венчан с победата, не пожела да я доведе пред трона ми, понеже съм персиец. Алкивиад две години се преструва на мой стратег, а всъщност работи за елинска сметка. Едно не ми е ясно: как ти съчета тъй пъклено коварство с глупостта да пристъпиш прага ми?

Тази заплаха Тисаферн изрече все тихо, с величествен хлад. А Алкивиад, който едва преди миг осъзна каква глупост бе извършил, сега се разсипа в недоумение.

— О, повелителю! — уж несъзнателно шепнеше Алкивиад. — О, повелителю! — шепнеше в унижен упрек.

А си мислеше, че трябва веднага да направи нещо... такова нещо!... Само дано отклони от шията си меча на палача.

— Що се отнася до атинското управление, което твърдиш, че си подменил, тук не лъжеш — продължи Тисаферн. — Ти си способен на козни, от които всеки мъж би се погнузил. Но как не проумя за две години, чужденецо, че нас не засяга демокрацията? Вие от отсрещния бряг придавате на управлението важност, която ни е невнятна. Единствената естествена власт е нашата — единовластие! Останалото са игри, които не подобават на мъже. Ето, аз не искам да зная, че в Атина била снета срамната власт на демоса, щом вместо него ще управлява все пак множество. Аз искам йонийския бряг и толкоз!

— О, повелителю! Придай ми десет хиляди войници, дай ми най-вече ония кораби, които строиш във Финикия, и аз ще ти поднеса

цяла Елада!

Това Алкивиад произнесе като заклинание — той поемаше обет пред историята. Но сатрапът го удави в кладенеца на бездънните си очи.

— Аз вече не вярвам, че „където е Алкивиад, там...“ — каза Тисаферн. — Ти опроверга тази вяра, ти ми измени. Равновесието, което бе твоят лъжовен проект, се пропука: Спарта влезе в хитър съюз с върлия ми враг, сатрапа на Фригия. Сега Фарнабаз издържа спартанските моряци, които трепят атиняни по разни острови и брегове. Атиняните пък...

— Сега му е време! — сякаш осенен, извика стратегът. — Точно сега ти трябва да склучиш съюз с Атина и заедно да изтласкате Спарта, както и Фарнабаз, от егейския свят! О, повелителю, дай ми десет хиляди мъже и стотина...

— Не! — рязко отказа Тисаферн. — Зная, че Атина ти е поставила задача да склучиш боен договор между мене и нея. Зная и защо ѝ е необходим: за да бие спартанците и да се затвърди в йонийските градове. Със сигурност зная, че Атина не ще ми ги отстъпи — за нищо на света! Тогаз?

„Богове! — рече си Алкивиад изтръпнал. — Та съгледвачите на Тисаферн са проникнали не само в Града, ами и в Съвета! Те са му предали до дума онова, което олигархията най-тайно ми постави като условие срещу обещанието си да отмени присъдата над мене. Тисаферн е научил всичко!... А как да се измъкна из тия покои, из двореца, из Сарди? Къде да се дяна, след като...“

— Двойствените, нечистите, измамните дела са изгодно изобретение на мъжете от отвъдния бряг — заяви Тисаферн със зловеща усмивка. — Но стават съвсем неизгодни, когато бъдат разкрити!

Тук Алкивиад погледна сатрапа от долу на горе, както сглупило, но мило дете. И галено помели:

— Нека разсъдим дали един съюз между нас и Атина действително не ще бъде полезен за двете страни!

— При разсъждаване аз не се нуждая от помощници — отрязва Тисаферн с гордост, каквато ще срещнеш само из Изтока.

Въпреки сетивата си на горски звяр Алкивиад не бе усетил, как зад гърба му са се прокраднали две мъжища, неговите телохранители

през дългия поход из Йония; Алкивиад не бе забелязал дали Тисаферн им даде знак, когато четири лапи грабнаха чужденеца, извиха ръцете зад гърба му, овързаха ги.

— Не искам да зная как на отвъдния бряг оценяват измяната — каза Тисаферн мелодично, — но при нас няма по-непростимо престъпление от нея.

— Та аз съм осъден от родината си като изменник, аз не мога да бъда нейно оръдие, за нея съм отдавна мъртъв, велики повелителю! Нима проклятията на Атина и на Спарта срещу мене не са най-истинното доказателство, че съм ти предан?

Не, това вече беше не Алкивиад — съвършеният образ на дарба и мъжество; пред Тисаферн се гърчеше в хватката на двама мъчители заловен престъпник без достойнство и воля. Пред сатрапа се сгромоляса възхитителната допреди миг постройка на един забавно измислен и смело изигран човешки живот — никакъв Алкивиад, ами най-обикновеничък човечец закланаше за милост.

Сатрапът на Сарди тъжно въздъхна — такава гледка не биха си пожелали никои очи, които ценят красотата...

V

— Стига глупости! — бе креснал Алкивиад, когато двете мъжища го натикаха под земята и се заеха да развързват ръцете му.

— Разберете, че това е не-въз-мож-но!!! — Крясъкът му не търпеше възражения.

Палачите наистина не възразиха. Те не знаеха елински; те свършиха работата си и захлопнаха вратата на килията.

— Не може да бъде!!! — кресця Алкивиад дълго, след като ключалката бе щракнала, а ключът — превъртян.

Сетне, преграквайки сякаш бе продавач на вода, той се зае да разбива тъмницата си — като безумен бърхтеше длани, колене, плещи и цяло тяло о лепливия зид, о желязната врата и размазваше по златистата си кожа голи охлюви или стоножки, невидима в плътния мрак тиха гад. Чак когато всяка негова телесна част угни от блъскане о камъка, Алкивиад отпадна върху пръстта.

Време.

Понеже тук то нямаше измерения освен тъмнината и тишината, понеже човек държи сметка за него само ако съприсъствува с други човек, при всички свои усилия да запази мяра за времето, Алкивиад я изтърва още в първия миг, час или седмица — неясно.

Време, време.

Без размер, обем, съдържание. Добре че като възможност да съзнаваш има и пространство. Четири крачки надлъж и още четири нашир... Алкивиад броеше крачките си, а също и кръста, който чертаеше чрез тях: трийсет и осем пъти, сто и двайсет и един, триста. При туй внимаваше да крачи без размах, скромно, иначе пространството привършваше при втората крачка. Внимаваше да не изпъне гръбнака си, иначе темето му опираше грапавия потон. Под сами потона се намираще водоравна цепчица, която пропускаше въздух за дишане, но не и светлинка.

Въображението му никога не бе рисувало такава среда — та нали злините не се отнасяха до Алкивиада, а до ония, към които той не

принадлежеше. Негова естествено рождена среда бе великолепието; то му се полагаше по наследство и по кръв — неотнимаемо!

Време, време, време.

Не, не остана като възможност да съзнаваш дори пространството. То болезнено отврати заключеника с отвратително познатата си мярка, ужаси го с ужаса на своята неумолима затвореност. В нея изнемогваше, поради никому ненужна мускулна сила, поради неразходвано мъжество, мъжът, който бе съизмервал микро и макрокосмоси, за да предпочете един пред друг, беше напуснал втори в полза на трети, бе отхвърлял всеки от тях при недоловимия полъх, дето иде от много далече — свидетелство за това, че много далече Алкивиад ще открие все пак нов космос. Странник без умора и насита, влюбен в неизчерпаемостта на мирозданието, той сега усещаше с неподозирано страдание как за натегнатите му мишци светът има размери от четири на четири крачки...

Време, време, време, време.

Това, ще рече, било тъмницата!... Гранитен саркофаг с жив човек, принуден да освобождава тялото си, клякайки край вратата, дано изтекат нечистотиите под нея. Смордна влага, образувана от изверженията на мъжа, когото даровити ваятели взимаха за свой образец, пред чийто нагъл чар жените от двата бряга на Егея не устояваха от вечер до разсъмване. Гъст като течност мрак, дето не процежда дори звуци. От време на време се чуваха само тап-тап-тап, приближаващи, провлачени стъпки: тъмничарят безмълвно отключваше, поставяше wśród гнъста паница варено жито и пак безмълвно заключваше. А заключеникът отново се давеше в тъмно и без мерки нищо.

Време, време, време, време, време.

Без дума!... Кога е помислял демагогът и ритор, съблазнителят чрез слово, изучавано у великия софист, че в живота му ще настъпи завой, от който нататък ще диша без думи? Кога е допускал стратегът, навархът, политикът, комуто бе тясна за арена Елада, че от един миг нататък ще потъне в непроницаем мрак, където няма публика, врагове, бойци, хетерия — нищичко живо освен гад, дето те напипва и облазва въпреки погнусата, с която се дърпаш от зидовете? Кому би минало през ума, че галеникът на съдбата, нейното златокъдро мъжко дете,

което разтушаваше с игрите си боговете и се плезеше на наказателната им мощ, самоуверено в своята безнаказаност — че отведнъж...

Алкивиад ревеше и хлипаше, както не бе го правил от детство. Той примираше от момински ужас и юношески страхове пред непонятното насилие над неговата свършена, галена от богове и хора личност. А всред всички чувства, които го свалиха в калта, най-страшното бе туй: недоумението...

Как може!!!

Усещаше, че подлудява. Лудостта напираше отвсякъде към съзнанието му, познало само добро и по-добро, богато и по-богато, свободно и по-свободно. Според ума и сетивата на Алкивиад злото не беше нещо нежелано или неприятно, ами съвсем-съвсем изключено. Сега, когато това съзнание се сблъска с най-обидната от всички беди — затвора, — то отказа да възприема, да разсъждава, да извежда. Безумието, което Алкивиад бе смятал за слабост на слабите хорица, го нападна без милост. Лудостта пълзеше като триста стоножки под черепа му, тя превърна състезателните Алкивиадови крайници в огромни голи охлюви, които немощно се огъваха, рече ли да шавне.

Време, време, време, време, време, вре-ме!...

Сетното, което Алкивиадовата болна мисъл опита да съобрази, беше: „Окаян аз! Боях се, че ще бъда посечен. Детински страх! Сатрапът все пак ми изнамери казън, по-нечовешки мъчителна от смъртта... И ме лиши от избора да умра — нямам ни отрова, ни нож, ни въже... Тъма и камък... Богове, не е ли смъртоносен камъкът!...“

Съобрази това не с думи — затворническата мисъл отвиква от тях, затворниците се люшкат между десетина мътни представи. Затворените нямат и воля, затуй Алкивиад се изненада, когато друг сякаш, а не той произведе странен звук: дан-дан-да...

Звукът предизвика нетърпима болка в изваяния Алкивиадов череп, събори изваяното Алкивиадово тяло върху пръстта, смесена с извержения.

Онова, което бе останало от Алкивиада, не знаеше, че предприема самоубийство по последния и най-отчаян начин: да разбиеш главата си о затворнически зид.

VI

„Умирам или ослепявам?“ — бе неговата що-годе мисъл, когато някаква неопределена внезапност го стресна до диво сърцебиене и му върна сваяст.

В килията... светеше!

Острие от нежелана светлина убоде бухлясалия поглед на Алкивиад. За първи път, откак бяха го заровили под земята, той успя да обзре къртовското си леговище.

Богове! То било по-потресаещо гадно, отколкото го усещаше опипом...

— Дойдохме за тебе — строго заяви един от влезлите двамина, без факла, ами с отличията на сановник. — Следвай ни!

— За-що! — изправи се Алкивиад и залитна под стрелите на пламъка в очите му, под болките във все пак читавия череп.

А нещо у него щастливо си рече: „Така и трябва. Най-сетне ще ме убият!...“

От прага Алкивиад обгърна с почти виждащ взор блажните от следи на голи охлюви зидове, мухлясалата цепка под тавана, пръстта, разкаляна и вонлива. „Какъв ад! Как човек приживе има да изстрада пъклото, за да му се стори смъртта чиста и кротка... Нежна.“

И се упъти, обграден от стражите.

Дотолкова бе приучен да мери пространството с четири крачки, че петата, която извъртя из тъмничния ходник, вече го изтощи, а къде десетата трябваше да се опре о зида. И тъй като се тътреше подпрян, стражите го изблъскаха по стълбата.

„Ще ме посекаат надземи! — възликува душата на Алкивиад. — Може би дори под слънце или под звезди. Богове, дано има и вятър, дано за броени мигове усетя как раздвижен въздух облива кожата ми и живи шумове кръжат над стрехите!...“

Началник стражата открехна някакви врати.

— Вода! — проплака затворникът като смахнат.

Чучури от лъсната мед: басейн от мраморни плочи, прозорци с оцветени стъкла...

— Искам вода! — вдетинено хленчеше Алкивиад, навремето Велики.

Тогава четири ръце смъкнаха от тялото му прогнилия, скапан коноп и натикаха Алкивиад в басейна.

Досущ бегло той разгледа лицето си в огледалото от полиран бронз. Добре че му подадоха огледало, след като бяха къпали, стригали, ливосали и преоблекли затворника — иначе би загубил отново сваяст. Бронзът отрази нечие чуждо, грозно лице. То можеше да принадлежи на стар източен постник или на изсъхнал по галерите роб-гребец, или на друг роб, който е стенал дваисет години в каменоломните, снабден с верига, а веригата — с тежка желязна топка. Това не беше Алкивиад!...

Чудно, загубата не го съкруши. Пиян от усещането, че кожата му е чиста, дрехата — прана, той се озърташе с уплашено недоверие, очаквайки всеки миг четири лапи да го сграбят към дръвника или поне да го върнат под земята.

„А?“ Боеше се да не раздразни своите палачи с въпрос, та само наум се питаше: „А?“ Алкивиад вече имаше що да губи — изобилна хладка вода, чиста риза. Алкивиад не искаше да ги загуби.

Вардяните не го удостояваха ни с дума. Сетне в банята пак влезе оня големец, даде знак на неволника да го последва. Много по-буйно от одеде блъскаше Алкивиадовото сърце. Смъртта, която преди час благодарно бе приел, към която кротко се стремеше, вече му се счини крайно нежелана. О, на какво ли не бе готов, за да ѝ се изплъзне!

Той тътреше боси ходила сред стражите, изкачваше се все по-нагоре. Дали, богове, дали! Нима го водеха към покоите му? Може би не непременно ще го убият, възможно е да предстоеше... свободата! Има ли наистина свобода?

Точно там, където Алкивиад и Тисаферн бяха се разделили преди неопределено време, те се срещнаха днес. Сякаш през това време сатрапът изобщо не бе ставал от мекия диван, сякаш още допиваше същата чаша наров сок. Стотиците, снабдени в един кошмар денонощия, които подмениха Алкивиада с друг някой, състарен, сдъвкан от битието роб, не бяха досегнали владетеля на Сарди. Бледомургавите му гладки страни украсяваше кораво накъдрена брада; тъмните, без дъно очи не отразяваха светлината, ами я попиваха.

— Седни, чужденецо! — мелодично покани Тисаферн.

И след малко, когато разгледа сменения лик на Алкивиада, додаде:

— Вярно е, не приличаш на себе си.

Алкивиад седеше без глас и движение срещу своя мъчител. Той не само не усети в сърцето си ярост или отровен бунт; с цяла душа Алкивиад би просил от сатрапа, би целувал полите на дрехата му, би го заклинал във всички богове да дари милост на съгрешилия свой роб; Алкивиад искрено питаеше най-робско умиление пред оногова, в чиято власт бяха животът и смъртта му.

— Според моя лекар ти си бил стигнал края на своите душевни и телесни сили — равнодушно поде сатрапът. — Лекарят ми съобщи, че си посегнал на себе си. А на мене не е нужна твоята смърт. Не — сега!

Сатрапът с насмешка в погледа отбеляза как неволникът дълбоко, до свист в отеснелите гърди въздъхна. Как през челото му пробяга лъч, който много далечно напомняше Алкивиадовия блясък.

— Ти имаше дълго време да се питаш: защо те хвърлих в тъмница? Защо ми бяха необходими твоите терзания, вместо пряко да те убия? — говореше от името на Алкивиада Тисаферн и сам си отвърна: — Много просто: за да научиш, че може.

— Кое? — бе първата дрезгава сричка, която произнасяше Алкивиад.

— Че може всичко. Всич-ко! — натърти сатрапът. — Целият ти живот бе пример, че ти не знаеше това. При всички твои дръзки сполуки, при немарата ти към хорска и божа присъда, ти бе предвидял два възможни изхода за себе си: величие или смърт! А нещата са не тъй прости, чужденецо. Има и трето (освен величие, освен смърт), има четвърто, стотно дори. Аз ти показах едва едно от тях: нашата телесна нищета, страданията на плътта ни. И то — малка частица. Показах ти унижението, и то — не пълното.

Е, как е? Ти си сломен, нали?

Меко-тъмните очи на Тисаферна не изразяваха жестокост, ами тъга. А Алкивиад не намери в себе си гордостчица да отговори друго извън:

— Сломен съм, господарю.

— Ето колко е от човека... — скръбно установи Тисаферн. — Смъртните буйствуват и алчат, мамят и изтезават, рушат или съзиждат величие, но забравят най-важната истина: всеки от нас може да бъде

сломен! Един — по-лесно, а друг — по-трудно. И онзи макар, който убие себе си, за да се освободял от мъка, и той всъщност отстъпва пред мъките. Дори — най-пълно...

Алкивиад мълчеше, снишил глава, дано погледът му някак не разсърди всевластния. А Тисаферн продължаваше в мрачна мелодия:

— Когато те затворих, аз не бях сигурен, че си ми изменил. Но бях сигурен: ти си изменник. Никой никога никъде не ще възложи доверие върху човека, скъсал пъпната връв, дето ни обвързва на смърт към една земя и един род. Него (така разсъждават съвсем всички) не ще задържат вече никакви връзки...

Ти си въобразяваше, че използваш владетели и народи като стъпала към своя пиедестал. А истината е, че те използваша тебе. Понеже не си малоумен, ти проумя това и промени целта си: през последните месеци, когато уж служеше на Сарди, ти имаше една съкровена цел — да се прибереш в родината, след като заслужиш нейната прошка. Вярно ли е?

— Вярно е... — най-тихо потвърди Алкивиад.

— Но освен че е вярно, е и късно...

— Не! — (Туй беше неволен вик, който Тисаферн пожела да не чуе.)

— Ти скрой нещо малко вероятно — продължи напевно той. — Признавам ти: успя да свалиш народовластието само заедно беше те прокълнало. Облъщаваше се, че аристократите ще зачетат заслугите ти за техния преврат. Е, помилва ли те твоят стар приятел Критий?

— Защо Критий?

— Защото подир най-недостойно домогване именно Критий улови оглавника на Атина. Тя упорито се теглела, както научавам...

Може би за първи път, откакто се познаваха, Алкивиад видя сатрапа да се смее. Усмивката бе чужда на това хладнеещо от размисъл лице; тя разтягаше начервените устни, но не се издигаше над тях, към погледа и гладкото като вода чело.

— Ти действително забърка такава каша в Елада, елино, че свърши за Персия по-добра работа от тристахиладна персийска войска — похвали своя слуга сатрапът.

— Нали те уверявах, че съм се старал за твоя полза, господарю! — унижено увери Алкивиад.

— Не ти вярвам, както и никой изобщо не ти вярва!... Алкивиад всякога се стареа само за своята полза, но от туй понякога произтичат събития, благоприятни и за друго. Когато постави условие, че ще се прибереш в Града, ако той промени управлението си, ти ми послужи: крамолите между демократи и олигарси ще доразложат една държава, която вече шеста година изнемогва... Чудесно! Разбра ли сега защо те погребях жив, а не мъртъв?

— Благодаря ти, милостиви! — стремглаво коленичи Алкивиад, като целуваше обилно полите и меките ботуши на Тисаферн.

— Не ми благодари! — оттласна прегънатия му гръб сатрапът и гнусливо изтегли ръка, за да не попадне и тя под целувките на Алкивиад. — Рано или късно, кълна се, ти ще умреш от моя ръка! Нека то бъде подир десетилетие, нека бъде на другия край на света — нищо, моите хора ще те намерят. Бог Ормузд, великата сила на Доброто, не ще ми прости, ако не накажа най-прославения изменник на своето време.

Тисаферн не говореше меко и напевно. Той ковеше думите си като с чук, те падаха като метални отломки.

— Аз съм просто тъжен изгнаник, принуден да продава ума и меча си, господарю! — почти изплака Алкивиад, свит в нозете на сатрапа. — Аз нямах свой избор, когато родината ме призова на съд.

— Имал си! — надменно възрази сатрапът. — Ти трябваше да избереш смъртта; такъв е изборът на всеки мъж със съвест и чест, с грижа за своето име в историята, за своето слънчево място отвъд. А щом си предпочел да живееш в измяна, ти всекидневно ще изплащаш цената на живота си. Това е...

(Тук коравото Тисаферново слово прозвуча като жреческо прорицание.)

— Аз ще те освободя! — обяви милостта си сатрапът. — Нека бог Ормузд ми прости, че не те принасям жертва пред олтара на Доброто още днес. Но тъй като над земните ни дела владее Ариман — преобладаващото, подпомагано от неумни и късопаметни хора Зло, — върви, служи му! Чрез своите дела ти само по-сигурно затягаш примката около собствената си шия, а точно те изгодно ме ползват.

Заклучението в жречески възвишената реч на Тисаферна доби досущ пазарски звук. Но от цялата нея в ушите на затворника отекна само: „Аз ще те освободя!“ У Алкивиада избуя непитомен възторг. О,

как му се искаше да се търкаля по изкусните килими и да реве, да вие: „Ще бъда свободен!!!“ Не му мина през ума за цената — никаква цена не е висока, когато изкупува човешката волност. Нека сатрапът си правеше демонски сметки, нека се заричаше да заколи предателя пред олтара на Доброто. Някога си, нали, в смътното бъдеще! „Малко ли сметки излизат криви, малко ли случайности ни предлага всеки изгрев? О, веднъж да видя гледжосано-сините стени на Сарди зад гърба си!“

— Условия за твоето освобождение аз не ще поставя — пак сякаш пропя сатрапът. — Както и да би ми се заклел, че ще ги изпълниш, то няма да стане. Твои богове са лъжата, измяната, двойната игра. Освобождавам те, за да им се кланяш — това ми стига.

Слухът на Алкивиада го мамеше, разбира се. Къде по света освобождават разкрит предател без условия.

— Не се диви! — долови изумлението му Тисаферн. — Не само в Атина мъжете умеят да разсъждават, при все че в Атина те разсъждават твърде шумно. Аз ще ти съобщя своите предвиждания (ти без друго ще ги потвърдиш, щом веднъж си избрал измяната пред смъртта).

Ето какво:

В напора си да се завърнеш у дома си, ще залагаш ту на олигархията, ту на демокрацията. Те са доста равновесни, затуй и играта ти ще бъде трайна, а такива игри са смъртна болест за една държава. Впрочем ти успешно ще доразболееш врага ми Атина.

Би могъл да й наложиш своето завръщане само ако поднесеш на Атина победи — тя напоследък тъй отвикна от тях, та всяка победа би я разнежила до загуба на памет. Впрочем ти ще извършиш чудеса, за да спечелиш куп битки срещу Спарта и онова куче Фарнабаз. Това ще обезсили двамата ми най-силни врагове...

Проумя ли най-после защо не поставям откуп за свободата ти?

На колене, Алкивиад ниско бе превил гръб. Дали сатрапът угаждаше как у неговия затворник вече покълва алкивиадството — зверинна радост от това, че си жив; порив да извършиш съвсем всичко замислено, за да си го извършил и проживял; влечение към човешките сборища — съвети, демос, публика, войска — там Алкивиад искаше и щеше да покаже на какво е способен един не само силен, дързък, но сега и помъдриял ничий човек. Под дълбоко сведеното теме с

тъмноруса, пропъстрена тук-там от белота коса, започнаха да швъкат проекти и стратегеме, разковани от страха пред смъртта палави мислички. Още малко — съвсем на свобода — те щяха да набъбнат в големи мисли и да си търсят въплъщение. „Ти само ме изтърви из Сарди!“ — викаше, си преклоненият, унижен Алкивиад.

— Ако те пуснех гол и безсребрен из Сарди — сякаш отговори на туй пожелание сатрапът, — ти не ще бъдеш опасен за врага ми. Атиняни или спартанци може да те вземат за избягал роб, за скитащ певец, за Лъжеалкивиад в добър случай. Ще те убият или продадат в робство — къде е тогаз опасността за тях?

О, не! На Изток съдим мъдро, защото не се кланяме на сонм богове (всеки от които по нещо си покровителствува, че дори кражбата, че дори блудството с момчета, че дори търговската лъжа). Ние знаем: светът е опнат между две крайности: Добро и Зло, светът е тяхно полесражение. Всяка наша мисъл или дело са в служба на една от двете тия сили; трета няма! Оттам иде стройната нравственост в източния живот, която вие не отбирате, та ви навява скука. А тя е прекрасна, защото внася в битието ни най-важното: ред!

„Дали не си въобразява, че ще ме посвети в тяхната вяра — насмешливо си рече Алкивиад, уж на колене. — Плюя му в Ормузда и Аримана, в стройната схема добро — зло! Веднъж да изляза из Сарди!“

— Ти ще излезеш из Сарди не като освободен, ами като избягал затворник — най-сетне разкри намеренията си сатрапът. — Само тогаз единството ще те вземе за герой, ще позакърпи доверието си в тебе. (За кратко, разбира се, понеже ти всякак ще извършиш нова измяна.) Прочее, поеми западния път! Там, където той докосва река Меандър, за да я следва по-нататък, ще намериш триста елини, скрити в тръстиката и ще им свирнеш ей така: — (Тук всемогъщият изсвири доста сносно като чер кос, а Алкивиад едва сдържа смеха си.) — Това са пленници или деца на пленници от нашите войни с Елада — без усмивка поясни Тисаферн. — От месец насам подкупени измежду тях мои хора сноват по богатски владения, по топилни и рудници. Те уж увещават всеки елин да избяга, а всъщност тайно го заплащат на господаря му. Триста заробени елини опитаха щастието си в бягство — то излезе подозрително успешно, но човек не придиря на щастието си. С една дума купените от мене подстрекатели са известили бегълците, че

трябва да те дочакат на уречено място — ти си щял да избягаш последен.

Разказвам ти всичко това, за да знаеш, че вече си герой: ти ще се явиш в Милет или в Самос — твоя воля! — начело на чудодейно спасени от тебе елински пленници.

Оттам нататък прави каквото намислиш! И помни: Тисаферн винаги ще бъде по следите ти. Той ще ти разреши да живееш дотогава, докато се редуват твоите злодейски поврати, лутането ти от страна към страна. Но не забравяй: в мига, в който речеш да напуснеш играта (защото, нали, дори един Алкивиад може би ще се умори или ще проумее световната суета), в този миг ножът ми ще те стигне.

Казах!

„Че казвай си! — помисли Алкивиад, все още коленичил. — Щял бил ножът му да ме стигне — как не! Тесен ли е светът, не е ли достатъчно будна и бърза ръката ми? Не жрец, ами търговец на добро и зло си ти, Тисаферн, само дето не му е време да ти го поясня... Пък и изобщо няма добро или зло; има живот и смърт. Струва ми се, този път пак ѝ се изплъзнах, ха-ха-хо!...“

Всичко това — наум, разбира се.

— Ще заповядам да ти нахлузят отново мръсната затворническа дрипа, за да се явиш като убедителен мъченик пред спасените от тебе роби, чужденецо — с достойнство завърши сатрапът.

И стана, упъти се към вратата.

„Ха, дано завинаги — сбогом!“ — пожела не нему, а на себе си Алкивиад.

VII

Покрай река Меандър до град Милет чудноватата дружина премина за броени дни тия изпосталели от робска обида и десетилетен труд мъже, заметнати само с конопен парцал, боси и обрасли, още не можеха да повярват на свободата си — те преджапваха всмукващите тресавища край наедрялата от пролетта ленива река; куцаха през трънлива пустош, която гризе петите; през чакълести сипеи, които ръфат ходилата; тътреха се под пладнешки зной и в гробовно нощна тъма из лесовете; вървяха и вървяха като обсебени призраци, дано не ги застигне конната стража на сатрапа, та след бой с тояги да ги върне назад, към каменоломните и каменоделните, към пещите за тухли със стъкленосиния глеч, към коритата за щавене на тънки алени кожи или към ледените бързеи, където кисне коноп, а ти газиш конопа до втрисане. Триста избягали роби не вярваха на свободата си, защото около глезените им тъмнееха като чер спомен дълбоки, завинаги неизличими белези от гривна — гривната на верига, о която десет или петдесет години е дрънчала желязна топка, по-тежка от половина роб.

Само Алкивиад бе наясно, че неговата дружина не бяга наистина, ами според засуканото хрумване на сатрапа Тисаферн отива да дообърка нещата в Елада. Само Алкивиад бе наясно, че той е единственото действащо лице в съчинения от Тисаферн епос, докато мършавите, настървени за свобода гладници, които се носеха безумно към брега — към брега на Егея! — представляват трагикомичен хор. Техният хор от хленч на страданието и вопли на носталгията трябваше да убеди цар Агис или пък новоизлюпения атински архонт Критий, че изменникът Алкивиад, малко дете скъсал затворническите си вериги в Сарди, ами подбудил към бунт и елинските неволници из Персия, а после ги извел в опасно бягство. Против волята и без знанието на Тисаферн естествено.

„Какъв театър! — викаше си Алкивиад предоволен, че вече притежава публика, а също и хор. — Не оня гламав Критий, когото от пеленаче са полагали върху скамейката на Одеон, за да бъде закърмен с театрален дух, ами и сам бог Дионис, покровителят на театъра като

цяло, не ще разгадае скрития смисъл на представлението, съчинено от злодея Тисаферн. Ха-ха-хо!“

Съзвучно с това представление, Алкивиад подтикваше своите освободени роби да бързат, като ги стряскаше с възможна поява на сатрапски стражи. Лъжата излизаше скъпо и нему — подир тъмничната неподвижност Алкивиадовите прословути прасци бяха излинали. Алкивиад заглъзваше не на шега, а най-мъчително из тресавищата, препъваше се по сипеите, но стискаше зъби с бодро настървение: предстоеше!

В мислите му вече бе възникнала трагикомедия, съчинена от него, не от Тисаферн. Алкивиад щеше да я разиграе пред всички, които без време бяха се нарадвали на изчезването му. Той ще им покаже не само че е оцелял — Алкивиад бе прибавил куп източни орнаменти, съвсем нови фабули към Алкивиадовия мит.

Атинският флот пак бе настанил демокрацията в Милет, но тя се чувствуваше двойствено, понеже самата Атина междуременно беше се раздвоила. Града управляваха олигарсите, но уж. Демосът, отмалял до охтика и мъртво раждане, ръмжеше безспирно. Затуй че ръмженето не им даваше ни сън, ни мира, такива като малодарния Критий паднаха дотам, че тръгнаха да просят помощ от Спарта срещу собствения си демос! Тоест грехът, заради който демокрацията прокълна Алкивиада, днес олигархията узакони като своя явна политика. Но спартанското приличие възнегодува срещу чак такава родоизмяна: цар Агис, който по Алкивиадов съвет все още държеше плододайна Декелея, отказа да нахълта в Атика, за да закрепял властта на тия като Критий и да смажел подмолното народовластие. По-право за царя бе тъй очевидно, че Атина бере душа, та не виждаше необходимост да я доубива. И това — Атина, корона на елинството, обединено от Перикъл чрез мъдра мисъл и ценни жертви!...

Такива опасни съждения изказваше пред Алкивиада новият възлюблен на обширната вдовица от Милет, в чието подножие преди близо две години Алкивиад бе пил хиоско вино и подслушвал многоречевите препирни на милетските аристократи. Сега вдовицата бе върла демократка, понеже Милет не бързаше да се обяви повторно за независим: изчакваше събитията.

— Още повече че атинският флот в залива на Самос не се подчини на самозваната олигархия в Града — дообясни поведението

на Милет новият възлюблен на вдовицата.

Той беше млад и деен, търговски син, та съчувствуваше на демократите от Самос. Младежът се отнасяше без ревност към предшественика си, защото не питаеше към вдовицата чак пък страст. Освен туй Алкивиад и не можеше да събуди ревниви подозрения — костелив, немощен, с хлътноло лице и с ранни бръчки, Алкивиад вече бе това, което е всеки мъж на четирийсет години: едно начало на края. Младежкият образ, който Алкивиад пренесе непокътнат до зряла възраст, сега изведнъж беше наваксал прескоченото.

Метекът седеше не край полите на вдовицата, където днес бе място другиму, а насреща ѝ — чинно като гост. За Алкивиада днес бяха отворени малко милетски врати, защото никой не знаеше кой е днес Алкивиад: предрешен стратег на персийския сатрап ли, съюзник на демократическия флот ли, или пък вдъхновител на уродливата атинска олигархия. Ала видната вдовица се чувствуваше в сред житейските превратности като тлъст кефал в тихи води, та без страх прие своя бивш любим — закриляше я битността ѝ на злочеста, самотна жена.

— Казваш, самоският флот бил под заповедите на демократи? — предпазливо се доосведоми Алкивиад.

— На моряшкия съвет, воден от Тразибул. Но демократическата треска, която тресе Самос, има за зараза Хипербол.

— Ами! — пристана гостът.

Той от много отдавна не бе чул туй име. Преди... години, когато чрез безсрамен завой падна в обятията на покойния Никий и така двамата подведоха атиняни да гласуват за изгнанието на крайния демократ, Алкивиад не бе проучил накъде ли насочи халтавите си стъпки Хипербол. Както го познаваше — болнав, недъгав, че и прокуден, — Алкивиад удобно бе заключил: говорещата съвест на демоса е угаснала досущ.

— Нима той е жив? — учтиво попита гостът, стараейки се да не проличи, че въпросът отблизо го засяга.

— И още как! Подир изгнанието си Хипербол се настанил на Самос. Там въздухът понесъл на бледото му здраве; Хипербол — говорят — разцъфтял не само здравословно. Както се знае, самосци са именно крайни в демократизма си, та го понесли на ръце, превърнали го в символ.

„Ах, колко лошо! — каза си наум гостът. — В Атина не бива да се връщам, преди Критий и останалите негодници да са отменили присъдата ми. А как да подразбера дали ще бъде отменена?... За да бъда наясно по политическите настроения на бойците ни, трябва да се озова на Самос... Уместно, ако там не гърмеше изобличенията си срещу всяка тирания Хипербол в съюз с Тразибул. Много лошо!...“

— Чудесно! — каза на глас гостът. — Картично си представям двамата приятели на народа душа в душа и ръка в ръка!

— Колкото до единодушието им, метеко, трябва да те разочаровам; Тразибул и Хипербол не можели да се търпят. И толкоз по-добре за йонийските пристанища! Иначе, ако моряците имаха здрав тил в демокрацията на Самос, веднага биха нападнали нашия бряг — ще го разграбят! Права ли съм?

— Безусловно — съгласи се гостът, а мълком разсъди: „Не било чак толкова лошо, слава на Ареса! Щом ония двама демократи са взели да делят властта на народа и над народа, очевидно е, че ще спечели трети. Дано, о, дано, Зевсе, туй бъда аз!“

Алкивиад вече честичко споменаваше боговете — обичай, който преди бе пренебрегвал.

Два кораба от атинския флот година поне се люлееха на котва пред Милет, без началниците им да знаят що търсят тук. Тези началници, лесно склониха да натоварят до Самос тристата избягали из персийска робия елини. Съсипаните довчерашни неволници не можеха да предложат сребро срещу превоза. Те просто заеха местата на робите до веслата. (Двата кораба си нямаха роби — триерарсите бяха ги разпродали преди месеци, за да купят сухар за моряците си.)

Съвсем не какъвто всички го помнеха, ами — строг, мълчалив, непроницаем, Алкивиад седеше при кърмата. Когато единият триерарх му предложи да играели на костички, за да убият времето до Самос, Алкивиад отказа. Той последователно изпълваше своя нов образ; на герой и освободител. Затуй Алкивиад отбягна и богатите милетски трапези, въпреки глада, който гърчеше вътрешността му при дъха на печено и пресни питки; Алкивиад познаваше непресъхващата своя жизненост — би го възкресила за кратки дни из немоцта му, щом той си позволише излишества в яденето.

„Нищо, нищо, вижда му се краят! — мислеше той вперил очи в хоризонта, където скоро трябваше да се появи Самос. — След два-три

дни ще накарам да ми опекаат цял глиган или овца. Не ще поканя никого. Ще седна, ще...”

— Много тежко ли беше? — прекрати бляновете му триерархът, възстар моряк.

Едноок, това придаваше на погледа му нещо хитро, сякаш началникът непрестанно намигаше.

— Кое да е било тежко? — направи се на разсеян Алкивиад.

— Затворничеството ти, твоите благородни усилия да се свържеш с поробените ни братя, подмолният ти труд да ги вдигнеш за бягство в уречения час?

— О! — и красноречиво позамълча Алкивиад притворил очи. — Бе толкова неизразимо мъчително, че бих молил всички вас никога да не ми напомняте моите дни в Сарди... Дори споменът за тях ще ме поболее — нали сте свидетели на немоцта ми?

— Прощавай! — смутено поиска извинение началникът. — Но всеки човек обича да слуша за нещо хероическо, прометеевско. Ти ни накара да се гордеем, дето сме расли в един Град с тебе...

Алкивиад само кимна съгласен със сравнението между Прометея и себе си.

VIII

— Нима ще разрешим на един Хипербол да подкопава тила на славния флот, воден от Тразибула? Ако не бе Хипербол, за чието себелюбие Атина се оказа тясна, нашият флот можеше да извършва победоносни и златоносни налети над йонийския бряг. Там на Атина се полага законната дан, която трябва да съберем ние; тогаз не ще страдаме от сиромашия и полуглад. А какво прави славният ни флот вместо това? Кисне и прогнива в пристанището на Самос. Няма как — ако днес се упътехме към Ефес, към Хаос или другаде, Самос би се обявил за независим под подстрекателствата на Хипербол — Самос ще ни откаже приют между един и друг набег. За нас е въпрос на живот и смърт да излезем от своята болнава, бездейна нищета. Но Хипербол...

В тази реч името Хипербол бе произнесено не по-малко от трийсет пъти, и то в много долна светлина. Оттам моряците разбраха, че атинският флот би забогатял неимоверно, ако не беше Хипербол. (Върху отношенията между моряшката република и Града Алкивиад не се разпростря — туй било въпрос на бъдещето, бегло спомена той.)

„Властта — на флота!“ — повтори си радостно възбуден не един моряк. Че защо наистина да би нямало власт на флота? И без това всички годни за бой атиняни се намираха тук, заедно с всички годни за бой кораби. Що за мъже изобщо бяха останали в Града? По-ли-тици! Демократи или олигарси, те се оплитаха в спорове, заговори и предателства, от които страдаше кой? Моряшките жени и хилави дечица.

„Властта — на флота!“ Разбира се! Тук бе измислена и осъществена демократична демокрация — Съветът. (Тя не напомняше атинската демагогска демокрация, която бе власт на политици по поминък.) Тук изборите бяха избори, а не търг с купени гласове. Тук не решаваха от народното име Петстотин или Дванайсет, ами цялото морячество.

Без да забравят, че именно Алкивиад срина народовластието, като вдъхна смелост за преврат на скритите под сивкави химатиони атински аристократи, сегашната му реч пред моряците ги караше да

вярват, че той е променил своето настроение. Защо иначе ще изведе из Персия — с опасност за живота си — триста техни заробени братя? Явно неволята бе го сродила с нищите; сега Алкивиад не намираше достатъчно черни думи за олигархията.

Колко свой и колко прав усетиха моряците мъжа, преминал през всички кръгове на Аид! По-рано, преди да изчезне в персийска тъмница, Алкивиад бе звучал донякъде двусмислено за бойците си: демократ, той носеше алената мантия на тираните. Аристократ, той не пропускаше случай да се хареса на демоса. Атинският редник не бе знаел дали да боготвори Алкивиада, или да негодува против него. А днес Алкивиадовият мит най-сетне беше се обистрил.

— Прав е!!!

— Чуйте какво говори Алкивиад!

— Кажете ни как да излезем из тази застояла бедност!

Последното произнесе тежко Тразибул — говореше като равен с равен.

Моряците не узнаха, че снощи между тях двама се състоя решаващ разговор. Още с влизането си в самоското пристанище Алкивиад се насочи към триремата на Тразибул и рязко му каза:

— Тразибуле, стига глупости!

Моряшкият вожд можеше веднага да запре неканения гост в склада за сухари, където сухар отдавна нямаше — на Тразибул не беше до натрапници. Флотът му бързо се разпаднаше поради липса на сребро — вождът не бе раздавал заплати от половин година вече. Тъкмо защото бе забит в безизходица, Тразибул не нареди да бъде запрян гостът.

— Кое наричаш моя глупост? — попита той мрачно.

— Това, че търпиш един Хипербол да мъти ума на войската ти с неистовите си обръщения. Ако на Атина ѝ се слушаха такива обръщения, не би прокудила Хипербола.

— Тя прокуди и тебе — злорадо напомни Тразибул, комуто не излизаха из ума наглите Алкивиадови условия при предишната им среща.

(Тогава, цял в синя коприна и скъпоценности, Алкивиад беше персийски стратег.)

— Мене Атина не прокуди, а прокълна — пленително се усмихна гостът, сякаш припомняше гуляй, в който двама те бяха

вкусно преяли. — Впрочем нека не намесваме Атина! Ние сме на Самос, където стои закотвена цялата атинска бойна сила: без нея Атина е голо име, плашило за врани.

— Тази бойна сила — раздразни се Тразибул — не смогва дори да се изхрани.

— Ти опитал ли си да я изхраниш чрез нейното собствено оръжие?

— Как ще опитам, когато едва държа Самос? Всеки ден Хипербол...

— Нали? — разбиращо подчерта Алкивиад.

— Да — тежко потвърди Тразибул.

— А защо не го убиеш? — попита Алкивиад с чаровна простота.

— То-ва е невъзможно! За разлика от властта в Града, тук властвува истинска демокрация. Тя не ще осъди и посече един краен демократ; би се опетнила. Как утре ще погледна в очите моряците си, ако изрека обвинение срещу мъченика на демокрацията?

Тразибул бе всеобщо известен като човек чист. Дори сега, когато говореше на четири очи, той пак не изрази лична неприязън към другия вожд на демоса.

— О, богове! — кротко ги призова гостът. — Защо приказваш за съд над Хипербол, Тразибуле? Та демосът сам ще убие своята твърде взискателна съвест. Ти просто разясни на моряците, че гладуват заради Хипербол. Защо не си го сторил досега?

— Защото... не съм убеден, че точно Хипербол... Флотът е тяло с безброй ръце, но без глава. Моряците ми всеки ден заседават и гласуват, те са отвикнали от действие, те нямат цел.

— Не е ли цел да се нахраниш и забогатееш?

— Само между другото. Ние пазим силите си за онзи час, когато ще сметем атинските олигарси и ще възродим демокрацията!

— Възвишено намерение, няма що. Ами ако до онзи час флотът се доразкапе от глад и мързел? Ето що, Тразибуле: отгървеш ли се от Хипербола, ръцете ти ще бъдат развързани за война по Егея. А щом напълниш корабите си със злато от Азия и от Тракия, без бой ще поставиш на колене атинската олигархия!

— Но моите моряци не мразят Хипербола, разбери! Той е мъченикът, който...

— Добре де. Аз пък съм хероят, който... Утре ще видим кого от двама ни ще чуе моряшкият Съвет.

Тъй Тразибул и Алкивиад установиха тайно съгласие, чийто плод бе днешната Алкивиадова реч. Алкивиад я произнесе на брега, пред събранието на всички моряци; пред тях изстъпи, преобразен от мъки и подвиг, един съвсем истински мъж.

Мъжете чувствуваха неловък срам; докато те — девет хиляди без ония триста — бяха се мотали из Самос със съмнителни девици, докато поминаваха как да е в очакване Атина да възкръсне от само себе си, истинският мъж бе действувал! Той сега предлагаше и на тях действие! Успешно, разбира се. (Нали, „където е Алкивиад, там е и победата“?)

— Повече от явно, ние не ще помръднем от котва, ако Хипербол продължи да бунтува островитяните против нас — откровено заяви Алкивиад. — За да се впуснем в боеве, длъжни сме да си осигурим пристан, където ще се прибираме и откъдето ще потегляме след отдах. А можем да разчитаме на Самос само ако убием Хипербол.

Никакъв вик на почуда или на възмущение; почти десет хиляди мъже немееха. Полугладната леност, безплодните разисквания, отчайващата неяснота и липса на предметни цели — всичко туй бе разяло не само силите, но и разума на моряците. Със сетивата си на вълк Алкивиад долови, че оня, който им поставеше някаква задача — нещо си, нещичко дори! — ще ги увлече. Ако пък би им влял самочувствие и би ги обветрил със стремления, той щеше да стане техен бог.

Мълчанието продължаваше. „Чудесно! Когато не намираш у себе си правота да изразиш своето желание в думи, подсказваш го точно тъй: с мълчание. То моли и заклина: произнеси ти думата, която мисля аз! Моля те, насили съвестта ми!“

— Смърт на Хипербол! — страстно извика Алкивиад.

Сетне тъй дълго, тъй твърдо гледа в очи Тразибула, че моряшкият вожд промълви сякаш извън волята си:

— Благодаря ти!

Хилядокрако, разярено, обезумяло същество се носеше по хълма над самоското пристанище. Долу, където Алкивиад бе говорил, не остана жива душа. Мъжете, не съвсем убедени от Алкивиадовата реч, не посмяха да й противопоставят дори скръбна въздишка — никога не

бъди сигурен какво ще забележи, с кого ще сподели видяно и чуто твоят съсед по събрание!

Когато малка дружина моряци ревнаха: „Смърт!!!“, към техните гласове скоро се присъединиха други, още, още, още... Човек бързо съобразява, че щом нещо тъй и тъй ще стане (въпреки него), то поне нека подпомогне това нещо, за да не се озове сетне един от ония, които безполезно са понечили да го предотвратят — лошо! Прочее по хълма търчеха запенени и моряците, които не смятаха, че Хипербол следва да умре.

Изгнаният из Атина краен демократ живееше към горния край на град Самос, в една от стаичките на някакъв прокопсал рибар. Хипербол по обичай се прибираще само за нощуване, защото денят му преминаваше всред хората. На пристана или на тържището, всред Съвета или из крайбрежните таверни, Хипербол неуморно държеше жителите на Самос нащрек срещу надигащата се олигархия. Понеже в Атина тя вече управляваше, пък флотът (макар под началството на демократи) все пак бе атински, Градът не би търпял — според Хипербол — така въпиющо несъответствие. Градът навярно налучкваше похвати да превие под олигархическо управление собствения си флот, дано чрез него покори своите разколебани подвластни.

„Какъв е изходът от такава опасност? — питаше Хипербол множеството си слушатели. — Единствен изход: самосци да прогонят чуждите кораби извън залива си, надалече. Ако всеки самоски търговски кораб набързо се превърне в боен, атиняни не ще издържат: и без туй моряците на Атина са скапани от развалата на предълъг мързел, от разрива си със своята, погребала народовластието родина...“

Това сказваше в общи черти Хипербол, без да щади слабото си гърло. Иначе (като изключим прегракването) бившият атински ритор, а сега почитан гражданин на Самос, беше добре със здравето. Шест години живот на мира всред охолството на търговския остров бяха претворили оня бледо мършав, с болни стави и възпалени очи, винаги тревожен и все оспорван държавник във всякак приятно частно лице. Тъй като Атина го прокуди самичък, на Самос Хипербол се събра с освободената робиня Мелита — топлоока тракийка. Почитан дене, обичан ноще, той най-сетне бе намерил онова равновесие в живота си,

което му се струваше непостижимо, докато се топеше и гънеше под политическите бури на Атина.

От вчера Хипербол (в разрез с вече шестгодишна привичка) не бе напуснал дома на рибаря. Вестта, че Азия е изплюла уж мъртвия Алкивиад, стресна Хипербола. Ах, как сладостно си спомняше той деня, когато светът на Егея узна, че Алкивиад бил изчезнал в Сарди! Не единствено Хипербол — мнозина противници на чудовището, а също и негови съперници или бивши приятели бяха възликували: бог Зевс взе под внимание клетвите на напуснати в бременност жени и на измамани лихвари, на опозорени съпрузи и предадени управници — бог Зевс уби чудовището с чудовищна смърт.

Но ето! През един паметен за елинството ден то научи, че Алкивиад, като строшил азиатския катинар, избягнал своята повече от сигурна смърт. Вместо да го отвоят вдън пределите, където не ще срещне елин, дано се представи за обикновен пришълец, ветровете на случайността сега бодро носеха Алкивиада към Елада. Въпреки две смъртни присъди там — атинска и спартанска!... Богове, какво искате да мисли относно вашата справедливост един смъртен — Хипербол например?

Новината, че към Самос приближава не прокълнат изменник, а херой начело на триста спасени от него елини, отне съня на Хипербол. Краен, той имаше твърде много за ненавиждане — всичко, което се намираще от дясната страна на Хипербола (понеже откъм лявата му нямаше нищо, нали бе краен). А всред всичко, мразено до ярост, най-омразното за него бе Алкивиад, Хипербол драговошно би прежалил едно от двете си очи срещу смъртта на Алкивиад. Никому обаче не беше нужно едното Хиперболово око.

Горчиви размисли задържаха крайния демократ в къщи целия предишен ден. Задържаха го и днес. През последните шест години Хипербол приятно отвикна от политически стълкновения. Призляваше му само при изгледите за открит бой с Алкивиада.

Ако крайният демократ не беше се изнежил за тия години на покой, той би взел подходящо решение: да бяга! Каква да е рибарска ладия, няколко пити хляб, една по-дебела завивка — толкоз трябва на човек, за да остане жив. Но Хипербол успя да зарасте о безметежния бит на частно лице. Не му се напускате стряхата, под която безброй лястовици лепяха гнезда, нито хладната сянка на столетния орех, нито

топлооката Мелита, която в добавка беше и бездетна, та се грижеше за крайния демократ, както умеят само жадните за неродено дете жени.

Надвечер сянката на ореха бе не дотам хладна — лъчите на залеза биеха почти водоравно. Лястовиците неспирно кръжеха, излитаха и долитаха да нахранят малките си. „Пак е пролет — рече си Хипербол, — отново всичко живо създава живот. Безценно благо, това е животът. А ние го пилеем, сякаш е без дъно, сякаш не е отброен всеки наш земен миг... Защо съдбата не запрати онова безпокойно чудовище другаде! Защо оня, който срязва битието ми на две, сега иде да го пререже още на две? Къде да се дяна, дано не кръстоса никога вече пътят ми пътя на Алкивиад?...“

О! Що можеше да бъде това? Морето бе съвсем гладко — не водите издаваха такъв грохот; хоризонтът бе розово-сребрист — не тъй изглежда заникът при бурен вятър. Ако Хипербол не бягаше с цяло съзнание пред страховете си, задължително би разпознал хилядоуст човешки рев от една сричка: „Смърт!!!“ Но Хипербол не желаше да я чуе. Той пропусна миговете, дето можеше да използва за свое спасение; седеше под столетния орех, разглеждаше морето, хоризонта и искаше от природата да отговори на удивлението му: какво става всъщност?

Тогаз из къщи излетя Мелита с набрашнени ръце. Очите ѝ бяха не топли, а диво ужасени:

— Бягай! — изкрещя тя, защото нямаше време за втора дума.

Хипербол вече осъзна: идеха за него. Прекоси ума му съкровеното пожелание: да би сложил сам край на себе си, дано избегне предсмъртни изтезания. Но човек се нуждае от време за такава самосмърт — времето да се пребориш с най-якия си нагон. Хипербол стоеше — цял нерешителност, цял уплаха. Спасение нямаше.

Острата сричка „смърт!!!“ напря отблизо и отвсякъде; къщата на рибаря бе обкръжена. Хиляди разярени мъже я притискаха с горещите си гърди така, че зидовете ѝ запращяха. Падна, като че ли беше не от греди, ами от пергамент голямата дворска порта. В двора на рибаря нахълтаха вкупом поне двеста мъже, те затлачиха всичко с потната си, хрипяща ярост. Те влачеха несгодно — защото нямаха размах — тояги, ножове, весла.

— Аз не... — започна крайният оратор на демократите изречение, което не довърши.

Сигурно е, че никой от двестата убийци на Хипербола не разбра как го е убил. Сигурно е, че Хипербол умря по-бързо и без мъки, отколкото ако се убиеше сам. Силата, отнела живота му, бе тъй неизчислима, че го смля за мигове. Моряците, които се натъртиха един други, нанасяйки удари върху останките от Хипербол, скоро усетиха колко ненужно бе това.

Търчането по хълма, блъсканицата ги умориха — двеста души мълком се изнизаха из двора на рибаря. Никой не се обърна назад, не рече дума. Моряците бяха извършили своето: атинският флот още утре щеше да надуе платна за Егея, да воюва за жито, сребро, роби и земя без опасението, че при нужда не би могъл да се приюти в заветния залив на Самос.

IX

— Поднеси от мое име пред атинската олигархия смъртта на нейния непреклонен враг: Хипербол! — За да не бъдат подслушвани, двама мъже вървяха по тясната пътечка край брега. Преди три дни от Атина пристигна пратеник до нейния флот. Този пратеник беше Критий.

Олигархическият Съвет на четиристотинте, който плахо заседаваше извън стените на Града върху хълма Пникс, готов да пусне в Атина цар Агис, дано той се разправи с демокрацията, този Съвет бе съставен от най-близките отрепки на разни вехти родове. Съветът не смогваше да се измъкне из задънена улица; под нозете му освен туй гореше и се тресеше. Демосът не поиска да се примири с олигархията, не подкрепи в нищичко несвестните ѝ начинания. Той крещеше: „Хляб, хляб, хляб!“

Поставени натясно, Четиристотинте решиха да изпратят на Самос Крития (който бе изучавал софистика при Сократа), като го натовариха да прелъсти атинския флот и го доведе в родината.

Снощи Тразибул и Алкивиад бяха приели Критий на триремата на наварха. От първите му думи Тразибул разбра с каква заръка е пристигнал презреният аристократ. На третото изречение от неговата реч Тразибул го прекъсна. Той заяви:

— Атина не бива да разчита на своя флот, докато я управляват олигарси!

Объркан още в началото на съществените за Града преговори, Критий умолително се обърна към Алкивиада. Щом тъкмо Алкивиад бе поставил на Атина условие да снее демокрацията, сега той беше длъжен да защити новите ѝ властници от развилнелия се корабен демос.

— Обясни на Тразибула, о, Алкивиаде, че една родина продължава да бъде родина, независимо кой я управлява. Никой не отказва синовна почит на майка си само заедто тя е преоблякла аления си пеплос със зелен. А?

— Не — кротко отрече Алкивиад.

— Мо-ля! — слиса се до заекване Критий, понеже от всички изненади, за които бе подготвен, само тази му се чинеше невъзможна.

— Кое те удивлява Критие? — тихо попита Алкивиад. — Чудиш ми се, че днес въпия заедно с целия наш храбър, родинолюбив флот срещу похитителите на властта в Атина ли? Нищо чудно! Когато преди две години аз поисках промени в управлението на Града, имах предвид не демокрацията изобщо, ами точно определени, недостойни демагози. А вие — шепа още по-недостойни аристократи — ме разбрахте криво: за да стъпчете народовластието, използвахте славата ми на пълководец, надеждите, които демосът възлага върху мене. С това аз не съм бил и не мога да бъда съгласен.

Докато Алкивиад с непознато за Крития смирение, развълнувано говореше, Критий — макар бавно мислещ — осъзна: неговата задача ставаше неизпълнима. Съвсем. Тоест Атина трябваше да прежали своя флот — всичките си боеспособни сили. „Ка-къв ужас, а!“

— Вие там, разбира се — отгатна мислите му Алкивиад, — може и да упорствувате в своите престъпления. Задържайте властта чрез предателства, доозлобявайте демоса срещу несносното си управление! Но флотът сам по себе е една друга Атина: демократическа. Тя съществува, тя милее за нашата хегемония, тя ще я възстанови и укрепи. Тогава флотът ще изложи условията си на Четиристотинте, а Четиристотинте ще ги приемат, обзалагам се!

Постепенно гласът на Алкивиад бе разкъсал онова изиграно примирение; той се издигна до дръзкия вик, с който стратегът нажежаваше за дела войска и тълпи — Алкивиад напусна образа на претрадал неволник, като се върна към своя собствен образ.

— А за какво тогаз, тъй чисти демократе, ти предизвика гибелта на Хипербол? — усъмни се в ненадейния демократизъм на чудовището Критий.

— В тялото на Хипербол аз убих не врага на олигархията, а на флота — хладнокръвно поясни Алкивиад. — Един съмишленик все пак може да бъде враг на единомислието ни.

Под тържествуващия поглед на Тразибула, който най-сетне намери друг да говори и да действа от негово име, Критий бе принуден да се поклони и се оттегли на своя кораб. Там тази заран той бе навестен от един Алкивиадов роб, който го уведоми, че Алкивиад

искал да го види насаме, тайно. Този разговор се състоя по пътеката край брега, извън полезрението на моряците.

— Поднеси от мое име пред атинската олигархия смъртта на нейния непреклонен враг Хипербол! Вярвам, тъй едър подарък тя още не е получавала.

Сега Критий не изрече слисано „мо-ля?“. Снощната му среща с човека, когото в Атина не бяха споменали вече пет години, та позабравиха невъобразимите му поврати, убеди Крития, че бившият му съшколник е станал дори по-опасен от някога.

Днес Критий се задоволи да отбележи:

— Както чух снощи, убийството на Хипербол било заради бъдещето на бунтовния флот, а не в името на олигархията.

— Едното не пречи на другото — невъзмутимо заяви Алкивиад. — От цялата застрашаваща за вас демокрация най-застрашителен бе Хипербол. И така аз подарих на атинските аристократи не само властта, на която те от две поколения вече не смееха да се надяват, но ги и отървах от върлия им враг. А за какво извърших тази мръсна работа? Нека не губим време в приказки, Критие: кога атинската олигархия смята да изплати дълга си към мене?

— Не съм упълномощен по въпроса — отвърна Критий толкова бързо, та убеди Алкивиада, че бе упълномощен именно за отказ.

— О-хо! — спря се Алкивиад върху тясната крайбрежна пътека. — Това е ново!

Той стоеше пред Крития и разглеждаше червеникавожълтите скали, които се извисяваха току над брега, като затваряха изхода към всяко спасение за един всепризнато плашлив негодник.

— Ако подир два-три дни ранобудни рибари намерят подутия ти труп, кой ще се усъмни в мене, Критие? — весело попита Алкивиад.

— Какво ще спечелиш от смъртта ми? — също попита другият, но пролича, че губи цвят.

— Удоволствие може би... Може би в твоє лице ще очистя едного от ония, които си послужиха с блясъка на името Алкивиад, за да откраднат властта, а сега не желаят да изплатят дълга си към моето име.

— Та разбери! — отчаяно взе да шепне Критий, дано отложи убийството си. — Кой и как ще те пусне в Атина? За Петстотин или за Четиристотин ти си еднакво смъртна опасност, понеже открито се

домогваш към тирания. Да те приберем у дома, би означавало, че без съпротива се пишат твои поданици. Кому се сърдиш, дете нямал желание да се превърне от архонт в данъкоплатец? Не е ли естествено?...

— Естествено! — обезоръжи го Алкивиад със своята студена усмивка.

После седна направо върху камъка, в който бе изсечена тясната пътека, провеси крака над високия бряг и за кратко се умисли.

— Всъщност... — подхвана той — вие сте прави. Давам пълно право на всички, които ми завиждат или се боят от мене. Има защо... Понякога си викам, че боговете ме създадоха, за да покажат какво биха могли да изработят от човека, щом поискат. Но те не искат — на боговете е необходимо хората да бъдат несправедливо сътворени, — иначе що за комедия би било, ако всички нейни актьори са еднакво прекрасни, талантиливи, обаятелни? Пълно безсмислие и гъста скука. А боговете обичат комедия, ха-ха-ха-хо!

Критий стърчеше върху тясната пътека, задължен да слуша Алкивиадовия монолог. „О, ако веднъж се излъже (поради ново хрумване) да ме изтърве, как ще го подреда пред Четиристотинте! — каза си Критий. — Той никога, никога не ще види повече Атина, кълна се в живота си, който виси на косъм над ей тази водна пропаст!“

— Ще те оставя жив! — презрително му събщи Алкивиад гърбом, като люлееше крака. — Още преди да отвориш уста за лъжи, аз предугадох; атинската олигархия е взела решение да не ме пропусне у дома ми. Тя се мисли за особено хитра, нали я представят все потомствени политици, ха-хо! Пресметнала е, че аз няма как да я осъдя за неплатен дълг, нали съм прокълнат... Хубаво!

Алкивиад се изправи с един тласък, застана очи в очи с Крития. „Ху-ба-во!“ — повтори той разчленено.

— А сега се напъни да запомниш (понеже и паметта ти е слаба, както всичко у тебе)! Моето поръчение до Четиристотинте гласи: от днес аз искам те да паднат! Възжелах преди две години властта им, защото се чувствувах един от тях — благородници, унизени от разни грънчари, продавачи на риба и освободени роби. Но щом вие ме отхвърляте, аз изведнъж взех да чувствувам колко прави в своята борба против тунеядците са всички грънчари, продавачи на риба, освободени роби!

— Това ти не можеш! — злобно избухна Критий, макар животът му все още да висеше над бездната. — Каквото и да бъде, ти си роден Алкменоид, ти принадлежиш към едно от десетте най-стари семейства на Атина.

— Късно ми го напомняш. От днес Алкивиад застъпва страната на убития Хипербол; не ще сте видели по-краен, по-безпощадно войнствуващ демократ от Алкменоида Алкивиад Велики. Пазете се! — пристъпи той към Крития, който, присинял, направи две крачки назад, та усети с гърба си грапавата скална стена. — Внимавайте в следващото действие на комедията, то ще ви накара да жалите за предишните! Аз няма да мирясам, докато не върна на власт атинската демокрация!

Казах!

Алкивиад отмина покрай залепналия о спасителната твърд Критий, отмина към пристанището, където десет хиляди атински бойци чакаха някой да ги поведе.

Върху носа на триремата на наварха, над позлатеното изображение на крилата Нике стоеше Алкивиад в къса конопена хламида — избраник на моряците, които се откъснаха от родината в името на родината и нейното велико бъдеще. Флотът бе издигнал нов закон: власт на моряшкия Съвет! Флотът се носеше, воден от благодатните ветрове над Егея, към победа.

Този пролетен бяг на Алкивиад много напомняше по-раншните. Един помъдрял, а все още печелещ атлет отново се връзваше в пролетна Егея, пак търсеше за себе си и своите бойци историческа слава...

Той не би признал никому, че за него тя вече е не самоцел, а средство: пропуск за завръщане в Атина.

ЧАСТ IV

I

„Тук и само тук трябва да бъде столицата на владетеля, който ще господствува над света!...“ — мислеше си Алкивиад Велики, разположен по привичка под кипарисите, откъдето прегръщаше с поглед Пропонтида и Босфора. За разлика от други пролети, които му навяваха необяснимо, но непобедимо стремление да се втурне в подновения свят, през пролетта на 408 година той не изпитваше такъв стремеж. Всеки здравомислещ — всяка жена, тоест — би заключила: години!... Алкивиад току-що навърши четирийсет и пет лета, пролети, зими. Тяхното тегло още не смогваше да огъне раменете му, но едва доловимо се усещаше.

За да оправдае пред себе си своята неохота за пролетен бяг, Алкивиад мислеше: „Тук и само тук трябва да бъде столицата на владетеля, който ще господствува над света...“ Преди осем месеца Алкивиад накара да му вържат люлка под тия кипариси, на височината между Пропонтида и Босфора. Долу отразяваха нежно сияние водите с кожа от седеф — преливане от сиво-розово към черно-зелено, застинало яркосиньо... Тъмният отвес на кипарисови дървета, странно накъсаните хоризонти на морския бор разсичаха простора на отделни, малки пролуки, през които Алкивиад си крадеше части от отсрещния бряг — по-нисък, мокро-зелен, в тресавища.

„Ключ към Златното руно, туй е Босфорът...“ — рече си Алкивиад. Златен беше и самият ключ; под Алкивиадовите очи се разиграваше всекидневна случка; четири кораба, нагазили до перилата поради тежък житен товар, спряха, за да заплатят мито на атинската стража. Митото им възлизаше на товара на единия — четвъртина от всичко, което преминава през Босфора, се полага на господаря, който държи бреговете му. На Алкивиад Велики — от осем месеца насам. По този начин една четвърт от зърното, виното, восъка, меда и сушеното месо, които изхождаха из приказно щедрите земи край Евксинския Понт, упътени към ненаситните тържища на Елада, оставаше във Византион, владян сега от Алкивиада.

Започна четвърта година, откак атинският флот наду платна към завоевания. Моряшкият съвет, чийто вожд бе все още Тразибул, избра за свой стратег Алкивиада: „Където е Алкивиад, там е и победата!...“

Ако някога някой мит — волна човешка измислица — най-чудодейно се е превръщал в действителност, то стана тогава, през ония четири години. Сякаш боговете, разнежени от затворническите страдания на своя златист галеник, решиха да го възмездят до пресита. Този път Алкивиад приемаше даровете им без глезено цупене или нехайство — той междувременно бе научил, че съдбата е жена непостоянна, та в човешкия възход настъпват дълги затишия, където веднага се наместват грижи, беди, болка...

Не че пъстрите буйства на Алкивиад, велелепните му блясъци бяха забравени. Той ги помнеше, както актьорът запаметява стихове; той можеше да ги възпроизведе всякога, щом потрябваше да развлича или да увлича. Но истинското дело на Алкивиад вече имаше и истинна тежест, лежеше върху обмислена основа. То израстваше над нея, безупречно, защото Алкивиад безупречно го пресмяташе.

„Стига глупости!“ — заповяда той на себе си преди четири години, когато, пияна от кръвта на Хипербол, моряшката глутница пак беше се свлякла край пристана да изиска от своя нов любимец бързи, златоносни действия. — „Започва апотеозът на трагикомедията?“

Сетне Алкивиад се обърна към моряците с реч, която предначерта живота им за следващите години: докато Градът се намираше под властта на продажни олигарси, бойците му нямаше да се приберат там; той не можеше да ги изхрани, нито да построи още кораби. С една дума, флотът бе предоставен сам на себе си.

„Нима това е лошо? — възкликна ораторът. И си отвърна: — Не е чак толкоз лошо. Ние ще открием не само на родината, но и на цяла Елада на какво са способни десет хиляди опитни и смели мъже! Една корабна държава, населена с най-доброто, което е раждала Атина, ще се осъществи с мъжки завоевания! Не родината ще ни изпраща хляб — ние ще нахраним нея в крайна сметка. Един ден нашият флот ще изпълни Пирея, за да изтреби всички аристократи. А дотогава, синове на Атина, живата Атина ще бъде тук!“

Паметни ще останат в историята победите, които Алкивиадовите моряци отнесоха над йонийския бряг — мълниеносни набези, те заробваха нетрайно едно или друго търговско пристанище, но

придобивките от тия набези не бяха нетрайни. Тях корабната държава задължително влачеше със себе си, защото егейският разпилян свят честичко въставаше срещу омаломощената Атина, та лакомо би разграбил складовете с храни или златния запас на атинския флот. Впрочем, флотът взеше подире си растящ брой товарни кораби, които донапълваше неуморно.

Изпосталели под принципното ръководство на Тразибул, схванати след тъпо бездействие и опросели поради липса на войнишко самочувствие, моряците скоро се отърсиха. По-рано те бяха се движили по заповеди, които някой им пренасяше отдалеко — остарели, несъответни на тукашната среда, нерядко дори най-обикновено глупави. При Алкивиад същите хиляди мъже сами участваха в коването на стратегемеи, по добра воля решаваха на какво ще се подчинят. Техният стратег съблюдаваше най-свято правата на моряшкия съвет и неизменно се вслушваха в мнението на Тразибул. Двама те образуваха яко единство — войнишката воля и стратегическият гений.

Сполучливо съчетание! То направи от независимите моряци заможни хора; всеки си имаше свой дял в съкровищницата, която десетки, а скоро и стотици товарни корита влачеха след бойните. И така, като извършваше все нови и все победни нападения над брега и островите, за година време корабната държава на Алкивиад се превърна в самостоятелна политическа сила из Егея.

Но егейският свят като цяло не процъфтяваше. За да поддържа глада по островите и в Атика винаги остър, Спарта бе отправила всички свои кораби към Проливите. Съюзени със сатрапи на Фригия Фарнабаз („Онова куче Фарнабаз!“ — както мелодично го наричаше неговият съперник от Сарди), спартанците запушиха двете водни теснини, които водят към слабо известните, но омайно плодови земи около Евксинския Понт. Вече векове оттам бяха се изливали към Елада даровете на тракийските безброй богини, които елините не тачеха, но без чиито благодеяния не биха поминали върху своята корава, обветрена и прегоряла от пек земя. Накратко: атинският флот бе длъжен да отпусне Проливите, за да даде път на взаимно износната търговия между тракийските пространства и егейския мир.

Самият Град по това време не можа да предприеме нищо в посочения смисъл, защото Спарта беше го обзидила неоспоримо. Тя

нацепи на трески трийсетината вежди дървени коруби, закотвени в Пирея; тя разплака атинските управници, макар тия управници да бяха спартолюбиво настроени аристократи. Спарта подклаждаше бунтове из разни, подчинени на Атина градове, където никой не щеше повече да чуе за Атина.

Всичко, което Алкивиад предрече година по-рано със зловещите си закани към Критий (че Атина ще потъне неспасяемо под управлението на бездарни и бълзливи аристократи), се сбъдна като по геометричен чертеж. Единствената жива част от величието на потъналия Град си оставаше флотът му — и това предрече Алкивиад.

Той поведе флота (вече внушително набъбнал поради иззети от Йония кораби, злато и храни) на север, към пролива между Сестос и Абидос. По него време Сестос бе спартански, а Абидос — на онова куче Фарнабаз.

Как да повярваш! Алкивиад и Тразибул нанесоха десетки най-сполучливи удари на спартанците и се затвърдиха върху европейския бряг на Хелеспонта, в Сестос. Алкивиад виждаше при всеки изгрев насрещния град над Пролива, неговите укрепления, та дори и персийската му стража. Фарнабаз бе заблагоразсъдил, че не му е в сметката някой от неговите елински съперници да се засилва прекалено, затуй не оспори на Алкивиада господството над Сестос.

Цяла година из Пропонтида се гониха, причакваха, разминаваха и ежеха двата значителни флота. Сякаш вековната показна вражда между Спарта и Атина беше се пренесла от Атика и Пелопонес тук, върху далечни води — блъскаха я северни ветрища, обграждаше я сурова неизвестност. Цяла година Алкивиад мереше силите си за решаващия морски бой, без да го реши. След своето адско затворничество в персийската тъмница той вече не беше предишният поривист, отдаден на хрумванията си божи галеник; Алкивиад пресмяташе и предвиждаше. Само наглед внезапно и дръзко той заключи, че подир десетките си победи флотът сега имаше право и мощ да постави на Града искания. Всъщност тези искания бяха навременни и обосновани.

Така, докато повечето атински кораби останаха да дебнат спартанските из Пропонтида, една малка флотилия начело с Тразибул отплава към Атина, за да извърши преврат, некрасиво казано.

Когато ги отпращаше, цял сгърчен от напрежение пред неведомата орис, която или щеше да му възвърне сполучилия Тразибул като вожд не на малко, а на много кораби, или щеше да лиши Алкивиада и от тия, той си мислеше, че за първи път, откак е навлязъл в политиката — сиреч, от четвърт век, — изпитва нещо непознато: вярност. Променлив и измамен, както пролетните ветрове, Алкивиад никога не беше притежавал траен приятел; за него приятелството бе не съвместен житейски път, ами стъпка, мимолетен ход. Откъде тогава тази твърде продължила привързаност към моряшкия избраник Тразибул?

„Откъде ли? — питаше се Алкивиад, докато флотилията, упътена към Атина, се забулваше в лятна мараня. — Ако бях предишният, без друго щях да изкористя отсъствието на Тразибула, за да си присвоя и неговото място, та да не делим вече властта над флота. Зная, имам тия сили. Зная, не ще ги използвам... Защо? Защото съм променен. Днес аз мисля, че съществува забавление, по-богато от това, да усвояваш световни пространства чрез меч или просто чрез влюбен поглед: насладата от познанието... Да опознаеш човек например...

Както и да ме гледа под вежди Тразибул, който се бои от моя възможна измяна, аз не му се сърдя; неговата мнителност е оправдана. Толкоз по-светла ще бъде изненадата у Тразибул, когато го посрещна с почести — той ще си остане вожд на флота... Богове! Дано само Тразибул успее!...”

А Тразибул успя. Градът сякаш бе жаждал да му бъдат поставени условия от флота — Градът ги приел в малокръвните си изпосталели обятия и ги понесъл със ситен, задъхан бяг към Акропола. Там Тразибул провъзгласи пред целокупния демос, че демокрацията е жива, ще живее и да живее!!! Сетне, когато едномесечното всенародно опиянение поизстинало, Тразибул произвел избори, които посочили като желан за демокрацията водител Клеофона, а самият Тразибул се обърнал към Петстотинте с полумолба-полузаповед: нека атиняни нагънат изцедените си сили, но да подкрепят своя родолюбив флот! Този бил единственият начин Градът да надделее над Спарта, чиято мощ тук, по сухо, бе извън спор.

Когато през една заран на късната есен Алкивиад се пробуди от моряшка гълчава, той не посмя веднага да се качи горе; плашеше го денят. Дали спартанците най-сетне бяха се досетили, че за тях е

изгодно да връхлетят оределия поради отсъствието на Тразибул Алкивиадов флот? Дали от Атина бе долетяла вест, че Тразибул е осъден и обезглавен от аристократите, а корабите му — запрени в Пирея?

Алкивиад запаса меч и нахлупи бронзов шлем; каквато и да бе вестта, той ѝ отиваше насреща — военачалникът е длъжен, толкоз.

Горе го блъсна есенният вятър — студено свистене в улея между Европа и Азия. Посрещнаха го множество бледи от възбудено очакване, брадясали лица. Със сърцебиене до гърлото чак, Алкивиад се отправи към носа. Оттам видя той, че към триремата на наварха приближава ладия. В ладията — ако очите му не го мамеха — седеше Тразибул.

Съзрял Алкивиада горе, Тразибул се изправи в ладията, но залитна, понеже гребците гонеха здравата; Тразибул вдигна две ръце и високо, много високо извика към триремата:

— Привети от демократична Атина!

Алкивиад несъзнателно сне шлема и разпаса меча си, Алкивиад не се помнеше от вълнение. Той притича към въжената стълба, из която вече се качваше Тразибул, разтвори прегръдка и притисна с все мъжка сила тъй трепетно чакания свой приятел.

Когато двама се усамотиха при кърмата, зиморливо окътани в плащовете си от тракийска вълна, Алкивиад почувствува боязън. Той не смееше да попита Тразибула за най-болното: помилвала ли го е демокрацията? „Логично е, след като олигарсите ми отказаха опрощение, демократите, които си възвърнаха властта благодарение на моите морски победи, да снемат от мене проклятието на Атина... Дали, о, богове?“

— Логично е демокрацията да опрости моите грехове към отечеството... — несмело каза той.

Тразибул се възползува от туй, че Алкивиад бе изрекъл не въпрос, ами съждение, та премълча. А в мълчанието му Алкивиад прочете своята нова присъда: той не бе получил прошка!...

— Защо?... — прошепна отпаднало навархът. И извика: — Защо? Нима усилията, които вложих, за да поставя на власт поруганата демокрация, не са залог, че съм ѝ верен?

Тразибул гледаше към студените води, затворил студено чело. От цяла година той вътрешно се противеше срещу всеизвестното обаяние

на чудовището — неговият приятелски порив към Алкивиада винаги бе спъван от зорко предупреждение: „Изменник все пак.“

— Отговори ми! — настоя навархът.

— Клеофонт е от хетерията на Хипербола, знаеш — поде Тразибул тихо. — Клеофонт поясни на демокрацията, че ако се завърнеш, ще живее под заплаха.

— Та нали аз я докарах на власт! — изригна Алкивиад. — Ако бях съчувственик на олигархията, щях да подкрепя и закрепя нея.

— Това и направи преди три години, Алкивиаде — глухо напомни Тразибул. — Не друг, ами аз трябваше да предам на Самос твоите условия: „Ще се завърна в Града, когато там падне демокрацията!...“ Откак заедно плаваме и воюваме, все се силя да забравя ония твои думи, заповедни, бездушно злокобни... Ти пожела тогаз края на демократите и те паднаха. Страданията им произтекоха от онази ти заповед. Как искаш сега демокрацията да забрави своите избити и прокудени синове? Как ще я накараш да прежали мъченика си Хипербол?

— Хипербол загина не от моя ръка, а от ваша!

— Насочи я към гърдите на Хипербола ти... Цяла Атина отслужи тържествена заупойка за най-чистия, изстрадал демократ. Беше трогателно!...

Алкивиад се изправи бавно, сякаш вятърът бе сковал ставите му. Увит в сивия вълнен плащ, той приличаше на ония мъртъвци, които морячеството открай време е повивало грижовно, преди да ги отдаде за вечен сън на водите: бледо чело, склопени очи, мъртвешко отсъствие.

После откри поглед, озърна се кръгом към бреговете на Европа и Азия, като че търсеше място, където един Алкивиад би слязъл да си търси нова родина, нов господар, ново поле за действие. Май че не ги намери.

— И какво ми остава да сторя? — попита той, гърбом към Тразибула.

— Това, което тъй успешно си подхванал — оживи се моряшкият вожд. — Завоеванията си. Атина не оспорва твоето военачалство, ти ще бъдеш и занапред (нищо, че незаконно избран) наварх на нейния флот. До довечера ще ни догонят трийсетте нови кораба и двайсетте, с които стигнах в Атина. Флотът ни се увеличи; той е в състояние (ако

сметнеш ти, че трябва) да нападне спартанския. Ние вече имаме надмощие в Пропонтида, Алкивиаде!

Неподвижно, съвсем отсъстващ изслуша Алкивиад тия обнадеждаващи новини. Те отваряха пред него единствената врата, през която може би щеше да влезе в Града: още и още победи, винаги — победи! Негов честит жребий през възхода на живота му, отпосле победата се изроди в жестокия жребий на Алкивиад: срещу правото да живее полу-търпян и полу-лишен Атина му изискваше да ѝ заплаща с победи...

— Някога не се замислях — промълви той — колко високо ще струва прошката на една родина...

А въображението му — по странна приумица — съпостави днешния ден с друг, който смяташе забравен: „Предай на Атина много здраве от стратега Алкивиад!...“ През оня, явно незабравен ден той самонадеяно бе вярвал, че от разрива между него и Града има да изпати само Градът. И така би станало може би, ако този град не беше за Алкивиада и Родина.

Ето, той не напираше да добие гражданство на Милет, Ефес, Самос — пристанища, където бе прекарвал вълшебни нощи, беше снемал и поставял властта, обирал грамадна дан в лична полза. Там местните знатни нямаха смелост да откажат на всесилния наварх дори собствените си дъщери и скътаното за черни дни сребро — всъде по Егея, щом корабната държава изникнеше из безоблачния хоризонт, крайбрежието бе готово на всякакви отстъпки. Най-дребната от тях би била да признае Алкивиад Велики за почетен гражданин на Милет, Ефес или Самос. А защо нему важеше точно гражданството на Атина, нейната прошка или неумолимата ѝ присъда?

Въпрос без отговор. Трезво погледнато, всеки човек някак си живее — добре или зле. Зле той може живя и на своя земя, а пък добре — и на чужда. Кое тогаз кара изгнаника, поминавайки например чудесно, например като богоравен, да се взира винаги в посоката, където на седмица или месец път се намира една малка, сухопостна, обвеяна от парещи ветрове, изнемогваща в нелепи схватки за власт и печалби земица? Не би ли било по-оправдано властелинът на егейския воден космос да се задоволи с безбрежността, която му предлагаше Егея, и да изличи из обширните си спомени оня за едно нищожно земно късче — Атина?

Разбира се! — там беше решението. По простата причина, че съдбата всякак ни отказва малкото, към което се стремим, като ни обсипва с порой случайности, далече по-ценни, по-редки, по-значими от малкото, към което съкровено се стремим.

Тук Алкивиад, свикнал на надлъгване със съдбата, си каза: „Ако престана да се домогвам до милостта на Атина, уверен съм — тя най-случайно ще ми падне. Ей така, заради туй, че уж никак не я желая...“

II

След споменатия ден победите наистина заваляха върху корабната държава на Алкивиад. Валяха вече не дребни, ами едри, докато капна — сочно наляна като есенен плод — съдбоносната: при Кизик в Пропонтида спартанският флот, който подпомагаха сиракузци, родосци и онова куче Фарнабаз, понесе пълно поражение от Алкивиада... Което означаваше: Проливите бяха отворени за Атина, към Атина отново потече мед и масло от Тракия, плисна отприщеният поток тракийско жито.

Онова, което възродената атинска демокрация не бе предвидяла обаче, скоро изгря с пълна сила: нейният флот спечели не само победи и имане — спечели буйно самочувствие. То бе глухо за майчинските напътствия на родината, не смяташе да се превие под заповедите на Еклезия и архонти. Алкивиадовият флот най-господарски кръстосваше Пропонтида, превземаше за своя сметка крепости от единия или от другия бряг, поставяше им управници, изземаше им форос, отправяше към Града такава част от добива си, каквато сметнеше за уместна, но си оставаше все пак една заплашителна Атина, извън обсега на Атина.

Нещо повече (всъщност — колко много повече!). Новият флот, който Градът — вече захранен и търговски раздвижен, вече войнствен — построи и отпрати към Пропонтида под началството на Тразимен, за да принудел към покорство Алкивиадовия, този нов атински флот претърпя из пътя си позорни неуспехи.

Весела фабула беше тя! Към корабната държава на Алкивиад шествуваха в твърде разбит строй четирийсетина новички корита, току-що изяли обиден бой. Техните моряци, нехаейки за плачливите заповеди на Тразимен, се прилепяха о Алкивиадовите кораби, отправяха към непокорния наварх молби за прием, сърдечни обещания за подчинение. Но изпечените бойци на Алкивиад, които бял гълъб бе долетял да предупреди какво трябва да чакат от новия флот, му отвърнаха подходящо: те не желаеха, не желаеха и не желаеха да приемат на корабния си стан победени мъже. Заякнали от слава и

калени в независимост, те заповядаха на Тразименовия флот да свърне назад към Града, където да докладва за своето нищожество и позор.

Ония окаяници упорито подновяваха просията си, лепнеха отвсякъде с бързите си кораби о Алкивиадовата водна държава, но не изкопчиха съгласие да станат нейни поданици.

Алкивиад бе дотам сигурен в надмощието си над врагове и родина, че вече не му трябваша попълнения. „Стига глупости!“ — изкрещя той към Тразименовия флот, с което го принуди да развее съдрани платна по посока на Атина.

Сетне Алкивиад обърна друга страница не само в собствените си завоевания, но и в политиката на Града, който все още се двоумеше дали да опрости блудния си син. Синът, освен че блуден, бе боготворен от своите десетина хиляди редници, които дължеха нему всичко! Те приеха с възторг новото му намерение да обсади Абидос, временна столица на сатрапа Фарнабаз върху азиатския бряг на Хелеспонта. В излаза, който Фарнабаз опита, Алкивиадовите моряци обраха победа. Неин плод се оказа договорът между Фригийската сатрапия и Атина. Много тайна, но много гореща мечта на демокрацията бе да обвърже като съюзник един от двамата ужасни сатрапи — Алкивиад я впълти с майсторска лекота. Разбира се, той имаше предвид не точно мечтите на демокрацията, а това, че искаше да развърже ръцете си за бодрите дела из северния край на елинския свят.

Навархът неслучайно бе проводил Тразибула да подпише мира между родината и Фригия — нали той представляваше тук законната атинска власт. Сатрапът обаче заяви, че Тразибуловият подпис не бил достатъчен залог за мир: Фарнабаз искаше подписа на Алкивиад.

Тразибул съобщи на наварха това искане надвечер, когато се върна от победената, но непревзета столица на сатрапа. Алкивиад го изслуша неприязнено. Тразибул дори се запита: „Защо той не ще да постави подпис? Странно...“

Нищо странно, ако Тразибул знаеше, че преди две години другият сатрап — Тисаферн — прокобно бе обещал на Алкивиада с мелодичния си глас: „Моята ръка ще те стигне, все едно къде и кога! Аз се заклев в бог Ормузд да те принесе жертва пред олтара на Доброто...“ Сега Алкивиад си мислеше, че утре трябва да стъпи на персийска почва, а онова куче Фарнабаз вероятно също имаше сметки с Доброто и Злото.

— Е, какво ще бъде, ако не се явя? — уж небрежно попита Алкивиад. — Атина представляваш ти, не аз. Алкивиад е само наварх на атинския флот.

— Фарнабаз се бои не от Атина, ами от тебе — поясни Тразибул. — Той желае да си осигури именно твоето ненападение. Освен всичко...

И Тразибул съобразително замълча.

— Освен всичко Алкивиад утре може би ще потърси убежище пък при сатрапа на Фригия, нали това беше мисълта ти, Тразибуле?

Прям и открит, моряшкият избраник не можа да не потвърди:

— Да, помислих това.

Последва тишина, твърде дълга. Алкивиад наля два потира, мълчаливо изпи своя. Слънцето мъчително някак захождаше зад бреговете, червено зимно слънце над сива зимна земя.

— Какво още е длъжен да извърши Алкивиад Велики, за да убеди не само родината, но и човека, с когото вярно споделя хляб, вино, власт, че не ще измени на атинската демокрация? — попита навархът с кух глас.

Макар че положи усилие да не прояви обидата си, тя пак пролича. Засрамен, Тразибул рече да я смекчи, а също не успя:

— Боя се, че си извършил премного в доказателство на противното, Алкивиаде. Мога да се закълна пред всяко събрание и всеки съд на атиняни, че за две години ти донесе на родината поне толкоз, колкото Милтиад при Маратон — честни победи, хляб за умиращи от глад. Но на времето ти нарани неизлечимо гордостта на Атина чрез своята измяна. Заслугите ти напоследък донякъде излечиха тази рана, само донякъде... Както и да зарасте тя, остава белегът...

— А ти! — натърти Алкивиад отчаяно. — Защо се съмняваш в мене ти? Имал ли си някога по-верен съратник и другар от Алкивиада?

Тразибул вдигна смутени очи от пълната още чаша. Той цял се огледа в болезнено напрегнатия въпрос на две някога насмешливи, аметистово хладни зеници; плъзна поглед по прошарената, някога чисто златна коса; погали мислено едно лице, върху което събитията и морските солени ветрове видимо бяха отпечатали жестокостта си. Тразибул усети прилив на жалост. За първи път, откак го помнеха вожд, той излъга:

— Аз ти вярвам, Алкивиаде.

На следната заран навархът седна в тържествена като за сватба ладия и се отправи на договор със сатрапа. Знаеше си, че трепери не от зимния студ (премного студове под открито небе бе изтърпял той, за да го втресе днешният); Алкивиад имаше чувство, че отива на сгледа със смъртта си.

Е, какво толкоз! Алкивиад бе я срещал неведнъж. Той едва почваше да бръсне брадата си, когато — рамо до рамо с редника Сократ — воюваха при Подиея. Из оня бой Алкивиад бе изнесен тежко ранен, а ухилен; бе станал мъж, най-истински! Кое днес го караше да се вира унило в персийската крепост?

Разсъди и призна пред себе си: „Искам да умра в Атина!“ Мълчаливото признание не само не го уравни, ами му навея страх: „Нима желая то-ва!... Нима го же-ла-я!... Че туй желание ще ме размекне и разруши. Длъжен съм да го избия из себе си! Не се отпускай, не мечтай за залезите над Акропола, за споровете под перголите на Агора!... Не си спомняй зараните, когато — след сладостно разкършване на Палестра — се упътваше към амфитеатъра да разлееш красноречие, облечен в алено!... Изгони из ума си образи на тамошни приятели — те отдавна те продадоха и забравиха, ни един от тях не спомена името ти, не предложи на аристокрацията или на демокрацията да бъдеш опростен...“

Там, у дома, ти все още си изменник, баща на бъдещия спартански цар, стратег на сатрапа, охотник за тиран. Там имат нужда от гения ти, но не от тебе... За да си откупиш завръщане в Града, където се роди и където би искал да оставиш кости, длъжен си да береш още победи, много победи, исторически победи... Като тази, предстоящата: личен договор със сатрапа Фарнабаз...“

Изправил гръб, цял в алено, великият наварх на... е, сам по себе си велик наварх, да кажем, изкачи стъпалата към двореца на сатрапа. Там, цял в яркосиньо, го чакаше Фарнабаз. С накъдрена корава брада и тъмни очи на сова, неподвижен като гледжосано изваяние. Единственото, което го отличаваше от съперника му в Сарди, бе възрастта: Фарнабаз слизаше склона на годините.

Довчерашните врагове не размениха повече от поздрави — съществено за сатрапа беше двама да се закълнат. Фарнабаз го стори по всички елински правила: призова бог Зевс и богиня Атина. От своя страна Алкивиад Велики повтори след тълмача дума по дума клетва в

тържеството на бог Ормузд. („Ако съм допускал, че ще дойде ден да се кълна в онази сила, пред чийто олтар трябвало да бъда посечен!“ — рече си високият гост.)

Сетне придворният лечител рязна дланта на сатрапа, отцеди от раната три капки кръв. Същото извърши с дланта на наварха. Докато Алкивиад — според източния обичай — преглъщаше с отвращение сатрапска кръв, утешаваше се, че и на Фарнабаз не е по-вкусно.

— От днес до края на живота ми ти ще бъдеш желан и закрилян гост в пределите на моята държава! — обяви Фарнабаз (а тълмачът преведе). — Доброто на Алкивиад Велики в моя дом ще е сигурно, както не е бивало в скута на майка му. Заклех се!

Това бяха единствените думи, които Алкивиад чу от Фарнабаза. Ритуални, без всякакво човешко отношение, те звучаха неприятно.

На връщане към корабите си, където го чакаше Тразибул със свито сърце, Алкивиад загреба шепа солена вода и дълго плакна уста.

— Не! — каза той на робите веслари. — Не ще измия сатрапската кръв с водица. Вино трябва, силно вино!

III

Ех, тия тракийски вина! Две цели години след договора с Фарнабаз Алкивиад се угощаваше само с тракийско. За разлика от прегъстите, почти черни островни вина — кипърско, хиоско, самоско — тукашното беше по-тънко, но невъобразимо дъхаво и опияняващо. Затуй не го размесваха с вода, както егейските.

На чия ли не трапеза си отпи до перчема Алкивиад Велики през последните две години! Нали нетрайната държава на цар Севта беше се разпаднала току подир смъртта му, мнозина от безчислените тракийски вождове вярваха, че ще успеят да я посъберат под свое началство. Тия вождове предлагаха на Алкивиада съюзи, които означаваха по няколкостотин или няколко хиляди рядко изкусни, пъргави и свирепи тракийски конници, отдадени под заповедта на Алкивиад. Такива дружини завоюваха за Атина не един тукашен град, който бе отхвърлил върховенството ѝ или бе разкъсал връзки с нея. Срещу тази помощ Алкивиад подаряваше на един или друг тракийски вожд по някоя стратегема в честите войни помежду им.

През двете последни години изменникът, комуто всеки елински град отказваше да бъде родина, необяснимо зарасна о Тракия. Може би загдето тукашният народ слабо искаше да знае за политика (из Тракия отношенията се изразяваха в приятелство или във война), никой никога не нарече Алкивиад „метеко!“ Впрочем и той забрави, че бе чужденец.

„Тракия... Бях воювал из тракийски предели като млад, а тъй малко помнех Тракия. Селища някакви, които превземахме лесно, защото нямаха стени. Но затуй пък бе трудно да изловим и заробим хората им — те изчезваха всред леса и тръстичищата, по чукарите... Докато ние — грамотни, военно задължени и решени да разнесем навсякъде данъчна цивилизация — пожаряхме опразнените селища на Тракия.“

Чудно. Сега Алкивиад усещаше неловкост не заради младежките си подвизи в пешата войска на Атина, ами затуй, колко повърхностно бе виждал Тракия.

„Тук хората са наистина съзвучни с естеството, възпроизвеждат го любовно в рой деца, в камък, мед и злато, в песни. Те не записват думите си, понеже не искат да ги убият като слово — мимолетен звук на радост или болка, който нека отлитне, за да даде място на следващия. Траките нехаят какво ще си мисли за тях вечността, те обичат само сегашния миг...“

Ето колко полезни истини за презряното от Блада варварство откри Алкивиад напоследък. Той беше май първият елински политик, който опозна траките и ги оцени по достойнство. В негово лице тракийските вождове намериха единствения елин — искрен съюзник. Той не се възползува от договорите си с тях, за да нахлузи на свободните тракийски градове ярема на Атина; Алкивиад далновидно придаде нечувано меки черти на атинското върховенство тук. Вършеше го тъй последователно, че бдящият демократ Тразибул му постави въпроса остро:

— Зависимостта на чужди градове и острови от Атина си има определени форми, определен размер на данъка. Еклезията не те е упълномощила да изнамираш нови. Защо — намалена дан? Защо — местно самоуправление? Защо — тази недостойна любов с вождове и вождчета? Такива похвати уронват величието на Атина.

— Нима? — ухили му се Алкивиад, както обикновено, с мокри от вино устни. — Ако Атина цяло десетилетие бра душа от глад, то беше поради налудното ѝ високомерие: Градът не иска да разбере, че величие се поддържа с поне трийсет пъти повече войска и кораби от ония, които имаме. Атина умее да дразни подвластните си с надменност, зад която не стои действителна мощ. На времето, когато заповядах да бъде изклан въстаналият срещу нас народ на Мелос, дадох си сметка: така ще смогнем да накажем най-много още два-три острова. За повече не достигат бойци. Трябва да разиграем политика! Тук народът и вождовете му не са развратени от тази дърта, опитна хурия — те се поддават на лъжливото ѝ очарование. Ние не ще се натрапим на траките със сила; по-силните са те, силни и волни. Ако искаме да ядем и пием, да търгуваме и да строим, нека привържем не с насилие, чрез взаимна изгода вождовете из Тракия към Града. Мисля, ясно е.

— Да речем! — не се предаде Тразибул. — Но как ще обясня пред Еклезията туй, дето нейният стратег и наварх си е купил... с...

три укрепени места в Херсон Тракийски? Демокрацията не без основание подозира, че ти смяташ да се установиш завинаги тук — като военен съветник или дори военачалник на обединените тракийски вождове. Как ще отбиеш такива подозрения?

— Защо да ги отбивам? — удиви се Алкивиад. — Бих ги просто потвърдил; да, щом Атина не опрости стратега, който ѝ принесе невиджани услуги, щом тя заключи вратите на родния дом за един стократно изкупил вината си велик мъж, този мъж си намери нова родина.

Той обърна потира с вино и посегна към печения фазан — разточителни бяха винаги трапезите му из Тракия. Тразибул пък не посегна.

— А как ще понесеш още едно обвинение в измяна? — попита в упор той.

— То ще бъде по-обосновано от предишните — изтъкна Алкивиад. — Не бих се зачудил, ако този път Атина ме осъди, дето съм натрупал прекалено много триумфи в нейно име. На застаряващите девственици е крив светът, забелязал съм — те си изкарват чрез зли приумици от кого да е своето неудоволствие, че още ходят моми, ха-ха-хо!

За три години общуване с Алкивиада Тразибул свикна да не се потрися от гаврите му с богове и богини. Извън всичко представителят на демокрацията във флота се сепна, че навархът можеше да се разгневи; тогаз като нищо ще вземе да не побеждава.

— Ти само не се сърди, аз — най-приятелски... — смотолеви Тразибул.

— Зная, зная... — лениво го успокои Алкивиад. — А в промеждутъка между майчинските укори и девственото мусене на Атина аз ще ѝ спечеля нещичко, което не е бленувала отколе: Византион!

Като последица от туй свое обещание Алкивиад яхна коня си, погостува два месеца у различни тракийски вождове и се върна една заран в бреговия стан на флота си, сподирен от три хиляди конни тракийци. Той сияеше заедно с пролетната зора като младоженец, който отива да прибере невестата си от бащиния ѝ дом — не беше се утаила и сянка зимна скръб върху лицето му, отново и отново

подмладено от пролетта, отново пробудено за радостта пред един много едър предстоящ триумф.

— Утре потегляме срещу Византион! — обявяваше той при всяка палатка; крещеше към мъжете от корабите: — Утре отплаваме към Византион!

Тразибул не смееше ни да се съгласи, ни да се противи на такъв ход. Той бе разучил, че във Византион, владян все още от спартанците, имат свои кораби и сиракузци, и родосци, и кои ли още не помагачи на Спарта в натегнатата ѝ засега борба срещу Града. Тя държеше над всичко да опази поне първия пролив от Понт към Елада, понеже вторият бе в Алкивиадови ръце. Но и господството на Алкивиада над търговията с Тракия би било половинчато, ако той не заемеше Босфора.

С една дума, предстоеше последното сражение в тягостно проточената, превратна морска война между двата най-видни града на Елада.

Алкивиад не се втурна в него без подробна стратегема. Обиколката му из Тракия бе възнаградена чрез три хиляди конници от тукашните равнини. Тразибул не можеше да си представи какво говореше и какво обещаваше Алкивиад при гостуването си у първенците на неизброимия тракийски народ, но истината е, че той си оставаше единственият елин, комуто тия първенци вярваха, когото не налетяха ни веднъж въпреки своята естествена войнственост. Алкивиад явно им допадаше. Дали — поради вплътената в него нестарееща волност, поради свойството му неуморно да се променя и движи? Дали, според тракийска преценка, Алкивиад не беше по-природен от другите елински политици или пълководци, влезли в досег с Тракия?

Вярно е, че траките никак не успяваха да се възхитят от съчинения ред, от държавническите построения на единството — ковачница за политически устройства, врящ котел за философско мислене. Траките предпочитаха да живеят по-свободничко, та нека не било според схемите на Солон или Клистен. Те смятаха, че е нагло човеците да натрапват намислени от тях промени в шарената, съзвучна картина на света. Затуй Алкивиад — пригодим, без предразсъдъци и принципи, но обаятелен в нехайните си пориви, в неизчерпаемите си действия — се чинеше на траките свой човек. Ето защо той успяваше

да изведе из близките до брега равнини толкова конни тракийци, колкото му трябваха.

С тия три хиляди Алкивиад дръзко потегли към Византион, докато флотът, воден от смаяния Тразибул, плаваше също натам. Алкивиад накара тракийците си да оградят с дървена стена могъщата крепост откъм сушата, да изкопаят пред нея трап. По този начин — за две седмици време — Византион се оказа отрязан по сухо. Откъм морето пречеше за спасението му Тразибул. Крепостта се озова под пълна обсада. И — гладна.

Както скоро се разбра, спартанският клеарх на Византион бе наредил всички припаси да бъдат разпределени между бойците на Спарта. Местните жени, деца и мъже — траки — трябвало да поминават както намерят за добре, тоест много зле. Сетне клеархът се изскубнал ноще през обсадата с малка ладия да проси подкрепления от Фарнабаз. Той не допускаше у гладуващите византионски траки никаква спасителна дейност — те били хора подвластни, безправни.

Когато след двайсетина денонощия из Византион към Алкивиадовия стан пребяга някакъв тракиец от обсадените да разкаже покъртително как спартанците осъдили градския народ на гладна смърт, Алкивиад вече бе готов с предложението си: „Пуснете нас във Византион, ние сме свои!“ И още същата нощ той преведе беглеца покрай цялата си дървена измислица, като му показва заспалите или бдящи траки. „Смяташ ли, че биха воювали под мое началство, ако не им давах пълна свобода?“ — попита стратегът.

Беглецът от Византион разсъди делово и отвърна: „Ще извърша всичко необходимо, за да ти отворим северните врати подир две нощи...“ Такъв бе тайният похват, който отключи за Алкивиад Велики една непревземаема според неговите съвременници твърдина. В нея — скъпоценна ключалка на Босфора и преддверие към тракийските пространства — Алкивиад разгърна новосъзрелите си политически схващания: той заживя в мир и равенство с вождовете от Тракия, той бе техен съратник, а не натрапен завоевател. Ни знак за бунт против присъствието на Алкивиад и атинските моряци из този край на света; никакво недоволство. Флотът събираше мито от всички кораби — тракийски или елински — по Проливите, но в замяна на това ги пазеше от морски разбойници и от насилие изобщо. А митото бе така тлъсто, че от него се замогна не само всеки атински моряк (за наварха

и за представителя на демокрацията не говорим); половината мито струеше към Града, като излекува гладната му недъгавост.

В Атина трябваше да забележат — и забелязаха с припряна тревога, — че блудният син вече не поставя въпроса за своето помилване и завръщане. Корабната държава, която бе изградил и обогатил чрез напоителни победи, процъфтяваше. От водите тя слезе на сушата, където особената, неприемлива за атиняни политика на Алкивиад ѝ осигури земя, съюзници, пиршества и всякакви блага. Договорите с Тракия Алкивиад подписваше от свое име, нали Градът не снизхождаше да се съюзява с варвари.

„Е, каква стана тя? — питаше се загрижен Клеофонт, говорител на управляващата демокрация. — Стана тъй, че ние — като отхвърлихме чудовището Алкивиад, — насила го направихме владетел. Днес той има повече бойни сили от Града, по-богато съкровище от нас, по-верни и многочислени съюзници... Дори Проливите държим не ние, Атинският съвет, ами лично Алкивиад. Една наша, неугодна нему стъпка, една необмислена дума от наши уста — и Алкивиад ще прекрати притока на жито и злато, към Елада, че може да вдигне и безбройните траки срещу цивилизацията. Накратко ние сме в шепата Алкивиадова...“

Колкото и нерадостни за Атина, такива изводи възникваха от само себе си. В насладата да доунизи своя сгрешил син, в алчността си да изстиска от него още и още победи, нови победи, с които щял да си купи родителското ѝ опрощение, Атина сама принуди Алкивиада към политика, която беше двуостра за нея.

Из пътя на така закъснели разкаяния дойде едно събитие, дето никой в Атина не бе смятал за вероятно едва допреди месеци: изборът на Алкивиад Велики за атински стратег през пролетта на 407 година.

IV

Той дочака във Византион гласуването на демоса — чакаше го без тревълнение. Яростният му нагон да се добере до родината бе потънал дълбоко някъде — стопи го времето. Сега Алкивиад трезво преценяваше, че оня негов порив е бил грешка: щом насрещната страна подразбере как нещо ти се иска, първата ѝ работа е да не ти го даде. Затуй: нямай съкровени желания, а особено пък неразумни пориви — с тях само повишаваш цената на желаното!

И така, след като демокрацията, възстановила правата си вследствие победите на наварха Алкивиад, му отказа помилване, той се постара да забрави, че бе поставял такъв въпрос. Алкивиад заживя както изобщо умееше: замести родината с простор за действие, замести властта над Града с власт над първостепенна войска, замести нощните гуляи у някого от своята атинска хетерия с разгул у тракийските вождове. „Само в Тракия хората умеят да пируват!“ — откри той.

Както и трябваше да се очаква, именно този сладък живот на всепобедния наварх подплаши Атина. „Щом Алкивиад вече не мре от нетърпение да се прибере, той може би ще престане да изплаща и цената на своето страстно желание, а?“ При тъй опасна за Атина вероятност бащите на Града разискваха и решиха, че е краен миг да опростят блудния син. Но, уви, едно помилване вече би било слаба примамка за мъжа, завладял премного земя и вода, приказно богат и високославен. Уви! — Алкивиад трябваше да бъде избран за стратег на Града.

По туй време Алкивиад лежеше в люлката си под кипарисите над брега на Босфора. Пред погледа му неговите кораби тихо дремеха, мокрени от тихи води, а десетина от тях — стражата на Пролива — вършеха митничарските си работи в полза на войската и наварха ѝ. Беше му поетично красиво, сънено спокойно и детински доволно — иначе Алкивиад, който винаги е олицетворявал подвижната променливост, нямаше да намери точно тук равновесието си.

Той му се радваше без думи, празнуваше го без пир. Нещо у Алкивиада предчувствуваше, че синкавото затишие в живота му, че нощите с тракийско вино и неслушани другаде дивни песни, че простата човещина, изразена в дейно приятелство, в съюз за добро и за зло — всичко туй скоро и необратимо ще изчезне за него. Вече не с горестно съжаление, ами със злост той си припомняше своята младост на атински държавен мъж, на военачалник с бъдеще — гъста помия, която необяснимо те опива, отнема волята ти да изплуваш из нея и побегнеш вдън горите. Тракийските гори, да кажем, където няма враждуващи схеми на управление, избори, изгнания — демагогия с една дума. Закърмен с демагогия, сега Алкивиад мислеше за нея с искрена погнуса; нима отново ще му се наложи да прелъстява тълпите и потно да събира гласове за изборите през идната пролет? Нима отново ще се загуби в оплетени като кълчища софистични спорове, ще измъчва ума и гласа си, за да надвие дваисетмина безделници от рода на Крития? („О, Критий на свой ред бил изгнан като олигарх!“ — сети се Алкивиад.) Нима пак ще отчита бойните си победи или поражения пред Петстотинте, затлъстели в политика, заробени от усилни сметки и сплетни лихвари? Нима — о, ужас! — ще се прибере при Хипарете, която и през младостта си бе го отвращавала, а днес навярно имаше двойна гуша и надиплен корем? Нима щеше отново да пие прозрачно вино у Сократа, където...

Сократ... Ето нещо, което не извика у Алкивиада предварителна тръпка на погнуса или досада. Туй нещо си заслужаваше да се върнеш. Спорът, започнал между двамата приятели преди години, някак си бе продължил...

„Да! — призна Алкивиад. — Аз искам да поговоря със Сократа. Държа да му разкажа своя опит и успехи, умението си да извлека от битието най-сладката му сърцевина, скрита в корава черупка. Само онзи, който дръзко я строши, без да знае какво ще изскочи отвътре, получава свръхчовешко наслаждение; увереността, че си служи с хора, събития, владетели и... Разбира се — и богове!

Ето това искам да изложа пред Сократа, като го попитам: ще настоява ли и занапред на своята уж безусловна етика, която моят живот щастливо о-про-вер-га?“

Иначе Алкивиад посрещна без вълнение вестта, че бил единодушно избран за атински стратег. Тази вест му предаде Тразибул,

когото атиняни пък избраха за Алкивиадов помощник в бойните дела.

— Слава на боговете, ти доживя опрощение! — разтърсен от радост възликува Тразибул.

Алкивиад безразлично го изгледа през люлчената мрежа. „Картинка на квадрати! — рече си той. — Очевидно. Тразибул едва днес се осмелява да изрази отдавна стаяваното си приятелство към мене... Повече от четири години той се боеше, че това негово приятелство е грях спрямо боговете, невярност спрямо родината; Тразибул често ме порицаваше на думи, отграничаваше се от мен чрез заявления. Принципен, принципен!... Доживях опрощение не аз, ами той — ето защо се и радва: чувствувал се е виновен заради тайното си мъжко приятелство към чудовището...“

— Поздравявам те, Тразибуле! — вяло каза първият стратег на втория.

— Моето щастие е нищо, сравним ли го с твоето! — възкликна от душа Тразибул. — Ти не само заемаш мястото, което отдавна си покрил чрез дела. Ти ще се завърнеш в милостива и ласкава родина, всред своите!

— Свои... — замислено повтори Алкивиад, взирайки се в отвъдния бряг и в Пролива, в топлото гостолубие на пробудения за ново оплождане свят. — Нямаме нищичко свое, нищо... Всеки ще те нарече свой, докато береш победи, дори кръвният ти враг. Всеки ще те отрече като свой, ако бъдеш победен, дори майка ти. За какво тогаз все се домогваме до самоизмамата, че някъде и за някого ще сме свои?

— Но ти все пак... — смая се Тразибул от тъй много горчивина при тъй възделено сбъждане. — Ти от години се стремиш към завръщане. У дома ти...

— У дома!... Там живее жена, която не желая. Живее син, когото са възпитали да ме мрази. Живеят приятели, които осем години не посмяха да произнесат името ми. Аз се завръщам в Атина не като сглупил, но въпреки това любим син, а като завоевател...

— Не гневи боговете, Алкивиаде! — богобоязливо предупреди Тразибул.

— Боговете нямат нищо общо. Говорим за хора. Те са готови да легнат ничком пред коня на всеки завоевател, но не ще помилват клетника, който разкаяно им се моли, заклина ги да простят... Нима ще ми възразиш, че нямам право на горчивина по този повод?

— Хм, е... Да! — трябваше да се съгласи Тразибул, но веднага се окопити: — Не бъди злопамятен в ден като днешния! Готви се за своя върховен триумф, о Алкивиаде! Ако бе присъствувал на нарочно изобретения ритуал, с който цяла Атина те прокълна, днес щеше да си речеш, както си викам аз: никой не е принуждавал Града към тъй велика отстъпка.

— Другояче и не би могло — усмихна се Алкивиад (не на Тразибула, а на най-прелестното място в света, което трябваше да напусне заради някакъв си триумф). — Смях ме е, като си помисля, че Атина смяташе за възможно да ми откаже такова посрещане, ха-ха-ха-хо!

„Ето я най-високата точка в твоя живот!...“ — каза си Алкивиад месец по-късно.

Той отново бе изправен върху носа на триремата си над позлатения дърворезбен образ на Нике. Алкивиад стоеше цял в алено, златовезан и златоувенчан. От месец насам най-изкусните лечители на Тракия бяха работили Алкивиадовото лице с масла и билкови отвари, за да подмладят кожата му, да покрият белите кичури в косите — да извикат из миналото онова, подменено от годините лице, с което Атина помнеше Алкивиада.

Лечителите успяха; подпомагаше ги Алкивиадовата жизненост. Всеки атинянин, който стърчеше в слънчевия зной край пристана на Пирея, би се удивил как времето е текло встрани от Алкивиада — днес той изглеждаше толкова млад, толкова, прекрасен, силен и гъвкав, колкото го знаеха атиняни.

До него, все пак в конопен химатион и с бронзов, поочукан шлем, бе Тразибул — сякаш не помощник, ами оръженосец на стратега. Дори и той, рамо до рамо с Алкивиад, не долови неистовото напрежение у него: Алкивиад дишаше равно, аметистовите му очи не мигаха срещу яркия ден, поведението му бе най-делнично. „Не човек, а демон...“ — рече си суеверно Тразибул.

Триремата на наварха се носеше устремно — робите се потяха под ритъма на тъпана, който успореждаше усилията им, все позадъхано бърз. Погледнато откъм брега, триремата не плуваше, ами хвърчеше, а вятърът от скоростта ѝ плющеше в тежко копринената алена мантия. Превратният смерч на битието бе издигнал Алкивиада до поднебесни висоти, бе го събарял в собствените му извержения, бе

го люлял върху вълните на три морета, а Алкивиад се появяваше днес в Атина точно какъвто тя го изпроводи преди осем години, за да ѝ завладее и донесе света.

„Ето го върха в твоя живот!“ — напомни той на себе си, когато триремата се вби в залива на Пирея, а цялото население на Града, струпано върху каменистия амфитеатрален бряг, изрева с пълни гърла своя безмерен възторг и преклонение. Всички до последния атински роб поздравяваха Мъжа на своето време, чествуваха възможностите на Човека — свободния от угризения и спъващи правила човек, когото дори боговете оставиха безнаказан въпреки безчет проклетия и присъди.

— Богоравни Алкивиаде! — крещеше до съдрано всеки глас.

Веслата се забодоха в крайбрежната дълбина и спряха; триремата застина до брега. Алкивиад изчака много дълго, за да съхрани завинаги в спомена си хилядогърлия вик на обожание и суеверна любов. После вдигна две ръце не за поздрав, а за да укроти зашеметяващия народен възторг — беше му се сторило, че ще залитне под натиска на тъй гъст шум.

Брегът млъкна, изтощен от толкова вълнение.

Но не проговори и Алкивиад. Той блестеше пред очите на цяла Атина — без думичка. Неподвижното му мълчание излъчваше самоуверена мощ, гордост и... „Какво ли още?“ — запитаха се всички. Те бяха очаквали от помилвания изменник нечувана реч, нещо нечувано изобщо. Щеше ли Алкивиад да отмине мълчаливо най-големия час в живота си?

Да, отминаваше го. Алкивиад не заговори. Сякаш разглезен, платил входа си зрител, той искаше комедия.

Като потисна въздишка на безпомощна злоба, пред Петстотинте, заели първо място край брега, изстъпи архонтът Клеофонт. Алкивиад научи във Византион, че той бил воювал против избора му, като чак се разорил да купува гласове срещу Алкивиада. Уви, уви! — именно на Клеофонт днес се падна да приветствува чудовището с добре дошъл и да му обяви, че вече не е чудовище.

— Родна Атина прегръща своя най-велик син! — глухо започна архонтът, комуто тъмнееше от ненавист. — Присъдата над Алкивиад, произнесена от държавници, които пренебрегнаха законите на Града, няма законна сила — тя никога не е била присъда. Проклятието на

жреците, произнесено по заповед на ония, немареци доброто на Атина насилници, никога не е било проклятие. Това, че Алкивиад е жив, невредим и че завоюва златоценни победи в полза на Града — всичко това свидетелствува колко неугодна на боговете е била несправедливостта спрямо Алкивиад.

Велики Алкивиаде, Градът съкровено те моли да простиш и забравиш!

Алкивиад безмълвно кимна — само толкова. Той не се поклони пред демоса, не протегна ръка за символично обятие, не проля задължителни сълзи на изстрадано щастие — не! „Тук съм, това съм, ако щете!“ — заповядваше цялата му стойка на роден из вълните млад бог. А понеже неговото надменно безмълвие взе да измъчва скупчения народ и управниците му, Клеофонт побърза да даде знак с ръка към петдесетмина роби.

Те, както се видя сега, стискаха дебели, дълги въжета. По знака на Клеофонт робите ги опнаха с все сила, отстъпвайки заднишком. Из гълбините на пирейския пристан постепенно сякаш леко изплува мраморно изваяние — статуята на Алкивиад Велики. Нова-новеничка, безупречно полирана и щедро оцветена, навярно бяха я потопили чрез същите тия въжа снощи, не по-рано.

Робите с триста мъки изправиха мраморния Алкивиад очи в очи с живия. Прилика, разбира се, имаше. Най-вече — в алената мантия и златото навсякъде.

— Богове! — извика Клеофонт, явно в добре заучена изненада. — Нека бъде волята ви, о богове!...

И се обърна към демоса, изпълнил стръмния, препечен бряг.

— Народе на Атина, днес сте свидетели на чудо: изваянието, което по незаконна присъда бе удавено преди осем години в най-дълбоките води на Пирея, за тъй дълго време не е загубило нищичко от своята истинна хубост. Днес ние ще го приберем в пантеона на нетленните атински херои, отдали сили за благо на Града. Ние ще положим изваянието на Алкивиад Велики до образа на великия Перикъл и Милтиада. Нека всяко атинско дете от днес до края на света помни името Алкивиад, нека с него възпитава своите деца в саможертва и воля за победа!

Демосът, за кратко стаил дъх пред така необикновено чудо, пак се отдаде на неистовства. А Алкивиад снизходително разгледа своето

мраморно подобие, мислейки си: „Аз всъщност съм къде по-съвършен. Упада, упада изкуството в Атина... Или пък ваятелят е получил смешен срок за такова едро нещо. Защото нали онова изваяние, което атиняни оплюха и удавиха преди осем години, сега си лежи под триремата ми, обрасло в миди и морска трева, проядено от солта... Ха-ха хо!... Не, не бива!“

Той насмалко не избухна в смях, като си представи двете статуи една до друга, разделени само от осем години възраст. Разстояние, което измерваше човешкото непостоянство... Същите хора, дето преди осем години плюеха и кълняха, давеха и охотно биха късали живо месо от чудовището, днес не намираха повече дъх за раболепен крясък:

— Богоравни Алкивиаде!

Той рязко се упъти към стълбата, пред която му доведоха бял като лебед кон.

„И това ми било връхният ден в живота! — мислеше си Алкивиад. — Не бих го сравнил с деня, когато Тисаферн нареди да ме изведат из затвора. Как се изкъпах тогава!...“

V

През последните години на преврати и демагогия златната атинска младеж беше се втурнала към властта по позволени и непозволени пътеки, а сетне побягна презглава в чужбина, бягаше пред демокрацията.

Сократ не пожали за тези свои ученици — той презираше всекиго, който бе извратил учението му в словесна война против демоса. Сам низкороден, Сократ се стремеше да задържи учениците си из низините, но и те му обърнаха гръб през смутното време, което брулеше Атина — демократическата младеж имаше борби, къде по-необходими от това да овладее себепознанието и произтичащите из него духовни съвършенства. Но не само тук бяха причините за отлив от Сократа.

Подир измяната на Алкивиад мъдрецът се оказа белязан — беляза го властта. Тя не искаше да се примири, че всред всяко множество има и изменници; тя търсеше точно обяснение защо се ражда и расте лошият човек.

Атиняни не желяеха да разберат кое подронва величието на Града — то беше, както неведнъж посочи Сократ, несправедливостта. Един град си присвои правото да определя коя чужда земя ще бъде поробена, коя — съюзна, коя — подвластна. Светлата представа демос Атина принизи до шепя поробители над огромен човешки брой, който всъщност бе демосът. Тези хора не можеха и нямаше да се съгласят със своята неволя, желана от Града като благословено състояние на нещата.

С една дума, не искайки да проумеят явни истини, атиняни стовариха цялата вина за несполуките и глада си върху оногова, който отглеждал чудовища. Атиняни приписваха на Сократ пакостно могъщество, каквото не притежава никой смъртен: той бил изпепелил праведното дело на цяло общество.

Сократ отминаваше без отговор такива смешни упреци, но до смях не му беше. Проницателен, той си даваше сметка, че до ден упреците ще набъбнат в обвинение, а обвинението ще се изостри в

присъда. Сократ помнеше как Градът бе прокуждал ония свои първенци, които му се струваха опасни с влиянието на личността си, с внушението на словото си. Между другите — Хипербол...

Най-често използваното средство срещу приближаваща несрета е кое? Бягството е естествено. Управляващите пластове на Града често и коварно се разместваха, та ту едни, ту други политици се отправяха нощем и тайно през граница, предрешени като метеки или пътуващи търговци — никому в Атина подобно отстъпление не се чинеше нередно.

Не, все пак имаше един атинянин, за когото такъв изход бе неприемлив и дори невъзможен: Сократ. Да избягаш, то ще рече да се признаеш неправ — мислеше той, — би приличало досущ на алкивиадство, тоест на съществуване, порицавано от Сократа.

Преди осем години, когато Градът прокълна изменника, Сократ се сподоби с незапомнено посещение: в простия му каменен дом бе влязъл по тъмно жрецът Диодор. През онази вечер Сократ бе сам — атинските мъже се намираха под Сиракуза.

— Дойдох да те попитам, о, Сократе — веднага наскочи на въпроса видният гостенин, — защо днес се отлъчи от цяла Атина. Всички атиняни поругаха по небивал начин чудовището. Твоето отсъствие ние разгълкувахме като отказ да вземеш страна.

— Аз имам своя страна по проблема — отвърна Сократ, без да мръдне, — но тя просто не е вашата.

— Разгълкувахме и това — не се смути жрецът. — Ти нямаш сили да осъдиш рожбата на своето учение.

— Ако беше запознат с учението ми, би разбрал, че целият Алкивиад е негова антитеза. Но ти искаш не да узнаеш, а да не узнаеш. Няма що, успял си. Много по-лесно ще накарам глухия да чуе, нежели оногова, който се прави на глух.

— А какво ще ми разясниш, ако отпуша уши за словото ти? — попита ядно жрецът.

— Ти вярваш в боговете, нали? — поде Сократ. — Тогава, щом Алкивиад е изменник, всемогъщите са пожелали той да измени. След като в техни ръце е съдбата на всички смъртни, боговете са предначертали и Алкивиадовата измяна, нали? Как смеете в такъв случай да ги учите на ум! Шествието ви днес, разни проклетия и заклинания са наглост от гледище на вярата. Сиреч, вие приканвате

боговете да вземат участие на ваша страна в политиката на Атина. Докато те явно имат свое становище.

— Ти винаги чудесно се изплъзваш! — процеди със завист жрецът, но седна до домакина неканен; разговорът се затягаше.

— Ако бяхте прави, можехте и да обосновате правотата си — предизвика го Сократ. — Ето аз логически допускам: боговете са пресметнали, че Алкивиад сам ще накаже себе си чрез своята измяна, понеже по-нататъшният му житейски път ще бъде проклятие, понеумолимо от всички злини, които бихте съчинили вие.

— Както научихме, изменникът се чувствувал разкошно в Спарта — изхриптя жрецът. — Там се радвал на почести и царско благоволение, представи си!

— Ако човек те слуша — забеляза мъдрецът, — веднага ще си рече: Диодор ужасно завижда на изменника! Което означава: жрецът не е вярващ. Иначе той би открил промисъла на боговете и ще се възхити от тяхната вездесъща справедливост.

— Софистиката е богопротивно занимание! — ни в клин, ни в ръкав заяви Диодор, неспособен да противопостави на Сократовата логика нищо логично.

— Пристрастията пречат на здравата мисъл — хладно възрази Сократ. — Всеки човек е пристрастна страна; на твоето убеждение, че си прав, противостои Алкивиадовото. Само една висша справедливост (отвлечена, съществуваща сама по себе си идея) може да определи коя от две враждуващи страни е по-близо до идеята справедливост.

— А? — зина жрецът. — Недоразбрах май че.

— Не съм се и надявал да разбереш. Гледайте си олтарите и жертвоприношенията, танцувайте ритуалните си стъпки! За щастие има кой да мисли извън кръга на вярващите.

— Е, добре! — сети се за какво бе дошъл тук жрецът. — А каква е твоята страна по въпроса за Алкивиад? Как ще убедиш демоса, че отсъствието ти от нашия ритуал не означава несъгласие с присъдата ни?

— Няма да го убеждавам — отвърна Сократ със спокойствие, което струваше много на уплашената му душа. — Да се оправдаваш, ще рече да чувствуваш вина. Що се отнася до становището, което вземам, ето го: според мен Алкивиад вече търпи наказание, той вече излежава присъда. Моите упреци срещу него са далече по-високи от

всичко, което изкрещяха по повод Алкивиада днес, но тях аз мога да изговоря само в лицето на Алкивиад. Ще бъдат точно толкоз безполезни, колкото днешните ви вдовишки клетви. Ако Алкивиад искаше да ни знае — вас, мене, Атина, — думите ни биха го достигнали. Ала за него ние имаме цената на шепа плява или купчинка волски тор.

— И какво следва от туй? — наежи се жрецът.

— От туй следва, че Алкивиад сам ще продължи да наказва себе си до края на своите земни дни. Щом веднъж нараниш нравствеността, длъжен си да воюваш срещу нея без почивка и без край; принуден си да градиш и крепиш до загуба на дъх и свят една система встрани от нравствената. Малко ли ти се струва такова изтезание?

— Малко е — без да му мисли, прецени жрецът. — Атина не ще се почувствува разплатена, докато живее Алкивиад.

— Виж им ума! — обърна се свойски към неизвестно кого Сократ. — Излиза, че за вас, уж жреци на висша сила, важат телесните мъки на човека, а омаловажавате душевните му страдания. В такъв случай трябва да заключите, че най-наказаният човек в Града е Сократ, защото си няма пукнат обол и никога не е имал, загдето живее в гола стая без завеса на вратата дори, защото ходи бос и зиме, а яде хляб с чесън.

— Че си несретник, то е вярно! — бодро заяви жрецът. — Боговете всеки ден те мъчат заради дръзкото ти неверие. Ти бягаш от труда и учиш другите да го отбягват.

— О, да! — уморено потвърди Сократ. — За атиняните е още рано да проумеят, че мисленето бива най-тежкия труд...

Сократ се надигна както изнурен подир усилен делник копач, разстъпи се, дано гостът се досети колко е излишен. Но Диодор настоя на своето:

— И тъй, ти не щеш да обвиниш гласно Алкивиада, а? Не смяташ ли, че твоето упорство ще ти струва скъпо?

— Аз тегля всичко само със своята мяра за справедливост — отвърна Сократ. — Колкото до цената на упорството ми (бих го нарекъл убеждение, не — упорство) готов съм да я запламя.

„Готов ли съм наистина?“ — запита се сам Сократ подир малко, когато жрецът се оттегли със загадъчни полузакани.

Кратката нощ на южно лято протъняваше в дрезгавина, а сънят на Сократа не идеше. „Готов ли съм? — питаше се той в безсъние. — Аз познавам атиняни, тяхната необходимост от комедия. Докога ли ще ги забавлявам с босите си ходила, с кривите си зъби и сплеснат нос? Утре или подир година атиняни ще се назабавляват от вида ми, ще се наприказват по мой повод... Тогава? Ще съчинят друго зрелище, в което да участвувам другояче. Ето, те го гласят издалеко: точно аз, човекът, който най-болно изстрада една въпиюща безнравственост, когото най-предателски уязви един любим приятел, точно мене атиняни сочат като причина за измяната на Алкивиад...“

След онова посещение на жреца Сократовият кръг видимо взе да проредява. Среднощният гост обяви пред гражданството какво двамата бяха обсъждали до зазоряване. Преразказани, отговорите на Сократ не приличаха на себе си — те бяха престъпен отказ за присъда на чудовището. Жрецът Диодор увери атиняните, че оня бърбурив ленивец бе защитил духовната си рожба. Такава увереност всякак би довела до гражданско обвинение срещу софиста, ако пороят бедни, който заливаше Града година, две и пет, не зашемети дотолкоз гражданите, че те забравиха за Сократа и неговите безобразия.

Невесело прекара Сократ годините, тежки за Града. А после, когато Атина най-естествено взе да приема от ръцете на чудовището победа след победа, та демагозите отново заговориха за златното атинско бъдеще, възникна ново тълкуване и по поведението на смрадливия мислител: — „Защо — питаше всеки ритор — Сократ не прославя Алкивиадовите сполуки? Защо се прави, че не забелязва ползата за Града от подвизите на най-даровития му син? Нима на Сократ не е скъпо доброто на Атина?“

„Как да обясня на алчущите, че за мен Алкивиадовите триумфи са част от изтезанието му? — викаше си мислителят. — Аз предрекох: от измяната си нататък Алкивиад ще бъде неумолимо принуден да печели и печели, дано избяга от бича на съвестта си.

Съвест ли? Да... Един провинен спрямо етиката себелюбец може и да изтръгне съвестта си, но пустото място у него, което тя оставя, непременно съдържа нещо. Ако ли не друго, то — пустота. Нея Алкивиад е длъжен да запълва неуморно, за да не я усеща болно пуста...“

Така в мълчание и размисъл по проблема мислителят доживя деня, когато атиняни избраха Алкивиада за свой стратег. Градът жужеше като ритнат кошер през този ден; демосът се тълпеше от тъмно още из улиците, нетърпелив да пусне гласа си и още по-нетърпелив да изчака вечерта — обявяване на гласовете му.

— Където е Алкивиад, там е и победата! — подвикваше този и онзи всред гълчавата, а викът му бе сподирян от рева на тълпите.

„Каква духовна тъма! — потръпваше Сократ с отврата. — Алкивиадовият мит... Спомням си как Алкивиад сам и нарочно го създаде, за да прелъстява чрез него човешки множества... Защо никой не му попречи? Защото на немислещия човек е необходимо не познание, ами вяра. Не истини, ами суеверие. Алкивиад отговори именно на този, детински всъщност глад за чудеса...“

Но най-злият ден за мъдреца все пак беше напред. Той настъпи с онова лъчезарно лятно утро, когато Атина опустя до сетния нефелен и слепец, за да се стече край брега на Пирея, и даде воля на своите надежди: „Алкивиад се завръща в родината, ликувайте, атиняни, вашите беди са вече спомен без значение!“

Сам в цяла Атина, сякаш по чудо читавял подир чумна редушка, Сократ с печал си викаше, че днес би трябвало да отпадне най-опасният упрек срещу му — упрекът, дето отглеждал чудовища. Но си знаеше, че не ще го бъде. Сократ нямаше победи за подаряване, нямаше таланта да лъже сладко. Неговият талант бе обратен и особено противен на човеците: вместо вкусни лъжи Сократ поднасяше бодливи истини. Е, кой ще седне край такава трапеза?

Сократ се сърдеше на цяла Атина, което си остана за негова сметка. Той подочуваше от малцината си засега ученици как вчера или преди седмица Алкивиад бил произнесъл вълнуваща реч пред Петстотинте. Учениците на мъдреца явно преувеличаваха, че дванайсетте архонти предложили на Алкивиада пълномощия — Атина не помнеше пълномощен управник от Темистокла насам. Каква демокрация ми е тя, ако сама се отдаде на един тиран? Възможно ли беше Алкивиад да грабне властта не чрез преврат, ами ей така, да я получи даром?

— Не може и не може да бъде! Изключено!... — тъй отговаряше Сократ на градските слухове.

Уж горко убеден, че глупостта е чисто човешка черта, защото животните живеят къде по-разумно от човека, Сократ не предположи чак толкова безумно действие от страна на политически опитните демагози.

Там му беше и грешката.

VI

Днес в дълбоката мраморна чаша на амфитеатъра бе неимоверно горещо. Есента преваляше и точно през тия свои късни дни напрягаше цялата си сила да долее в гроздовете сладост. Някъде извън каменния лабиринт, граден от хора, дано се укрият от други хора, дано се опазят от трети хора, някъде извън Града есента раздаваше последни блага.

А тук говореше вече осми от отзаран ритор. Алкивиад бе седнал на първия ред (където по правило беше място на стратегите), без алена мантия, без свитки, хохот и прекалености. Той се правеше, че слуша, а си мислеше: „Богове, как томително се добирах към ей това: да се върна! И защо? За да клеча от съмнало върху нажежения мрамор и да усещам как пилят слуха ми с гламаво слово неумни, пък нахални приказвачи... Май единствен събеседник в този град е Сократ. Вече пети месец Сократ ме отбягва... Смята, види се, че можем и да не се срещнем повече. Как не! Кому, ако не на Сократ, ще разправа за...“

Осмият ритор досадно напрегнато обосноваваше точката на деня: защо и как Градът трябвало да избере за свой пълномощен управник стратега Алкивиад Велики. Самия Алкивиад — както се видя — тази точка не вълнуваше особено.

Затуй пък сегашният вожд на управляващите демократи Клеофонт настръхваше през половин час с всяко свое косъмче. Къс и кръгъл, син на разбогатял напоследък търговец от Пирея, Клеофонт се пънеше да подражава на своя пример — Хипербола. Клеофонт предугаждаше, че сянката на загиналия народен вожд тепърва ще печели обаяние. Риж и слаботелесен приживе, Хипербол беше се очистил чрез жертвена смърт от недостатъците на тялото си; понеже историята го премахна, преди да го преломи, той продължи не само да живее, но и да хубавее в скритите мисли на всеки истинен атински демократ.

„Хипербол навярно би намерил смелост да се опре на тъй явна гавра с демокрацията...“ — унило си рече Клеофонт, комуто смелост липсваше. Всекидневно растящото преклонение пред Алкивиада не бе възмутило, ами плашеше сегашния вожд на демоса. Клеофонт

съзнаваше, че няма средство за борба с мита, от който бяха опиянени изстрадалите атиняни. Те не дори се влюбиха — те се вкопчиха в Алкивиада. След като беше преминавал от ръка в ръка и бе трупал изгоди за чужда сметка, сега Алкивиад най-сетне принадлежеше на Атина. Демосът ѝ честит си викаше: „Имаме го, стискаме в ръка муската, която ще ни опази от всяко зло, която ще ни засипе с благини!“

Защо тогаз в сънищата на атиняни най-нежелано се прокрадваше Хипербол? С възпалени очи и болни стави умъртвената народна съвест закланаше съгражданите си срещу мита: „Атиняни, не си нахлузвайте тирански ярем! Как тъй приписвате божески качества на един смъртен? Неговата мощ е в безогледността му, нищо повече. Ако всеки от вас плюе на род и родина, ако измами десетки жени и зарече на пътя десетки новородени от прелюбодеянието му, ако измени поред на десет господари — той ще стане втори Алкивиад. Но вие, атиняни, хитрувате: нека друг да върши престъпления, а ние ще берем престъпен плод!...“

Трябва да те предупредя, мой народе: дори ако не убиеш, щом си ял плод, заради който е извършено убийство, ти сам ставаш съучастник и злодей!...“

Така площадно патетични речи произнасяше умъртвеният Хипербол в сънищата на атиняни, при което разкриваше на показ потресаещо разкъсаното си тяло, люшкеше глава с изтръгнати из орбитите очи и с коса, корава от спечена кръв. А атинянинът пъшкеше насън, обръщаше гръб на предупрежденията и полагаше топла, сънлива длан върху облия хълбок на жена си.

Сега, под словото на осмия оратор, който обосноваваше колко благодатно би било за Града да се снабди, със законен пълномощник, угризението Хипербол въстана, сякаш кървеше живо пред Петстотинте. Както и да го пъдеха, за да изслушат деветия записан за днес ритор, то изчезна чак когато на трибуната се изправи деветият: Алкивиад.

Изкачвайки се към арената, той внезапно взе да изглежда променен — някакъв възрастен непознат с провлачена крачка.

— Избраници на атинския демос — започна Алкивиад невисоко, отпаднало, — простете моето потресение! Ушите ми не бяха готови да чуят онова, което току-що чува: драговолния отказ на Атина от

народовластието. Не забравяйте, че съм отгледан в дома на Перикла; демокрацията е моя млечна сестра. Аз нямам сила дори да я погледна в очи след всичко, на което бях неволен свидетел. А вие искате от мене да я понижа и погребя...

Не мога!... — прошепна Алкивиад сред мъртвата тишина, в която би се доловило и бръмчене на пчела. — Не ме насилвайте да приема онова, което според мен е узаконен преврат, посегателство върху правата на народа. Аз живях като истинен демократ! Убийте ме, граждани на Атина, но не ще взема от ваши ръце пълномощия, които на елински означават: тирания!

„Е, не! — помислиха в един ум Петстотинте. — Той просто иска да бъде молен, увещаван. Исква едва ли не да му нахлузим златния венец и алената мантия, която той най-незаконно сам си облече преди петнайсет години. Няма що, ще го помолим, щом мечът Алкивиадов бил всепобеден...“

И май че по уговорен знак изправи се старейшината на Дванайсетте:

— Дайте ми думата! — каза той твърде припряно като за възрастта си.

А Алкивиад разглеждаше отвисоко замръзналите в изненада или в угодничество Петстотин.

— Ако поиска думата, за да ме увещаваш, спести си я! — препоръча на старейшината стратегът. — Никой, с никакви средства не ще ме склони да стана тиран. Познавам ви изтънко — сега вие ехидно си мислите: Алкивиад просто покачва своята цена. Алкивиад желае уж да му натрапим самовластие. Не мога да ви разубедея, освен така: аз напускам Съвета!

Прибрано и строго Алкивиад измина стоте крачки до изхода от амфитеатъра при пълното вцепенение на Петстотинте. Едва ли снощи между тях бе имало десетмина, които да предположат такова развитие на нещата днес — от пет месеца над Града се стелеше като предзнаменование облакът на една сигурна тирания; пред очите на всеки атинянин се аленееше един неминуем тиран — Алкивиад. Демокрацията напоследък бе загубила премного кръв, за да му се противи. Тя реши да сложи оръжие.

Добре де, но какво стана днес! И защо? Изключено беше Алкивиад да не се върне до час-два в амфитеатъра, където бащите на

Атина тъпо и без речи седяха след неговото рязко излизане — всеки от тях бе смътно уверен, че бъдният тиран ей сега ще се появи с музика и в подходящо одеяние, за да приеме златния венец. Всичко, което той изигра дотук, бе комедия, разбира се.

Така и останаха по местата си до синя вечер Петстотинте; обядваха с питки и плодове, които досетливи дребни продавачи разнасяха между скамейките на амфитеатъра; купуваха вода или вино да отмият жаждата си. Бащите на Атина се отегчаваха до синя вечер в Съвета, сигурни, че чакат по задължение своя тиран.

Алкивиад не се върна.

Затуй пък „ха-ха-ха-хо!“ — изтрещя смехът му още същата вечер в единствената стая на Сократовия дом. Този дом Алкивиад бе избикалял през петте месеца на триумфалния си живот в Атина.

От първи поглед Сократ подразбра, че стратегът иде на двубой.

— Както не е трудно да забележа — подхвана Алкивиад, свойски присядайки край трапезата, — кръгът ти е станал обидно мършав, що се отнася до духовната част.

Блед от внезапно вълнение, учителят не отвърна. Той се взираше ненаситно в своя отдавнашен приятел, а по-скорошен предател; диреше върху лицето му белези от премеждията, на които бе изобилен Алкивиадовият път. Нищо подобно! Приятелят-предател изглеждаше все тъй зловещо млад, бодро гладен за още и още от всичко.

Алкивиад гнусливо огледа трапезата, вареното жито.

— Явно е: докато шарех по света, ти си продължил да сърбаш същата помия, с извинение.

„И продължавам да я сърбам... — много искаше да отговори мъдрецът, като добави: — Сърбам помия заради тебе, който така вкусно дъвчеш родини, народи и войски. Никой не търси от победителя сметка за нечовешката му безнравственост. За нея плащам аз.“

Но Сократ повторно премълча.

— Да не би през дългото ми отсъствие да си загубил дар слово, Сократе? — надсмя му се Алкивиад.

— Не виждам насреща си човек, способен да ми излезе на спор — гордо отби Сократ.

— Вярно — съгласи се високият гост. — Спор между нас вече не може да има. Аз съм безспорен.

— Не това рекох — възрази Сократ. — Твое осъществяване са делата, неосновани върху нравственост. За мене тя е над всичко, за тебе тя не съществува. Ние се разминахме... Свършено е!

— Ами! — не се смути гостът. — Сигурно разминаване има само между живи и мъртви. А ние с тебе все още сме и ще бъдем във взаимодействие, пък нека то не било точно спор. В двубой например. Той ще трае знаеш... Много вероятно — дълго подир твоята и моя смърт.

— Какво важи дали ще оставим след себе си удължена сянка? — взе да се оживява неусетно и неволно Сократ. — Тук ще се сплува, ще изсъхва в прах плътта ни, а нашата мисъл ще се пресели отвъд, за да се слее с вечните и свършени идеи... За разлика от тебе аз не се домогвам до Сократов мит, кълна се!

— Кълнеш се лъжливо — установи Алкивиад. — Целият ти живот свидетелствува за противното. Ти живееш тъй необичайно, в разрез с човешкия ред, стремления, утвърждаване, че целта ти е очевиден: да завещаеш на бъдещето странен спомен. Тоест: мит. Изключенията от правилото се запомнят най-задължително.

— Не ти ще говориш от мое име какво бил съм целял аз! — запрети Сократ. — Можеш да съдиш за поведението ми, но не и за моите намерения, те са ти недостъпни.

В тишината, която натежа от неприязън, Алкивиад доизучи Сократовия кръг. Не откри сред него ни един от старите си съученици — днес те или управляваха, или бяха в изгнание.

— Защо търпиш наоколо си гъмжило червеи? — поиска да узнае Алкивиад. — Твоето слово е твърде висок вятър, за да раздвижи душичките на хора, наполовина зарити в тинята. Разпъди ги, защото ми се говори само с тебе!

Сократ не отвърна дори с поглед. Той седеше, отпуснал длани в нечистия си скут; той беше болно ранен от нетоплата среща с човека, заради когото понесе толкоз много — гражданското си лишаване преди всичко. Затуй пък гостът с отегчено движение отпрати духовните просяци и юродиви от сиромашката стая. Всеки му се поклони ниско-ниско, преди да се измъкне.

Сега Алкивиад и Сократ бяха сами, както преди осем години през прощалната нощ на стратега.

— Е? — попита Алкивиад и се протегна нашироко пред огнището.

— Нямам въпроси към тебе — без да вдига очи, рече мислителят.

— Не искаш ли поне да научиш какво преживях през осемгодишната ни раздяла?

— Това знаят и децата в Атина. Светът е малък, бързив и лековерен. А в този малък свят ние все пак успяхме да се разминем, казах.

— Лъжеш се. Ние тепърва ще се сблъскваме, казах. Всичко, което съм вършил през тия осем години, аз обяснявах на тебе, показвах на тебе. В мислите си, разбира се, нали били съществени те. С една дума, и в бъдеще аз ще общувам със Сократа независимо дали той го иска, или не.

— А нямаш ли чувството, че се разпореди с мене по начин, който ми е нежелан, дори вреден? — не се стърпя повече предаденият приятел.

— О, упреци ли? — удиви се гостът. — Как тъй държиш да съблюдавам спрямо тебе поведение, което не съм си избрал аз? Че това е несправедливо, забележи!

Както винаги, талантливият ученик си служеше безупречно с метода на Сократа. „Защо не се радвам? — попита се съвестно учителят. — Защото съм засегнат. Обижда ме немарата му към моето добро или зло; плашат ме бедите, които Алкивиадовата вятърничавост ще ми докара тепърва; отвращава ме леконравието, с което този самозван полубог прегазва ценностите на духа из своя триумфален път... Нима отношението ми към Алкивиад има така низки причини: обида, страх, отвращение?... Алкивиад е явление природно, а на мене ми се ще да го очовеча, като го превия под хомота на собствената си етика. Това може би наистина е несправедливо...“

— Защо не ми отговориш, учителю? — попита Алкивиад с гласа, с който някога печелеше изключителното благоволение на Сократа.

— Обмислям думите ти.

— Тогава нека продължа! Всеки от нас сам си избира онова, което наричаме цел. Е, добре, не смятам, че за всекиго тя е еднаква. По мое убеждение земните ни дни са дадени, за да извлечем от тях всичко, което предлага битието, всич-ко! Ти не си съгласен с мене, зная. Но аз

не ти преча да живееш по твой избор, нали? Срещу кое роптаеш тогава?

— Срещу туй, в което съм обвиняван: че отгледах чудовище на измяната! — хвърли Сократ в лицето на ученика си дълго таена горест. — Тебе атиняни днес чествуват като всеславно бъдеще на Града, а мене упрекуват, че съществуващ. Как би понесъл ти това?

— Не бих го понасял — твърдо заяви Алкивиад. — Никога не ще се оставя да ме съдят атиняни, говеждо стадо, котило гнъс! Ако те ме обвинят, ще напусна пак Града, както го и напуснах. Какво има тук за терзаене?

— Има това, че не всеки е способен на бягство! — процеди учителят. — Намирам немъжко, долно, унизително да затичам преоблечен към границата, докато зад боязливия ми гръб атиняни подигравателно се хият: ето го, той се почувствува неправ, затуй побягна.

— Както искаш — хладно му разреши Алкивиад. — А щом искаш да отстоиш правотата си чрез нестрах, тогаз стой, дочакай гражданско обвинение и казън!...

— Не! — по-ужасно, отколкото смяташе, че е ужасен, кресна мислителят. — Аз не взех участие в заговори и преврати, нямам оръжие, не се домогвам към власт, не ламтя за богатство. Заради какво атиняни биха ме съдили?

— Знам ли?... — умисли се Алкивиад. — Ти някак си ги спъваш... (На твое място не бих досеждал да узная защо.) Може би затуй, че търсиш истини. Те са най-ненужното на човека, а човек винаги се е дразнил като бик, ако друг се посвети на такава задача...

Изобщо — продължи Алкивиад вече без хлад — защо те занимават причините на нещата, щом можеш лесно да се съобразиш с последиците от тези причини? „Хората побесняват, когато някой изрича истина“ — ето ти една истина. Съгласи се с нея и млъкни! „Атиняни не желаят да живеят в един град със Сократа“ — ето друга истина. Приеми я и съобразно с нея изчезни!

Знаеш ли как дивно злачно място е Милет, Сократе? — мечтателно и без връзка запита Алкивиад. — Знаеш ли как неизразимо свободно се живее из Тракия? Знаеш ли колко неописуемо прекрасен е залезът над Босфора? Клекнал си за цял живот в Атина — помийна яма, това е Градът ни. А извън него се шири целият свят...

Алкивиад сега не говореше студено, нито трезво. Пред взора на паметта му се нижеха омайни картини от неговото волно или неволно странствуване. Със спомена си той ги викаше, за да ги изживее повторно, изпитвайки непреодолима носталгия към световния свят.

— А защо, след като се увери в красотите на мирозданието, ти възжела да се върнеш именно в помийната яма? — на място го запита Сократ.

— Това е трудно да обясня и пред себе си... — призна Алкивиад. — Вероятно, загдето навсякъде по света се чувствуваш гост и чужденец... Струва ти се, че всеки ден някой, по-силен от тебе (а по-силни навсякъде ще се намерят), ти сочи поне с поглед вратата. Усещаш се несигурен, въпреки че днес са мили спрямо тебе, угощават те, предлагат ти сестра си, подаряват ти войска, с която да победиш. Но победата е хурия. Как да предвидя кога тя ще си хареса нов наложник? Ако я прелъстя, длъжен съм да я отдам на оногова, който ме е снабдил с войска, кораби, злато. Ако я изтърва, показват ми пътя... Никой в родината си не е отговорен за своите непобеди. Чужденецът отговаря за тях.

Види се, затуй се върнах — много тихо говореше гостът. — Плашеше ме онзи ден, когато Нике ще ми откаже прегръдката си. Та аз все пак не съм бог Арес...

— Не си ли? — язвително се удиви Сократ. — Ти разигра чудеса на театъра, дано убедиш всичко живо от Потидея до Сарди, че точно в тебе е намерил плът богът на успешната война. Защо туй възплъщение изведнъж ти опротивя?

— Защото не е вярно, много просто. Човек може да измами всекиго освен себе си, Сократе. През деня, когато ме овързваха и хвърлиха в тъмница, като да бях въшлив роб, разбрах: никога вече не ще се самоизлъжа, че съм недосегаем за злочестието, че моят жребий е орисано честит... От този ден започнах да работя за завръщането си в родината.

— О! — само промълви Сократ, ненадейно узнал истина, която не подозираше: че Алкивиад не само е несретен, но и че съзнава своята несрета.

— А защо не се откажеш от Алкивиадовия мит? — без да ще безмилостно притисна раната му учителят. — Създаде го ти, за да оцветиш и озвучиш годините си, които иначе биха изтекли сивкаво.

Щом митът вече те мъчи, сними го! Стани мирен гражданин, който играе с внуците си под дворската лозница и поминава, като търгува с маслини от зестрените ниви на жена си. На човека не трябва много.

Облегнат о зида до тъмното огнище, Алкивиад се изсмя без глас, невесело.

— Искаш да речеш, че мога да се откажа, а? — каза той също горчиво. — Цената да се завърна са миналите ми победи. Цената да остана в Атина са бъдещите. Всеки избирател тук би гласувал моето изгнание при първата ми непобеда, защото и тук съм вече чужденец... Частно съществуване!... Сам знаеш, че никой не ще ми го разреши.

— Но най-често съществуват десетки хиляди хора в Града! — без увереност настоя Сократ.

— За тях няма мит — трезво обясни гостът. — А щом веднъж около някого се зароди, пусне безброй клони и разцъфти митът, с тогава е свършено...

Мълчание. Сократ си даваше сметка, че единствено пред него, комуто атиняни не вярваха ни дума, Алкивиад се отпусна в изповед. Разчувствуван, мъдрецът оглеждаше под зеления светлик на луната това лице, вкаменено в своята печал, сякаш маска на трагедията.

— На всичко отгоре атиняни ме искат за техен тиран, ха-ха-хо! — изсмя се най-внезапно Алкивиад. — Хитреци! Умориха се да водят сами съдбата на Града, поболяха ги отговорностите... Решили са да стоварят властта, която им омръзна, върху еднички плещи; на полубога, венчан с Нике. При печалба — устройваме всенародно увеселение, от което той не вкува нищо. При беда — осъждаме го на смърт, просто и износно.

„Ще рече, обречен съм не само аз, ами и Алкивиад... — мислеше мъдрецът. — Защо при нас то стана еднакво? Та аз никога не се намесих в политически дела, посветих се на духовно търсене като лице частно. А Алкивиад е цял демагогия, за него истините нямат стойност... Защо се изравнихме в своята безизходица?... Прав е: заради мита. Единственото, по което ние двама си приличаме — всеки от нас има свой, макар противоположен на другия по съдържание и поуки мит...“

— Нали? — поиска Алкивиад от Сократа потвърждение за мислите, които сега премисляха двамина.

— Да — съгласи се тъжно мъдрецът. — Аз и ти в нещо сме равни: в своята предстояща казън...

— Ами! — ухили се Алкивиад най-непредвидено. — Не смятам да ѝ се оставя! Изцяло в Сократовия дух е да седиш в дрипи край зида и да чакаш гражданско обвинение. Изцяло в Алкивиадовия дух е да воюваш против всесилната съдба. Това и правя: щом атиняни ме искат за тиран, аз — траххх! — отказвам се. Забавно за историята, нали? Има да се пита три хиляди години: защо?!

— Откога взе да те засяга историята, любимецо на сегашния миг?

— На младини правех сметки да смая Града — ведро отвърна Алкивиад, сякаш допреди малко не бе изобразявал безизходица. — Възмъжал, пожелах да смая света. А напоследък ми хрумна ново, много по-зряло забавление: нека смая историята!

— За какво, кажи ми, беше десетилетният ти изнурителен бяг, щом днес се отказа да станеш тиран?

— Първо: защото нещо трябва да ти бъде наистина поднесено, за да си го и отхвърлил наистина. (А само от така невероятна развързка ще се получи историческото смайване.) Второ: опитвам се все пак да изляза из играта.

— Ти! — почти скочи Сократ, но се сдържа. — Един Алкивиад, който престава да играе! Туй звучи като бездарна измислица.

— Именно. Дотегна ми, разбираш ли? — с шепот събщи стратегът. — До зъби ми втръсна от война, сражения, преговори, речи. Не ща повече, това е!

— Уви, то не зависи от тебе — без злорадство му напомни учителят.

— Да, да... — съгласи се вяло Алкивиад. — Не мисли, че ми съобщаваш откритие. Зная... Затуй утре ще предложи на Съвета да поведе целия наш флот към бреговете на Йония. Говори се, че цар Агис бил построил десетки нови кораби и ги поставил под заповедите на нов човек. Някой си Лизандър...

VII

Този Алкивиадов бяг с нищо не напомняше предишните. Той беше не пролетен, ами есенен; не бяг, а бягство.

Зад себе си Алкивиад оставяше потискащо огромно нищо. Преди пет месеца, когато родината тържествено го опрости и въздигна, той бе навестен от кратки надежди: „Прибирам се, засядам върху родна земя. Тук ме защитава законът, аз съм у дома си...“ Тия надежди се изпариха под зноя на атинската демагогия — Алкивиад скоро осъзна, че бе допуснат в Атина срещу същата цена, която изискваха от него чужденците: да завоюва!

„Защо и с кое право?“ — би искал да крещи. Не изкрещя, разбира се, иначе би си изпросил твърде логичния отговор: „Ти сам избра света за родина и с това се лиши от атинско гражданство; ти сам избра Нике за съпруга и с това се лиши от семейство. Твоят някогашен избор е твоя днешна принуда...“

И тъй, Алкивиад се зае да готви изнуденото си отплаване с тежко сърце и мрачен ум — с чувството на жертва преди жертвоприношение. Бе понечил през своята сетна атинска вечер да се отбие за сбогом у Сократа; нозете му неволно го понесоха към дома на стария мислител. Но пред вратата му те спряха. „Не! — каза си Алкивиад. — Защо за сетен път да бъда угостен с упреци и прокоба? Не ми правят удоволствие. В края на краищата, ако победея, Атина пак ще ме приеме с лаври и песнопение, като ми разреши да прекарам в къщи още пет или шест месеца. Ако не победея, не ще помогне нищо — ни мъдростите Сократови, ни моите клетви за вярност...“

Алкивиад отплува без сбогом, без да измоли благословията на един жив човек от Атина. Избирателите му отново бяха се стекли на пристанището в Пирея, пак ревяха до несвоят и настояваха за бързи печалби. Демосът бе възложил върху Алкивиад грижите за целостта на Архе — от днешния ден нататък атиняни щяха само да пият наздрависи за радващите вести, които не можеха да закъснеят.

Цял в пурпур, стратегът се качи с коня си в триремата на наварха. Сетне обърна лице към народа на Атина, за да бъде то

запомнено и възпято. В случай на успех, разбира се.

Победата не идеше. Алкивиад я подгони като изумял из тихото есенно море, покрай живописните в пъстро есенната си дреха брегове на Йония. Гонеше я, понеже него пък гонеха настойчивите заръки на атиняни. А победата се държеше като недокосната девица, която сама не знае дали желае да бъде излъстена, или пък ѝ се ще да поживее още година-две в девство. Тя лъкатушно се рееше между островите на Архипелага, тя се глезеше, ту откривайки срещу Алкивиад своята примамна хубост, ту увивайки се в студено отсъствие. Тя му се показа при остров Андрос, накара Алкивиад да посегне към полите ѝ, но ненадейно се дръпна зад пристанищната крепост; обезсърчен, Алкивиад остави двайсет свои триреми да я дебнат неотстъпно, а лично потегли към остров Тенос. Победата беше го изпреварила, но не за да го чака. Тя накара Алкивиад да ѝ постави втора клопка от петнайсет триреми в залива на Тенос, а само женствено му се изплъзна към азиатския бряг. Мимоходом Алкивиад трябваше да вземе вода и сухари от Самос — от острова, където преди пет години съблазни чрез новосъчинени епизоди от Алкивиадовия мит флота, несръчно оглавен от Тразибул; на острова, където усмърти Хипербол и се отблъсна от брега, в устрем към исторически завоевания. Алкивиад сега охотно, би си останал на котва при Самос, но призракът на убития демократ го отпъждаше от този кротък залив на неразрешен за Алкивиада мир.

Ето и как отмъсти на убиеца си Хипербол (нали Алкивиад бе насъскал срещу него морячеството): отмъсти му чрез моряшки бунт.

Тук, на Самос, атиняни узнаха колко бил плащал спартанският наварх Лизандър на бойците си — плащал им по четири обола! „Богове! — рече си последният моряк, който получаваше от Алкивиад по два обола, и то в обещание, не в брой. — Богове!!! Малоумни ли сме да залагаме живота си при заплахата от мокра смърт срещу два обещани обола?“ Този заразителен ропот премина от кораб на кораб, изсипа се в обидни крясъци: „Искаме по-висока цена за живота си!“

На Алкивиад се стори, че на носа на собствената му трирема въстава призракът на смазания от демоса демократ. Хипербол кривеше в подигравка кървава уста, Хипербол напъваше задръстено от съсиреци гърло, за да извика: „Дай по-висока цена на живота!“ Моряшкото вълнение клатеше триремите като зимен ураган, макар водите да дремеха есенно; без своя вожд Тразибул, който уверяваше

корабния демос в демократизма на Алкивиада, моряците заплашваха с въстание.

О, Алкивиад хубаво си спомни как някога за мигове бе предизвикал яростта им. Алкивиад предчувствуваше, че за мигове той лично може да изтърпи мъченичеството на Хипербол. Ако държеше да го избегне (разбира се, че държеше!), Алкивиад бе длъжен веднага да се обедини с Тразибула. А Тразибул, както узна, се намирал във Фокея. Тоест недалече.

Като изведе набързо флота си от Самос, Алкивиад потегли към азиатския бряг. Алкивиад остави осемдесет свои триреми край нос Нотий, а с двацетина се насочи към Фокея, при Тразибул.

„Антиохе — каза той, преди да се отдели от морската си войска, — слушай и изпълнявай, Антиохе! (Този Антиох бе кормчия на триремата на наварха, стар моряк и стар пияница, вечно ухилен, привързан като псе към господаря си.) Оставям ти осемдесет триреми, с които ще ме чакаш при нос Нотий! Няма да шаваш, няма да предприемаш нищо! Лизандър е също с осемдесет кораба, закотвени в пристанището на Ефес — той не ще те нападне, понеже не си е осигурил надмощие. Аз ще отскоча до Фокея за седмица време, за да доведа Тразибула; тогаз ние ще станем толкова силни, че нападението ни над Лизандър непременно ще успее. Трябва да бием спартанския флот наведнъж и напълно. След туй йонийският бряг пада в ръцете ни без изключение. Победата, заради която Атина ни отправи към Йония, е въпрос на седмица разумно чакане, въпрос на единствено, хитро замислено и съвестно изпълнено сражение.“

Така говореше навархът на своя кормчия, като подбираше простонародни изрази и се старееше да не дразни моряка чрез отвлечени думи. Говореше му натъртено, дано вбие в дебелия череп заповед, от която отклонения няма. А Антиох се хилеше разбиращо, гледаше господаря си най-предано — хора като Антиох имат един-единствен господар.

— Повтори заповедта ми! — настоя Алкивиад.

— Да стоя на котва при нос Нотий и да чакам да доведеш Тразибул, тогаз ще се бием! — съкрати нарежданията Антиох.

Тези нареждания старият моряк и стар пияница наруши едва три денонощия по-късно. Редникът, който цял войнишки живот бе служил под заповеди, усети как у него кипва с мъка преглъщаното унижение,

как напират горчиво потисканата мечта сам да властвува над хиляди съдби, над кораби и море. Като нахлузи една от алените Алкивиадови мантии, пияният Антиох поведе флота на Атина към пристанището Ефес. Там, според точни съгледвачи, бил на котва целият спартански флот, начело с някой си Лизандър.

Антиох се напъна да си спомни една предходна битка, в която бе кормувал на Алкивиада: съдбоносно победната за Атина битка при Кизик. В нея навархът нацепи без остатък спартанския флот, а с това овладя Пропонтида, както и Проливите. Антиох вярваше, че е запааметил движението по движението стратегемата на Алкивиада при Кизик — нали бе кормувал там. Той щеше да я повтори, за да чуят найсетне и неговите уши мистичен възглас: „Където е Антиох, там е и победата!“ Или поне — за да не чуват повече ушите му мистичния възглас: „Където е Алкивиад, там е и победата!“

И тъй, старият кормчия, навлякъл върху ръбесто, набито тяло пурпурна мантия, изтърси осемдесетте си триреми в пристанището на Ефес. Колко му е да нарушиш една заповед, щом такова нарушение те въвежда в историята?

Алкивиад научи за безусловното поражение на своя флот, докато пируваше във Фокея. Тразибул, одързостен от скорошните си едри придобивки из Тракия, отскоро бе прехвърлил своите кораби пряко Егея, за да ги обедини с Алкивиадовите. Окръглянето на Атинската архе тази вечер изглеждаше на двамата наварси неминуемо и съвсем близко — не достигаше само част от йонийския бряг. „Част от Йония само! — често повтаряше при този пир Тразибул. — Само част от Йония... Я сети се как преди пет години от Архе бе останал едничко флотът ѝ в Самос! Помниш ли как двама потеглихме от нищото, за да отпусим Проливите заради хляба на родината? Надявахме ли се тогаз, о, Алкивиаде, че днес ще бъдем избрани рамо до рамо стратегии на Града, че ще се озовем чествувани в присъединена Фокея, че ще прием в ликуващо очакване на утрешното си крайно тържество над Спарта?... Крайно, разбира се: след като налетим някого си Лизандра с кораби, двойно по-многобройни от неговите, разгромът му ще бъде въпрос на два часа. Кълна се! Два часа... Ако употребим три например, ще ти подаря двайсет амфори тракийско вино — нали вече пиеш само тракийско...“

Въпреки тракийското вино тази вечер Алкивиад бе неразговорлив. Наум той отдаваше право на Тразибуловата самоувереност — атинското надмощие над Спарта по вода днес стана съвсем убедително. Закотвен в залива на Ефес, Лизандър сам бе влязъл в клопка.

— Държа да потеглим още утре заран! — каза Алкивиад, когато споменът за съвместните му подвизи с Тразибула някак не разнежи.

— Защо бързаш, приятелю? — попита Тразибул.

(Откак родината великодушно опрости своя блуден син, Тразибул не се боеше да го нарича топло приятел.)

— Настоявам! — натърти Алкивиад. — Най-малката грешна стъпка из моя път ще бъде заплатена несъразмерно.

— Не допусках, че вярваш в предсказания — засмя се съратникът му. — Ако аз притежавах твоя неизменно щастлив жребий, не би ме стреснала и Пития.

Тразибул не забеляза през нежните изпарения на нощта и мъглата от виното как Алкивиад суеверно потръпва. Избиваха го тръпки, щом някой споменеше: „твоят неизменно щастлив жребий...“

Не точно през тази нощ, а чак призори дойде с бърза ладия вестта, че кормчията Антиох бил поразен и при Ефес, и при нос Нотий.

Две седмици по-късно, докато Тразибул все още се бореше против невероятната вест, все още всяка вечер обмисляше гласно пред приятеля си предстоящи изходи и вероятност за разплата над Лизандра, Алкивиад се появи на Тразибуловата трирема цял в алено и с шлем.

— Нима си вече постигнал нова стратегема, приятелю? — озадачи се Тразибул. — Тутакси ли потегляме към Ефес?

Алкивиад мълчеше. Той притегли нечий моряшки вързоп, отпусна се върху него. Пак мълчаливо, Алкивиад положи длан върху рамото на Тразибула.

— Дойдох за сбогом — каза най-сетне и глухо.

— Къде ще се биеш само с двацет триреми! — слиса се Тразибул. — Защо се делиш от мене?

— Тръгвам с пет, лично моите кораби... — Гласът на Алкивиада мътнееше без израз, сякаш глас на тежко болен човек. — Ще отплувам към Тракия...

— Ти... ще дириш победи там! — нищо не разбираше Тразибул. — Там ние вече победихме, за какво тогаз?...

— Аз бягам! — отчетливо съобщи Алкивиад. — Напускам полесражението, където едно пияно нищожество плю на заповедта ми и ме опропасти. Флотът на Спарта завоюва един след друг йонийските градове; Лизандър оповести, че от Йония ще се упъти към Проливите и ще си възвърне брега на Пропонтида. Това е краят, Тразибуле!...

— Не! — сляпо възропта срещу очевидните истини Тразибул. — Не може да бъде! Атина ще надмогне малокръвието си и ще ни изпрати помощ. Атина трябва да проумее, че или ще бием Лизандър, или за нея ще дойде крайният край. Тя не ще изостави на произвола двамата си едва до вчера победоносни стратегии. Алкивиаде, ти бълнуваш от страхове. Опомни се, Алкивиаде!

Алкивиад прокара изстинали пръсти през челото си, сякаш за да избърше страха. Не успя.

— Получих новини — без връзка съобщи той. — Снощи получих новини от Града. Там не щели да повярват, че Алкивиад е разбит ей тъй, поради престъпната тъпота на Антиох, поради гения на Лизандър („Някой си Лизандър“, викаха допреди две седмици, а?) Щом като Алкивиад винаги побеждава, а този път — не (тъй говорели в Съвета), ще рече: Алкивиад не пожела да победи. Той — аз тоест — без друго е купен от Спарта или от сатрапа, затуй предаде на гибел нашите кораби, удави последните мъже от Атина... Тъй говорели.

— Това са злодейски клевети! — кресна Тразибул.

Но от Алкивиада не убегна, че приятелят му крещи без искреност. В краткия миг между новините от Атина и вика на Тразибул моряшкият вожд бе съобразил: „Ами ако Алкивиад наистина ни е продал на Спарта?“

— Защо остави за наварх тъкмо Антиоха? — в упор попита Тразибул.

— Защото го имах за свой най-верен човек. Защото не предвиждах нападение, в което да са нужни опит, умение, воля; заповядах пълна неподвижност. За нея бе достатъчен и ум като Антиоховия.

— Свършиха ли се триерарсите, а? — с подозрение попита Тразибул. — Всеки от ония осемдесет началници на трирема би бил по на място от пияния Антиох. И защо ти се скри при мене във Фокея?

Твой дълг беше да не напускаш флота. А се отлъчи. Кого ще убедиш, че си се отлъчил случайно?

— Никого! — отрязва Алкивиад. — Не и тебе, който мигновено забрави нашето петгодишно вярно единодействие, пословичното ни братство по борба. Щом Тразибул, свидетелят на всички мои усилия и добра воля, при първи упрек от страна на възискателната, непрощаваща, мнителна Атина ме подозря в предателство, аз не ще и шавна пръст да се оневиня. Казах!

— Не казвай! — донякъде по-меко, но все пак с хлад го пресече Тразибул. — Ние не сме властни да поставяме оценка на родината. Ако Атина те обвини, права е тя, не ти. Ако те накаже, наказала те е законно.

— Разбира се! — процеди Алкивиад. — Но как ще удостовериш, че ме наказва тя, а не Клеофонт, завистникът? Чуй и в какво ме обвинява той: преди осемнайсет години чудовището е спечелило първо, второ и четвърто място на олимпийските надбягвания. Четвъртото място му осигурило колесница, която не принадлежала на Алкивиада, ами била наета от него. С това Клеофонт доказва, че предателски съм причинил нашето поражение при Ефес и Нотий. Чиста работа, нали?

Тук Тразибул замлъкна. Вече изкушен в политика, той предугаждаше, че бащите на народа ще стоварят върху Алкивиада упреци, които дори не могат да се закрепят прави. Но не предполагаше чак такава щуротия — за смях на робите!

— Нека ти отговоря аз, понеже ти не намираш думи — продължи Алкивиад: — Едно е причина, а друго — повод. (Изучавал съм това при Сократа.) Причина да бъда обвинен е безумието на атиняни. Те безумно си въобразиха, че чрез Алкивиад се сдобиват с чудотворна муска, а такава муска няма как да бъде жив човек. Сега, когато градушка от зли събития заваля върху празничното атинско лекомислие, атиняни просто не ме щат. „Щом не бил залог за триумфи, защо изобщо е!“ Пък повод да ме отхвърлят те всякак ще измислят — ето ти и взетата под наем преди осемнайсет години колесница.

Затуй днес ти казвам сбогом, Тразибуле... — съвсем тихо приключи Алкивиад.

А Тразибул се изпоти от притеснение. Дали Алкивиадовото тълкуване подсказа на моряшкия вожд колко коварна е демагогията, та

как сам той, бидейки избран чрез същата демагогия, е утрешна нейна жертва? Дали софистиката, придобита у Сократа, още веднъж отърва ученика му от гибел? Иначе миг по-рано Тразибул бе решил в себе си: „Мой дълг е да окова чудовището и да го предам на съд в Атина!“ Сега вождът се размисли: „Не, този дълг не е мой. Срещу Алкивиада все още няма писано обвинение. Клеофонт може да си говори, Съветът може да си слуша. Писано обвинение няма!...“

— Сбогом! — каза глухо и Тразибул.

Двамата пристъпиха към възената стълба. Недалече дремеха като диви патици в езеро петте триреми на Алкивиад, готови да се откъснат от брега на Йония, за да намерят тракийския бряг. Нещо у Алкивиада тъй болно напомняше стъпките на осъден към дръвника — провлечени, немощни стъпки, — че Тразибул не издържа:

— На твое място бих се убил още тук... Сам виждаш: кръгът около тебе се склучи. Атина, Спарта, Тисаферн... Какво може да бъде Тракия? Волна, неясна земя, където елинът винаги е нежелан. Кой ще ти подаде в Тракия стакан без отрова? Кой ще ти постеле легло без наемни убийци в съня ти? Защо удължаваш своето изтезание, Алкивиаде? Отвъд, твърдят жреците, било спокойно и злачно...

— Не вярвам! — с ожесточение отказа Алкивиад злачния покой, дето един приятел му предлагаше. — Не вярвам в никакво отвъд. Винаги съм повтарял: нашите дни са ни подарени, за да изцедим от тях възможно повече, възможно по-сладък сок. Вярвам, че имам още дни напреде си... Ще се постарая да ги удължа и усладя. На това не ще попречи никой, нали, щом заплатя цената им?

— Твоя воля! — унило се съгласи вождът. — Само... чини ми се... твоите дни вече не си струват цената.

VIII

— Той, който още младеж, лъжеше олимпийските съдии, та изтръгна незаконна награда в състезанията; той, който измени на родината си, на жена си, на родствата си, на господарите си и пак на родината си; той, който ни изнуди да го снабдим с нашите последни кораби и злато; той, който подло (защото отнапред гласеше нова измяна!) закупи срещу камари крадено сребро три укрепления из Тракия; чудовището, откърмено от един богохулен софист, днес се радва на слънцето в Тракия!...

Най-после Клеофонт намери смелост да изприказва дълбоко укритите свои възражения срещу мъжа, когото атиняни насмалко не провъзгласиха за тиран на Атина. Демокрацията бе останала читава, но пак — досущ боса, незащитена, гладна. Едничкото, с което сега се хранеше, бяха граматически неиздържаните, риторически тромавите речи на разни демагози:

— Алкивиад, който... Сократ, който...

ЧАСТ V

I

Жената разстилаше върху тучната мазно зелена трева ярко белия лен на три хламиди. Тук, където — за разлика от пясъчно-каменлива Атика — зеленината свежо изобилствуваше, жените белеха върху нея всичко платнено. Навик, неизвестен из Елада.

Опрял гръб о столетен орехов ствол, Алкивиад се плакнеше в прохладата на зелена тракийска сянка; Алкивиад наблюдаваше жената и движенията ѝ, които издаваха неженски пъргава, разточителна сила. Една атинянка от потекло, със състояние и обноски никога не би се разкрила по този начин. В Атина жените обичаха да наблягат на своята ленива непригодност, на някаква вяла мекота, която трябваше да ги направи желани. И употребяваха най-неумерено мазила, бои, плънки, за да увеличи различието между мъж и жена.

Тук май че имаше друга представа за женски качества. Само по празници тракийките носеха изобилна, изкусна златна украса, която ги уподобяваше на богини. В такъв ден тракийките седяха край винена трапеза неподвижно и приемаха от тракийските мъже изрази на висока почит. Иначе, през делнично време, те сякаш не желаеха да се отличават от своите мъже. На тях бяха еднакво присъщи не телесни упражнения (траките се отвращаваха от елинската нарочно и задължително напрегната гимнастика); мъже и жени в Тракия растяха и якнеха направо от волността си, от големите разстояния и от общуване със земята. Поради туй Алкивиадовият свят ги смяташе за варвари, но Алкивиад още преди години беше се уверил, че не са — те просто съблюдаваха друг ред от ценности, който отричаше елинския.

Жената свърши работата си и с доволство огледа белите петна всред зеленината. Тук, където Хеброс (наречена много по-късно Марица) разливаше нашироко водите си пред своята среща с Егея, всичко бе наистина широко разляно, удивително спокойно и сито. Трите укрепления с по немного жители-траки, които още преди три лета Алкивиад купи от местните вождове, се намираха наблизко — върху плоските хълмове над речното устие.

„От мене сатрапът Тисаферн има много здраве! — мислеше си бившият стратег, най-приятно излегнат под ореха. — Според сатрапа, според Сократ и всички прокобници на моето бъдеще, аз нямало да се изплъзна към частно съществуване; трябвало до сетния си дъх да се въртя в причудливия и зловреден вихър на политиката; щял съм да умра посечен, щом ми скимне да изляза от играта... Нали!

Ето какво бих заявил на сатрапа Тисаферн (сега съм кръвно побратимен със съперника му Фарнабаз, та ставам смел): аз живея най-прелестно, лекомислено и свободно върху земя, купена с моето сребро. Спя с жена, която страшно, необяснимо обичам. Аз нямам вече нищо общо с политиката на егейския свят, която ми опротивя до повдигане. Аз от време на време продавам по някоя стратегема на някой тракийски вожд — уча го как да надвие противника си и да си присвои повече земя от някогашното Одриско царство. Изработвам стратегеми не понеже положението в Тракия ме вълнува, ами затуй, че добрият майстор не бива да стои с празни ръце, иначе ще си загуби хляба. Чудовището Алкивиад — бих съобщил на Тисаферна — днес по-малко от всякога различава добро и зло: чудовището просто живее и се радва, че е живо. В това то не намира нищо чудовищно.

А на Сократа бих обадил (и жалко, че нямам сгода!) колко непредвидливи се оказаха предвижданията му. Сократ, както научавам, ставал все по-мрачен, по-затворен, отпъждал сетните си ученици, запазвайки само неколцина. Малкия Платон — между тях. (О, Платон вече не е малък, ами крехко млад и крехък изобщо.) Сократ се чувствувал оскърбен заради образа, който оня драскач и слухар за улични мълви, Аристофан, му изрисувал в «Облаци»... Защо ще се оскърбява чак сега — та аз помня времето, когато Сократ плюеше върху тия облаци! Защо аз например плюя, узнавайки как същият Аристофан, но в «Жабите» вече, разисквал чрез устата на по чудо оживели наши мъртви поети изгнанието или опрощението на Алкивиад? «Атина обича и ненавижда Алкивиада, но желае да го притежава!» — ха-ха-хо!, точно забелязва Аристофан... «Внимавай да не отхраниш лъв в Града си, но ако все пак го отхраниш, подчини се на прищевките му!» — мъдро съветва съгражданите си Аристофан — ха-ха-хо!... Само че не е споменал най-вероятното, което всъщност стана: Атина е тясна за лъва. Въпреки нейната любов и ненавист, въпреки

страстната ѝ нужда да ме притежава, за да бъда днес ласкан, а утре заклан, аз съчиних друг епилог за Алкивиадовия мит...

Чакай, защо си припомних Сократа?... Ах, да. Той ми предрече адски край: моя казън щял да бъде животът ми като цяло. Бич, който изнурително гони душата ми, щели да бъдат моите победи. Пък ето, този бич вече не я достига. Разпореждам се със себе си, както всеки обикновен тракиец, наслаждавам се на най-пищната земя в обсега на елинския свят — Тракия...

Онова, което добавя още предимства към моя лек и необвързан бит, е миналото ми: аз наистина изживях всичко, което човек може да мечтае като пълнеж на битието, затуй се излежавам под ореха не с горест по пропуснати възможности, по невкусени наслади, световна известност, забавни предизвикателства... Ами — със спокойна насмешка: опитах много и постигнах много. Лежешком съзерцавам комедията, която написах чрез мъжките си дела...

Постигнах ли всичко до своя бяг към Тракия? — На Алкивиад внезапно се стори, че бе помислил твърде голяма дума. И честно се поправи: — Не! Имаше нещо непостигнато в моя препълнен до ръба живот. Любовта...

Не зная и не ща да зная броя на жените, с които спях... Те бяха от всички градове и пристанища, където ме отвеждаше себелюбието ми, бяха част от търсенето на все нови постижения, дял от моята гавра със закон и нрави... Не ще излъжа: услаждаше ме обятието им, влажната горещина на гърдите им. Веселяха ме техните сълзи, ах, жените умеят така навреме и на място да изцеждат от ресниците си бисер на неискреността!... Те ме доубеждаваха, че съм херой, вкопчен в двубой със съдбата. Щом освен пристанища, острови и властелини смогвах да покоря всяка жена, която попаднеше в погледа ми, то аз действително бях митичен завоевател!...

Юношеска простота! Какво съм смятал, че си доказвам чрез тия жени? Та нали те са намирали у мене същото, което намирах аз у тях: себелюбие и честолюбие, желание да придобиеш и притежаваш, да наложиш някому властта си, а тя на свой ред да те обвърже и отегчи... Как сме се самоизтезавали (всеки за себе си) безбройните схватки, където ще откриеш тук и там по един искрен миг, а остатъкът е било въпрос на враждебност или на блудкав хлад...

Кога и как открих, че любов имало? Стори ми се внезапно като мълния, но то бе всъщност подготвено от целия мой жизнен път...

Разбира се, помня дори часа на откритието си: късна заран. Една непозната жена слизаше от гората, тя носеше голяма делва. Премина покрай мене, упътена към Хеброс. Нагази, без да я е грижа, че полите ѝ се мокрят и олепят о бедрата ѝ, зае се да трие своята делва с пясък, сетне я оплакна... «Страннико! — подвижна ми. — Хвърли насам оня камък, облия!» — За да закрепя на брега делвата.

Жена като жена, немлада вече, средно хубава. С кое ме приласка да ѝ принадлежа? Дали с отвореното, самоподразбиращо се «хвърли насам оня объл камък!», което тя изрече така свойски, сякаш двама се познавахме от детство? Дали нейният неточен елински, но с тъмен изговор и топъл глас ме подсети, че у нея нещо има, нещо неизвестно за мене досега и единствено? Или пък през онази заран най-сетне бях дозрял до любов, та капнах като късен плод в skutите на тази непозната жена — моята жена?...“

Дните вече нямаха число. Някъде те вероятно образуваха седмици, месеци, но при устието на Хеброс имаше един-едничък. Такова еднообразие, когато вчерашният и утрешният ден си приличат като близнаци с днешния, съществува само в рядко рядък случай: пълното щастие.

Из света навън на Алкивиад нивга не мина през ума, че е възможен разговор с жена. Тях — множеството жени, между които в плитко лъкатушене беше се реял — той прелъстяваше със същата усмивка, същите изрази. Обикновено бе им приказвал за своите подвизи или кроежи, като пробираше по-достъпни за женска глава думи, а жените го гледаха със същото лице на нямо неразбиране и отстъпчиво покорство. По-късно, когато се изскубнеше подир ден или пет от някоя жена, споменът на Алкивиад за кратко пазеше или очите ѝ, или едрата ѝ гръд, или сгодния ѝ хълбок; той не запомни коя да е жена с изказана от нея мисъл, съждение или съвет. Жените не се брояха.

За първи път, откак ги опозна — приятна, розово-бяла множественост, която бе въздишала, беше се смяла кръшно и изобщо бе се кършила — той разговаряше с жена. Усещането му при това бе толкоз ново и чудновато, че надминаваше по увлекателност всичко, изпитвано дотогава. Оказа се, жената била цял един встрани — макар

успореден на мъжкия — свят, разлат, преизпълнен с ненадейни новости, напрегнато подвижен. Все едно че чрез наглед простичките присъди на тази жена Алкивиад прекрачи в друго мироздание. И сам не почувствува, кога, как, колко сам се променя.

От много време например той не бе избухвал в злоещо прословутия си смях „ха-ха-хо!“ По две причини. Първата: не, никак не му се смееше, защото от света на комедията премина в свят на обикновени, но здрави истини. Второ: много се боеше да не засегне тази жена. За първи път, откакто помнеше личността си, Алкивиад бе зависим от разположението или неразположението на един човек. Неясно как стана, той взе да се домогва към доброто у тази жена — угаждаше ѝ в най-тънки подробности, дано ѝ хареса. Докарваше ѝ се, с една дума.

Тя му бе необходима. Безусловно!

Не си рече „стига глупости“, когато установи това. Почти бе наясно и защо. Алкивиад със смайване откри нещо, което всемирът близо половин век бе крил от очите му — колко неизчерпаемо богата може да бъде близостта с второ живо същество.

Той винаги бе се кланял на една богиня: не-из-чер-паемост-та! Служеше ѝ, като препускаше от единия до другия край на Стария свят, като се стремеше всеки следващ ден да бъде изживян в нова среда, с нови гледки, с нова жена и нов проект напреде му. Алкивиад се усещаше окраден, когато политическите игри го принуждаваха да пусне повърхностен корен някъде си. През такива месеци Алкивиад просто се топеше: „Ето, сега другаде е другояче; онуй другояче е всякак по-шарено, по-вкусно, по-изгодно и по-смешно, отколкото по този начин. Ето, днес пак загубих триста хиляди възможни друг вид дни, заради днешния, който ми прилича на вчера; ако и утре ги загубя, ще бъде отвратително! Накратко: още призори ще извърша чудесии, за да е не вече по този начин, ами по кой да било друг. Освен всичко — другаде!...“

Така бяха изминали за него четирийсет и шест пълни години. Наистина пълни, колкото бива сборът от триста пъти по четирийсет и шест години — че нали ако съберем преживелиците, събитията, изгледите, деянията и прелюбодеянията, както и шумотевицата от триста тогавашни мъжки живота, те щяха да съставят приблизително Алкивиадовия живот?

Почти половин век Алкивиад не се умори да обожава своя идол: неизчерпаемостта. Той смяташе, че ѝ служи подходящо, като алчно и настъпателно живееше. Алкивиад бе летял, крачил, плувал или пълзял — добираше се към върха на битието, онова място, дето той ще застане и заяви: „Аз изчерпах живота!...“

Понякога, късно нощем и при пир — го налягаше било пиянска окриленост, било пиянско отчаяние. Окрилен, той си викаше, че е близо върхът, откъдето Алкивиад ще изрече: „Преживях всичко, което може да бъде изживяно.“ Отчаян, той си викаше, че дори сто живота като неговия пак не ще насмогнат да изчерпят битието. А със своя задъхан, трескаво бърз и лудо повратен бяг Алкивиад не преминаваше през съществуването, ами го отминаваше.

Защото отминаваше хората.

Тази нито софистична, нито логическа, ами проста истина раздруса като земетръс Алкивиадовото съзнание. Чрез вдовицата Тимандра Алкивиад разбра, че е изключено да заживееш вече без човек, ако веднъж си живял близко, плътно близко с човека. След като не го заситиха битки, политика, измени, победи, той бе наситен от тази близост.

— Лежим си ние, и сладко си лежим, сякаш днес не ще се яде...
— каза Тимандра.

Тя отдалече хвърли поглед към крайречните тревы, за да се увери, че някой скитник не бе задигнал платното. И пак се отпусна по гръб с отворени очи. Двамата вече дълго се излежаваха под ореха, тихи, унесени мечтателно. Тимандра бе положила многокоса глава върху корема на Алкивиад, така се чувствуваше на стога.

— Хубаво е — каза тя. — Хубаво е на склона на годините да се озовеш така изкъсо уловен.

— Не съм те уловил — кротко възрази той, загледан в дивите гълъби из клоната. — Виж, ръцете ми не те държат — показва празни пръсти. Лежиш до мене, защото искаш ти.

— Това и казвам — настоя Тимандра. — Щом ръцете ти не ме държат, щом не ям твой хляб и не чакам от тебе хляба на децата си, ще рече, привързана съм о Алкивиада съвсем изкъсо. По свое сърце.

Разбира се, че той разбираше мислите ѝ. Разбира се, че те го радваха съкровено, защото бяха и негови, дошли из една неподозирана,

нечута по поетика хармония: мъдрото, изстрадано и късно намерено единение между мъж и жена.

— Кръжат гълъби... — каза той, докато дланта му галеше косите й. — Диви гълъби. Не от ония, о чийто крак човекът овързва предателско писмо. Колко чудесно е, че вести няма, че светът не ще да знае за Алкивиад!... Сякаш времето спря, не текат месеци. Искам да не текат и годините, да бъдем завинаги такива, каквито сме, тук, където сме, така, както сме... Нищо, нищичко повече!...

— Дано! — отекна тя, а той не долови дали го изрече с надежда, с болка, със страх или като заклинание.

— Защо не принесеш коза на боговете? — ненадейно я подсети Алкивиад. — Моите, чини ми се, не ще бъдат благосклонни към мене, премного работа им отворих. Но твоите невям ще чуят молбата ни: съвсем всичко да си остане съвсем така!

— Богове може и да няма — с прегоряла мъка допусна жената. — Или пък, ако ги има, зли са. Защо иначе по хората биха бродили тъй много злочестини?

(Той отгатна какво си мисли Тимандра сега: за добрия свой стопанин, когото бе оплакала още в младини, за двамата сина, паднали в бой, и за последния, трети, заробен от спартанския клеарх на Енос преди три лета. Мислеше за дъщерите си, омъжени отвъд реката, за своята волна, но хладна самота и за талазите от световни събития, които през година-две окървяваеха плодния мир на Тракия.)

— Ти недей! — утеши я Алкивиад неловко, понеже никога не беше утешавал. — Боговете и вземат, и дават, сама виждаш...

Тимандра се обърна към него — очите й бяха сухи, сияеха от мека нежност. Тя взе къдравата глава на Алкивиада, вече с доста пропъстрени от възрастта коси: притисна я към рамото си. Затугли с длан Алкивиадовите клепки, сякаш за да го опази от всичко, което може да нахълта през погледа на човека. Сякаш искаше да сгрее дълго трупания като заварващи се от зима до зима преспи мраз у Алкивиада, да го стопи в любов.

— Защо ще тешиш мене? — шепнеше жената. — Злочестият ми, сиромашкият, необичан, непогален!... Кротувай, кротувай! При мене си на завет...

II

Алкивиад обикновено живееше тук — в неголямата и почти празна къща на Тимандра, а по-рядко взимаше Тимандра при себе си в укреплението Оринои. В собствената своя крепост той се чувствуваше много по на кръстопът, открит за политическите ветрове, отколкото в дома до гората, дом без обкована порта и с ниски прозорци, през които можеше да прескочи всеки. Но всъщност прескачаше само лунният лъч, който канеше вещите да полуизплуват из лятно нощното синило — тежък скрин за платно, нощви и хромел, преобширен, нисък одър, застлан с кози кожи. Тимандра държеше къщата си отворена, защото смяташе, че няма що да откраднеш от една вдовица с омъжени дъщери и мъртви синове — немлада и небогата жена. А откак Алкивиад пренесе тук оръжието и щита си, откак двама се заеха да съживят големия, донякъде запуснат двор, който се сливаше с гората и нивите, Тимандра се освободи от сянката на страха.

През пролетта, когато старият слуга на вдовицата изора с дървено рало, впрегнато в Алкивиадовия алест кон, двете ниви, Алкивиад се запретна да засее. От малък бе виждал да орат и сеят само роби, за атинянин от род това беше работа напълно невъзможна. От малък го учеха, че никога не бива да зарови пръсти в зърно, да се изпоти над хромел, да кладе огън и да дои добитък — за всички тези необходими, но низки занимания си имаше полу-хора, притежание на аристократа.

Първия път, когато видя как Тимандра стрива брашно за питки, как ръцете ѝ се превръщат в робски лапи, загрозени от жили, подпухнало червени, атинянинът неволно сглупи:

— Че къде ги робите ти? — попита той.

Коленичила пред каменния хромел, дето бяха стривали жито незапомнените ѝ предци, поруменяла от усилие и особено подмладена с полуотворената си, влажна уста, Тимандра високо се разсмя. Тя прибоде паднал кичур, като внимаваше в брашното да не падне косъм.

— Е, как бих удържала роб, когато горите започват от прага ми? — попита тя през смях. — Че ние би трябвало да се превърнем в роби

на робите си, като ги вардим денонощно да не бягат. Не е ли по-лесно сама да си меля брашно, да сея или да газя грозде?

— Не е — опроверга я той. — Ще наемеш надзорници за робите си, те ще ги карат на работа, ще ги пазят. Тъй живее цял свят.

— Не зная на кое викате свят — отвърна жената. — Доколкото съм чувала, има свят с роби и свят без роби. А понеже ти идеш от робския, непременно си взел участие из нашия край; през година-две Атина налита тракийските земи най-вече за да зароби свободни хора.

Алкивиад си беше млъкнал. Цялата тракийска логика не му напомняше нищо познато, бе сама за себе си. При туй Тимандра произнесе „робския свят“ с такава недоброта, та той съжали, че бе влязъл в спор, където е неуместна всяка софистика.

— Окаяници! — без злост вече отсъди Тимандра, имайки пред вид пълноправните атински граждани. — Сами си правите живота черен.

От него ден нататък Алкивиад се подчини на тукашните нрави. Разбира се — не по принуда; в Оринои той имаше и роби, и стража. Но необяснимо дълбокото му желание да споделя всеки свой миг с Тимандра, дано се превърне в неизбежна част от живота ѝ, го подтикна да пренесе оръжието и щита си в неголямата ѝ къща. Така Алкивиад се отдаде на занимания, запретени за атински благородник.

Когато потопа десница в зърното за посев, усети рязка тръпка. Изглежда, нещо утаено, нещо отдавна съществувало, а забравено се беше процедило през кръвта на поколения атински първенци и сега се обади в неговата: „Жито, тайнство на прераждането!... От едно такова зрънце ще се родят петдесет. А петдесет класа ще направят питка... Може би има право демосът, упреквайки Сократ, че развърщавал атинската младеж. Може би е по-човешко да засееш и ожънеш, отколкото да дириш невеществени истини. Кого ще нахрани истината?...”

Двама с Тимандра ожънаха редичката ръж. Великият стратег извърши това с меча си — втори сърп Тимандра нямаше. После овършаха снопите с коня на великия стратег. После жената замеси хляб от новото зърно. Опече го в обжарена трапчинка, която засипа с пепел. Питата имаше несравним вкус. Двама си я поделиха, седнали надвечер пред къщи, двама изпиха пълна делва вино.

Месечината изгря иззад разлива на Хеброс, а вечерните изпарения над тръстичището слегнаха, та синевата стана бистра и светла като дене.

Двамата си легнаха върху широкия одър. През прозорците без завеси хлуеше недействително сияние и могъщ хрип на щурци. Надвикваха го жабите, от които гъмжеше ракитакът. Бе така незнайно естествено, че на Алкивиад се стори: „Пее лунният лъч, гали ни реката, постила ни земята...“ Цялата природа присъствуваше в цветовете и звуци около ложето, където най-природно се любеха един мъж и една жена.

Сетне Алкивиад се отдалечи на две педи от жената, простря се по гръб и вдъхна до дъно, за да разреши сърцебиенето си — то лудо блъскаше в темето му чак; изпружи лежешком здрави ръце и нозе, за да усети благодарната им насита. През сладката тъма, която бе прибулила съзнанието му, дано нищо не попречи на едно мъжко тяло да се радва, радва, радва от взаимността на обладанието, сега се завърна първата мисъл, докато Алкивиад отново се надвесил над жената и отново я прегърнал: „Навярно това е любов — каза си той. — Жажда, която не отслабва, както и колкото да пиеш; неизтощим глад за единение. Изчерпаема нежност... Защо познаваме любовта така късно!? Защо в нея непременно се примесва заплахата от загуба?

Ето ние сме заедно, накрай цивилизацията. Никой не ще подири тук двама, които се любят. Ние се храним с плода на собствените си ръце, ние двамата не искаме нищо от света. Заклинаме го само да ни забрави на мира, за да имаме още стотици, още хиляди ноци като тази!...

За нас двамата нещата са чисти. Тимандра е родила, откърмила, отгледала, погребала или раздала децата си. Аз воювах, печелих, изменях, продавах — изиграх своето. Сметките ни с битието са уравниени, то няма право да търси нищо повече от двама стареещи, уморени хора.

Откъде тогава у мене този страх? Откъде — страхът у нея? Сякаш всеки от нас, скрито от другия, е уверен, че такива ноци в живота ни ще има още десет-дванайсет, после нещо си безмилостно ще ни ги отнеме... Но как! Та ние сме едно тяло, което не ще и не може да съществува, ако го съсечеш надве; само от нас зависи всичко — ако не смогнем да живеем заедно, ще умрем...

Смърт... За първи път я споменавам с предпочитание. Винаги смятах, че животът — един ден живот в повече — трябва да бъде заплатен с всяка цена, защото няма благо над живота. Но през тия мигове — на съвършено щастие — промислих, че не най-главното е да живееш... Защо? Разбира се! Чак сега познавам съвършеното щастие и си давам сметка колко непоносимо би било вече без него, безсмислено, безполезно... А едва допреди месеци ми се струваше, че животът сам по себе си е смисъл и полза.

Сократе, ти излезе прав: не най-съществено било да се живее. Колко жалко, че не ще ти съобщя новите си изводи, които признават твоята правота в нашия многодетен спор...“

Алкивиад заспа, свил високо колене като малко дете, положил тежка, прошарена глава върху доброто рамо на Тимандра. А Тимандра отдавна спеше, без да се ослушва в природните звуци. Това, че до нея бе легнал най-прославеният воин на своето време, ѝ придаваше дори насън чувство за пълна защитеност.

През съня им звекът проби закъсняло, защото те не го искаха; противяха се несъзнателно срещу чуждото, насилническо втурване на човешкия свят в света на само двама.

Десятната, водена от някой си Лизип, вече трополеше около къщи, като издаваше неприятен звук на метал о метал — чак тогаз Алкивиад се стресна, рипна с пъргавината на свикнал със сънени скокове звяр. Второто му движение (докато Тимандра се разсънваше не от шума, а поради Алкивиадовото отсъствие до себе си) бе да грабне меча и щита. Гол, бос, стратегът излезе пред прага на своята последна крепост; приличаше досущ на бога на войната.

— Кой е? — проехтя гласът му с цялата заповедност, с която умееше да ехти пред битка.

Отговор нема. Въръжените сенки, които тършуваха около дома, отлостваха обора или влачеха делви със зърно — сенките внезапно замръзнаха, сякаш нощен дух ги прокълна. А Лизип, след като пребори своята крайна изненада, отвърна на Алкивиадовия въпрос „кой е?“

— Ние. — И добави, дрезгаво умолително: — Твоите доскорощни войници.

— Които днес посягат върху дома ми — сурово уточни Алкивиад, като сне щита по-ниско, за да покрие срамотите си.

— Не знаехме, че този дом е твой.

— Сега вече знаете.

„Сега вече знаят! — помисли си Алкивиад с ужас, какъвто не помнеше да е изпитвал. — Допреди час се надявах, че светът е изтървал следите ми. Вярвах, че съм прекрачил граничния окоп на цивилизацията — нашата чутовна елинска постройка, съградена от демагогия и поддържана чрез ей такива нощни грабежи над работен народ. Въобразявах си, че мога да се измъкна на пръсти из амфитеатъра на човешката суета, за да си живея — просто да живея в покой и в обич... А цивилизацията все пак нахълта в любовния ми сън, за да отвлече козите и отнесе житото за нашата земя. Подлеци, кръвожадна хайка!...“

Хайката мълком бе върнала кози и жито по местата им, беше се строила като бойна част, дано Алкивиад забрави, че войниците му го крадяха по тъмно. А той си мислеше не за козите, ами за ужаса, че пак е открито знаен.

„Веднага трябва нещо да извърша! Какво, що? Да! Аз ще платя с победа своето право на покой и обич. Никой не би ме оставил жив, ако мигом не извадя една стратегема — утре заран около дома ми ще осъмнат не десетна, а хилядна убийци...“

— Как се озовахте при Хеброс? — попита той делово.

— Целият ни флот е в залива на устието. Снабдяваме се... нощем. По корабите няма драм сухари.

— Целият ви флот!... — прецеди с презрение Алкивиад. — Водете ме при наварха!

Сепнати, атинските редици се споглеждаха през тъмнината. Никому не хрумна, че желанието на Алкивиад е извън реда; за тия десет мъже, воювали под водителството на великия стратег, той беше... Не, не можеха да определят... Изменник и военачалник, демократ и софист — нещо грамадно, объркано, опасно. Десетмината мъже стояха като схванати, навикнали на заповеди.

Когато Алкивиад понечи да си влезе за малко, за да се стегне за път, насреща му се появи жената.

— Не! — каза тя твърдо. — Не се връщай при атиняните! Между тях и тебе всичко е свършено. Ти си свободен, работен човек.

— Не съм... — възрази той тихо, като положи длани върху раменете ѝ. — Няма излизане. Можем само да отдъхнем крадешком; отдъхнах си десет месеца — най-скъпоценното време в живота ми.

— Остани! — каза жената твърдо. — Върнеш ли се при атиняните, ще те убият.

— Не — възрази той тихо. — Докато живее митът за Алкивиад, всеки ще се блъска да ме притежава. Подир моето второ изгнание Атина не се пропука, ами затъна досущ. Само аз мога да отложам крайния край на Града. Там знаят това.

— Какво те засяга! — твърдо каза жената. — Атина никога не ще ти въздаде доверие. Забрави я!

— Не мога — тихо възрази той. — Както и да се силя, не мога!... То е извън волята ми: не искам моят Град да бъде поробен. Градът трябва да се убеди, че желая победата му, трябва да снемем проклятието си от Алкивиад. Само тогава ще доживеем на мира с тебе, кълна ти се!

— Добре... — тихо се съгласи жената. — При едно условие: винаги и навсякъде да бъдем заедно, за да не умре един от двама ни сам.

III

Още преди зори из двора, който от една страна преминаваше в леса, а от друга — в зелените крайречни ливади, излязоха тринайсет човека и един кон. Начело на бойците си крачеше прибрано Лизип, десетникът. Водеше коня Алкивиад Велики, цял в пурпур и с шлем. Меч и щит той бе окачил о седлото, върху което яздеше Тимандра в своя празничен пеплос и пребогата златна украса.

Тази малка дружина пое към устието на Хеброс. Над високите тръстики сякаш плуваше чудодейно само жената, запретнала високо поли, за да направлява неспъвана коня — краката ѝ бяха корави и силни като у мъж.

Дружината спря пред палатката на наварха Конон, който вече бе загубил битката при Митилен, а сега търсеше — със задъханите и дори издъхващи сили на Атина — решаващ бой срещу флота на Лизандър, спартанеца.

Конон (възстар, мрачен, страдащ от болки в червата политик) напусна палатката си, щом чу стройна стъпка. Атинските дружини, пръснати по грабеж из крайморска Тракия, обикновено се завръщаха разпиляно. Щом имаше стройна стъпка, имаше и събитие.

Конон за малко не загуби сваят от изненада и възмущение: пред очите му стоеше неизтребимото сякаш чудовище. На всичко отгоре върху алестия кон на снетия стратег седеше жена! Златоукрасена тракийка със зли очи и голи крака.

— Коя наглост те доведе пред погледа ми! — изгъгна Конон; той никак не знаеше как да постъпи.

— Стига глупости! — срязва го от първа дума Алкивиад. — Стига сте вършили глупост подир глупост, Градът е застрашен до сетна крайност!

— Заради твоите неизброими измени! — кресна Конон, особено храбър посред стана си от пет хиляди метеки и роби.

— Бях сигурен в отговора ти — студено каза Алкивиад. — Но я ми поясни: защо от моето второ бягство насам Атина губи всички битки? Защо стратегите, които си избра подир мене, тя осъди и

посече? Защо днес стоиш на котва със сто търговски корита, на които сякаш нарочно си натоварил хората, дето от душа биха приветствували поражението на Града — атинските роби, лишените от граждански права чужденци? Какъв налудничав вятър ви тласка срещу гениалния Лизандър, който би Атина вече четири пъти? Не е ли достатъчно ясно, че където е Лизандър, там е и победата?

— Ка-кво! — изкрещя възстария политик, отровен от собствената си болна жлъчка. — Посред атинския стан ти славиш смъртните ни врагове!... Не ще ли има най-сетне казън за измените ти?

— А защо не я изпълниш още тук? — предизвика го Алкивиад. — Вие сте пет хиляди срещу двамина, пристъпете към убийство!

— Ка-кви два-ми-на? — заекна от жлъчната отрова Конон.

— Жена ми и аз.

— Нямаат брой ни жените ти, ни роднините ти — разсипа се в ругателства навархът. — Ако не те убивам, то е, защото Хелиеята още не се е произнесла, нямаш присъда.

— Странно. Не ти ли се струва странно, че нямам? Осъдени са и заклани четирима стратегези след мене. Те бяха не дори изменници, ами просто нямаха сполука. Както ти не ще сполучиш утре.

Конон занемя. Наругал се, той изведнъж се сети, че Атина едва ли случайно не прокълна повторния беглец. Атина — това Конон бе дочул — пазеше Алкивиада като своя последна възможност. Демагози и малодарни военачалници вече си даваха сметка, че лудостта за величие тласна Града към пропаст. Висиш ли над пропаст, залавяш се и за сламка — сламката бе Алкивиад.

— Имам стратегема — заяви той, като забеляза как Конон потиска гнева си. (Явно Конон пресмяташе.)

— Нека я чуем! — високомерно разреши навархът.

— Първо: махнете се от залива на Хеброс — клопка, поставена ви от тракийската природа. Устието е задръстено с плуващи пясъци, пластове гнила тръстика ще ви оплетат и всмучат в тинята. Около Хеброс поминавате от грабеж, озлобявате безбройните яростни траки. Направете ги свои съюзници!

— Тра-ки-те ли? — задави се от погнуса Конон. — Не сме изпаднали до съюз с варвари.

— Изпаднали сте до набор от роби, глупак такъв! — изръмжа Алкивиад. — Траките са силни и почтени, техните вождове държат дума, ако не се отнасяте с тях като с диваци. Махнете се от тази тинеста клопка, спасете се в пристана на Абдера или на Сестос, предизвикайте Лизандър към бой по сухо — по вода Атина е вече немощна като беззъба старица. Там, на брега, мога да ви доведа хиляди траки, стига да спазвате приличие спрямо тях и да не разорявате земята им.

— Яс-но! — заключи Конон (след като за всеки случай узна стратегемата на Алкивиад.) — Ясно е, че сега си се продал пък на траките. На разни севтовци и медоковци, които учиш как да пакостят на елинския свят. Сега вече разбрах, зная. Щом надвия Лизандър и се прибера в Атина, ще уведомя Петстотинте за новото ти гадно предателство. Ще те наредя аз тебе, кълна се!

— С кое право! — сграби го за раменете Алкивиад, макар че наоколо швъкаше цялата паплач, събирана от кол и въже.

Но паплачта не се притече. Тя образува голям кръг, който наблюдава театър — редовния театър на славолубие и себичност. Никому от този хиляден мравуняк вече не бе мило величието на Града — атинското величие струва цялата кръв на Атина, сетния й залък, по чудо читавите й голобради синове. Досуц редките из стана граждани, но многочислените изтерзани роби, оскърбени метеки още преди боя бяха паднали. Победи ги десетилетната умора, която Градът стовари върху посталите им плещи, за да пребъдело господството му над свободолюбивия и свободомислещ свят на Елада. Тия хора бяха сити на война, недоимък, насилие и лъжа. Те желяеха да се приберат у дома, да ядат хляб, да отглеждат деца; те се наслаждаваха с ледена омраза на това, как двама управници си разменят ругатни. Всеки от хилядите изнурени човеци бе готов да удуши малцината, които го изнуриха.

Затуй Конон не получи помощ срещу Алкивиадовите ръце, дето го тръснаха като чувал брашно.

— Защо, докога Атина ще ми натяква моята измяна? — крещеше излишен въпрос Алкивиад.

Войската, свидетел на неистовството му, си мислеше, че бившият стратег е зъл, загдето му отказват възможност още по-шумно да се прочуе. Войската не допусна най-простото: че един удавник се бори за глътка въздух.

— Остави ме! — заповяда Конон.

Алкивиад го остави.

— Изслушах стратегемата ти — рече Конон. — Не ще я изпълня, понеже подозирам, че ме подвеждаш; ти си продаден на траките. Освен туй, ако спечеля боя според своето начертание, утре Атина отново ще ревне единодушно: „Където е Алкивиад...“ И в двата случая трябва да бъда луд, за да те послушам.

— Иди си! — нареди навархът почти спокойно. — За тебе няма място в атинския стан и няма място изобщо.

— Безсмислено е — каза Тимандра на пробуждане.

Тя се разкърши сънливо, лицето ѝ изрази болка. Болеше я целият гръб, след като двама бяха спали направо върху земята.

Алкивиад бе решил да не се отдалечава от брега, за да държи под очи атинския флот до деня на битката. Вече две зарани Тимандра трябваше да язди до дома им и обратно — към китката вековни брястове върху хълма над залива, където седеше Алкивиад, неотстъпно втренчен в морето; Тимандра му носеше да яде и ядеше, седнала до него.

Двамата говореха малко през тия дни. Не се прегръщаха, внезапно отчуждени. Алкивиад долавяше, че жената има много против неговото нелепо полуприсъствие в стана на Атина; дразнеше я обвързаността на Алкивиада към световните събития. Тези събития дойдоха да нарушат сладостния ритъм на живота ѝ; съсипаха любовния всемир на двамината. Като проклетие тегнеха те над мъжа, който сега беше неин, на Тимандра. Тя го ревнуваше от войната и политиката, както на всяка горещо любима жена все пак се зловиди нелюбовната, а по-яка от любов привързаност на мъжа ѝ към сестрите му например.

— Опустял и флотът ви, и оня сплут наварх, опустял ви Градът дано! — полугласно кълнеше тя, докато Алкивиад дъвчеше неохотно, вперил поглед към атинския стан.

Той само въздишаше, без да възрази срещу клетвите ѝ — намираше ги съвсем законни. А Тимандра, одързостена, напираше все повече:

— Какво ти важи кой от ония насилници ще надвие другия? Истина каза Конон: за тебе изобщо място няма. Ти вече не ще си намериш място из света от господари, роби и политика, с една дума.

Неговите пипала облазиха вече и къщата ни, усещам я омърсена, несигурна, там винаги може да се върне среднощният звек, е, който войниците ще понижат съня ни. Трябва да бягаме, Алкивиаде! Навътре във варварството, както казват те.

— И през всеки свой ден да треперя, че някой залутан из Тракия по своя търговия, съгледвачество или държавни поръчки елин ще ме разпознае и тутакси ще обади укритието ми на Атина или на Спарта, все едно... — унило продължи нейните предвиждания Алкивиад. — Ти разбери: само една свръх-победа, която бих спечелил все едно на чия страна, ще ми осигури почтена старост, спокоен край. До тази голяма победа да се домогвам неуморно, за да се отморя най-сетне подир нея.

Ти разбери, Тимандра! — прегърна я той, както корабкрушенец се вкопчава в леко плаващо дърво. — Именно за да живеем в блаженство, подобно на десетте мои откраднати от играта месеци, длъжен съм да победея неопровержимо някак... Не се безпокой, измислям нова стратегема — неимоверна.

Тимандра въздъхна, и то много дълбоко.

— Бедничкият ми! — прошепна тя. — Сиромашкият, подгонен, уплашен!...

Онова, което се разигра на третия ден след караницата, между бившия и сегашния наварх на Атина, приличаше не на сражение, а на безобразна скотобойна. Рано утрин Алкивиад забеляза как на хоризонта от посока Самотраки изниква като непроницаема стена спартанският флот. Все новички триреми, строени с персийско злато, бързоходни триреми, затваряха залива, където се влива Хеброс. В самия залив киснеха стотина атински товарни коруби, неповратливи и вехти, без душа сякаш. Да, те наистина си нямаха душа — прегладнялата робска тълпа, безправните мирни метеки не бяха способни на онази бойна стръв, която утроява волята на пълноправния да воюва и умре за тържеството на родината си.

В устието на Хеброс атинският флот несръчно се раздвижи. Конон май че разположи коритата си за отбрана — най-пакостната стратегема при решаващ всичко бой. Затова самият бой протече толкоз неумно, тъй спасяемо за атинската чест, че Алкивиад в часове време се поболя. Той се мятеше между старите, кротки дървета, навръх височината, сякаш улучен със стрела звяр, който не смогва да се

отърве от убиващото острие, а чрез вредни скокове го вбива все по-надълбоко в кървящата си плът. Алкивиад ту бълваше моряшки ругатни, ту детски болезнено стенеше, ту едва удържаше нозете си, които искаха да го понесат към средището на световните събития.

Тъй както неведнъж се е случвало, историческото сражение при Хеброс изглеждаше гламаво. Изпипаните по всички изисквания на бойното мореходство спартански триреми просто налегнаха с обкованите си страни атинските огизнали коруби; метално защитените спартански воители просто смачкаха необучената робска паплач и взеха да я колят, като да колева говеждо стадо.

Изход Конон нямаше — зад гърба му се простираха коварни пясъчни наноси и пластища гнила тръстика; мочури, които дебнеха човешка стъпка, за да глътнат на една хапка целия човек. Оставени без разумна заповед, атинските бойци наскочаха от увредените си или потъващи кораби в тресавището. Настъпи писклив хаос, където не можеше да проумееш дали побеждава всемогъщата природа, или могъщите спартанци.

— Диво безумие! — крещеше от време на време Алкивиад, без да откъсва поглед от позорната гледка. — Незапомнено, обидно бездарие!... Къде е умът на Конона?... Гибелно, гибелно злодейство!...

Седнала наземи, Тимандра напрегнато гризеше нокти; беше й се предало отчаяното напрежение на стратега — тя сега го жалеше, както не помнеше да бе жалила свое болно дете. Имаше нещо покъртително в бездейната мъка на славния воин.

— Това е краят! — изрече той към залез-слънце.

И грохна до Тимандра. Плачеше.

Жената дотам не бе смятала това за възможно (понеже свикнала да се усеща в обятието на Алкивиад, сякаш закриляна от цял един всесилен мит), че плачът му я уплаши повече от всичко, което бушуваше пред очите й. Ще рече, Алкивиад бе слаб!... Безпомощен, той се нуждаеше от нейната защита — дълг на Тимандра бе да го спаси.

— Недей, недей! Какво толкоз? — беше първият й опит в тази задача, но веднага сама почувствува колко е блед.

А по-подходящи средства нямаше. Нямаше думи, които да утешат мъжа в кръвната му мъка по неговата низвергната, поругана

родина.

Той присъствуваше на поруганието ѝ безсилен. Надвечер спартанският строй наскочи от триремите си върху твърда почва, образува разтеглена, но гъста верига около тресавището и се отдаде на търпеливо чакане. Из него един по един или на малки дружини изджапваха (замаяни, изнемощели от борба с всмукващата тиня и тръстиките острия, хвърлили оръжие, за да олекнат, та дано се изкопчат) отломките от войската на Конона. Те се добираха до сигурна твърд, кални и безлични, досущ предадени. Но още там, при първите им спасителни стъпки, спартанският строй ги посичаше.

Атиняните не се противяха на смъртта си — чувствуваха нейната неизбежност. Предостави им се да я изберат: или бавно даvene в тинята, или удар от меч. Повечето си избраха второто.

Алкивиад вече не плачеше. Остарял с десетилетие от утро до надвечер, той отпаднало бе опрял ръце върху колене. Не усещаше как Тимандра предано и с върховно съпричастие гали косите му, целува челото му. Уж не усещаше, а благодареше с цялото си същество за грижите ѝ, за добротата на един човек — най-най-последното, което му остана...

— Нека се махнем! — говореше му като на нездрав Тимандра. — Не гледай повече страхотии, за които нямаш вина. Ти направи всичко, дано ги предотвратиш — не се измъчвай напразно!...

Но той не чуваше раздумката ѝ.

— Това беше краят! — повтори Алкивиад, когато, наскли и последния атинянин, спартанците радостно се отправиха към триремите си.

Двамата на хълма не се магнаха, преди флотът на Спарта да отплува — късно през нощта, по месечина. Без погребение и благослов, неоплакани и безвестно останаха навеки да лежат край прелестния разлив на Хеброс метеки и роби, които Атина бе обрекла на унизителна смърт. Мащеха за тях, тя най-сетне получи възмездие заради своята вековна жестокост; от днес Атина вече нямаше войска. Никак.

— Накъде ли се упътиха ония убийци, да пукнат дано! — изрече жената последната си за този ден клетва.

— Към Атина — сякаш в сън заговори Алкивиад. — Лизандър бърза да увенчае задачата на живота си: крайната победа на Спарта над

Града. От утре Лизандър ще бъде първият мъж на Елада според свещеното за цивилизацията право на по-силния... Хегемонията, към която ме учеха да се стремя — както всеки атински юноша; всевластието, към което се домогвах с непозволени средства, постигна вместо мене Лизандър — военачалник от вчера и съвсем никакъв демагог... Как? — питам се. И по принуда трябва да призная: из правия път. Лизандър вярно служеше на родината си.

И все пак! — болезнено се оживи състареният за един ден стратег. — Той не би триумфирал, ако Тисаферн не се боеше суеверно от мита за Алкивиад. Ако бях придумал сатрапа да даде злато на мене, а не на Лизандър, днес Лизандровите войници щяха да гният в тинята.

Не е ли тъй? — попита Алкивиад едничкия жив човек наоколо.

— На този свят „ако“ няма — отговори жената. — Съществува само онова, което съществува; то ражда деца и дава плод... Хората се делят на живи и мъртви, победили и победени, сполучили и загубили. Къде виждаш място за „ако“? Ние двама още сме живи. Ето ти поне нещо безусловно.

IV

Половината от това нещо не беше безусловна: Алкивиадовият живот. Той продължи да се люлее на косъм над бездната още кръгла година, люшкаташе се, брулен от събитията, между надежди за спасение и страхове пред смъртта. Домът край гората вече бе не извън света, ами един от въртопите му — в победоносна Спарта или в поробена Атина твърде често бе дума за обитателите на този дом.

След кошмарната нощ, в която Алкивиад безпаметен побягна от хълма над разлива, осеян с хиляди трупове на атиняни, той вече не се върна там. Може би наистина болен духом, Алкивиад се прибра в дома на Тимандра и взе съсредоточено да се готви за зимата; цял се посвети на двора и дърварника. Тимандра долови, че той се бои да навести дори своите замъци — плашеше се не от клопка, а от новини. Алкивиад държеше да не чува нищо, което напомня острозъбия, неспиращ чекрък на политиката; Алкивиад сякаш убеждаваше себе си и политиката, че е човек отречен, опростял, отдаден на принизена задача: да изкара на топло и сито една зима живот.

Жената го наглеждаше, както внимаваме в непоумняло още дете. Тимандра нито за ден не залъга себе си, че демагозите ще забравят Алкивиада, затуй броеше за божи дар всеки ден от есента и зимата, прекаран без събития. Тя повече не настоя двамата да избягат навътре в Тракия — там, разбира се, вождовете били наострени срещу всичко елинско. Пълното крушение на Атина бе нарушило десетилетното равновесие сред елините; сега Елада, стегната в спартански юмрук, щеше да бъде много по-опасна за варварството.

Ще рече, Тракия бе затворена за Алкивиада — премного вождове и войниците им познаваха по лице великия стратег, който допреди година предлагаше стратегемеи: премного бяха тракийските градове и села, където търсеха приют прогонени атински демократи.

Така, мълчаливо съгласни да не намекват дори за световните промени, двама изкараха мократа, ленива, стоплена с дебели дънери в огнището тракийска зима. Пролежаха я върху мекия одър, като пояха с тъмно вино дългите ѝ вечери, като си принадлежеха през деня в

изповеди, а през нощта в страст. Словото, което Сократовият учебник бе употребявал като оръжие срещу противниците си, придоби нова цел: да възроди пред погледа на двама човеци, които бяха се съединили твърде късно, тяхното поотделно изживяно минало. Алкивиад винаги бе пъдил своите спомени, за да не подкопават чрез безполезна жал мъжките му действия, а сега унижено ги викаше из тъмнината, където се криеха. Искаше да си ги облече, за да застане пред Тимандра млад, прекрасен и алено могъщ, какъвто навремето бе Алкивиад Велики.

Тимандра не обичаше особено важните му спомени, предназначени да слисат историята. Както всяка жена тя имаше историята за свидетелство на мъжки безумия и излишно клане, на ненужни напъни. Както всяка жена, тя предпочиташе ония случки, в които любимият ѝ бе дете.

— До кладенеца в Перикловия двор... — говореше Алкивиад (стихнал пред буйния огън в скътаната стая) — там помня едно изваяние: амазонка. Когато за първи път те видях, ти с нещо ми напомни нея... Може би затуй ми се стори, че не се запознаваме, ами се разпознахме. Същите малко раздалечени очи, дръзката брадичка, краката, корави по мъжки. Навярно още като малко момче, седейки на скамейката до кладенеца...

— Нали скамейката беше край градинския зид? — поправяше го Тимандра, изтънко научила мястото на всяка подробност в миналото на Алкивиада.

— Вярно — поправяше се той. — Край зида... Та, седейки там, момчето май се е влюбвало в тази дръзка и силна жена. А после, щом ме дадох в гимназиона да заяквам...

— На осем години — уточняваше Тимандра.

И така нататък. Спомените го връщаха, вече придружаван от Тимандра, най-често в детството му, у дома. Все по-рядко, за да не дразни и да не плаши Тимандра; той изтъкваше своите стратегеме и бляскавото им изпълнение, своите речи пред Съвета, нощните спорове у Сократа. И съвсем никога не описа как бе изклал народа на Мелос, как влезе в бой срещу атиняни под Милет, как подшушна на цар Агис да умори Атина от глад, как насъска демоса против чистия демократ Хипербол. Сам не знаеше защо (уж Тимандра бе жива половина от собственото му аз), Алкивиад криеше от нея своите исторически паметни дела. Той плахо се надяваше, че някои вести са могли да

прескочат устието на Хеброс, което не бе световно средище. Тост искаше му се Тимандра да не бе научила за всички подвизи на Алкивиад Велики.

— Беше ли добра майка ти с тебе? — ласкаво го питаше Тимандра. — Глупаво е, но някак ми се ще да си ми бил не мъж, ами син, едничък... Ако бях те отгледала много галено, ако навсякъде — из леса и покрай водите — бях те водила със себе си да ти обяснявам коя част от естеството на кое отговаря и за какво служи в природното цяло човекът, ти щеше да израстеш друг. Не, не друг, а другояче...

— Не ти ли харесвам такъв? — питаше той засегнат.

— Харесваш ми точно такъв, но не така — мъгляво поясняваше тя. — Не обичам твоето минало, което измъчва бъдещето ни. Без друго би си го спестил, ако аз бях твоя майка.

— Спестила ли си го на синовете си? — невнимателно посягаше към болното ѝ място мъжът.

— Синовете ми не причиняваха, а понесоха злото; това никоя майка не може да предотврати — без болка заявяваше Тимандра. — Майките са длъжни да осуетят друго: синовете им да бъдат причина за хорски страдания. Защо майка ти не те отвърна навреме от...

— Почти не я помня — спаси покойната от укори Алкивиад и ги пое върху себе си. — Едва ли тя би ме отвърнала от задължителния за всеки атински гражданин път: политика, софистика, завоевания. Аз се родих Алкменонид, то определи всичко, което последва.

— Горкият ми, сиротият! — окъта наметката около врата му Тимандра, въпреки че край огнището беше жарко.

А най-наглият мъж на своето време си помисли: „Майчице непозната, колко хубаво било някой да те пожали! Сиротен, истина е... Чак любовта ми даде да осъзная, че винаги съм бил сирак, от своята втора годинка. Неприласкан, непогален... Защо Атина ме порицава в алкивиадовство, след като сама не ме е научила на добро? Имах учители по диск, по маратонски бяг, бой с меч, риторика и демагогия изобщо. Великият Перикъл не пестеше сребро да ме образова, а все пак не ми нае педагог по човещина. Трябваше да дойде мигът, когато една жена ме заговори на завален елински, пък сякаш се знаехме като близнаци: страннико...“

Точно тогава се чу чужд и за двамата им глас:

— Тук ли живее Алкивиад Велики?

Алкивиад безшумно придърпа меча си, а жената застина досущ. „Атина го е осъдила повторно!“ — веднага се сети тя за присъдата, която непризнато очакваха. — „Атина е изпратила палачи...“

— Кой ме вика? — попита Алкивиад към затуления прозорец.

— Алкивиад Млади.

О, вярно, той имаше първороден син.

Навремето, когато сам Алкивиад бе млад, не забелязваше първородния си син — син, според него, на Хипарете. Свирепите недоразумения между съпрузите (обвързани чрез сметка и нищо повече) се изсипваха върху главичката на онова дете, необичано още преди да се появи. От най-ранни години малкият позна у дома само неприязън и раздражение, непрощаваща вражда — с тях взаимно се угощаваха родителите му. Докато Хипарете — за да накаже своя чудовищен съпруг, както Медея бе наказала Язона — отпрати първородния му син в бащината си къща. Така, тя силом разкъса макар хилавата връзка между Великия и Младия Алкивиад.

Момчето отрасте всред семейство, където името на баща му бе изговаряно с омраза, за която не достигаха думи и дъх — име на изрод. Малко по-късно същата присъда над Алкивиад произнесе целият Град на равнище на Акропола. С една дума, Младият възмъжа през години, когато всеки, споменал баща му, отговаряше по законите на Атина.

За петте месеца на Алкивиадовото завръщане у дома, у дома той всъщност не беше. Вратите на къщата, където бе живял разпиляно с Хипарете, намери залостени — Хипарете беше използвала проклятието над Алкивиад, за да запише всички негови имоти на своя сметка. Непроницаеми бяха вратите и на тъста — там живееше Алкивиад Млади, насъскван от налудничавата си майка. Алкивиад — тогава все още Велики — не настоя да влезе; той бодро се отправи към къщата на освободения роб Теофраст, някогашен свидетел срещу Алкивиада на обвинението в светотатство, когато Атина на негов ред бе посякла като лъжесвидетел, щом ѝ потрябваха Алкивиадовите победи.

Петте си месеци на висока чест Алкивиад бе преживял в къщата на посещения. Ни веднъж през това време той не видя сина си. Изглежда, Младият изкара същото време или под ключ, или извън Атина — Алкивиад дори не разпита някого за своя първороден.

Сега, в окътаната стаица на Тимандра, чувайки съвсем новия за слуха му глас, който трябваше да принадлежи на Алкивиад Млади, баща му се удиви: „Кое е накарало син ми да се сети, че ме има?“

С душа, приветливо отворена за всичко майчинско, Тимандра без боязън отърча към затуления вход.

— Влезни! — прикани тя неизвестния.

Той влезе.

Все още седнал пред огъня, Алкивиад махна на сина си да доближи. Искаше му се да разучи по лице човека, който щеше да носи името му десетилетия след като Алкивиад Велики бъде — мъртвец, който щеше да предаде нататък кръвта Алкивиадова.

Не, умиление бащата не изпита — прекалено чужди му бяха родовите връзки. Тягостно, тягостно намираще Алкивиад всичко, което обвързва простия човек: род, семейство, деца.

— Ще рече, така си изглеждал... — след малко установи бащата. — Не си хубав. Приличаш на вуйчо си.

Младият мъж наистина още при първи поглед проявяваше чертите, които Алкивиад бе презирал: плаха злопаметност, зла воля, всякакви отънъци низост. Разбира се, то нямаше как да си личи, но Алкивиад го не узна, ами си го припомни — тия черти препредаваше от поколение на поколение сватовският висок род.

— Уви, кръвта ми се оказа слаба — заключи той без разочарование. — Дано поне моят спартански син донейде наследи профила ми.

Всичко, което бащата изрече дотук, бе поне студено, ако ли не и враждебно. Но Алкивиад не усети у госта своя син, ами част от онова, което винаги бе ненавиждал при атинската аристокрация: скудоумие, низост, алчност.

Че младежът наистина ги носеше, той доказа веднага: Алкивиад Млади никак не се оскърби от язвителните думи. Той наблюдаваше баща си с ленивото безразличие, което атинската златна младеж има за изисканост.

— Седни, гостенино! — покани го Тимандра, засегната от две страни: от безразличието на сина и от остротите на бащата.

Алкивиад Млади седна. Той без благодарност прие от ръцете на Тимандра паница варено просо. Мълчаливо, но с охота взе да сърба. (Не беше трудно да се забележи, че аристократът за днес поне не е ял.)

А бащата не изтърпя това: как сина му не отвърща на обидите с обида, как всичко му е все едно извън неговия собствен глад и доволството, че е на сушина.

— Можеше да събщиш защо си тук — каза Алкивиад.

Синът не пуснааницата, а отговори с пълна и плътотядна уста — само тя в цялото му лице напомняше чий син беше.

— Толкоз е ясно, че не си заслужава приказка.

— Кое било ясно?

— Не бих те потърсил, ако бях добре, сам се досещаш — заяви синът. — Накратко: аз съм изгнан из Града.

— За какво? Ти никога не си имал общо с политиката или с войската. Предпочиташе да доядеш онова, което деди и бащи са трупали чрез меч, слово, търговия, насилие.

— Не беше останало много за дояждане — безизразно уточни Младият. — Ти силно се погрижи да не остане.

„Хипарете му е вбила в ума целия си бяс против мене... — мислеше Алкивиад. — Дребнава, сребролюбива, тя винаги се стараете да опази наследеното, вместо да го намали и увеличи...“

— Нямаше защо да се месея в политика — продължи, веднъж започнал, синът. — Ти силно се погрижи да ми завещаете лошо име, кръвни врагове. Ако се появях на трибуната, те щяха да ме изритат оттам. Всичко, което са преглъщали срещу тебе, биха си изкарали от мен. Цялата попара, която ти надроби, трябваше да изсърбам аз.

— Е, как я изсърба? — процеди Алкивиад, но не посегна да удари синчето, което много си позволяваше.

— Ей така — не се уплаши синът: — Въпреки че желяех всякак да се отгранича от тебе, атиняни не допуснаха това. Преди половин година, когато Лизандър превзе след лесен бой Града, той наложи на атиняни сами да сринат Дългите стени, за да нямали вече никаква защита срещу Спарта. Сетне Лизандър постави на власт трийсетте тирани, водени от Критий — Атина се превърна в чиста олигархия, без всякакви отстъпки на демоса. Вярно, че Трийсетте се опират на спартанска войска, но в Града занапред винаги ще я има. Критий прокуди и последните жалки демократи; нежалките бяха изклани без съд на Агора. А понеже аз съм от жалките, сполетя ме само изгнание.

— Демократ ти никога не си бил — възмути се бащата. — Не си никакъв изобщо.

— Разбира се! — по алкивиадовски все пак се изплъзна Младият. — Но ти, както и да увърташе, както и от време на време да се превземаше на олигархически приятел, враговете ни те запомниха като демократ. И ето: аз заплатих твоята принадлежност към демокрацията.

— Не можех да не бъда демократ! — изведнъж се разпали Алкивиад. — Войската, това е въоръженият демос. Ако бях се държал като аристократ, щях да загубя любовта на сетния свой редник. Как се побеждава без войска?

— Както виждаш, Критий победи без единствен меч на своя страна. Просто сам стана меч в ръцете на Лизандър.

— Измяна! Коварно предателство! — изсъска през захапана до кръв устна атинският стратег.

— Ти ли ще го кажеш! — присмя му се в очите синът. — Прилича ли на един Алкивиад да види другия в измяна? Докато свят светува, всеки елин ще свързва името ти с най-черно предателство.

— Защо не го свърже с името на Критий, който вкара спартанци в Акропола, който управлява като клеарх на цар Агис? — не усети, че се оправдава, бащата.

— Критий е не изменник, ами политик — поучи баща си Младият. — Критий винаги е бил олигарх, та просто изчака часа си: надмощието на олигарха Лизандър. Какво ще кажеш на това?

— Ще кажа: поврага! Нека се продъни и тираническа Атина, и оня слабогласен хор от трийсетмина скопци, нека ври в Аид най-скудоумното добиче, което Градът е кърмил — оня окаян Критий!

— Ето ти думи на държавен изменник — не се огорчи синът. — Като такъв те и осъди Атина.

— Тя отмени присъдата ми — напомни Алкивиад връхния ден в своя някогашен живот.

— Но изработи нова преди четири месеца — оповести със злорадство синът. — Ти може би и не знаеш, тук е затънтено.

Вярно, Алкивиад не знаеше. Можеше да се предвиди, че новата власт над Града — трийсетте тирани — всякак ще потърси сметка от Алкивиад заради демократическото му минало. Но той все се старая да не мисли и главното — да не научи това.

— А как смятат тираните да изпълнят присъдата си над мене? — хладнокръвно се осведоми Алкивиад.

— Все още не смятат; много са заети. Освен туй, когато една присъда е в сила, тя бива изпълнена, щом дотрябва. Атина е сигурна къде се криеш, сигурна е и Спарта. Те очевидно те имат за неопасен засега, затуй те и сварих жив.

— За какво съм ти нужен? — побърза да стигне свършека на този непоносим разговор бащата.

— Ти си моят единствен изход — без стеснение заяви синът. — Твои са три крепости из околността. Искам да ми ги отстъпиш. Ще се опитам да ги отстоя с наемни траки, ако Атина ме подгони и тука. Ще се предам в атински плен, ако бъда надвит. Може да се предам в плен и у Спарта — все едно. Но не ще пропусна и най-дребната си възможност. Държа да остана жив.

— Дори с цената на безчестие, а? — нарочно го оскърби Алкивиад.

— Дори на тази цена — не се оскърби синът. — Имам пред себе си пример за подражание: баща ми.

Тук вече Алкивиад Велики шамароса с все сила Алкивиада Млади. Той непременно би го удрял още, още, още, ако Тимандра не се препречи между двамата мъже, та принуди бащата да отпусне ръце.

— Коя е тази? — не на място, но високомерно попита синът, дано по-скоро се забрави шамарът.

— Жена ми! — изкрещя яростно Алкивиад. — Поклони й се, целувай полите й! Ако не бях ял нейния хляб и не трябваше да щадя нея, щях да те убия още тази вечер. Нефелна, низко пълзяща, гнила издънка от най-старата кръв на Атина!... Махай се!

— Не ще се махна — нахално заяви синът, сядайки пак там, откъдето бе го изметнал бащиният му пестник. — Ти си ме създал в миг на скверно пиянство, ти си ме осъдил предрождено да изкупувам твои грехове. Длъжен си ми! Твой родителски дълг е да ми дадеш укритие. Тебе то не ще укрие.

Поуспокоена, след като се уталожих схватката между баща и син, жената бе приседнала в нозете на Алкивиад. Тя потърси с длан коляното му, погали го.

— Дай му Оринои, дай му! Него боговете са прокълнали с това, че е твой рожден син. Той вече е платил и тепърва ще изплаща името Алкивиад — несвой грях. Моля ти се, позволи му да живее, не му натяквай цената, която ще струват дните му. Ако ме обичаш,

благослови сина си! Пожелай му от бащино сърце: да оживее!... Той каза право: нас не ще укрие Оринои. Нека бягаме другаде!...

В мълчание подир тия думи Алкивиад, някога Велики, се мъчеше да забрави, че бе имал първороден син. Неизвестни по брой, децата му бяха разпилени по чужди домове из елинския свят, където с години бе вилнял един влюбен в себе си, сладострастен sameц. Дали поне някое от тия нежелани и необичани деца, които майките им бяха закърмили с ненавист или пък бяха подхвърлили по кръстопътищата, изговаряше името Алкивиад без жажда за мъст? Дали поне някоя от жените, които за нощ или пет бе любил най-прославеният съблазнител на своето време, си спомняше без ожесточение за Алкивиад? Как стана тъй, че подир половин век печалби, на които до сълзи завиждаха владетели, пълководци, мъже изобщо, Алкивиад се озова по-нищ от всеки тъкач, грънчар, моряк или пастир?

„Една топла длан върху коляното ми... — пресметна Алкивиад. — Толкоз ми остана след събиране и изваждане от живота... Трябва да спася своята жена от беди, за да има едного по света, комуто съм донесъл не само зло...“

— Целуни ръцете й! — заповяда той на сина си. — Давам ти Оринои при условие всяка зима на същия ден да принасяш жертва за дълголетието на Тимандра.

V

— Всичко се променя с туй, че Царят е мъртъв — насила разпалено говореше Алкивиад. — Новият наш цар, Кир, не е обвързан със съюз към Спарта. Нему не е по изгода безспорната власт на Лизандър над целия егейски свят. Мъдрата персийска политика — да поддържа равновесие на силите всред единството — трябва да възтържествува пак. За тази цел цар Кир (нека пребъде в слава царството му!) се нуждае от нова стратегема.

Сатрапът Фарнабаз слушаше, без да мига; особеност, с която сякаш се раждаха персийските сатрапи. Гостът не се обезсърчи от неговата величествена неподвижност; под нея — знаеше си гостът — се криеха пъргави мисли и сметки. Затуй Алкивиад продължи настъпателно:

— Поднасям на цар Кир, чрез верния му сатрап Фарнабаз, тази тъй необходима за персийското надмощие стратегема: Персия ще окаже поддръжка на всички атински демократи, прокудени от тиранията на Критий по чужбина. Тъй като спартанското иго без друго ще предизвика недоволството и дори отпора на множество доскоро свободни елински градове, изгнаните от Атина демократи бързо ще наберат съюзници. А понеже демократите нямат избор (нали всеки от тях е снабден със спартанска присъда), те ще въстанат против Спарта, непременно! Излишно ще е цар Кир да им помага със злато или с войска — тяхна войска ще бъде всеелинското негодуване срещу тиранията. Въстания, тук и там из Елада, ще принудят Лизандра да разпилее силите си от единия до другия бряг на Егея, за да кърпи оспорваното господство на Спарта. Чак тогаз цар Кир ще се намеси, като земе йонийските пристанища. Взаимоизтощени от безкрайната, кръвопролитна и зловредна в основите си Пелопонеска война, Спарта и Атина безпомощно ще наблюдават как Царят прехвърля бойците си през Пролива; победата на Кир Млади ще бъде неминуема!

Сатрапът Фарнабаз изслуша търпеливо полезната за него реч на госта му — продавача на стратегеми, бивш стратег на Атина, на Спарта, на онова куче Тисаферн и пак на Атина. И изведнъж (нали

сатрапът бе мъж умен, ловък и изпечен в държавните дела) той забеляза: Алкивиад е пророчески прав! Не за първи път Впрочем Алкивиад се оказваше пророчески прав — как тъй, а?

„Много просто! — просветна на Фарнабаз. — Великият стратег не предначертава и не води събитията в тази или в обратната посока. Силата на ума му е там, че вижда днешните събития в чистия им най-точен вид. Алкивиад ни изглежда прорицателен гений, докато е всъщност само гениален наблюдател на мига, който тече сега...

Но защо тъкмо той притежава дар така рядък, че може да мине за чудодействие?

И това е просто — сети се сатрапът: — Алкивиад съзира с точност, понеже няма своя страна в голямата въртележка на политиката. Той е лишен от родина — ос за мислите на всеки човек. Родината, това е преди всичко пристрастие, което утроява силите ни за борба, но и отнема безстрастието на съжденията ни — никой не желае да предвиди зло на своята земя.

Извод: прословутите дарби на Алкивиада не са негово имане, ами нямаме — липса на стожер, о който да бъдат вързани мислите и делата му...

Като си спомня, че мнозина му завиждаха!... Вероятно дълго след кончината на този за щастие рядък човек, хората ще завиждат на Алкивиадовия мит — повестта за мъжа, чиято сила непресъхващо извира из пълната му необвързаност... А за кое да го ублазиш? Както гледам, той трябва да бъде най-злочестият сирак под слънцето, защото поотделно заплаща всеки свой час, нали не се обляга ни на роден град, ни на семейство, ни на каква да е общност... С други думи, човек без утрешен ден, човек на днешния.“

— Съгласен ли е великият сатрап да предаде стратегемата ми на цар Кир, или лично аз трябва да я изложа пред Царя? — осведоми се Алкивиад.

Фарнабаз безмълвно разглеждаше госта си. Бяха изтекли три непълни години, откак склучи с него кръвен съюз в Абидос. Как дълбоко беше се променил Алкивиад за това недълго време! Чертите, които някога напиреха изпод длетото на всеки ваятел, познал Алкивиада, си бяха все същите — безпогрешни. Но днес никой не би нарекъл Алкивиада красив. Черната сянка на отчаяна умора, на уплаха и безсилие, на нескрита отврата към всичко наоколо — този сложен

израз върху Алкивиадовото лице му отнемаше цялата, възпята от рапсоди, красота. Алкивиад бе стар и грозен всъщност.

— Какво ще заповяда сатрапът на Фригия? — нетърпеливо напомни за себе си Алкивиад, тъй като домакинът мълчаливо разсъждаваше над твърде основни въпроси.

— Стратегемата ти е добра, както биват всички твои стратегеми, чужденецо — проговори чак сега Фарнабаз. — Тя има единствен недостатък: че нещата не могат да не се развият точно така, както ти уж предлагаш. Туй, което се опитваш да представиш като твое начертание, е просто неизбежното бъдеще. Тоест стратегема ти нямаш.

Ти не само си предател, чужденецо — кротко заяви сатрапът, — ти си и измамник. Вие от отвъдния бряг, където няма добро и зло, принасяте жертви на някой си Хермес, бог на измамата. Той може би те пази у вас, но не и у нас. Аз ти отказвам убежище, чужденецо!

Фарнабаз произнесе тия думи, без да мига. Ала за Алкивиад, който тънко разчленяваше източните мелодии, стана до крайност ясно: свърши се! Сетното убежище, към което беше се домогвал напук на вътрешно нежелание и на тежки предчувствия, с трясък се срина над главата му. (Както навремето среднощен земетръс бе го изхвърлил из спалнята на царица Тимая, за да научи светът, че един гост прелюбодействува под покрива на благопристоен домакин.)

Убежище за Алкивиад нямаше — никое от тях, както на времето прокобиха жреците, никое, никое не бе последно. Гонен с клетви и присъди, той бягаше от едно към друго, напускаше го набързо или скришом, в надежда, че следващото може би ще бъде онова мечтано последно... Помислял ли бе преди десетилетие, когато по своя надменна воля си избираше нови родини, че ще дойде за него различно време: на никакъв избор, на единствена необходимост — все напред, все напред, — която всъщност е безизходица?

Всяко животно си имаше бърлога, където да дочака в тиха изнемога смъртта си. Всеки роб си имаше вонлив ъгъл от колиба, където да се отпусне за сетни мъки и благодарно да издъхне. Всеки от хората, които Алкивиад бе предавал и продавал, на които бе изневерявал и изменял, сега някъде и някак старееше примирено, сладостно, в предусещане на вечната отмора. Само Алкивиад бе длъжен да търси, а да не намери мира, сякаш не човечите, а

оскърбената от неговия някога гръмогласен хохот, злопаметно наказваща природа му отказваше убежище.

„Нима наистина се сбъдна проклятието на родината ми? — помисли си Алкивиад във върховно прозрение. — Сократе, ти го предрече: прошка няма.“

Късно беше да се смири и моли — прошка нямаше да има все едно. По алкивиадовски отметна той посивели къдри, прободете сатрапа с аметистов поглед:

— Ти се кланяш пред олтара на Доброто, затуй не може да бъдеш клетвопрестъпник! Ние сме обменили кръвна клетва за приятелство до смърт. Какво ще кажеш на това?

— Ето какво: понеже клетвопрестъпник аз не съм, ти ще напуснеш двореца ми жив. Туй ще ми излезе скъпо. Ни Атина, ни Спарта ще ми простят, загдето не те убивам.

— Там аз съм прокълнат, но не и осъден на смърт — хладно уточни Алкивиад.

— Това е видимост — мелодично поясни сатрапът. — Достатъчно дълго си се валял в кирливото ложе на политиката, та трябва да знаеш; постилките му са двойни. Впрочем преди месец — предупредена от собствения ти син — атинската тирания е научила, че се отправяш към Абидос. Преди седмица тук пристигна таен пратеник от стария ти съшколник Критий. Тиранът на Атина настоява да бъдеш посечен пред трона ми. „Докато Алкивиад е жив — гласеше неговото послание, — не ще миряса егейският свят.“

Преди месец — напевно продължи Фарнабаз — собственият ти син е предупредил Спарта, че се отправяш към Абидос. Преди седмица тук пристигна пратеник на цар Агис. Много по-заповедно от подплашения Критий царят изисква да бъдеш посечен пред трона ми. „Докато Алкивиад живее — гласеше неговото послание, — над царския дом на Спарта ще тегне безчестие, а атинската изгнана демокрация ще има стратег. Ако сатрапът не изпълни молбата ми — заплашва Агис, — нека смята Фригия и Спарта във война!“

Сам виждаш, чужденецо, че ти правя много скъпа отстъпка — обяви Фарнабаз. — Не те посякох пред трона си, отпращам те читав. Върви, излагай стратегеме, които не са стратегеме; продавай онова, с което не разполагаш. Ако се намери господар, по-глупав от сатрапа Фарнабаз, той може би ще ти даде последно убежище. Но чуй накрая и

моето предвиждане: ония, на които си изменил, са тъй мнозина, силите, на които пречиш, са така могъщи, че със сигурност ще те застигнат из твоя криволичещ път. Бягай, където очи видят, понеже смъртта е по петите ти, чужденецо!

VI

— Сега ще вода аз — скочи от седлото Тимандра.

Четвърти ден се редуваха да отпочиват на седло, докато другият от двамата им водеше коня през гори и скалиста пустош, през неверни бродове и между шубраци с дълги бодли. Отбягваха пътищата, заобикаляха градове и стражници, дано не се натъкнат на засада. „Чия засада?“ — бе попитала Тимандра на тръгване от Абидос. „Дори не зная чия“ — отговори той. Тъй много наистина бяха силите, които желяха Алкивиада мъртъв, та сякаш затлачваха леса, полята и дори небето над Алкивиадовия път.

Ако Алкивиад нещо съобразяваше, то бе: път за него няма. Имаше кратко, безсмислено отлагане на края. Защо безсмислено? Придаваше му смисъл обичта — една обичаща и обичана жена търпеливо водеше грохналия кон, върху който по-грохнало отпочиваше за час-два най-шумният стратег на своето време. Обичаща, Тимандра криеше болката в изранените си ходила, криеше колко я отчайва пътят, който не извежда никъде.

Всеки миг из този убийствен път бе оправдан само от съприсъствието. Двамата все още бяха двамата, те можеха да разменят тихи, добри думи, можеха да се докосват с топли пръсти; можеха ноце, завити под сетната Алкивиадова алена мантия, да усещат как диша другият.

Все още дишаха. Все още — двамата.

Земята бе загубила цветовете си — тъй става винаги при траен, неизбродим и неотменен страх. Пъстрото битие (което Алкивиад беше доразнообразявал чрез пръски изкуствена светлина, което бе озвучавал чрез бойко или насмешливо слово на всякакви наречия) изведнъж посивя и стихна. Около двамата се разстилаше камениста, безутешна прегоряла пустиня. Прорязваха я тинести вади — Алкивиад загребваше с шлема си жълтеникава вода, поднасяше на жената, пиеше и той. А се хранеха със ситни и тръпчиви диви плодове.

Знаеха: това не ще продължи. Не говореха за онова, което неотклонно трябваше да дойде. Напрягаха се да удължат всеки миг

преди идването му. Всеки миг беше... Да, беше прекрасен.

Каква радост било да поднесеш вода на обичаща и обичана жена! Придържаш шлема пред устните ѝ, внимаваш да не се наклони прекалено; с лява ръка подпираш тила на жената, а неведомо усещаш как всяка твоя клетка се засища и успокоява от глътките, които пие любимата...

Колко щастливо било да търсиш по-притулено укритие за съня на двама; да скубеш суха трева и я пластиш в горещта от днешния пек вдлъбнатина под драките. А сетне да положиш там жената и дълго да целуваш нейните изхапани от трънака, горещи и тежки от изнемога стъпала...

Колко сладко било да усещаш в просъница как жената грижовно слухти и пази от враг сънищата ти или как полекичка отдръпва откъм себе си вашата обща завивка, за да окъта по-топло тебе...

„Защо никой не ме научи навреме кои точно са безценните мигове от живота ни? — питаше се в просъница мъжът, осъден отвсякъде на смърт. — Защо на Агора, където рой философи ни проповядват вечни, все вечни и единствено верни истини, някой не поучи преди време едно момче: не се стреми да завоюваш света, няма завоюване на света — той ще съществува и подир тебе, без тебе. Него ще завладяват или напускат чрез насилие безброй охотници за световна слава... Твое завоевание може да бъде само друг човек — също чупливо смъртен, също страдащ, също гладен да притежава друг човек. Притежание не на телесна жажда, а... Нека призная: на духа ни.

Но тогава! — сепваше се в просъница един отвсякъде осъден мъж. — Та духовното притежание не завършва със смъртта! Никакви сили на Аид не ще спрат духа ми да придружава Тимандра и понататък, отсам или отвъд. Освен ако!... О, ако моят прокълнат дух бъде окован...“

— Какво ще стане, ако проклятието окове духа ми?... — промълви той в полусън.

Тимандра само се правеше, че спи; Тимандра бдеше.

— Не бой се! — прегърна тя посивялата глава, плещите с тъй тънка плът. — Аз съм от Тракия, там жените умират заедно с мъжете си.

— А защо се остави на вдовство преди години ти? — попита я, вече буден.

— Дребни бяха децата ми. Дребни и сираци. Сега принадлежа на себе си. Това ще рече: на тебе.

Звучен като бойна тръба, Алкивиадовият глас ликуваше над каменната чаша на амфитеатъра; в бялата светлина на Атина аленееше ослепително Алкивиадовата мантия, святкаха златни къдрите, зениците от аметист. С изпружени млади ръце, сякаш обяздва неоседлаван кон, Алкивиад бе яхнал Атина:

— Западният проект ще открие пред Града пътя към световна хегемония! — лееше той майсторско слово.

Сократ бе седнал на първия ред; Сократ се хилеше, без да го е грижа, че зъбите му са редки и гнили, че бърчи противно къс нос. От място учителят вметна:

— Излишни са проклетия и присъди, наше наказание е изборът ни. Тебе ще накаже жребият, който ти сам си избра, о Алкивиаде!

— Не! — възрази властно Тимандра.

Нея риторът не бе забелязал, а тя стоеше пред мрачните очи на Петстотинте, и примирена, и горда.

— Аз! — каза тя, и повтори: — Аз попречих да бъде наказан докрай Алкивиад Велики.

Той я отблъсна не с движение, а чрез мисъл — нямаше място за жени в Западния проект и гениалните стратегеме, които един мъж има да съчини и прокара, в чиято жертва трябва да принесе хиляди чужди синове.

— Махни се! — заповяда той на Тимандра, но тя не искаше да го чуе.

Внезапно усети ръцете ѝ, които прегръщаха неговата посивяла глава, плещите със слаба плът по тях.

— В името на Доброто! — кресна някой от неизброимите, които желяеха края на Алкивиад.

Той се оборава в миг и мигом се изтръгна из обятиято на Тимандра.

Южната нощ чернееше непрогледно, звездите бяха много далече и съвсем безучастни. Прав, стиснал меч, Алкивиад не видя — той усети как тъмницата настъпва отвсякъде срещу му, въоръжена с десетки острия. Когато опипом посегна за щита си, пръстите му досегнаха незащитения метал — телесна топлина на човек.

— Прости ми! — не помоли, а неистово заповяда Алкивиад, така ужасен от близката смърт на Тимандра, че пропусна своята собствена смърт.

Двата трупа — на жена и на мъж — лежеха в растяща, черна под звездната светлина локва. Пронизани поне по на десет места, кръвта бликаше из тях радостно, сякаш освободена от траен затвор. Доверената глутница на двамина сатрапи, на трийсет тирани и на един цар мълчаливо довърши работата си. Щом се разбра, че чудовището било смъртно — лесно за убиване, както съвсем всеки човек — на глутницата дойде смелост. Тя навярно беше се плашила от знамение, което да осуети края на демона, приживе предизвикал богове и владетели, прегазил законите на род и родина.

Знамение нема. Студените звезди бяха все тъй далечни, нощта — спокойно благодатна.

Доверените мъже, като разговаряха помежду си със знаци (понеже бяха от разни езици), задружно отделиха главата на чудовището от трупа му. Прословутата по своето съвършенство Алкивиадова глава бе напъхана в торба за зоб и окачена о нечие седло. Кръвта донякъде продължи да се отцежда през конопа, сетне засъхна в тъмноръждиви петна.

На малката поляна всред рядка бодлива гора останаха да лежат два трупа. Единият — безглав. Може би милозливи пастири щяха да ги намерят и заровят плитко, за да не разнесат чакали и псета прогнилата им смрадно заразна плът. А може би и не — прекрасната някога, ненаситно действена материя, от която бе изваян Алкивиад, най-сетне се завърна в истинската си родина: безначалното, предвечно естество.

Алкивиад избуя в тръпчивите глогини и острата пустинна трева; Алкивиад утоли глада на хвърката или пълзяща гад — сякаш в доказателство на това, колко безславно е да бъдеш човек. (Някой, който крещи призивно „Пътят към величие на Града минава през Западния проект!“, който шепне злокобно „Превземи хлебодайна Декелея, за да умориш от глад атиняните!“, който моли двулично „Дай ми десет хиляди меча и аз ще поднеса пред трона ти цяла Йония!“...)

От всичко, всичко това до следната пролет останаха само разнесени из трънливата горичка бели ребра, бели прешлени, бели пищяли — череп нямаше. Той бе захвърлен на някое торище в Спарта или в Атина, след като двамата мелодично заплашителни сатрапи се

увериха с очите си, че вчовечното Зло е най-човешки мъртво! Едва тогаз получиха достъп до тъй радостна увереност трийсетмината разтреперани за властта си тирани, успокоеният в честното бъдеще на рода си цар Агис, опияненият от себе си Лизандър.

Никой от тях — уж мъже умни — не пресметна, че не след много и неговата хитра, впрегната в служба на световното зло глава ще се превърне ето в туй; череп, по който бързо се сплува някога жадната за все още и още действена плът.

ЕПИЛОГ

Опряна върху спартански копия, тиранията на Трийсетте, която имаше за свой изразител Крития, проживя кратко. Тъй като трийсетмина тирани не може да има — тиранът е нещо еднолично, — тираническата дружина в Атина скоро се улови за гушите. Тя изкла без съд и присъда всички демократи, които не бяха напуснали предвидливо Града, но в крайна сметка взе да се коли взаимно. Из тази кървава баня изпълзя тъкмо Критий — колкото по-недаровит и без въображение е един тиран, толкова по-значителни са изгледите му за надмошцие.

Но негодуването срещу Крития прокуди из Атина вече не демократи, ами най-средна ръка граждани. Нощем и скрито те се запримъкваха към малката крепост Филе, на границата между Атина и Тива. Тиванските демократи също си патеха от цар Агис, затуй се запретнаха да въоръжат и подкрепят изгнаната из родна Атина демокрация.

Нея поведе в мъстителна борба старият вече Тразибул — моряшкият вожд, побеждавал рамо до рамо с чудовището. Тъй като чудовище вече нямаше, но Тразибул добре бе запомнил бойните му уроци, той състави майсторска стратегема срещу Критиевата тирания. В кратка, бедна на атиняни от едната и от другата страна война, Тразибул лично очисти аристократа Критий и обяви, че възражда демокрацията.

Град без граждани — това бе сега Атина. Кореняк атинянин, Тразибул не допусна да бъдат произведени в гражданство метеките или освободените роби. Той упорито държеше за чиста, макар безкръвна, мъждееща демокрация, която така и не смогна да се изправи на нозе. С атинската хегемония бе свършено завинаги. За гибелта на Атина носеше вина всеки един атинянин.

Но къде го оня, дете сам ще се признае крив? Огорчени, че са загубили господството си над Егея, непривикнали да съществуват като осмивани бедняци, гражданите на Атина дребнаво се заловиха да

търсят виновника за тъй неизгодния обрат в съдбата на Града. И взеха, че го откриха.

През сетната година на най-много шумния за Атина век трима племенити граждани обвиниха в писмен вид софиста Сократ, че бил съсипал Атина. По-точно: обвиниха го в безбожие. Сократ — писаха до Хелиеята те — бил дирел онова, което е на небето или под земята, вместо да възприеме наготово свещените митове. И още по-точно: Сократ развалял атинската младеж. Доказателство: той е възпитал чудовището Алкивиад, получудовището Критий.

Никой в Атина не пожела да разсъди, че тия двамина свои ученици мъдрецът имаше за живо отрицание на своето дело. Никой не поиска да си спомни, че Сократ бе прогонил още преди двайсет години Крития из кръга си; че Сократ бе понесъл най-дълбока рана от някога незаслужено обичания свой ученик и приятел Алкивиад. Атиняни пошло настояваха сам Сократ да им изтъкне онова, което всички те наизуст знаят: че Алкивиад и Критий не са рожби на неговия дух. Ограбени до бедност от друг вид зрелища — бойни, политически, театрални, мистични, — гражданите на Атина искаха да си доставят едно безплатно: покаяния отказ на мъдреца от хората, които тъй и тъй му бяха обидно чужди. Има наслада и в това — в нечие унижено разкажание, в нечий страх, в отричането и оправдаването.

Жалко до низост зрелище, но — както се казва — атиняни вече си нямаха по-богати.

Там, в белокаменния амфитеатър, където никога не бе произнасял реч, защото смяташе всяка намеса в обществените дела за наглост, Сократ бе призван да отговори на обвинението. Там, където отбрани граждани чакаха мъдрецът да отрече несъществуващите всъщност връзки между него и Алкивиада или Крития, Сократ изобщо не спомена тези две имена. Той излезе не в защита, а в нападение:

— Не зная как подеждувах на вас, атиняни, моите обвинители, но аз, да си кажа правата, едва не се забравих — тъй убедително говориха те. Впрочем, да си признаем, май нищо не казаха. Посред множеството им клевети аз най-вече се зачудих на една: те твърдят, че трябвало да се пазите да не би да ви подведа със своето словесно умение. Според мен, връх на глупостта им е, дето не се смущават, че веднага ще бъдат опровергани от мене на дело — щом вие забележите, нали, че изобщо съм слаб в красноречието. (Разбира се, ако те не

смятат за силен по красноречие оногова, който говори истината. В случай че подразбират именно това, готов съм да се съглася с тях — аз съм оратор, макар и не по техен образец.) Те, повтарям, не казаха ни дума правда, а от мене ще я чуете цялата...

Той си знаеше: осъден ще бъде. На атиняни тази присъда бе потребна, за да уверят себе си, своите гладни и без бъдеще деца, че вина за провала на Атина носят не те — всичките бащи, — а един определен човек, богохулник и производител на изверги. Атиняни искаха да се оправдаят пред историята, че не тяхното търговско сребролюбие, господарските им насилия над безчет до вчера свободни хора, а днес — работен добитък, че не смехотворната демагогия и скъпо струващият боен звек са причинили упадъка на нещо тъй изящно и мъдро като Града. Не, не, не! Вина нямате никой от тях — архонти, стратегии, оратори, търгаши, палачи. За атинската гибел бе крив единствено безбожният приказвач.

— Добре де! — каза Сократ.

Тогаз атиняни пристъпиха към гласуване.

Странна сметка показаха преброените бели и черни камъчета: черните бяха едва с трийсет повече от белите.

— Като вземам под внимание среброто, прахосано от Мелетий да купува гласове на неграмотни или несъзнателни граждани — установи Сократ, без да мигне, — то явно е, че белите камъчета щяха да бъдат поне с триста повече от черните, ако Мелетий не се постара тъй яростно да докаже виновността ми. А понеже аз сребро нямам, пък и да имах, не бих се принизил до покупка на гласове, отнапред беше сигурно: ще бъде признат за виновен.

— Защо не прие среброто назаем, о Сократе! — извика от място Платон. — Щом в един град се продава човешко мнение, глупаво беше да не го купиш!

— Може би е глупаво, но — справедливо... — тихо отвърна старият мислител.

Бащите на атинския демос подеха нови разисквания: каква да бъде присъдата над вече признатия престъпник. Равнодушен, сякаш наоколо разискваха не наказанието му, ами въпроса за цената на сушените смокини, Сократ с половин ухо слушаше как бълбука поток неумело, нелогично слово. После му омръзна — не бе навикнал на заседания и прения, на многочасова досада.

— Искам думата! — рязко каза той.

Прегладнели за зрелища, атиняни веднага му я дадоха.

— Не се затруднявайте, граждани! — спокойно подхвана мислителят. — Аз сам ще си избира наказание, но такава, за което да бъда уверен, че не ще ми донесе зло.

— Хо-ха! Нали!... Гледай, гледай!... Как не!... — гръмна амфитеатърът, ала Сократ го утиши с едно движение:

— Слушайте! — за първи път заповяда той на атиняни. — Дали да не избира затворничество? Но защо ще живея в затвор като роб на Дванайсетте, непрестанно избирани отново? Или пък — глоба в сребро, заради която ще лежа, докато я заплатя? За мене това би означавало вечно заключение, защото нямам средства. Да не се ли осъдя на изгнание? На това вие охотно бихте ме обрекли... Само че, атиняни, би трябвало пресилено да съм се вкопчил о живота, за да не съобразя ето що: вие, собствените ми съграждани, не смогнахте да понесете моите беседи и разсъждения. Те се оказаха за вас толкоз тежки и нетърпими, че днес търсите да се отървете от тях. Е, нима други и другаде ще ги понесат по-леко? В никой случай, атиняни! (То пък и живот ли ще бъде такъв живот — да поема в изгнание на стари години и да скитам от град в град, докато отвсякъде ме гонят!...)

Както вече се разбра, атиняни, аз мога да осъдя себе си само на едно — сами се досещате кое... — високо завърши речта си Сократ.

— Готово!... Колко лесно стигнахме дотук — готово!... — израдваха се гласно атинските бащи.

Но някак си доловиха, че тържеството им над смрадния приказвач е непълно — той успя да им го отнеме чрез своето непредвидено безразличие към смъртта, чрез немарата да я отбегне. Ах, другояче беше си представял всеки атинянин днешния съден ден! Сълзливо отчаяние, унижено отричане, дъжд от клевети над изменника Алкивиад и тирана Критий, молби за пощада, разкаяна просия — ужасно много пропускате днес Атина.

— Настоявам за незабавно изпълнение на присъдата, която обвиняемият си избра! — кресна, за да си даде смелост, обвинителят Мелетий. — Тъй като обвинението е доказано...

Тук Сократ твърдо го прекъсна:

— Ти излезе не с обвинение, ами с донос, Мелетие! Ако не оборвам доноса ти, то е, защото сам бързам да умра. Непоносимо ми е

да срещам из атинските улици и на Агора човешката глупост, самодоволното насилие, всекидневната лъжа. Изтърпявах ги, докато в тленното ми тяло мъждееше силица. Днес съм твърде стар, за да нося тежестта им.

— Нека гласуваме кой ще изпълни смъртната присъда! — бясно настоя Мелетий.

— Не настоявай на това! — пак властно го прекъсна Сократ. — Излишно е да правите от някого убиец, когото историята несправедливо ще порицае. Аз държа да бъда жертва не на одного или на десетмина, а на всич-ки атиняни! Нека върху всички вас тегне историческият упрек, че сте отнели на Града сетната му украса: човека, който изговаряше истини...

— Бъдете честити, граждани на Атина! — тежко се навдигна от скамейката на обвиняем мислителят. — До заранта Сократ не ще бъде отсам...

Той седеше, както всяка вечер, в своята бедна стая. Седеше пред огнище без огън и направо върху пръстта.

Платон, Критон, Критовул и Аполодор — четирима от някога многочисления Сократов кръг — бяха скръбно тържествените изпращачи на мъдреца. Те не пиеха, нямаше вино на тазвечерната трапеза. Единствена чаша, поставена пред Сократа, събираше всички погледи.

— Срещу трийсет мини ти щеше да бъдеш оправдан — безполезно напомни Платон. — Ние четирима сме ти поръчители, бихме заели трийсет мини, та ако ще да заложехме и децата си.

— Животът не чини дори една... — без рязкост отвърна Сократ. — Би било просто смешно да броим сребро дори срещу още един ден земни мъки... От дете са ме плашили със страната на бог Хадес, царството на мъртвите. Кой знае защо, аз пък съм уверен, че адът е отсам смъртта, сътворен от човеци и населен със страсти, стремления, домогване, страхове. Какво повече от това, което изтърпяваме от себеподобните си, би могло да сполети душата ни отвъд? Логично: нищо! Но щом приемаме, че смъртният миг е вододел, а отсам и отвъд него се простират селения, противоположни по качество, туй означава, че неземният ни живот трябва да бъде чиста прелест...

Сократ беззвучно се засмя. Никой не последва смеха му. Четирима негови ученици не откъсваха поглед от пълната чаша, сякаш

на мястото ѝ виждаха пепелянка, която загадъчно кротува, преди да клъвне мълниеносно и отровно.

— Прелест... — повтори мечтателно Сократ. — Защо тогаз не бързаме да се преселим в страната на идеите? Логично: човек се бои от умирачка, защото за него тя си остава голямото Неизвестно. Никое човешко убеждение, тоест, не е тъй непоколебимо, че да ни примами към онова, в което уж непоколебимо сме убедени. Жаждата да узнаем, тоест, не е достатъчно силна, та да ни тласне към непознатото. Извод: убедеността и стремежът към знание не са присъщи на хората, човек действа съобразно своите страхове и страсти, а не според логиката на разума си.

— Навярно порицанието ти не се отнася до нас четиримата — каза Платон. — Ние не те изоставихме сам в края на пътя, поехме върху себе си заплахи, а може би и утрешно изгнание. Това не е ли белег за убеденост?

— Това са едва началните стъпки към нея — отговори учителят. — Ако бяхте убедени, че правите сме ние, мислещите, а не цяло едно човечество, задъхано да постига и придобива, сега пред нас щяха да стоят пет чаши вместо една. Не е ли вярно?

— Вярно е — призна Платон. — Но ни оправдава голямата наша задача: да изработим хляб от зърното, което пося ти.

— Задача ли? — попита със снизхождение мъдрецът. — Всяка задача се решава с дела. А впрегнеш ли се веднъж в работа, впряга те изцяло несправедливият човешки род.

Сократ замълча, вперил очи в потира. Ако учениците му не бяха твърде притеснени, щяха да забележат: тежките Сократови длани съдържаха в себе си движение, което мъдрецът им заповядваше да извършат, а те му се противяха, отлагаха. Износена и занемарена, плътта на Сократ не искаше да се подчини на духа му; тя май че мъстително се разплащаше за своето дълго лишаване.

Тогава Сократ рече да излъже ръцете си, като разсея напрежението им. Той поде най-привично:

— Никого от вас, последните ми ученици, не мога — уви! — да назова последователен. Тебе, Платоне, подозирам, че дори ще пишеш. Да, да, пише ти се — виждаш ли докъде ни води непоследователността? Пишейки, човек насилно подрежда ценностите, окастрия ония техни краища, които не се вместиат върху

листа. Пишейки, човек убива истината, тъй както ваятелят умъртвява топлатата телесна хубост. Красотата — макар и тленна — има предимството, че диша. Изкуство или писменост — макар вековечни — са мъртва отливка. Подозирам, Платоне, че ти ще убиеш словото ми, като го приведеш в ред и очистиш от противоречия. Жалко!... С мене си отива времето, когато истините бяха не кораво изписани и подчертани, ами се лееха безбуквено, воюваха помежду си, а някоя, която току-що бе победила, подир седмица все пак биваше забравена. Живи истини, изричани на Агора, където аз продавах слово, тъй както съседът ми по площад предлагаше сланина или мед. Всеки от нас имаше свои купувачи и по техния днешен брой съдеше дали днес продава прясна или вмирисана стока. Как ще разбереш утре ти — когото примамва писането — кой е купил истината ти, дали се е наситил с нея, кога я е захвърлил, за да си търси нова? Къде ще остане трепетната, вълнуващо нетрайна и напрегната връзка от човек до човек, щом хората вземат да общуват чрез мъртвило — щавен пергамент от убито животно?

Не ми прилича да моля своя ученик, Платоне, но бих те молил: не записвай словото ми! Все едно, то вече не ще бъде мое, след като премине през цедилото на мисълта ти, през обузданата ти ръка. Нека се разсее из белия въздух над Агора, да се стопи заедно с човека, който изговаряше истини. Записаните ще бъдат надживени, опровергани, оплюти и забравени. Само ако бъдещето не научи какво точно е приказвал преди хилядолетия Сократ, то ще вярва, че е имало истинска истина — неовехтяла, ненадрасната... Завеждай своите записани мисли на историята, Платоне, но остави моите да изчезнат!

Не ще чуеш молбата ми, знам си, защото от утре не мога да те изблича и порица...

— Не говори така! — много смутен възрази Платон. — За нас повелята ти е свещена. И те заклинам: не споменавай с всяка дума своя край, тъй по-леко ще преглътнеш отровата!

— А защо трябва да е леко? — изненада се Сократ. — Колкото и жестоко да бъде усилието ми да се убия, може да ми завидите за него: то е последно. Каквото и да е отвъд, то не ще бъде по-обидно оттука... Цял живот се добирах до познание — ето, подир миг само аз ще имам отговор на основния човешки въпрос: какво има там, има ли?

Сократ внезапно заповяда на своеволните си пръсти. Те — десетте наведнъж, за да поделят на десет своя страх — вдигнаха потира.

— Наздраве, приятели!

Мъдрецът изпи отровата на големи глътки, сякаш дълго търпял безводие скиталец най-сетне ще утоли жаждата си.

Мълчание — смъртта започва с мълчание, при все че не знаем как завършва тя. Четирима мислещи мъже застинаха чинно, докато учителят им извървя пътя от мълчание до смърт. Те смятаха за свой дълг да затворят очите на Сократа. Миг, от който ги делеше може би час, а може би и повече часове.

Източната отрова не бърза. Веща и изискана, както всичко, дето иде из неразбираемите дълбини на Истока, тя дълго задържа мъдреца върху уж тясната между от отсам до отвъд.

Млечно бяло към синкаво — такъв цвят има пролетният дим, когато стопаните събират миналогодишна мъртва трева, умрели съчки, запалят ги, за да освободят младите стръкове и филизи от ненужния спомен за още една, все едно че никога не била пролет. Сладостна синкавобяла мъгла прибули съзнанието на Сократа. Отърван от тежестта на своето тромаво, уродливо тяло, той за първи път усети себе си — неизразимо чувство на откритие. Сократ се рееше лек и волен, сбъднат. Тих ветрец го подемаше високо и далече. Там, гдето мекият дим взе да се разнася; посред него светнаха пролуки.

Сократ съзря света.

Свят, за който бе само слушал, защото цял живот проседя, напук на всички, върху плочите на Агора или в единствената си бедна стая.

Светът се състоеше от море и суша. Напук на всички Сократ не бе вярвал в митовете за сътворението му, нито в описанията на пътешественици. Не зримото мироздание, а истинната идея беше съсредоточавала Сократовия мислен поглед. Мъдрецът не знаеше как изглеждал светът.

Добре, сега го видя в едно мигновение или в цяла вечност, все едно, въпросът е, че Сократ видя! Под него в пълното си велелепие се разгръщаха море и суша, те взаимно се обдаряваха, като морето създаваше брегове, а сушата — острови. Морската влага хранеше дървета и цветя, земната твърд им даваше опора. Зеленина, зеленина,

пропъстрена от багрите на цъфтежа, от песните на безчет птици — възшебство, което не ще предаде никоя най-майсторска ръка.

„Светът го имало!“ — изуми се душата Сократова (нали живият Сократ бе обръщал гръб на видимостта, напук на всички). Но мъдрецът сега не призова: „Обърнете гръб на видимостта, другаде са идеалните истини!“ Душата му изпита огромна жал, загдето едва днес опознава неизчерпаемата сладост на всичко сетивно: цветовете и черти, мирис, звуци и хладък ветреца. „Безумеца аз! — опомни се мъдрецът, спрял върху междата от мълчание до смърт. — Какво важат слово и ценности, какво струва идеалната истина, когато можех трийсет хиляди дни да гледам, гледам, гледам. Да се насладя, насладя, насладя. Защо, о богове, защо ни е дарен живот, щом ни отказвате да го живеем повторно, поправен от горкия ни опит? Защо всеки миг е сам за себе си, подчинен на нашия нелеп, случаен или самонадеян избор? Защо не мога да върна назад поне един час и да го изживея, както зная чак сега? Защо съвсем всяка частица от битието ни е единствена по своя единствен пълнеж?

Дайте ми, о богове, едно денонощие само и аз ще се разплатя със своята седемдесетгодишна твърдоглава глупост: ще вменя в него всичко, което изтървах по собствен избор. Бих гледал ненаситно хубостите на мирозданието, бих плакал от щастие пред щедростта на видимия свят...“

И из висотите, из които духът Сократов прощално, уви, съзерцаваше вече напуснатия от него живот, той видя: изникна мак. Яркоалено цвете се роди в сред земната зеленина, весело проби синьобелите мъгли над Егея. Пурпурът растеше и растеше, успореди се със Сократа.

— Привет! — произнесе досущ познат глас.

Мъдрецът нарочно не бе споменал пред съда, пред учениците си, дори пред себе си името, което го преследваше и в смъртта. А трябваше отнапред да бъде уверен: отсам небитието го чакаше Алкивиад.

Цял загърнат в алено, стратегът заяви:

— Не можех да преплувам Стикс, не исках да отмия миналото си в Лета, преди да завършим своя спор.

Приседнаха — двама неживи, но не и мъртви се прислониха към най-зеленото, край най-синьото, обветрени все още от въздух.

Алкивиад разгърна своя ален плащ, та учителят му с ужас забеляза зверските белези от насилие върху тази съвършена красота. Кървава рязка опасваше шията, стройна като колона на дорийски храм; двайсетина разкъсани рани бяха нашарили светлата като мраморно изваяние плът.

— Да, да — потвърди стратегът. — Ти право прокоби, учителю: моя казън наистина бе животът, който си избрах. Сега си доволен, нали?

— Не! — отвърна учителят. — Точно сега, когато духът ми съзря всичко, което отричах и на което ти се кланяше, давам право на тебе: дори да изчерпим през земните си дни една нищожна част от света — да го изчерпим в съзерцание, наслади, дела — това е много. Поне е повече от нищо. Животът, рекох си току-що, навярно ни е отпуснат, за да го живеем, а не да го промисляме.

— Не! — неочаквано възрази великият ненаситник. — Живях го, без да го промислям. Е, и? Днес бих заменил всичко извършено и постигнато срещу още месец смислено разбиране на битието, срещу още една нощ обич...

— Обич няма — по сократовски рязко опроверга Сократ. — Тъй ти наричаш своето доближаване до идеята.

— Не! — кротко възрази великият наглед. — Обич има. И тя е не идея, ами проста земна същност, обела разпиляното иначе множество от радости. Нещо като безценна нишка, върху която ги нанизваме...

— Не зная — горко призна великият мислител. — Не вниквам: за какво говориш? Лошото е там, че след като изпих отровата (тази отрова беше мой убеден избор, както твоето действено вилнеене бе изборът ти), бих искал да не съм я пил. Трябва ми още денонощие — точно както на тебе, — за да наваксам всичко, което пренебрегнах приживе...

Стана хладно. След малко — студено, мразовито. Алкивиад загърна мантията на своята несбъдната тирания. Отпусна стиснатата длан — в нея тежеха трийсет мини сребро: цената, която би купила Сократовото несбъднато оправдание от съда.

— Закъснях да си платя уроците при тебе — каза най-непоследователният ученик на мъдреца. — Бях много богат уж, а все — по-малко, отколкото ми се харчеше. Нека ти се издължа, за да премина без дългове отвъд.

— Не си ми длъжен ни обол — отби най-бедният гражданин на Атина. — Продавах ти нещо, което ти не купи. Моето учение бе нравственост. Твоят безнравствен живот доказва (и има да доказва тепърва), че нравственост има. Щом нейната липса бива наказана, както животът наказва тебе, нали?

Защо, защо го няма тук Платон! Това трябваше да запише той: признанието ти, че правият бях аз и ми оставаш длъжен.

Докато духът на Сократа кръжеше из ясните простори над пъстроцветната, празнична земя, тялото Сократово се сгърчи в предсмъртен мраз. Едра пот изби по челата на четиримата, поели дълг да изпроводят човека, който ги научи на търсене. Те не знаеха и никога не узнаха, че Сократ бе открил истината точно през тия часове — това, че се раждаме не за да промислим битието, а да го утвърдим чрез съпричастие.

Когато онази некрасива, изработена за подигравка от боговете тлен стихна, когато сетният дъх с хрип напусна старите гърди на Сократа, Платон победи погнусата си и благоговейно затвори очите на мъдреца.

— Нашият дълг завършва утре заран — каза той.

На следната заран, след като заровиха без почести Сократовия труп, четиримата се пръснаха самотно. Платон взе първия кораб за Сицилия, където — въпреки забраните на учителя си и на своята съвест — състави апологията на Сократа. Така, макар че не отбеляза ни дума върху камък или пергамент, Сократ се превърна във велик философ на древността.

Но той не беше прав в своите нападки срещу писаната реч. Благодарение на нея Сократ се сдоби — без да е блестял в алено и позлата, без да е водил, властвувал, побеждавал — с един от най-трайните митове, които човечеството произведе: мита за търсеция и мислещ, несломения и несломим Човек.

София, 1973–1975

Издание:

Вера Мутафчиева
Алквиад Велики

Редактори: Катя Цонкова, Нина Цанева
Художник: Божидар Икономов
Художествен редактор: Пенчо Мутафчиев
Технически редактор: Станка Милчева
Коректори: Ани Георгиева, Галина Кирова
Излязла от печат: декември 1984 г.
Тираж: 45 200
Издателство на Отечествения фронт
ДП „Г. Димитров“ — Лозенец

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.